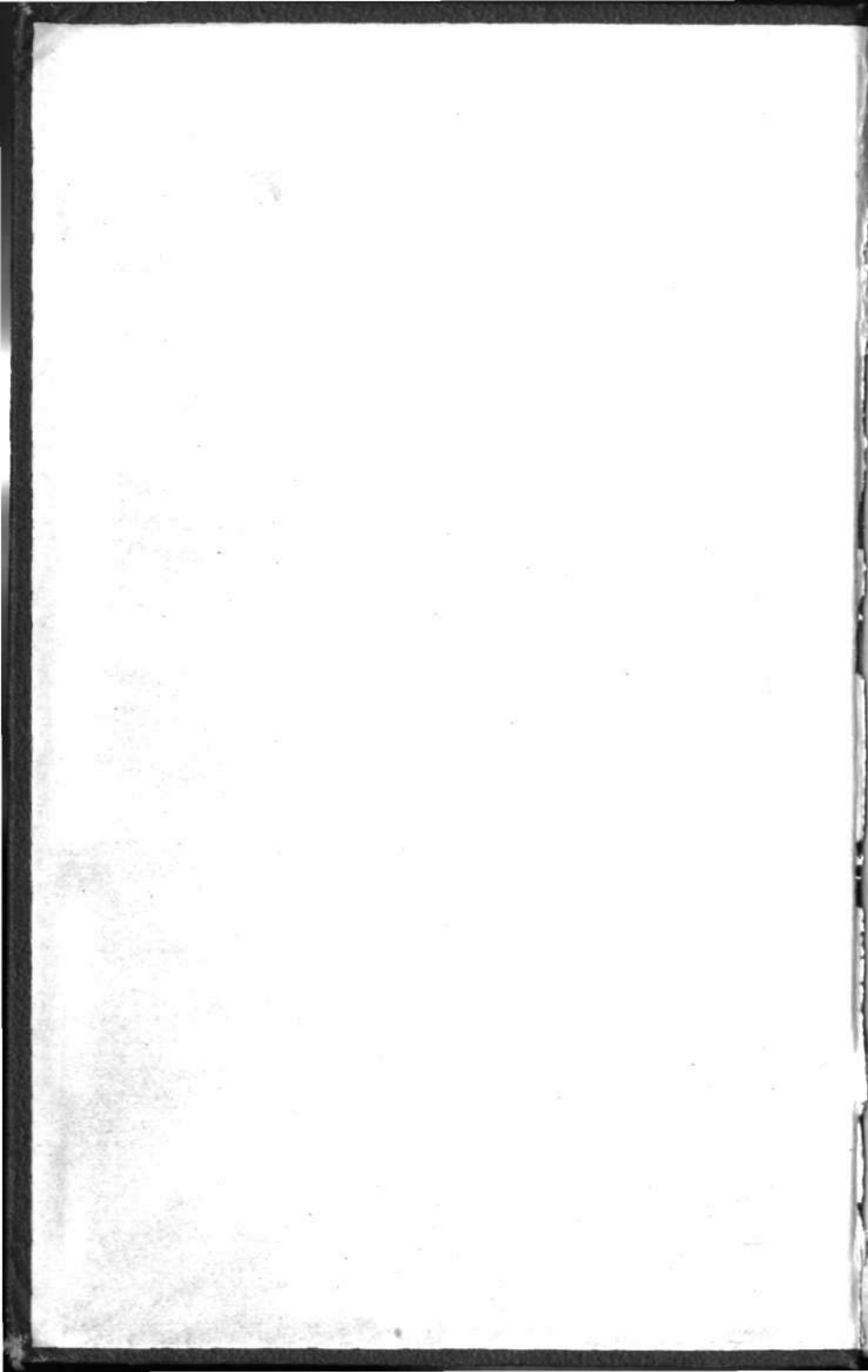

VII
35213
B.e

Zbirka zabarnik
in
poučnik spisov

Izdaje Slovenska Matica

Spencer's

vyak

Knezova Knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaje
„Slovenska Matica“

II. zvezek

Uredil
Fr. Levce

V Ljubljani 1895

Tisk „Národne tiskarne“

Fr. Levce

Valjavec Matija.

Ant. Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaje
„Slovenska Matica“

II. zvezek

Uredil
Fr. Levec

V Ljubljani 1895

Tisk „Národne tiskarne“

VII, 93

352132

Kazalo.

	Stran:
Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest	1—100.
Pavlina Pajkova: Planinska idila. Povest	101—162.
Fr. Levec: Matija Valjavec. Životopis	163—210.

Gorski potoki.

Povest Ivana Gorca.

A te convien tenere altro viaggio.
Dante.

Pogovarjali smo se o politiki, o slovanstvu: kedaj zazori naš dan, kedaj se utelesi naša stara pravda in ali si jo priborimo z uma svetlim mečem, ali kakó. Ni treba pristavljati, da smo imeli najrazličnejše, nasprotujoče si nazore in da nas je bilo skoraj toliko strank, kolikor glav.

„Nam treba močne nadvlade,“ dejal je štiri-desetleten mož — zvali so ga Ivana Gorca, „sicer se pokoljemo med seboj takó, da ne bo po Slovencih ne duha ne sluha.“ To je rekel z dobrohotnim usmevom polnim ironije, ki se smeje ob vse zadene, pa tudi vse izpregleda in odpusti, ki se človeku dobrega srcá rodi v poznejših letih in po mnogih izkušnjah. Prilkladna je taka ironija v mnogoglaví družčini, kjer se govori o politiki, kjer treba toliko odpustiti in toliko izpregledati.

„Naš up je naša mladina,“ menil je drug možak motnega, solzlivega pogleda, znan za velikega idealista.

„Kakó si to mislite?“ prašal je Ivan Gorec.

„No, takó —“ zajecal je idealist. „naša mladina je navdušena za našo stvar, ona ima še tist ogenj v prsih, katerega so nam več ali manj zadušile že skrbi in pretege življenja —“

„In pa plača, žena, otroci — le odkrito govorite!“ primeknil je Ivan Gorec.

„Da, tudi to so pretege, ki ovirajo razvitje jeklenih značajev.“ pritrdil je idejalist, „in teh ne pozna mladina. Dandanes se mladina drugače vzgaja, nego smo se mi, zatoorej bo opravičila nade, katere gojimo o nji.“

„To so lepe besede, pa so že jako obrabljene. Mladina, mladina, kaj je mladina! To ni nič! Vihrav in igriv vzrast brez vztrajnosti in idej. Njo takó za-duši življenje, kakor je nas in takó opraviči nade, kakor smo jih mi. Kaj menite?“

Gorec se je takó smehljaj, da se je kazalo, da ni popolnoma prepričan o resničnosti svojih besed, da hoče le izzivati, poslušati tuja mnenja.

„Tako torej!“ začudil se je idejalist, ki ni povsem razumel Gorca. A kdo naj nam netí ogenj za našo dobro stvar?“

„To bi bil še narobe svet, da bi ga nam netila mladina; sami si ga moramo netiti, mladino pa učiti, kakó naj se uči in pripravlja, pripravljaj, pravim, za bodoče službovanje domovini. Možjé naj služijo domovini; nezreli mladiči naj stojé ob strani in naj se učé ob vzgledih značajnih móž, potem se lahko poreče, da skupina naroda služi domovini.“

„Tudi to so lepe besede,“ dejal je idejalist nekoliko ozlobljen. „Kje pa imamo tiste značajne može?“

„Imamo jih, nekateri so očiti, mnogo je pa skritih. Da, da . . . le smejajte se! Domoljubje se ne kaže v hrupnih besedah, ampak v tihih dejanjih in kdor vestno izpolnuje zapoved božjo, ki pravi, da ljubi svojega bližnjega, tist je že pravi rodoljub. Vsemu narodu posameznik težko pomaga, vsakdo pa lahko pokaže svoje rodoljubje s tem, da pomaga svojemu najbližjemu bratu. In takih značajnikov, takih vzgledov je dosti“

„V tem, ko bomo mi po tihem, kakor pravite, brez hrupnih besed pomagali brat bratu, hrumeli bodo naši sosedje po svoji navadi in naravi nad našimi glavami in nas res izbrisali s površja zemlje. Dan-

danes se ohrani narod hrumeč in kričoč. Italijani in Madjari naj nam bodo vzgled!“

„Jaz bi prej rekel, naj posnemamo v rodoljubji požrtvovalne Čehe, samó s to izjemo, naj se naša mladina izogiblje hrumnih demonstracij češke mladine. Pride morda čas, ko bodo mogočni in modri činitelji poklicali ves narod na delo od petnajstletnika pa do trhlega starca, pride morda dan — da po Jokajevem povem — ko se bodo kupovale kose, s kojimi se ne bo kosila trava. Ali ne verujete temu? Da, vse je mogoče! Pomislite na upor Tirolske v začetku našega stoletja. Takrat, pravim, mora tudi mladina stopiti k delu, sedaj v mirnih časih naj se peča z učenjem, da se kar najbolje izuri za svoj resni in težki poklic. Mene bolí srcé, kadar se spomnim, koliko čeških mladeničev vzdihuje po ječah, in da ti mladi ljudje s svojimi nepremišljenimi demonstracijami ničesar niso koristili, še pohujšali so stanje narodu, ki je čudovito napredoval v vseh strokah. Takó se je godilo tudi mladini italijanski. Slišal sem, da so bili pred nekaterimi desetletji mlečnolični laški mladeniči neredki gostje na ljubljanskem gradu, pa tudi drugod je bilo dosti zaprtih zaradi politiških pregreškov. Ali mislite, da bi bila Italija kedaj jedina, da ni bilo drugih činiteljev? Jaz sam sem izkusil, s kakim ognjem stopi mladina, če hoče kaj doseči, na polzko pot nezakonitosti in dovolj bridko sem čutil nasledke, ker sem prišel z zakoni v nasprotje, čeprav sem se potegnil za pravico in resnico.“

„Kedaj je bilo to, kakó je bilo to?“ prašalo nas je več ob jednom.

„Oj, to je dolga povest,“ dejal je zamišljeno Ivan Gorec, spuščaje in odpihujé smodkin dim skozi nos. „Da, to je dolga povest, ali s politiko nima opraviti ničesar.“

„Tem bolje, tem bolje!“ oglasili smo se nekateri, ker naše misli so se bile že obrušile ob neplodnem politikovanju in nerazrešljivih vprašanjih. Poznali smo Ivana Gorca, da je s svojim nasmehom dal vedeti, da bi se naprošen rad iznebil svoje povesti, vedeli

smo tudi, da mu gladko teče beseda in da zna pripovedovati mične prigodbe, vzete iz svojega življenja, zatorej smo napeljali govorico takó, da je naš zgovorni tovariš pričel svojo povest. Evo je!

I.

Med tiste ljudi, s katerimi živim v prijateljstvu že izza mladih let, štejem na prvem mestu Frančiška Lazarja. Poznal sem ga že na ljubljanski gimnaziji. Bil je dve leti starejši od mene, hodila sva pa skupaj v jeden razred in stanovala sva skupaj pri Gregorki v jednonadstropni hiši poleg Kravje doline. Frančišek na gimnaziji ni imel posebne sreče. Boril se je s hladom in gladom, poleg tega pa je bil izmed tistih mladeničev, ki prva učna leta ne morejo pozabiti, da so odtrgani od domačih pašnikov in se pozneje ne morejo sprijazniti z nadzorovanjem, katerim pa misli, ko so se utrdile in ublažile, takó rade uhajajo od ozkih predalov šolskih knjig k tistim tvoritvam bujne domišljije, kojim se v poznejših letih takó radi posmejamo. Res se je odlikoval v nekaterih predmetih, a drugi so se mu zdeli tako pusti, da je le za silo izhajal ž njimi. Temno se spominjam šolskih let. Zdi se mi, da gledajo obrazi nekdanjih tovarišev náme mrklo in brezpodobno, kakor gledajo z nekaterih slik glave naslikane v meglenem ozadji brez pravega izraza, brez znatnih potez in obrisov, brez življenja in značaja. Le Frančiškov obraz je med to množico jasen in rezek, le Lazar mi stoji še živo pred očmi zamišljen in skrivaj pod klopjo čitajoč „Slovenski Narod“, v tem ko učitelj predava poslušnim in neposlušnim učencem o bistvu in nebistvu kebrov in podobne gomazni.

Predno je dovršil Frančišek gimnazijo, vzeli so ga v vojake. Po štirih letih se je odpovedal vojaštvu, želja po domačih krajih ga je privedla nazaj na Slovensko. Jaz sem bil tisto leto nameščen z dnevno plačo pri cesarskem uradu in ko je prišel Lazar v Ljubljano, nagovoril me je, naj se nastanim ž njim

vred pri Gregorki, ki je imela takrat prazno dijaško sobo. Hotel sem v nekdanjem stanovanji še jedenkrat živeti srečno otroško dobo, torej sem rad vzprejel njegovo ponudbo.

Najina gospodinja Gregorka je bila stara devica, utrjena v marsikateri kreposti. Poleg skrbi za svoje dušno vzveličanje — in velika je bila ta skrb — ni zanemarjala reda in snažnosti v hiši. Pri dijakih in njih roditeljih je bila v čisljih zaradi svoje poštenosti in uljudnosti. Pri nji nismo dan na dan žulili ričeta, ne lokali juhe, podobne goli vodi; pri nji se ni valjala v vsakem kotiči krpa, ni gostolel iz vsake špranje ščurek, ni dišalo v njenih sobah, danes po kisli repi in po gnilobi, jutri po pricvrtili kaši in po trohnečem prahu, ni se pod posteljo glina valila od prhke stene, ni še moča in trohnjad razjedla podnic in tudi sitna živad ni motila sladkega spanja dijaškega. Res da je tudi ona, kakor vse ženice njene vrste, prejšnja leta dijaško sobo nabijala z dijaki takó, da so ležali notri duša pri duši, kakor pogubljeni v šestem krogu pekla — če je prav videl Dante v svojih vizijah — no pozneje, ko se je bila že nakopala kopica, se ni hotela več ubijati s celo kopo otrok, ampak jemala je po dva, največ po tri odrasle dijake ali sicer odrasle ljudi v stanovanje brez hrane. Gregorka se je rada pogovorila z dobrim človekom; ker pa drugi ljudje niso prihajali k nji, oprla se je na stare babnice svoje vrstnice, ki so si pred njeno sobo kar podavale kljuge: zdaj se je pritresla po stopnicah gor kaka prevezana z jerbascem ob komolci, zdaj je prilezla kaka zgubana in osmojena in glej zdaj skaklja k nji prek mostovža jezik na klepetec. Nočem opravljati, kakó so te ženice časih obirale žive in mrtve, le izkratka povem, da je bila Gregorka ženska „očenj ljubivšaja pitj kofej i pokaljakatj“, kakor pravi ruski pisatelj.

V našem nadstropji in nasproti našim durim je stanoval čevljar V a h že mnogo let. Za mojega dijaštva mu je bila družica šibka ženska, ki se je poslujoč po hiši sukala silno urno in tiho in je živela z vsemi v hiši v miru in prijaznosti. Ta ženska je Gregorko zelo uvaževala in ni ga minilo dneva, da ne bi sedela pri

nji z vezenjem ali šivanjem. Za njo je hodila, kakor mlado jagnje za svojo materjo rdečelična, osemletna deklica držé se vedno za krilo materino, poskakujoč in nasmihujoč se neprestano v njeno blede lice. To deklico so imenovali Ivanka in prinesla jo je Vahulja s seboj iz svojega prvega zakona s privatnim uradnikom. Pripeljala pa je Vahu v dom tudi svojo mater, šestdesetletno ženo, katero sem časih videl sedeti pri Gregorki. Takrat so bili Vahovi v hvalevrednih razmerah in Gregorka je dala nam dijakom večkrat pokusiti kakega cvrtja ali pogače, katero je dobila od njih.

Tist čas, ko sem prišel z Lazarjem v drugo k Gregorki, bilo je pri Vahovih že marsikaj drugače: hišni mir in red je bil podrt in marsikaj je bilo narobe. Prva Vahulja je bila že mrtva in Vah je bil oženjen v drugo z mlado hčerjo mestnega sluge ali biriča Trovraga. Težko si je misliti dveh zakonskih, ki bi si bila tako malo podobna, kakor ta dva Vaha. Čevljar je bil že star, pohabljen, medel dedec, mlada žena njegova pa v oni krepki dobi, ko človek misli, da vsa sreča tega sveta se suče okoli njegovega telesa in da samo treba imeti razum in potrebno smelost in popasti, pa se odkrhne ono, kar uteši naše želje.

Ivanka je bila vzrasla že v sedemnajstletno dekle in stanovala je s svojo staro materjo tik Vahovih v majhni sobi, katero so vezale duri z Vahovo in ki je bila del skupnega stanovanja. Bila je ljubljena ne samo stare matere, ampak tudi Gregorke, pri kateri je presedela za šivanjem po več ur na dan. Preživela je s šivanjem sebe in staro mater, ki je že tako opešala, da ni prišla več iz sobe.

Tudi druga Vahulja se je izprva približala moji gospodinji in skušala okleniti se je; in dasi se je Gregorka naživela in natrpela na svetu, nabrala si izkušenj in naučila se, da se mladost redkokdaj druží s starostjo, razven kedar je potrebuje, upognila se je vendar toliko sladko govoreči ženi, da ji je posodila desetak, kateri ni priromal ob določenem času nazaj v njen predal, kar je zaupnost varčne starke v poštenje mlade sosede omajalo in izpodkopalo tla pri-

jateljstvu teh dveh po starosti in mišljenji tako različnih ženskih. Moja gospodinja ni mogla pozabiti desetaka, ki bi še lahko bil, pa ga ni več, in pri vsaki priliki je dala spoznati sosedi, da se nikakor ne more sprijazniti z njenim mišljenjem. Sedi, na primer, Vahulja pri Gregorki in ji po svoji navadi brblja v jednomer. Gregorka, ki je pri svojih poštenih sosedah vselej pazna in zgovorna, kaže skrajno ravnodušnost: jeziček vtakne med zobe, prikimuje in odkimuje.

„Sokolci pojdejo v nedeljo na Vič. Oh, bo pa spet parada!“ pripoveduje Vahulja.

„Hm, parada že! Ali denar, denar!“ vzdihne Gregorka, čvrsto pogleda na mlado ženo, ki takega pogleda strpeti ne more, vtakne jeziček med zobe in umolkne.

Neko jutro sem slišal nastopni razgovor:

„Dobro jutro! Kaj pa mamka, ali ste dobro spali?“ oglasila se je Vahulja vprašaje v Gregorkino kuhinjo.

„Dobro, hvala Bogu! Zdrava sem in spim dobro.“

„Ali ste kaj slišali godbo, kako je godla davi po mestu?“

„Nič!“

„Jaz sem pa še za njo šla nekaj časa gredoč v cerkev.“

„Hm!“

„Danes je prvega majnika.“

„Ko ljudem že vsega manjka. Meni, hvala Bogu, ne primanjkuje, ker sem vselej umela gospodinjiti, drugim ljudem pa, oh ljubi moj Bog!“ dejala je Gregorka prihulivši se. In pri takih prilikah je znala pravo besedo tako naglasiti, da je človek moral razbrati njeni zmisel, če ni bil preveč v glavi udarjen.

Vahulja je rekala moji gospodinji mamka, pa Gregorka ni bila nikdar omožena in nobene krstne bukve ji ne morejo pritrditi tega naziva.

Da ni očak Noe zasadil vinske trte, da ni žid izumil žganjarske kuhe in da ni vrag zatrosil na svet kvart, bil bi Vah ne samo priden in pošten čevljar, ampak tudi sicer mož po želji božji. Pa naj bi bil že pil vino — ali žganje in kvarte — to, to! Kvarte so ga

zvabile vsak večer v kavarno. Ni igral visoko, ali otrate je bilo dosti. Vahulja je hodila po moža v kavarno, posedela pri njem in njegovih tovariših, šla sta potem še na polič istrske črnine, katero je Vah vselej rad plačal, bodisi da je bil vesel dobitka v kvartah, bodisi da ga je pogrela in razsrdila izguba. Prihajala sta navadno pozno v noč domov in večkrat se je slišal po noči not h Gregorki dirindaj in vpitje pri Vahovih. Ko bi že to pohajanje kavaren in gostilnic ne bilo pričinjalo nikakega prepira, rušilo bi bilo vsekako red, ki se nahaja v poštenih družinah, kjer se živi po težkem telesnem delu nekako notranje, duševno življenje večera. Takega vse oblažujočega življenja Vaha nista poznala.

Spominjam se . . . nek prizor iz tistih dni se mi je zadalbel globoko v dušo. Bilo je že pozno v noč, štramljanje po stopnicah in ostro govorjenje me je prebudilo iz spanja. Ležal mi je že zopet prvi mrak spanca na očeh, ko se zasliši krik, podoben rjoventju iz Vahovega stanovanja. Z Lazarjem sva skočila oba ob enem iz postelj. Odprla sva vrata. Pritajen vrišč in stok in pretrgane kletve so se slišale od sosedov. Zdajci so se odprla na stežaj njih vrata in na mostovž je skočil čevljar hlastno nasadivši klobuk na glavo. Ni še dospel do stopnic, ko se je pojavila na pragu Vahulja razgaljena, rdeča in razjarjena s sekirico v roki. In hipoma je zagnala z močjo in razmahom ostro orodje za možem, katerega je k sreči obrsnilo le toporišče ob ramo. Takrat človeške natore še nisem poznal in zavzel sem se ob takem divjaštvu in več nisem pozabil tega prizora. Priznati pa moram, da se mi jeza na gledališkem odru, kjer se strasti kažejo v njih dovršenem vidu, ni predstavljala — skoraj si ne upam izreči — tako visoko in veličastno, kakor ono noč na našem mostovži. Vahulja je stala z razpuščenimi gostimi in dolgimi lasmi, z obraženim polnim ramenom, z napeto gorenjo ustnico, z napihnjenima nosnicama, kakor Amazonka v svesti svoje moči in slave in pridala je svojemu žarevitemu, razdraženemu pogledu še več iskrenosti in ognjevitosti, ko je zapazila, da sva z Lazarjem priča njene pobeде.

Oh, kakšno revše se mi je zdel takrat Vah in tistega vtiska se več nisem mogel iznebiti, on je ostal záme ubogo revše tudi poslej!

II.

Frančišek je prinesel od vojakov nekaj malega novcev, toliko da je mogel nekaj mesecev izhajati in čakati službe, o kateri je mislil, da jo lahko dobi po pravici, kojo si prilastuje vsak človek do vsakdanjega kruha. A prinesel je tem več knjig. Občudovanja vredno je bilo veselje, ki ga je navdajalo do tega knjižjega zaklada. Po cele ure je stal pred knjižno omarico, urejeval, pregledaval in prebiral. Polastila se ga je bolezen, da je hotel vse prečitati, kar se natisne na slovenskem jeziku, in kakor čmrl séde na vsako cvetico, naj je kaj slaščice tam ali nič, tako je on obral vse, kar se je pojavilo na našem književnem polji. Suhoparno je bilo, kar je nabral, neurejeno in zmedêno; ti slabotni odlomki, ki so mu iz knjig ostali v spominu, niso mogli utešiti njegovega hrepenenja po duševnem napredku. Na nemškem jeziku ni čital razven zgodovinskih del ničesar. V tej stroki pa si je nabral toliko znanja, da sem se mu čudil, čudil tem bolj, ker sem bil sam v zgodovini velik nevednež. Poleg tega pa je imel že izkušenj: prišel je bil med svet, videl je dosti ljudi in spoznal je že nekoliko življenje in bedo, učiteljico človeštva. Lazar je rad napeljal govorico na zgodovinske dobe. Meni zgodovina, kakor sem že povedal, ni šla nič v glavo; da bi pa prijatelj mojega nedostatka ne opazil, brskal sem ž njim po njenih predalih, kolikor mi je bilo mogoče. Časih je bil zmisel mojega umstvovanja v takih stvareh zaresen, časih nasmešliv.

Rada sva se pogovarjala o zgodovinskih možéh. Moj junak je bil Hanibal, katerega nisem veličal zaradi njegovih junaških pohodov, ampak zaradi njegovega neugnanega sovraštva do Rimljanov. Posmejal se je Lazar, kakor je rekel, moji najivnosti v zgodovinskih stvareh; a pritrdil je, da je bilo tisto dosledno in do-smrtno sovraštvo vsekako znak duševne velikosti.

Tudi Lazar je imel svojega zgodovinskega moža, katerega je hvalil nad vse druge, in ta je bil Mojzes. Ko sem se neverno posmejal njegovi trditvi, dokazal mi je korenito, da je Mojzes naložil na svoje rame težji posel, ko je sklenil izpeljati zaslužnjeli, mršavi in kodrasti narod izraelski iz Egipta, nego li Aleksander Veliki, ko se je pripravljal, da pokori z vojsko vajeno zmage azijske despote.

„Povej mi, Lazar,“ prašal sem ga nekoč, ko sva sedela pri mizi, jaz za knjigo, ki uči računovodstva, on za zgodovinsko knjigo, „čemu se ukvarjaš toliko z zgodovino. s tako vedo, ki záte ne more imeti nobene praktiške vrednosti več? Mari bi se prijel računovodstva, kakor jaz, saj sčasoma se izprazni kako mesto, kamor se lahko vrineš.“

„Vsak živi po svoje: Slavca zabava petje, žabo kvakanje,“ odgovoril je.

„Istina, ta dva žgolita vsak svojo“, dejal sem in se vgriznil v ustna in nekamo debelo sem pogledal, ker me je tako pikro prismuknil.

„In žgolita vsak sebi na slavo in veselje.“

„A ne živi slavec o petji, ne žaba o kvakanji.“

„Res, da ne: oba zobljeta črve: slavec jih pobira med perjem in cvetjem, žaba po lužah. Ali črvi so le črvi, naj se skrivajo v zeleni travi, ali naj gomazijo po blatu. Napačno je soditi človeka po tem, kar si zasluži in kar užije, treba ga je uvaževati po tem, česar se uči in kar zna.“

No — sem si mislil — časih je boljši drobec sreče nego cel koš znanja in vede — rekel pa nisem ničesar.

Rad se je Lazar pri priliki pohvalil s svojim znanjem in spoznanjem in rad je nameknil na človeka, na katerem je zapazil kaj posebnega bodisi v dobrem ali v slabem. Iz svojega kratkega vojaškega življenja je vedel dosti povedati in, kar je posebnost, ni mi pripovedoval kakih pustih, polzkih dovtipov, ki so doma v vojašnicah, ampak povedal mi je semintam kak anekdotec, ki je krepko naslikal kako zanimivo osebo. In takó je znal zasoliti svoje pripovedovanje, da sem je rad slišal, če tudi je bilo večkrat

ponovljeno. Najrajši je nameknil na svojega stotnika in naslikal mi ga je starega, dosti pohabljenega moža, z mozolom na nosu, s prestreljeno desno nogo vedno bolečo, vsled česar je stopal, kakor da ima dve levi nogi. Stotnik je bil rodom Kranjec in pisal se je za Pipana. Bil je ta Pipan tudi Gregorki znan. Kakih trideset let poprej — nji je bilo takrat blizo dvajset let — stanoval je kot dijak pri njeni materi, predno so ga potrdili sedmošolca k vojakom. Gregorka se ga je rada spominjala, dasi se je on v svojem kapitanskem stanu vèdel, kakor bi bil pozabil domačih krajev in prejšnjih znancev in prijateljev in jo je v teku tridesetih let obiskal samo dvakrat. In kaj nama je pripovedovala Gregorka o dijaku Pipanu? Pravila nama je, da je bil velik ljubitelj porcelanaste pipe in romanov in da se ima njemu zahvaliti, da tudi ona ve, kaj in kakšni so romani, dasi ni čitala še nobenega. Kratil je namreč nji in njeni materi dolge zimske večere s tem, da jima je pri topli peči sedé pripovedoval odlomke iz romanov, katere je čital čez dan. Gregorki ni ugajala nobena povest toliko, kakor ona o Pavlu in Viržiniji. To povest je moral Pipan od odstavka do odstavka večkrat ponoviti, in tako globoko so se ji zatesale te zgodbe v srce, da jih več ni pozabila; in mnogo let pozneje, hvaležno se spominjajoč Pipana in njegovega povestvovanja in morda še česa družega, o čemer pa molči zgodovina, kupila je slike, ki so predstavljale prizore iz imenitne Sanpjerove povesti, slike, na katere je slučajno naletela na semanji dan pri slikotržci pred škofijo in jih spoznala za prave. Te slike so krasile sobo, kjer sva prebivala z Lazarjem, in Gregorka nama je radostno razložila njih zgodovino in pomen, ko je slišala, da je Lazar služil ravno onega stotnika, ki je kot dijak stanoval pri nji. Dosti ponosa je prizadela dobri ženici zavest, da je postal jeden dijakov, kakor je rekla: iz naše hiše — stotnik, v tem ko si to ni štela v posebno čast, da sta dva druga dijaka, tudi iz naše hiše, postala prošta in je bil jeden že blizo škofovske palice. Ta liberalnost je imela gotovo svoje tehtne vzroke, ker znano je, da stare ženice rajši tekajo za duhovniki, kakor za stot-

niki. Ali ni ga bilo človeka, od katerega bi bil slišal kedar kaj slabega o svoji gospodinji.

Pipan je bil Lazarju dobrotnik in pokrovitelj. Kedar je moj prijatelj zagovoril o njem, vtopil se je tako v pripovodovanje in spomine nanj, da se mu je utrnila solza iz očesa, kar se rado prigodi čutečemu človeku, kedar žarko opisuje dni, katerih ni več, in osebe, ki so mu prirasle srcu. Bil je Pipan, po spričevalu Lazarjevem, pravi pravcati čudak, o katerem se je spočelo v polku dosti zabavljic in pravljic, katerim ni povsem verjeti, kakor sploh ustnemu poročilu ne, ker se odvali od vsakih ust v prenarejeni in povečani obliki. Takó se je na primer natanko poznal vkus stotnikov gledé njegovega berila. Stotnik je največ čital iz službenih knjig, vzpodbujajočih častnike in prostake na mehaniško pokorščino; če se je pa domislil, da bi bilo dobro pogledati tudi v kako drugo knjigo, dal je svojemu služabniku par šestic, naj gre v knjigarno in mu kupi knjigo, katero in kakršno hoče. Ta mu je prinesel kako razbojniško povest s strahovito sliko na sprednji strani, in Pipan jo je slastno prečital. Nekoč se je silno razsrdil na služabnika. Prinesel mu je služabnik precej debelo knjigo iz knjigarne. Leže stotnik na hrbet, zapali smodko, čita in zeva in čita. Ko pride do dvajsete strani polasti se ga strašno dolgočasje; to berilo se mu zdi pusto in otožno, prazno in nežno in kislo ob jednom. Radoveden postane, kdo je pač pisal to vodeno povest; pogleda na prvo stran — Marlitin roman! Mirno bi bil položil roman, ko bi ga bil napisal možki, na mizo, naj ga bere služabnik, če se mu ljubi, ali stotnik je takó globoko preziral ženski rod, da ni maral v hiši knjige, katero je rodila ženska. Mahoma jo je vrgel skozi okno na dvorišče in še sam je skočil k oknu in radostno si je pomel roke, ko je videl, da plapolajo razburjeni listi ženskega romana po zraku podobni grivi, kojo razpusti ognjevit konj po vetru, veselo dirjajoč preko ravnega polja. Pipan je bil dobra, predobra duša in vsak mu je želel višjega čina. Bil je stotnik v polku že mnogo let in ker ga nihče ni videl z drugačno, nego s kapitansko glorijsko na vratniku, dejali

so nekateri zbadljivci, da je kakor večni žid prešel iz starega v novi vek, drugi — predrzna mladost se tako rada zaletava v starost — so pa trdili, da je Pipan svetopisemski stotnik iz Kafernavma in da se ga je najbrž spomnil kak starinar in ga izkopal iz razvalin objubljene dežele. Priimek stotnik iz Kafernavma je ugajal vsemu polku in vsakdo ga je imel na jeziku: moštvo seveda skrivaj, častniki pri svojih veselih popivkah pa tudi vpricho dobrodušnega Pipana.

Frančišek je res že nekaj pretrpel in spoznal na svetu, ker sicer ne bi bil mogel slikati s tako ironijo svojega sobrata. Tudi ob to spoznanje se je zagnal časih z želom ironije. „Kaj mi pomagajo izkušnje in spoznanje,“ tako je modroval, „ko sem brez službe in sedim pri suhi skledi. Vedno čutim, da me je to spoznanje razburilo, a ni mi prineslo zaželjene tolažbe in miru. In ko bi tudi dosegel ono globoko spoznanje, ki je lastno velikim duhovom, in katero so veliki duhovi porabili v svoj prid, kaj bi to meni pomoglo. Poznanje človeštva je Cezarja in Napoleona dvignilo na vrhunec slave, jaz pa ostanem vedno v prahu in naj postanem še tako razsvetljena glava.“

Smejal sem se Frančišku ob takem modrovanji in še le nekaj let pozneje, ko sem imel že za sabo mladeniško dobo in že nekaj grenkih izkušenj, ukrenil sem sam pri sebi, da je imel Lazar takrat poleg malenkostnih, mladostnih izkušenj mnogo srcá in še več domišljije.

III.

Precej prve dni, ko sva prišla h Gregorki, prepračal sem se, da je Vahova žena pogledovala na Lazarja pristalnejše, nego na moža ali na mene. Če se je naključilo, da smo se srečali na mostovži, dvorišči, na ulicah, ali če sva bila v sobi pri Vahu, ki nama je popravljjal in delal obutala, vselej je letel nek čudno globok pogled mláde žene po brdki postavi mojega prijatelja. Očevидno je iskala takih naključij, da jo je Lazar zapazil ali srečal; če naju je videla prek dvorišča priti domov, odpirala je okna, brisala jih, zalivala ali prestavljala rože, ali pa je naju čakala na

mostovži, baveč se s kakršno si bodi malenkostjo. Imela je navado, da je skoraj vedno pogrižljevala kako bilko, ali šibrinico od lesa s svojimi belimi zobmi, zevaje z rdečima ustnoma — navada, ki je lastna močnim, silnim ljudem z globoko strastjo, kojih jedina misel hlepi z vso silo na jeden in ist smoter in konec.

In spominjam se . . . nekoč sva bila pri Vahovih. On je molčé nabijal čevelj, jeklene barve lasje so mu štrleli prek čela in padali na oči, ona je stala pri oknu vrteč rožo med ustnoma in ni ga odvrnila pogleda od Lazarja. Lazar je bil vesele volje in smejoč se je pripovedoval iz svojega vojaškega življenja. Ko sva odhajala, stresla se je mlada žena na vsem životu, dvignila roko po rožo in povelja je ž njo gracijozno, kakor kaka imenitna svetska dama, od ust nizzdol proti srcu, bliskajoč z očmi in dvigajoč sapo, kakor bi hotela reči: „Oh človek božji, ko bi ti vedel . . .“

Toda Lazar o tem ni hotel ničesar vedeti. Pozdravljal jo je časih uljudno, časih zadosti hladno in površno; vèdel se je ž njo prilično, časih celo nekoliko neotesano in nikdar ni šel k Vahovim brez mene. Tako sem bil priča vseh njenih tajnih naporov. Smejal sem se prijatelju, kedar sva sedela zvečer v sobi pri knjigah in se je na mostovži zaslišal zvonki glas sosede, kakor izzivajoč na pomenek in pogovor.

Mari je bilo Lazarju pomenkov z Vahuljo! Njegove misli so krenile tiste dni na ves drugačen tir; slučajno sem jim prišel na sled. Takrat sem se pripravljaj za državni izpit iz računovodstva. Vse svoje proste ure sem posvetil pouku o tem predmetu, da po pravici povem, záme silno dolgočasnem. Naši hiši skoncema je bilo nekaj vrta, na katerem je v kotu stalo troje orehov. Prav ob zidu je stala pod orehom klop. Tjà sem hodil, kadar nisem bil v službi, s knjigo, ki uči računovodstva. Neko popoldne sem korakal na vrt s knjigo pod pazduho in s trdnim namenom, kakor Valjhun, sin Kajtimara, da ne jenjam prej, dokler ni zadnja vrstica odstavka, ki opravlja konto-korentno vknjiževanje, semléta in zabičena v mojo pusto glavo. Ali evo nesreče, ki človeku podere najboljše namene. Prestopivšemu prag se mi je zazdelo, da se nekaj

giblje v ozadji vrta pod orehom Pogledam pristalnejše — Lazar sloní obrnjen s hrbtom proti meni ob orehu in poleg njega stoji pol prikrita za drevesom Ivanka. On jo je držal za roko, ona je stala nekoliko upognjena, potopljena, kakor šibka jelka ob viharji. Pogovarjala sta se. Noga mi je zastala, kazalo se mi je, da listje na drevji migljá in lepetá, kakor pred hudim vremenom, oko je topo strmelo tjá v temoto pod orehe, kakor bi še dvojilo, sta li to res Lazar in Ivanka, ali so to druga bitja ravnodušna záme. tuja, ne dotikajoča se tako silno mojega srcá. Povedati moram, da sem Ivanko na ulicah pozdravljal še predno sem prišel drugokrat h Gregorki, da se mi je, kar je odrasla, zasadila v spomin, da so moje misli vselej, kedar sem slišal njen mehak glas pri Gregorki, zavrnile na njene globoke oči in da sem ob takih prilikah pozabil na borno resničnost in na izpit iz računovodstva in si naslikal za ta svet življenje, kakršno ni bilo opisano v moji suhoparni knjigi. Ivanka je bila deklica tolike miline, da je ni bilo mogoče prezreti v hiši. Če sva z Lazarjem odzdravljala Vahulji prisiljeno in suho, pozdravljala sva Ivanko z igrajočim srcem in nisva je pozdravljala samo z besedo omiljeno z naglasom naklonjenosti, vse črte najinih lic so izražale spoštovanje in sočutje. Na njenem obrazu se je svetila sreča zorne mladosti in neskajljenega veselja in nobena črta ni pričala, da je bilo to dekle sirota brez očeta in matere, sirota, ki se je trapila od jutra do večera, da preživi sebe in staro mater.

Razbravši položaj, splazil sem se tiho nazaj v sobo, kakor človek, kojemu je zdajci padla na dušo moreča ga skrivnost, položil sem knjigo na polico in šel pod grad Podturen uživat svežega zraka. Ivanka je bila moja prva ljubezenska misel, in da sem bil smelejši, in mi je ona dala kdaj kak znak ljubezni, nikdar več bi te deklice ne bil mogel izruvati iz srca. Tu na sprehodu sem izprevidel, kaj mi je bila in kako lepe so bile sanje o nji, in začutil sem prvikrat v življenji tisto neznosno srčno rano, o kateri so peli vsi pesniki meni tedaj znani. Dve uri sem se motal po stezah in potih pod Rožnikom in kakor

so zmedene in zavozlane te steze in poti, tako zamotane so bile moje misli. Ko sem se vračal domov, srečal sem v drevoredu Lazarja: globoko zamišljen, v tla gledaje je šel kakor burja mimo mene. Ni me opazil. Hitel je tudi on v Podturen, tudi njemu je bilo treba svežega zraka. Postal sem in gledal za njim. Padlo mi je nekaj v glavo, nekaj nerazločnega in temnega, takó temnega, da sam ne vem, kaj je bilo, ali smotreč za Lazarjem sem izprevidel, da zdaj je konec moje tajne sreče, da je na veke izgubljeno záme, kar je prišlo v last prijatelju. To smotrenje za prijateljem mi je privabilo na lice bridek nasmeh. Posmejal sem se samemu sebi. Takó sem se že v mladeniški dobi naučil premagovati se ukrotivši prvo strast, ki se je pojavila v meni.

Ko je Vahulja izprevidela, da ji nič ne hasnijo naponi in izzivanja, kazala se je užaljeno in dasi so njeni dolgi, živi pogledi še pričali, da še vedno tli strast v njenem srcu, bila je že brati na njenem zamišljenem lici prisiljena, nemirna odpoved.

IV.

Neko nedeljo zjutraj me je poprosil Lazar, naj grem ž njim k Vahu prašat, je li že narejeno zaukazano novo obutalo.

„Čemu sam ne greš?“ prašam.

„Ne maram zarad nje.“

Pritajeno sem se posmejal rekoč: „Star vojak si, pa se Putifarke bojiš!“

„Ne bojim se nikogar.“ odgovoril je Lazar, „a tako mi je zoperna ta vsilujoča se ženska, da ti povedati ne morem. Da, ona je prava Putifarka.“

„Ali si že slišal, kakó ravna z Ivanko in njeno staro materjo?“

„Slišal: prava šiba božja je obema.“

„Ali se ti je Ivanka sama pritožila?“

„Ivanka . . . Ivanka ne toži. Gregorka mi je pravila in drugi ljudje tudi vedó.“ Lazar se je obrnil od mene, njegov obraz je bil obsenčen; izprevidel je, da nemara več vem, nego je bilo treba. Umolknil sem,

ker sem čutil, kakšnih strun sem se doteknil. Res so slepi zaljubljeni ljudje. Kako bi bil mogel pač prezreti Lazarjevo in dekličino vedenje, ko bi tudi ne bil slučajna priča njiju sestanka na vrtu? Frančišek mi tiste dni ni pravil smešnic, svojega Pipana je pozabil, govoril je malo, tudi zgodovinske knjige ni imel vedno pri rokah. Šetal se je po sobi in mnogokrat je postal pri oknu nad vrtom in ni mu bilo žal časa, ki bi se bil dal s takim pridom porabiti pri knjigah. Ivanka prejšnje čase ni bežala tako tiho, lahko po mačje gibčno mimo naju in če je dvignila oči, to one poprej niso bile vajene spajati se s tako živostjo z Lazarjevimi.

Stopila sva k Vahovim. Čevljar je likal dodelane čevlje, žene ni bilo domá.

„Dobro jutro, gospoda!“ kliknil je Vah, „po čevljičke ste prišli, jelite!“

„Da, po čevljičke,“ odgovoril je Lazar.

„Že so zbiti in sešiti. To bodo čevljički, da takih še niste imeli. Ovili se bodo noge, kakor predivo, usnje jedro, podplati jeklo. Tu ni nič tistega piškavega blaga notri, kakršno dajejo sedaj v obutala. Tisto blago, ki izdelujejo zdaj po fabrikah na mašinah, res na videz je na blesk, ali komaj je dobro natégnete in stopite, pa je preč — resk! Jaz pa delam vse z roko in na moč!“

Nama z Lazarjem pa ta hip ni bilo do tega, kaj blebeče kopitar; najine misli so hipoma ušle v ves drugačen svet, tja za pol priprte duri sosedne sobe, kjer je prebivala Ivanka. Izza teh duri je zabelelo pri najinem vstopu dvoje drobnih ženskih rok, tanko zapletajočih rmenkaste lase v dolgo kito. In kakor bi Vaha ne bilo v hiši in bi ničesar drugega ne bilo na svetu, zagledala sva se v te bele elastiške prstke, ki so tako gibčno prebiralih mehke, svetle lase, kakor bi plesali po taktu divne razburilne godbe, in v to polovino obraza rdečega, kakor dozorevajoča jagoda, in na živo oko, ki je pozdravljajoč in smejoč se na pol prikrito zrlo na naju.

Videč, kakó sva se zagledala v Ivanko, viknil je Vah v sosedno sobo: „Ej, deklina, prepelica, le bliže

pristopi. Nista taka gospoda, da bi te pojedla. Mlad gospod, ljub gospod!“

Ivanka se je odmeknila za duri, pa kmalu je stopila na prag z zapletenimi lasmi, podobna pomladanski roži. Bila je praznično oblečena. Radostni blesk njenih oči je oživil Lazarja.

„Sédita gospoda, se bomo kaj pogovorili o starih časih, kako je bilo, ko smo mi vojačili po svetu. Primakni klop, deklina!“

Ivanka nama je primeknila klop. Poklonila sva se ji in sedla. Mêla se je ob vratih, kakor otrok, ki je prišel v nenavadni položaj, da občuje z odraslimi ljudmi, koji ga izprašujejo o stvareh, ki so celo zanj preotročje, ali pa o takih, do katerih še njegov razum ne dosega popolnoma.

„Vesta kaj, gospoda, o laških dekletih vama kaj povem; saj taki gospodje le o dekletih radi slišijo,“ povzel je Vah, „in obutala potem lože pričakata!“

„Povejte kaj veselega in poštenega“ odgovoril je Lazar. „Lahinje so lepe, kaj ne?“

„In zvite.“

„Pravijo. Pa Vi se pač niste dali prevariti nobeni.“ Lazar je govoril trdo, veselo in pritrkujé z glavo.

„Tega pa ne, premotila me ni, ali poskušala je jedna v Veroni.“

Vah je vzel leseni gladež in začel ž njim neznanško drgati kraje podplatov. Kakor kodelja nad vegastim kolovratom, opletavala mu je glava nad čevljem. Ko je ogladil podplate in si oddahnil, je pričel:

„Torej v Veroni je bilo na Laškem in nastanjen sem bil kraj mesta s konjem šarcem. Dober konj je bil, ali spomladi nikakor dlake ni hotel dati od sebe, dasi sem ga golil od jutranje zarje, pa da so nam trobili večerno zarjo. Takrat kónj še niso strigli. Kakor ščetine so štrlele kosmatine od njega not do poletja in mene so zmirjali in uhljali višji od mene dan na dan. Zato pa se je svetil, ko sem ga dobro ogolil, kakor salo in plaval je z menoj prek laškega polja, kakor zvezda prek širokega nebá!“

Vah je potegnul dober požirek žganja iz steklenice, stoječe pred njim na stolu, umolknil in se za-

solzil. Te solze so bile bržkone posledica hudega pijančevanja.

„Bogme, dober konj je bil Vaš šarec. Le pripovedujte!“ obodril ga je Lazar, ki je imel oči vedno pri Ivanki.

„Z menoj je imel v hlevu svojega konja moj tovariš Mažar, ki je znal le toliko naših besed in jaz tudi le toliko mažarskih, da sva se razumela za silo. Tist Mažar za svojega konja ni maral dosti, imel je pa bukve in v tiste bukve je vedno gledal. Čudil sem se časih, kakó se jih hudir ne naveliča. Ni bil prida človek. Še poleg konja je gledal vánje in če je prišel kak višji, skrtil jih je v žleb. Bil je gotovo iz kake dobre hiše.

„Ker je brati znal?“ prašal je Lazar, da bi pokazal svojo paznost.

„Tudi zato, in pa ker je bil lep mladenič: obraz okrogel, poln, kakor na kopitu, in tudi denar je dobival od doma. Hlev je pripadal k hiši, ki je bila lastnina laškega grofa, v hiši pa je stanoval grofov najemnik. Otroci iz tiste hiše so se naju kmalu privadili: prihajali so v hlev, ogledavali in otipavali najino opravo in v kratkem so se pri naju udomačili. To je dobro znamenje, namuznil se mi je Mažar, ko so se otroci vpricho naju že brez strahu prekopicavali po slami.“

„Zakaj je bilo tisto dobro znamenje?“ prašal je zarad priličja Lazar, ko je čevljar malo poduškal.

„Mažar je bil navihan človek. Vidiš, baratom, mi je dejal, otroci so se naju navadili in za otroki prideta kmalu tudi najemnikovi hčeri pogledat v hlev. Že se prepeljavata grlici po dvorišči in to je dobro znamenje. In res kmalu sta stali najemnikovi hčeri na pragu hleva.“

Vsi trije poslušalci smo lahko orudeli, spogledali in posmejali se. Nam je bilo takó lahko, svetlo na dušah.

„Ali sta bili lepi tisti dve deklici?“ sem prašal.

„Lepi! Obraz temán, napet in prišpiljen, kakor ajdovo zrno. Vse Lahinje so take, tanke in ravne pa kakor ščetina.“

„Pa ste se zagledali v jedno ali pa v obe,“ pri-
dejal je Lazar in nekak šegav pogled mu je ušel po
strani na Ivanko, ki mu je odgovorila jednako.

„Ne tajim — lože mi je bilo, kedar sta stali
deklici v hlevu, in zdelo se mi je, da moje roke s
povesloma slame hitreje švigajo po konjskem hrbtu.
Milovali sta naju, da sva velika trpina, in kaka škoda
bo, če padeva v vojski. Prišli sta pa vsak dan po
dvakrat, trikrat in po celo uro sta stali na pragu
hleva, smejali se in brbljali. Mlajša Kolomba se je
uprla v Mažarja, starejša Jermenžila pa váme. Ej,
takrat je bilo življenje, mladost, zdravje in vsega dru-
zega tudi dovolj. Ob vojski je vsega dosti, ob mirnem
času živi pa vojak na tesnem.“

„Da, posebno kedar si jermenje na tesno priza-
pnè,“ dodal je veselo Lazar.

„Le en primer Vam povem. Prišlo je povelje:
vsak dan dobi vsak vojak pet smodek na roko in po
mestu se mora izprehajati in v mestu mora pokaditi
smodke. To je bilo pa zato, ker so se bili uprli Lahi,
da več ne marajo avstrijskega tobaka, da bi s tem
oškodovali cesarske dohodke. Ker nam je bilo prepo-
vedano v nemirnih tistih časih posamič hoditi po
mestu, izprehajali smo se po najljudnatejših krajih v
tolpah in vsak je imel gorečo smodko med zobmi.
In pokazali smo jim, da se bodo smodke tudi brez
Lahov še kadile!“

„To so se pa Lahom sline cedile po dobrih
smodkah, katere ste dobivali zastonj in kojih vonjava
jim je puhtela v uporne nosove. Ali ste jih užugali
Lahone, ali so se podali in so zopet segli po našem
duhanu?“ prašam.

„Kar jaz vem, se niso podali. Nam je kmalu za
tem prišlo povelje, da imamo vsak čas odriniti na
Ogrsko, kjer je bil Košut dvignil rebeljon.“

„Kaj pa je bilo z Vašo Jermenžilo!“ prašal sem
hitro Vaha, bojé se, da ne bi padla v vodo povest ob
italijanskih deklicah.

Vah je pricurnil žganja v grlo in z dlanjo si
obrisal porosele brke. „Deklini sta se naju kar nava-
dili. In glejte, kake reči mi je govorila Jermenžila.

Beži, pravi, z menoj beži na Pijemonteško, tam boš čevlje delal, jaz bom pa tvoja žena! Tu ti ude polo-mijo, ali te pa še ubijejo; beži z menoj, takó me je večkrat nagovarjala. In veste, takó se je obesila náme, da sem dejal sam v sebi: Vraga, slaba je polenta, ali ko bi ti šla z menoj na Kranjsko —“ kopitar se je posmejal v ves obraz dvignivši razščetinjene obrvi preko vsega čela.

„Lepó je to, Vah, da ste ostali zvesti zemlji slovenski in cesarju“ obodril sem mojstra. „Povejte, kakó ste z Jermenžilo izpeljali stvar do konca.“

„Le poslušajte! Tiste dni so v naš regiment vteknili nekaj Mažarjev, katere so uklenjene pripeljali z Ogrskega. Trije tistih so se napili nekega večera in razgrajali so po mestu in ‚eljen‘ so kričali zemlji Ogrski in Košutu. Takrat so Lahi in Mažarji kljubovali našim, kjer so le mogli. Na to so vse tri prijeli in pripravili. Zaprti pa so bili v neki kamri, ki je bila poleg hleva, kjer sem imel konja. Neko noč je stal pri tistih jetnikih na straži moj mažarski prijatelj. Po vojaških zapovedih pusti stražnika pri miru, kakor da stojiš poleg božjega groba, in vendar Mažar tisto noč ni imel miru. V tem ko je sedela Jermenžila v kotu dvora pri meni, stala je pri Mažarji njegova Kolomba. Pri luninem svitu sem dobro razložil, kako so se v njiju pomenek vtikali tudi jetniki, dasi kaj tacega ni dovoljeno. Če je zarožljala kaka častniška sablja na ulicah, dala je Jermenžila znamenje in Kolomba je zbežala kakor srna prek dvora, jetniki so skočili od okna in Mažar je korakal z golo sabljo, raven kakor sveča, pod oknom. Ko je zopet utihnilo na ulicah, pričel se je pomenek pred ječo iznova. Malo pred deseto uro je bilo teh pomenkov konec, ker ob desetih se je menjala straža. Mažar je šel v stražarnico, dekleti v hišo, jaz pa spat h konjem. Kako sem se zavzel drugo jutro, ko sem slišal, da tistih Mažarjev ni več v ječi, pobegnili so vsi trije z mojim tovarišem vred. Zgodilo se je pa to med drugo in četrto uro po noči, ko je stal na straži Mažar. Čakal sem, da se prikaže katera deklin, pa zastonj sem čakal. Ves dan nisem videl nobene in tudi drugi

dan ne, in tudi otroci iz hiše več niso prišli prekopicavat se po moji slami. Tretji dan smo odmarširali na Ogrsko.“

„Kaj menite, ali je Mažarje tista deklica izpeljala izpod cesarskih zastav, ali ka-li?“ prašal je radovedno Lazar.

„Podoba je. Lahinje so take. Zakaj je pa mene izkušala tisto poslednjo noč Jermenžila, naj bežim z njo pod sardinskega kralja. Pravila mi je, da se na Sardinsko preseli tudi njen oče in vsa družina, ker grofova posestva v Veroni bodo prodana in grof sam je že poprej zbežal. Podoba je tako, da so tisto noč zbežali vsi, ker videl nisem več nobenega.“

„Oj, poštenjak ste bili, Vah, da se niste dali preslepiti,“ pohvalil je Lazar. „Mamiti nedolžnega slovenskega vojaka, kakršen ste bili Vi, to pač ni posnemanja vredno delo, kaže pa ta dogodek, kakó unete so Lahinje za svoj rod. Pri nas bi bilo kaj takega nemogoče; naše ženske nimajo takega rodoljubja.“

„Oh, Vi tako pravite . . . se ve, vsak moški tako pravi!“ unela se je hitro Ivanka ljubo se smejoč. Kazala se je malo užaljeno, a bila je to tistega roda užaljenost, katere ne smatramo za resnično, katera se tako rada pojavi med zaljubljenimi ljudmi, če si hočejo nagajati.

„Oprostite gospodična, ni ga pravila brez izjeme,“ popravil je hitro Lazar vesel, da ima povod izpregovoriti z deklico.

„Oh, v rodoljubji tudi ljubljanski gospodje niso trdni, in slišala sem že, da navadno pravijo: iz čegar sklede jem, tistega jezik govorim. To je prav žalostno za Slovence!“ Ivanka črke ž' ni mogla čisto izgovoriti, izgovarjala je ‚šalostno‘, kar njenega govora nič kazilo ni, še pridalo mu je nek poseben, samó nji lasten izraz.

„Da, to je res žalostno,“ odgovoril je Lazar. „Naj si bo človek v katerikoli službi, on vedno jé iz sklede naroda. Težko je najti zavod ali upravo, kamor bi se ne stekali prispevki naroda primerno njegovemu številu in bogastvu in v primeri, kolikor njemu koristi ta uprava ali zavod.“

Ivanka se je čutila že kar domačo ob Lazarjevi navzočnosti. „Vi še ne veste, kakó nemškujejo moški

v Ljubljani,“ je dejala. „Saj jih spoznate, če ostanete dlje tukaj.“

„Odklej ste Vi taka iskrena Slovenka, da ste zapazili to narodno mlačnost?“ prašal je moj prijatelj.

„Od tistega časa počenši, kar sem prvokrat prebrala Prešerna.“

„To je lepo! To je lepo!“ ponavljal je odobritelno Frančišek.

Kje je neki dobila obliko ‚pocenši‘ v svojo govorico? prašal sem se ves zavzet. Nastal je kratek premolk. Nisem se čudil deklici le zarad rabljenega deležnika, oblike, ki je delala meni toliko preglavice v šoli, vse njeno bitje je bilo polno tistega mehkobnega in ob jednem odločnega, dobrega, mladostnega ženstva, ki se na prvi hip prikupi in zavzame moškega. V njenih očeh ni bilo drznosti in neskromnosti: s svojim vlažno bliščečim žarom so božale tako Lazarja, kakor mene ali Vaha ali mačka, ki je zaspano murlikal pod pečjo.

Lazar je pretrgal molčanje, rekoč:

„Tako mislim, Vah, da ste prišli iz dežja pod kap, ko so Vas premestili z Laškega na Ogrsko.“

„Saj je bilo res takó, in takó pravim, da ne Mažarji ne Lahji niso bili prida ljudje. Takrat so bili čudni časi: če sem legel zvečer s tovarišem, nisem vedel, ali ga najdem še zjutraj poleg sebe, ali ga odnese ponočni veter, Bog ve kam. Ko smo se bili po Ogrskem, nagnali so v naš regiment laških ljudi, kakor poprej na Laško mažarskih, in tudi ti so nam uhajali jeden za drugim, ali pa trumoma. Le kar nas je bilo pravih naših móž, ti smo bili vedno pripravljeni udariti, kedar se nam je velelo: sablje ven!“

Po zadnjih besedah se je kopitar dvignil po ščetico in črnilo. Vzpevši se k polici je pogledal skozi okno in nič mu ni prijalo, kar je videl na dvorišči. Hlastno je segel po steklenici, popil ostanek žganja in zroč skozi okno je mlasknil z jezikom in namrdnil obraz, kakor kdo, ki je izpil kozarec pelina. Potem je srdito kliknil: „Harum baša, cirum curum, čuhu čuhaj — moja starica gre domov! Nikar ji ne pravite o Jermenžili!“ In kakor se glumec zvirajoč pred

občinstvom v cirkusu pred vsako novo zvirko abotno postavi in s pogledom značilno šine po občinstvu želeč zanimanja in pohvale, tako se je Vah postavil pred nas očitno hoteč nas pripraviti na nekaj posebnega, različnega od tega, kar je bilo doslej. Mene je izpreletela misel, kakó prijetno bi se sedelo pri Vahovih, ko bi ne bilo Vahulje. Ivanka se je za hip zganila, kakor bi hotela uiti v svojo sobo k stari materi, pa precej se je vzbudil v nji odpor, pogledala je v strop, potem na Lazarja, kojemu ni ušel pojav njenega notranjega boja, in trdni ukrep, da ob durih sloné počaka nemile gospodinje, je bil storjen.

Vrata so se odprla in vstopila je ‚starica‘.

V.

Struja rezkega zraka je zavêla z gospodinjo po izbi. Bal sem se, da ta sitna Vahulja zamori naš prijetno oživljeni pogovor in pomenek sliĉno slani, ki je nastlavši travnik ‚vso trav‘co pomorila in vse roŹ‘ce pisane‘. Ona sama se je po dosti prijaznem nemškem pozdravu (imenovala je naju z Lazarjem „Herrschaften“, mislila pa si je menda „Kundschaften“) in po priliĉnem strmenji, da sva tako zgodaj Źe na nogah, drŹala pusto in vidno je kazala iz poĉetka, kakó malo ji je mar tuja trojica, navzoĉna v njeni sobi. Vendar pa tudi ni mogla odoleti svoji stari navadi pokoketniĉati, kar je pokazala s tem, da je vzela ruto z glave, stopila pred zrcalo in si tam popravljala kito moĉnih temnih las, ovito dvakrat okoli glave, kar ji je dalo priliko v zrcalu obrsniti s pogledom nekaterekrati tja, kjer se ji je predstavljala podoba toliko zaŹeljenega Lazarja. To je Lazar opazil in kakor bi ga dregnil hudobni, nagajivi duh nasprotovanja in zanikanja, obrnil je hrbet proti zrcalu in s svojim navadnim smehom na lici ogovoril Ivanko rekoĉ: „Kaj pa gospodiĉna, ali greste kedaj v slovensko glediŹe?“

„Oh, samo jedenkrat sem bila to zimo, na Vseh svetnikov dan,“ odgovorila je deklica.

„Aha, pri Mlinarji in njegovi hĉeri?“ praŹal je FranĉiŹek.

„Da, pa še takrat sem se tako vedla, da se mi še zdaj smejejo Gregorka in moje tovarišice.“

„Ta smeh se gotovo nanaša na kako ljubeznivo dejanje od Vaše strani?“

„O, prav ljubezniva sem bila in otročja, tako da me je bilo prav sram, ko sem se opomnila in sem se ob jednom sama sebi smejala.“

„Kaj pa se je prigodilo takega?“

„Le pomislite: sredi igre sem začela ihteti in solze brisati, tako da so od vseh strani na mene gledali in se mi smejali. Od takrat še nisem bila v gledišči, ker se bojim, da bi se mi ne pripetilo zopet kaj podobnega. Pa tudi nisem posebna prijateljica gledišča.“

„Ali res ne?“

„Prav res.“

„Glejte v tem ste meni podobni.“

„Oh, res? Jaz sem se časih že naveličala sedeti pri predstavi in prav dolgočasno se mi je zdelo, v tem ko na primer v cerkvi sedim lahko celo uro in se nič ne naveličam.“

Lazar je malo pomislil, potem je odgovoril: „Da v tem sva si podobna, ker tudi jaz sem se naveličal glediških predstav, le pričine so pri Vas drugačne, kakor pri meni. Za mojih dijaških let in še pozneje sem bil ves za gledišče in vsak denar bi bil nesel noter; na mah pa me je minila navdušenost in razočarovanje mi je prišlo v najboljšem avstrijskem gledišči, v dvornem gledišči na Dunaji pri najboljših igralcih. Igrali so pa žaloigro Arija in Mesalina. — Tu je Lazar pripovedoval, kako je šel v dvorno gledišče še poln mladeniških misli gledat razborita igralca: gospo Wolter in gospoda Levinskega; kako si je naprej naslikal značajno Arijo, žensko visokih misli in lokavo in ničemno Mesalino, žensko močne čutnosti. (Vahulja je stopila mačku na rep, da je razrivno zacvilil in odskočil za duri, kjer je zvijaje rep mrklo gledal na družbo.) In ves svet njegovih premišljevanj se je vrtel že nekaj dni poprej okoli teh dveh zgodovinskih žensk. In tu tekom predstave, kar hipoma je prišlo razočarovanje. (Lazar je zamolčal, da je bila pričina prevrata njegovih nazorov beda, ki

ga je tlačila na Dunaji, in tuga po domovini in iz teh izvirajoča nezadovoljnost s človeštvom in ono mladostnim filozofom, če so bedni in nesrečni, lastno preziranje vseh ljudi, torej tudi onih, ki se kretajo po deskah.) Oh, ti nisi Arija, ti ne Mesalina, ti nisi Cecilia Pet, ti ne Marko Pet! — vskliknilo je nekaj v njegovih prsih in ta vsklik je uničil mnogo njegovih prejšnjih nazorov in uzorov. Vse je laž, vse je prevara! — šepetalo mu je nekaj na uho. Od takrat se za gledišče več ne navdušuje. Izgubil je za vselej dar iluzije — pomen te besede je Lazar kolikor mogoče razložil — in on še vedno občuduje dejanja velikih móž, a nejevoljen beži od desák, na katerih se razkoračen zvirá kak krojač v Črtomirjevi obleki in hoče pokazati junaka davno preteklih časov. To je žalostno zanj, da je tako zgodaj prišel do spoznanja, toda obstojateljstva, življenje, izkušnje — in Lazar se je razgovoril in postavil je na dlan vso svojo preteklost. Ni je slikal kar s temnimi barvami; doteknil se je tudi svojega duševnega življenja, notranjega razvijanja, a modro je zamolčal svojih najbednejših dní. H koncu je dodal nekak posnetek, rekoč, da ni bila najjasnejša njegova preteklost, da si je ne želi nazaj, da pa nadepolno gleda v prihodnjost, da ni izgubil po svetu eneržije, volje, poguma.

Vsak sam o sebi najrajši in najložje govori in vsakdo je že pripovedoval samemu sebi cele pravljice o samem sebi. Lazar pa je dobil priliko razložiti povest svojega življenja deklici, ki ga je spokojno, kratko, radostno in hvaležno poslušala, kakor bi ji trebalo te pravljice in bi si jo hotela vtisniti za vse življenje. Kaj je bilo njemu mari malopaznosti Vahove, kaj mu je bilo mari Vahulje, ki je delala, kakor bi malomarno brskala okoli ognjišča, pa je od togote izpreminjala barve videča, kako se dva človeka, katera oba sovraži, v njeni, v njeni sobi zblížujeta in bližata vršku pozemske sreče.

Vahulji se ni nič kaj umestno zdelo, da je Lazar nazival Ivanko z gospodično, in kolikorkrat je izgovoril ta pridevek, vselej je nasmešljivo namrgodila lice. Ni je razjedal samo strup ljubosumnosti, tudi nož sovraštva jo je neusmiljeno rezal v srce.

VI.

V tem je Vah dolikal čevlje. Postavil jih je pred Lazarja rekoč: „Zdaj so pa! Tako se privadite mojega obutala, da se ga boste spomnili na sodni dan, ko vstanete iz groba in zavpijete: Vahove čevlje sèm, Vahove čevlje sèm! Nosili jih bodete dve leti in se bodete še dolgo spominjali mojega dela. Kaj stavite, da bo res!“

Tu je vspihnila Vahulja, stopila sredi izbe in površno se ozrši na Lazarja, obrnila se je bistro k Vahu rekoč: „Ali si ti neumen, Vah! Taki gospodje, da bi mislili na razščetinjenega čevljarja, kakršen si ti? Taki premišljujejo o drugačnih stvareh. Kako si ti neumen! Groza!“

To je odvrnilo Lazarja od Ivanke in ne da bi pogledal mlade žene je odgovoril: „Da različne misli rojijo človeku po glavi in jedna izvira iz druge. Kdo ve, če se pozneje, ko me ne bo več tukaj, ne spomnim še kedaj denašnjega dneva in tudi mojstra Vaha.“

„Pa vendar ne mislite zapustiti Ljubljane in nas?“ prašala je Vahulja in temu prašanju je bil primesen izraz poroglive prošnje.

„Ne ve se še; morda bom na svetu kakor ptica selivka, danes tukaj, jutri tam.“

„Zategadelj bi bila jaz rada moški, da bi mogla iti po svetu, kolikor in kamor srcé želí.“

„Naveliča se človek tudi tega in tako nestalno življenje trga srcé, če se človek ubija na zemlji, kakor riba od kamna do kamna.“

„Pa je le prijetno in zanimivo.“ Razmahom se je obrnila zopet k možu. „Jeli Vah, ti si tudi dosti hodil po svetu, ko si bil mlad. V vsakem mestu si imel po vojaškem običaji drugo gospodično. Vojaki ste vsi jednaki!“

„Take sile ni bilo,“ pristavil je čmerno Vah.

„Se ve, če si bil umazan, kakor si danes, te gospodične niso dosti marale. Kaj si mislita gospoda, ko te vidita v nedeljo takšnega.“

„Kaj . . . pri delu sem . . . od šestih že zbijam, tolčem in mažem po čevljičkih.“

„Pa bi se bil umil in počesal, ko si vstal. Saj te vedno učim! Kaj bo pa naša lepa gospodična rekla, ko si ves prižast po lici?“

„Ali deklina?“ prašal je kopitar nedoumevajoč.

„Ne bodi, ne bodi! Kaka deklina? Saj deklin ni več na svetu. Kaj deklina! Zdaj imamo same gospodične! Kje je tvoja pamet? Groza!“

„I nu —“ zamrmral je Vah in se potuhnil. Kako herojiško navdušen je govoril poprej o svojem vojačenji po Laškem in Ogrskem in kako liriško pisklivo je javkal tu pred svojo ženo!

„Ti še ne veš, kakšne so te frajlice,“ nadaljevala je zlobna žena. „Le mene ti poslušaj, Vah! Zjutraj vstane in brž beži k ogledalu in prva misel ji je, kako bi se, ne primerno, ampak nad mero nalepotičila, našemila in nafrkala in napravila iz abotne, tope deklina divno gospodično. In ni konca ne kraja vrtenja pred ogledalom in pred predalnikom in vsa druga hišna dela — groza — kaj to frajlici mar! Da so le lasje lepo na fru-fru in ličica interesantne barve in da se obleka lepo okleplje, prilega in oprijemlje. Potem pa na ulici tisto nesramno izpogledavanje in striganje z očmi, postavanje po drevoredih, pozdravljanje z vsemi brivci in mazači! Jelite gospodična, da je tako!“

Ivanka je koprnela ob tem naskoku nemile gospodinje; kri ji je šinila v glavo, zmešala molekule v možganih in ji tako prestrigla hiter, stvaren in rezek odgovor.

Lazar je opazil dekličino zmešanost in suho je odgovoril Vahulji: „Pripeti se, da, mogoče je, da ima takih gospic tudi Ljubljana, ali gospodične Ivanke Vi sedaj pač niste slikali.“

„Ne ve se.“

„Onda ste slikali povsem neresnično. — Vah, koliko sem dolžan za čevlje?“

Vah je praskaje se za ušesom povedal vsoto in Lazar je plačal.

„Oj, gospod Lazar, ali je mogoče, Vi ste se že vzpeli do varuha te deklina,“ zasmejala se je Vahulja po kratkem premisleku. „Čestitam! Vam seveda treba drugače govoriti; oprostite, da sem se izjavila tako odkrito!“

„Oh, izjavili ste se neprilično in povsem lažno,“ oglasila se je zdajci Ivanka, katero je minilo prejšnje koprnenje, a glas se je še tresel. Njena nožica je zdrknila z durinega praga, izzivajoč in nastopajoč, kakor bi se hotela postaviti v bran, po njenem mirnem obrazu se je razlil nasmeh, tist slastni, pol zlostni, pol nasmešlivi nasmeh, ki je lasten samosvestni mladi nedolžnosti, če stoji pred sovražnikom, o katerem meni, da nima škodlivega orožja.

„Glej, glej, Vah, kako me naša gospodična pita z lažnivko,“ obrnila se je Vahulja po izbi iskaje moža. „Vidiš, kako gospodično si odgojil?“ Ali mojstra že ni bilo v sobi; vteknivši zasluženi denar v žep, izmuznil se je bil tihoma ven.

„Le pogledjte, gospod Lazar, kakega gospodarja imam; ko bi trebalo potegniti se za svojo ženo, ga pa ni. Oh, kako sem sama na svetu! Zdaj pa res drugega ni, kakor da prosim vsestransko odpuščanja.“ In zavrtela se je kakor vrtalka sredi sobe in porogljivo priklonivši se je obstala pred deklico rekoč: „Oj dična gospodična, oprostite mi tudi Vi!“ (Dregnil sem Lazarja v komolec hoteč ga opomniti, da bi bilo čas zapustiti to odurno žensko.)

„Ivanka!“ zaslišal se je iz sosedne sobe star, hripav in zadušen glas.

„Precej, precej, mati!“ odgovorila je Ivanka pospešno v duri in precej se je tudi odzvala na Vahuljin ugrizliv priklon. Ustnice so ji trepetale in vedno se ji je še tresel glas. „Oh —“ dejala je obrnjena z vsem telesom k Vahulji — Ivanka je stavke rada začenjala z vzklikom: Oh — „Oh, ko bi Vi le hoteli pometati pred svojim pragom, pred mojim ni smeti, in ko bi videli bruna v svojem očesi, mene pa pustili na miru!“

„Torej pred mojim pragom, pravite, da so smeti?“ Mlada žena je uprla roke o bok.

„Poln kup jih je tam!“

„Groza!“ vspihnila je Vahulja, „to je pa že preveč, da bi nedorasle smrkolinke poučevale odrasle poštene ljudi. To je pa že res, da se lahko reče, da jajce več ko puta vé. Komaj se je izvila iz plenice, pa že druge uči.“

„Oh nikdar, nikdar bi jaz ne izpregovorila besedice o Vas, da me sami k temu ne silite. Zakaj se zaletavate vedno váme, ko se Vas ogibljem, kjer le morem? In še to Vam povem, ker se sami prištevate poštenim ljudem, da je Vaše poštenje vsi Kravji dolini znano. Celó pesem se je zložila, ki slavi tisto Vaše poštenje.“

„Pesem?“ prašala je obezrazumljena Vahulja.

„Da, pesem! Oh, ne delajte se tako nevedne.“

Postelj je zaškripala za steno in zaslišal se je zopet izza duri zategnjen, nekak umiljen glas, kličoč Ivanka. Deklica se je obrnila v duri „Oh, pustite me mati, da govorim, kakor govori burja na Krasu. Saj smo se dosti natrpeli v tej hiši in danes je moj dan, dan povračila in osvete!“ Ponosno se je ozrla po družbi. „Oh, Vi poštena gospa, ki ste se danes zopet tako kruto in očito zagnali váme in se drznili natolcevat in podtikati meni nespodobno vedenje — a živi Bog mi je priča, da ste obrekovali — le spomnite se, da so Vam zapeli pošteni fantje Šempeterskega predmestja pod Vašim oknom pesemco o mačku na strehi; tega se domislite in pa tega, čemu so Vam jo zapeli, in pred svojim pragom pometajte!“ Rekši se je priklonila lažno Lazarju in meni in izginila je v svojo sobo.

„Ha, ha, ha!“ zasmejala se je zvonko in razrivno Vahulja vijoč z rokami. „Glejta, gospoda, kake muke imamo v naši hiši; v kaki ljubezni živimo mi, družina kristjanska! Le ne oženita se nikdar nikar, gospoda, nikdar, nikdar! Bolje je iti v puščavo in živeti ob samih korenincah, nego nakopati si na glavo tako dolgočasno družinsko življenje . . . Kakó prazno, neumno govoričenje! Groza! . . . Res, da ga ni človeka, kateremu ne bi se mogli postaviti pred obraz sveti evangelji, — kakor so pridigovali nedavno pater Dominik — da se ogleda v njih, kakor v zrcalu, in spozna svoje grehe in napake, ali otroci nam pa vendar še ne smejo postavljati takih zrcal pred oči in se vtikati v stvari, katerih ne razumejo in presoditi ne morejo. Tej deklini se bo še otepalo to, le pomnite me! Kolikokrat sem upala prejšnja leta, pride čas, in Ivanka spozna, kako je dobro, če ima ljudi, na katere

se lahko zanaša . . . pride k pameti in zložno se bo živelo ž njo. Ali ona ne in ne! No, kakor si kdo postelje, tako spi!“

Govoreč je Vahulja hodila po sobi od omare do ognjišča in do mize in do okna in povsod je pospravljala, brskala, brisala, kakor človek, ki je prišel v veliko zagato in ne ve, kako bi prikril nedoumje, osuplost in onemoglost. Z Lazarjem sva segla po klubke; med durmi sva se prilično klanjala.

„A to Vas prosim, gospoda,“ dejala je mlada žena pri slovesi stopivši na prag, „nikar se ne spodtikajta ob tem, kar sta slišala danes pri nas. V nebesih in na zemlji je znano, da smo vsi grešniki; čemu torej očitanja in prazne marnje? Upam, da tudi v prihodnje še rada prideta k nam, in takrat se bomo zabavali bolje!“

VII.

Pokazilo se je jutro, ki se je pričelo tako prijetno pri Vahovih. To sva čutila z Lazarjem, ko sva hodeč po sobi, nevedé kako dati duška tesnemu čustvu, molčé korakala po sobi, kakor učenjak, ki pre-mišljuje o težavnih problemih.

Naposled se je oglasil Lazar: „Kaj si slišal kedaj kaj o tej babi? . . . Ali znaš tisto pesem o mačku na strehi?“

„Ne znam. Morebiti je Jenkova pesem o mačku.“

„A . . . ne verjamem . . . nemara bo kaj družega.“

„Ali to je pokazala Putifarka, da jo ta pesem grize. Ali si videl? Kakor bi jo bil polil z mrzlo vodo; ker precej je reč izpremenila, kar minila jo je tista zlobna zadirlivost.“

„Da, to je težka vest, ob katero je zadela Ivanka.“

„Meni se zdi neumestno, zakaj baba toliko sovraži deklico.“

„To stvar treba razvozlati, tu so posebne pričine. O sovraštvu se ne more reči, da je slepo, kakor ljubezen, dasi se dostikrat ne more spoznati, kaj pričini tako strast. Morda Gregorka kaj ve o tem.“

„Morda . . . poprašajva! Ravnokar je prišla od maše.“

„Ivanka te pesmi ni spravila zastonj na dan . . . to je prebrisana, pogumna deklica. — Hej, Gregorka, ali ste domá?“ zaklical je Lazar.

„Domá, domá; precej Vama prinesem mrzle vode!“ odzvalo se je iz sosedne sobe. —

Gregorki sva povedala od konca do kraja vse, kar se je prigodilo pri sosedih: Kakó se je razblebetal čevljar; kakó se je razgovoril Lazar in so tekle besede kakor namaščeno kolo in je bilo vsem lahko in svetlo pri srci; kakó je poparila Vahulja našo dobrovoljnost, vmešala, razkokodakala se in zavladala pogovoru in kakó je ta „sklesek babji“ — prav takó se je izrazil Lazar — napadel Ivanko.

„Povejte, Gregorka,“ poprosil je napósled Lazar, kaj je s tisto pesmijo o mačku na strehi? Ta mora biti imenitna, da je tako spekla njeno vest.“

Ženica je zmajevala z glavo, ker nič ji ni bilo všeč, kar je slišala. „Križ božji“, javknila je, „kaj je bilo treba dekletu čakati takega naliva, ko vendar ve, da proti Vahulji ne opravi ničesar. Do zdaj je sirota molčala in še ji ni bilo prebiti. Kaj bo pa zdaj? Ugonobi jo Vahulja.“

„Ne ugonobi je!“ povzel je Lazar. „Naj poskusi!“

„Kaj Vi veste! Ivanka je navezana nánjo in ne more se ganiti od nje. Zdaj ne, zdaj ne!“

„Že poprej sem Vas hotel prašati, pojasnite mi, čemu si deklica ne poišče družega stanovanja, kjer bi lahko mirno živela s staro materjo?“

„Stara mati noče; ona pravi: tu umrjem, kjer je umrla moja hči in njen mož. Dve leti sèm se že tudi ne more preseliti, ker ne more iz postelje in je čisto pri kraji.“

„Ali povejte, kaj je zanetilo tako globoko sovraštvo v tej družini? Ivanka pač ni zadolžila ničesar?“

„Kaj je zanetilo? Velik greh, Vahuljin greh.“

„Kakov greh? Grehi so mnogovrstni, kakor plevel med žitom.“

„Smrtni greh,“ poudarila je Gregorka bridko.

„Tudi ti so različni: v nebo vpijoči, mutasti, zoper svetega Duha.“ Lazar je govoril odločno, kakor sodnik, ki izprašuje trdovratnega hudodelca; na njegovem visokem čelu se je bralo, da hoče prodreti stvari do konca in da je pripravljen na vse. Gregorka ga je osuplo gledala.

„Kaj tako izprašujete in gledate, kakor ris. Jaz bi se Vas kmalu zbala.“ Pri teh besedah je stopila za dva koraka nazaj

„Postojte gospodinja, Vam se me ni treba bati, a bojé naj se me v soseščini, če bo Ivanki treba moje zaščite. Vedite, da sem pripravljen storiti za Ivanko vse, odkar vem, kako se ji godi.“

„Tako je torej . . . to se mi je zdelo. Vi zalezujete deklico.“

„Nikakor ne tajim svojih namer, ker so poštene, in nič se ne obotavljam očito priznati, da vse sile napnem, da rešim to dekle neznesnega položaja. Pa povejte že vendar, kaj je s tisto pesmijo in pokaj tako sovraštvo proti Ivanki!“

Gregorka je dvignila pogled na steno k sliki, ki je kazala Pavla, budečega svojo Viržinijo, ki je, izgubivši se, zaspala sredi bujnega ameriškega gozda. Zadovoljen smehljaj se je razlil po njenem lici, stopila je bliže k Lazarju rekoč: „Gospod Lazar, Vi imate dobro srce. Blagoslov božji bo z Vami, če ostanete zvesti svojim nameram, pomagati ubogemu dekletu. Vam zaupam, da se ne boste premislili in znémar pustili sirote. Le poslušajte me, zakaj se je razlilo to sovraštvo nad Ivanko. Pred dvema letoma je služil pri Vahu čevljarski pomočnik, ki se je pisal za Mačka.“

„Aha!“ dejal je Lazar z izrazom čudečega se človeka, kateremu se je ravnokar zatesala v možgane do sedaj nepoznana misel.

„S tem Mačkom je bila Vahulja . . . veste . . . no saj veste kakó!“

„O vem, vem, dasi nisem nikdar poznal tega Mačka, pa to se ugame lahko pri prvem naméku!“

„Nesreča je takó nanescila, da je bila nekega dne z Mačkom vkup pod streho — —“

„Aha, tudi mene je zalazovala in tudi z menoj bi bila rada . . . veste . . . oh saj veste kakó!“

„Oh ta Putifarka!“ odzval sem se jaz in čutil sem, da mi pri teh besedah gorkota sili v lice.

„In pripetilo se je, da je imela tistikrat Ivanka opravka pod streho in je naletela na Vahuljo in Mačka. Meni je prav žal, da je ona takó mlada prišla na take stvari. Prijokala je takrat k meni. Razven meni pa ni nikdar nikomur omenila o tem, ker ona je pametna in o takih stvareh takšen otrok ne govori.“

„Danes torej je kljunila golobica prvokrat v sovo in precej je zadela v živo. Ali znate tisto pesem šempeterskih fantov? Vsaj začetek mi povejte, da ji jo tudi jaz časih zažgolim, kadar pojdem mimo nje prek dvora.“

„Kaj meni mar pesmi ponočnjakov! Le na miru pustite to žensko; vendar ne boste podpihovali ognja in še prediva metali vanj! Ona je objestna ženska in se je že poprej ujedavala nad njo, odkar se je pa to prigodilo s tistim Mačkom, jo pa črti iz dna duše. Vah je kmalu potem zvedel za to stvar, sam Bog ve po kóm,“ — tu se je Gregorki beseda malce zapéla in ubila — „veste ljudje vse iznesó, kar se govori med štirimi stenami . . . Vah je za to zvedel in spodil iz hiše Mačka.“

„Gorec,“ obrnil se je Lazar k meni, „to pesem bi rad znal. Ali nimaš kakega znanca med šempeterskimi fanti, ti ki prebivaš že toliko let pod šempeterskim zvonom.“

„Imam ga! Ali se spominjaš tistega Ščinkovca, ki sva bila ž njim na *normalki* pod Ivanetičem? Kako ga je lasal Ivanetič dan na dan in mu polagal roko na glavo s tisto svojo neumestno nemško prislovico? Njegov oče je mnogo let fijakaril po Ljubljani.“

„Kje je zdaj Ščinkovec?“

„Stavec je v „Narodni tiskarni.“

„Hajdi, poiščiva ga!“

„Ob enajstih ga gotovo dobiva v Zvezdi. Tam se sprehaja ob vojaški godbi. Tudi Mačka sem že večkrat videl tam.“

„Ti ga poznaš?“

„Poznam.“

VIII.

Ob enajstih šla sva z Lazarjem v Zvezdo, kjer sva precej naletela na Ščinkovca, ki se je šetal v stranskem drevoredu, z rokama v žepu, kakor se sprehajajo vsi ravnodušni ljudje, ter z ugaslo viržinko za ušesom. Po kratkem pozdravu je prišlo, kakor navadno ob takih prilikah, spominjanje šolskih let in počudil se je Lazar Ščinkovcu in Ščinkovec Lazarju, da se — oj, oj! — po tolikih letih zopet vidita in snideta.

„Jeli, Ščinkovec, ti stanuješ v Kravji dolini, precej nad znamenjem?“ povzel je Lazar, hoteč napeljati vodo na svoj mlin.

„Da.“

„Midva pa v soseščini.“

„Pri Gregorki, nasproti čevljarja Vaha?“

„Da. Ali poznaš Vahuljo?“ Lazar je pristalno, ostro pogledal na stavca in se s tem izdal, da pričakuje na svoje prašanje posebne novice. Stavec je spoznal, o čem gre delo, in zdajci je zamežiknil z levim očesom, uprl desno oko šegavo v Lazarja, napél ter namrgodil šobo tako, da sem se mu na glas posmejal.

„Ali si bil že kedaj pri Vahovih?“ prašal je Lazar.

„Bil, kajpada! Vahulja je moja čevljarica.“

„Kakó — saj ona ne dela čevljev.“

„Seveda ne, ali umeriti jih zna kaj dobro. Meni jih je ona pomerila.“

„Hm, hm — ali Mačka poznaš?“

„Poznam, saj sva vkup v gledišči igrala.“

„Prav korenjak mora biti to — a?“

„Kakšen korenjak? Šolobarda je in tepec! Na odru se je mël, kakor bi valil mlinske kamne.“

„Kaj ti tudi na odru nastopaš?“ izpraševal je radovedni Lazar.

„Da; časih sem kočijaž, časih hlapec, kakor nanese in kar treba.“ Ščinkovec si je samoljubivo pogladil svetle brkice. „Tudi pôjem časih v koru.“

„Koga je pa Maček predstavljal?“

„Hišnega postrežnika; pa družega ni imel opravi-
viti, nego med vrati na oder zaklicati: Gospa jaz sem
pripravljen! A še to mu je izpodletelo.“

„Ali se ni morda zarekel in zaklical: Vahulja,
jaz sem pripravljen!“

„Kaj si tudi ti že slišal o tem?“

„Ničesar nisem slišal.“

„Res je tako zaklical!“

„Kaj vraga! Beži, beži!“

„Da istina! Ta tepec neumni! Vahulja, jaz sem
pripravljen! je bleknil. Hvala, da je bil tako boječ in
je tako tiho zamrmľjal, da ga niso slišali med občin-
stvom. Za kulisami smo od smehu skoraj popokali. Od
takrat pa on več ne igra.“

„Verjamem, verjamem.“

„Vahulja je bila tist večer tudi v gledišči.“

„Slišal sem, da sta bila Vahulja in Maček velika
prijatelja.“

„Oj, pa še kakšna! Jaz sem na to prijateljstvo
zložil pesemco, katero časih v Kravji dolini po noči
zakrožimo.“

„Kaj ti tudi pesmi kuješ?“

„Bi že, pa nimam časa in volje pečati se s pri-
smodarijami. Ta se mi je kar brez pravega pomisleka
zatelebala v glavo. Veš, jaz sem zmiraj vesel, kaj bi
človek klavrno s povešeno glavo hodil po božjem
tlaku, kakor kljuse, ki je obljubljeno konjedercu.“

„Napiši mi tisto pesem, jaz nabiram narodno
blago.“

„Pisana ti ne bo ugajala, ker ni narejena za
tisek; ko bi jo pa v čitalnici zapeli po polnoči, vem
da bi ji vse ploskalo.“

„Kdo jo je uglasbil?“

„Jaz sam.“

„Ščinkovec, ti si postal čudovit možakar. Učitelj
Ivanetič se je presneto motil o tvojih sposobnostih.“

Taka hvala je stavca prevzela: prijetno se je
posmejal, pomeknil klobuk na tilnik, pogladil se po
telovniku in pristalno pogledal proti nunskemu samo-
stanu, kakor bi od tam pričakoval kaj prijetnega.
Mahom pa se je vspel, njegova dosti pritlikava postava

se je nekako povečala in živo je vskliknil: „Glejta, tam gre Maček nam naproti! Dajmo ga! . . . Postrašimo to suho preklo! Jaz bi ga najrajši utopil, kakor mlado mače. Pačakajmo ga tukaj!“

„Zakaj si pa tako hud nanj? Pusti ga!“ dejal je Lazar, ki je že tako težko čakal zaželjene pesmi.

„Kaj porečeta temu . . . ta pokveka se je domislil moje sestrice Albinice, pa je začel postopati za njo!“ hitel je pripovedovati stavec. „Ali sem mu posvetil! Kakor grom sem planil nanj, ko sem videl, da se zvečer že v tretje sprehaja pod našim oknom in da oprezuje v ednomér not; pa ga nisem mogel kaj namahati, ker mi je prezgodaj ušel.“ —

V tem se nam je približal Maček, z levico za hrbtom in zlagoma postavlja je palico pred se. Bil je raztegnjen, slok človek, smolnatih las in čisto obritega, sila bledega lica. Ušesa so mu že nekako na izpregled molela od glave, in uhlja kakor bi postajala prozorna — znamenje delujoče sušice. Iznad ušes mu je segal na vsaki strani kvišku zakriviljen zalizec las v čelo, kakor bi hrepenel, da se združi s črno obrvijo. Šel je mimo nas trdo in ponosno, gledaje v stran in živeje tikaje palico v tla. Ščinkovec je plunil v dlan in si povrtal ž njo nad ušesom, kakor bi si hotel, oponošaje Mačku, narediti takov zalizec. Potem je veselo mlasknil z jezikom in nama pošepetal:

„Vesta kaj . . . pojdimo za njim in latovski se pogovarjajmo; ti, Lazar, pa primešaj časih kako mažarsko kletev.“

Z Lazarjem sva nedoumevaje gledala na stavca, češ, čemu bi govorili latovski in kleli mažarski?

„Le kar pojdimo! Videla bodeta, kakó se preplaši, ker bo mislil, da se menimo o njem, kako bi ga nabili. On je takó neumen, da še latovski ne razume. Takemu oslu ne škoduje, če ga imamo za norca.“

Udala sva se temu naklepu, dasi nisva umela, kakó bi mogli oplašiti na predlagani način Mačka. Ko smo mu bili za petami, pričel je Ščinkovec svojo latovščino, mlaskal je z ustnoma, cmakal z jezikom in oponašal je na nekak čuden, smešen način mačje

mijavkanje. Lazar se je smejal in zdržano prilagal z vsakovrstnimi neslovenskimi besedami. To se je Mačku že preneumno zdelo in krenil je iz drevoreda na trg, mi za njim. Sredi trga je Ščinkovec suho zakašljaj, vzela iznad ušesa vržinko in recitiral je svojo pesem, poudarjaje z naglasom, z vržinko in z glavo na dolgih zlogih. In vedno je gledal, kak učinek bo napravila pesem na njegovega sovražnika. Z Lazarjem sva jo zvesto vlekla na uho. Vse pesmi nisem zapomnil, tudi ni ne v jezikovnem, ne v drugih ozirih vredna, da bi se uvrstila v sicer široke predale naše književnosti, prvi kitici pa še zdaj znam. Glasita se pa tako-le:

Je maček na streh',
Kaj dela, kaj prav':
Mijav, mijav, mijav!

Je mucka pri njem,
Ga boža po glav':
Mijav, mijav, mijav!

„Oh, ta je imenitna, ta pa je imenitna!“ Pri-trjeval je Lazar z glavo. „Ta šči-plje!“

Mačka je pesem v živo zadela; požuril je korake in mahnil proti Gradišču. Obračal je pogled zdaj na levo na hišne številke in napise, zdaj na desno na kostanjeve vršiče, ali razbrati on teh stvari menda ni hotel, ampak oziral se je po straneh najbrž zato, da bi kaj ugledal od sovražnika, ki mu je za petami. Takó smo ga gnali prek vsega trga. Pri vhodu v Gra-dišče smo ga pustili. Ščinkovec je bil sila dobrovoljen.

„Ves prestrašen je,“ dejal je. „Te pesmi ne more slišati. Zdaj se doma zaklene.“

„Le pustimo ga!“ svetoval je Lazar. „Veš kaj, Ščinkovec, tvoja pesem ima na nekatere ljudi blago-dejen nra-vsten vpliv. Rad bi se je naučil. Povej nama jo še enkrat!“ Ni se dal dvakrat prositi.

Čemur sva se z Lazarjem najbolj čudila in sme-jala, je bilo to, da je znal stavec pri besedi ‚mijav‘ takó mlaskati in cmakati z jezikom, da se je slišalo kakor strasten, glasen, odmevajoč in slasten poljub, kakršnega razmahom pritisne ljubimec svoji ljubi pri slovesu in ločitvi za več časa. Poskušala sva se na-

učiti tega mlaskanja, a meni se ni hotelo podati, čeprav sem zvesto gledal na stavčeve ustnice. Lazar je pa kmalu razbral in pogodil to stvar.

„Kdo je pač raztrosil po mestu ono ljubkovanje Vahulje z Mačkom?“ je prašal.

„Kdo? Stare babnice so zagostolele, in Kurji želodček je raznesel.“

„Kurji želodček?“

„Da. Saj poznaš tisto babišče, ki je znano pod imenom Kurji želodček, tisto mrtvaško ptico, ki okopava mrliče, straži ter spremlja na pokopališče. Ta obleze vse hiše in obere vse novice.“

„Seveda jo poznaš, Lazar, h Gregorki tudi časih pride,“ vmešal sem se jaz. „Kaj pa, Ščinkovec, ali Vahovo Ivanko poznaš?“

„Poznam. Pripravna, umna šivankarica! Šivat je hodila v Prečne ulice.“

Tu me je Lazar potegnil za suknjo in obrnivši se k stavcu poslovil se rekoč: „Z Bogom torej, Ščinkovec! Kuj še dalje pesemce sebi na slavo in drugim v pouk in na radost. Ti nisi zadelana glavica. Ti si tič! Bog te poživi in hvala za pesemco!“ Moj prijatelj ni hotel, da bi pesnik Ščinkovec blebevsal o Ivanki.

Ločili smo se; spotoma pa sva še pogledavala nazaj na stavca, migaje in kimaje mu, in on je istotakó gledal za nama, nemalo vesel, da nama je pokazal svojo sposobnost in da je bil slavljen in hvaljen.

„Nepridiprav je tista pesem in kdor jo je zložil!“ dejal sem na obratni poti, spomnivši se Dantejevega verza: Galeotto fu il libro e chi lo scrisse.

IX.

Oprostite mi, če zasledite na meni ali na osebah moje povesti kako nedoslednost. Že pridejo taka razmerja in obstojateljstva in vsa doslednost gre po zlu. Lazar je nekoč našel na meni hibo nedoslednosti: zdel sem se mu premalo trden v svojem slovanskem mišljenji in imenoval me je zategadelj nemškega Pavliho v slovenski obleki. S tem je potipal na mojo občutno stran in dolgo nisem mogel pozabiti

tega pridevka. Ponudila se mi je prilika, da sem mu dal razumeti, da tudi taki ljudje, ki se smatrajo za vrh značajstva in za duševno vzvišene, ne morejo biti vseskozi dosledni.

Nekaj dni po prej omenjeni nedelji sva sedela zvečer za mizo. Jaz sem s prsti dromljal po mizi in premišljeval, kdo je pač izumil tisti dolgočasni Konto-Korrente, Lazar je z nožičem prerezal liste novi knjigi.

„Kako knjigo pa sedaj premlevaš, bo pa spet zgodovinska — á?“ prašal sem prijatelja.

„Ta pa ni zgodovinska,“ odgovoril je.

„Pokaži, pokaži! Ni mogoče, da bi ti obrnil hrbet svoji preljubi zgodovini in da je za en sam večer. Svet bi se podrl!“ Vstal sem, sklonil se čez mizo in pokukal v knjigo. Debelo tiskani besedi Konto-Korrente sta me zbodli tako neznansko v oči, da sem precej nazaj padel na kanapéj. Da, kar padel sem!

„Kaj vraga, ali tudi ti riješ med birokrate?“ prašal sem z ironiškim usmevom.

„Na obrazu mu je bil razlit tist pritajeni nasmeh, s katerim človek sramožljivo pripozna, da je zakrivil kaj lahkega, bodisi v svojih razsodkih ali pa v svojih dejanjih in nehanjih.“

„Glej, prijatelj.“ odgovoril mi je, „zdaj je prišla vrsta nate, da me zasmehuješ, kakor sem se pri priiliki jaz posmejal tebi.“

„Ker naposled tudi ti lezeš med žabe?“

„Da, tudi jaz lezem tjà, kamor si ti že skočil, in če hočeš, lahko mi očitaš nedoslednost.“

„Ne bodi, ne bodi, kaj bi ti očital! Prav imaš, da se primeš kakega resnega posla in tisto zgodovino zameniš z vedo, ki ti lahko kaj koristi. Tebi je pred vsem treba, da se vrineš v kako službo. Pa ne misli, da ti jo bodo ljudje sami ponudili, na nos obesili, iskati je moraš. Res, težko je, ali kdor išče ta najde, kdor trka, temu odpró. Že zdavnaj sem te hotel opozoriti na to. Svoj denar porabiš, čas poteče in iskal boš službe, ko boš brez sredstev, in je boš čakal težje. V tvojem položaji bi se jaz obrnil na agenta Muzeljna v Gosposkih ulicah, on ve za vse male službe in po

novinah bi razglasil, da tak in tak človek želi pisarskega dela. Za zdaj moraš biti z majhnim zadovoljen; zahtevaj toliko, da se skromno preživiš, in v tem se pripravljaj na kaj boljšega. Ivanka je vredna, da se potrudiš za kako stalno službo.“

„Kako si danes zgovoren.“ zamrmral je Lazar. Senca zamišljenosti se je razlila po njegovem obrazu in globoče se je vtopil v puščobno knjigo.“ Nisem ga hotel dlje motiti, ker sem se bal, da bi mi ne očital sitnosti. Čutil pa sem tiho zadovoljnost v sebi: prvič zato, ker sem dal tako modre svete prijatelju, drugič ker sem videl, da se je poprijel resnega dela in je dal slovo zgodovini, kateri je očital že Salust pristranost, in tretjič, ker sem izprevidel, da utegnejo priti boljši dnevi Ivanki, če začne Lazar misliti na zaresno delo.

Ali dandanes je takó: misli, misli človek na zaresno delo, kolikor hočeš in pripeti se, da si brez kruha. Dosti je ljudi na svetu, ki ne vedo, kaj se pravi biti brez zaslužka in brez kruha, ker niso zmožni resnega premišljevanja; dosti je tudi takih, ki vidijo stradajočega siromaka, a srcá jim tak pogled ne gane, in nekaj je tudi še takih smešnih ljudi — sam sem jih že slišal — katerim se zdi to večno vpitje stradajočega ljudstva po kruhu in po delu nizko, gabno, preziranja vredno filisterstvo. Ljudje poprek v slast delajo: ogromna večina pristopi k delu z dušo, razvneto od veselja: delavci pojó in žvižgajo, kjer je to dovoljeno, gredoč prek mestnih ulic v tovarno, kosci ukajo na travniku, še predno je zažarilo solnce na vzhodu, ženjice prepevajo ob večerni zarji; delo jim je veselje in sreča. Lazar je pokazal, da ne pripada onim puhlim postopačem, ki se sramujejo službe, če ni dobro plačana. Delo mu je postalo dolžnost in jel je vse sile napenjati, da dobi trajno ali vsaj začasno službo. Njegova ljubezen je šla za kruhom. Šel je k agentu Muzeljnu, razglasil se po časnikih, vložil je prošnjo za razpisano tajniško službo pri neki občini na Dolenjskem. In čakal je. Muzelj ga je dvakrat ali trikrat poklical in mu poročil o službi, ki ni bila zanj, ker je bila brezplačna ali pa kje zunaj Kranjske dežele

in s tako pičlo plačo, da se je Lazarju škoda zdelo potnih troškov, in je Muzeljna sumničil, da ga vodi s svojimi službami le za nos.

Tiste dni sva hodila v gostilno pri „Beli vrani“ kósit. Zahajal je tjâ po kosilu na četrtinko vina narodnjak starega kopita. Takratni starokopitni Slovenci so se odlikovali v tem, da so znali vse vede tega sveta, le slovenskega jezika ne. Obžalovaje so priznali ta nedostatek, a vkljub neznanju našega jezika so šli vendar za narodom po vseh potih. Hvala jim i na tem! Ta narodnjak, star mož, ljubitelj dobre kapljice, počivajoč že na lovorih, pisal je članke o narodnem gospodarstvu v nemške novine in Lazar mu jih je pilil in časih tudi prelagal na slovenski jezik. Temu častitemu možu se je smilil mladi nadarjeni človek brez pravega dela in naméknil je Lazarju, naj gre službe prosit k prvakom naroda in naj reče tem možem takó: Gospodje, vas je vaša ljubezen do naroda obogatila, jaz nič manj ne ljubim naroda slovenskega, ta ljubezen me je pripeljala iz tujih krajev nazaj, — pomagajte mi, da pridem v domovini do potrebnega kruha! S tem jo je hotel narodnjak zasoliti prvakom, ki so ga prehiteli in prekosili, pomislil pa ni, da istinita ljubezen do naroda pri nas še nobenega obogatila ni, in da prvaki niso zato na svetu, da bi preskrbovali ljudem službe. Lazar je poslušal moža, opravil se, kakor spodobno, in napotil se je k prvakom. Prvi prvak, častitljiv mož, ga je zelo ljubeznivo sprejel, sama dobrota je bila razlita na njegovem obrazu, a odslovil je prosilca rekoč, da ima zdaj samo pri ednem zavodu vpliva in tam ni praznega mesta, da se ga pa spomni, kadar se tam kaj izprazni. Drugi prvak, liberalec in dovtipnež, se je mogočno razkoračil pred ubogim prosilcem, udaril se na prsi in na svojo vero zatrdil, da se dandanes lože dobi služba „hofrata“, nego borna pisarska služba. In še k tretjemu prvaku je šel. Ta je dejal, da kadar potrebuje kakega delavca, razglasi po novinah in da ne ve nikjer za nič. Poskusil je priti k zavarovalni banki; tu bi ga bili vzprejeli v popotne agente; toda agentu se morajo besede zložno zmikati z jezika, ali

kakor pravijo: jezik mora imeti na mokrem, a Lazarju se je zdelo, da ima več misli v glavi, nego besed na jeziku, zatorej takega posla ni hotel vzprejeti. In čedalje bolj je spoznaval in ž njim sem spoznaval tudi jaz suhoparnost in brezsrdnost, ki delata iz nas nezadovoljneže, ostrake, da zabavljamo vsemu, kar se nahaja pod božjim solncem, dokler naposled izmučeni in razteptani, ob ednem pa tudi utrjeni ne prijadramo v naročje ironije, tiste svete ironije, ki skuša vsa nasprotja spojiti, pokriti vse nedostatke s plaščem krščanske ljubezni in se tako radovoljno uda v neizogibnost. Blagor mu, kdor spotoma ne omahne na taki trnjevi poti življenja!

X.

Nekega večera je prišel Lazar nenavadno dobrovoljen domov, čemur sem se čudil, ker on je bil resnega značaja in nekaj dni sem se je držal že kisló, kakor meglen dan.

„Kaj se ti je pripetilo tako nenavadnega, da si se prismejál v sobo? Kar jamice se ti delajo na licih!“

„V službi sem bil ves dan,“ kliknil je veselo.

„Ali res, pa mi opoldne nisi ničesar povedal.“

„Saj ti zdaj pravim.“

„Napósled si se vendar dokopal do nje, hvala bodi Bogu! Ali se ti je vendar posmejála sreča? Ali je kaj prida službe?“

„Da, sreča se mi je posmejála, toda ironiško.“

„Torej zopet nič — ej vraga!“

„Službica je to — žal, da sem jo že na kol obesil, ker ves dan sem se smejal samemu sebi in drugim.“

„Te je pa agent Muzelj morda zopet opeharil za tvoj honorar?“

„Da, zopet on. A mar mi je!“

Tu mi je Lazar na dolgo in drobno pripovedoval, kako ga je poklical Muzelj — evo službe! — in poslal ga v menjilnico, katero je pred nekaj meseci na novo odprl, priselivši se v Ljubljano Nemeč, kako se je tam predstavil in so ga vzprejeli s predlogom,

da bo štirinajst dni brezplačno služil, da ga poskusijo in ako se izkaže, odmerijo mu potem primerno plačo, kako ga je pomočnik lastnika menjilnice, krivonos človek, žid nemara, vzel pod svojo vrhovno oblast, narekoval mu dvoje terjalnih pisem na Dolenjsko, dvoje na Notranjsko, kako ga je potem pošiljal na pošto, v brzojavni urad, v prodajalnico po pečatni vosek, po smodke, a ni ga poslal takó, da bi šel in vse ob enem opravil, naročil mu je zdaj to in, ko se je vrnil, poslal ga je zopet drugám, izkratka: pošiljal ga je. Napósled ga je poslal po žveplenke“.

„Kakšna služba zate, ki znaš po vrsti naštetih z letnicami vred vse rimske in nemške cesarje, kar jih je kedaj rogovililo po Evropi! jeknil sem nejevoljen. „Tebe po žveplenke pošiljati! Ali si slušal hudirja?“

„Slušal. Spotoma sem zmajeval z glavo, dvojil in tolažil se rekoč: poskusiti te hočejo, naj bo! — Za popoldne mi je naročil. naj pomêtem pisarno.“

„Pometal mu pa vendar nisi?“

„Sem, sem, zakaj bi ne! Posmejal sem se samemu sebi, da sem zagazil v tak smešen položaj in posmejal sem se vsem onim, ki se sramujejo kakega dela. Le nepošteno delo je sramota, vsako pošteno je dolžnost“. — Popraskal sem se za ušesom, spomnivši se reka, kojega je nekoč navedel Lazar rekoč: Slavca zabava petje, žabo kvakanje.

„To je preširoko razlaganje, Frančišek ti devaš svojo luč pod mernik! Kakó si dalje delal tlako?“

„Ko je prišel popoldne v pisarno, je stopil s šopom popirja v roki važno pred me rekoč: Sedaj pojedete pa po mestu k našim dolžnikom denarje inkasirat“.

„Glej, kaka zaupnost!“

„Podal mi je sedem obročnih listov, naj na nje izterjam dolžne obroke. Menjilnica prodava srečke na obroke, to je tist, ki bi se rad vzel do originalne srečke, dobi za vsak obrok, ki ga je plačal, potrdilo, ki se imenuje obročni list, a srečke same ne dobi v roke, dokler ni poravnal ob pravem času vseh obrokov. Vzamem torej tiste obročne liste, vzprejmem tudi natančni naslov vseh tistih, pri katerih moram po-

trkati in poterjati in hajdi. Prva oseba, ki mi je odprla, bila je brhka kuharica v Gradišči. Glej — sreča bo! Začetek je! — sem si mislil, ko sem zagledal rdeči, prijetni obrazek kmečke deklice. Prijazno se mi je nasmehnila, prijazno mi odzdravila, ali ko je prišla govorica na obrok, zalomila se ji je beseda in obotavljala se je, češ, da ji v igri sreča ni mila in da rajša s tistim denarjem podpira brata, ki je prišel od vojakov in ne ve kam. Vesel sem bil, da sem našel v deklici krščansko ljubezen, in nič ji nisem prigovarjal h kupčiji — še odgovarjal sem ji. Ko sem odhajal, odprla je okno in dolgo je zrla za mano.“

„Kakor Julija za Romeom?“

„Da. In čutil sem v sebi tiho zadovoljnost.“

„Zakaj si čutil zadovoljnost?“ prašal sem spominjši se Ivanke.

„Zarad dekličinega dobrega srca; mene so vsi moji sorodniki zapustili.“

„Kam si šel potem?“

„V Krakovo. Stopil sem v branjarijo in izšetala je pred me nizka, tolsta, zabuhla baba, po širokosti svoji podobna tistim sneženim možicem, katere smo svoje dni po zimi postavljali kraj hiše. Nikdar je ne pozabim! Povem ji, da prihajam po tem in takem opravku; ni me vzprejela povoljno. Kaj, — zarepenčila se je náme, že zopet ste prišli s tistim sleparstvom! Vi ste pač takšen slepar, kakršen je Vaš gospodar. V štirinajstih dneh sem že pet takšnih pognala. Če se ne poberete precej iz moje hiše — in zgrabila je za smetišnico.“ —

„Pa te je oplusnila . . . ti revež ti!“

„Ne boš! — Odskočil sem, ne od strahu, ampak tako nenadoma je prišla ta ploha, da nisem vedel s kakšno besedo odmahnuti — skočil sem razmahom na plano pod silen curek od kapú. Po neznanskem blatu sem cokljal iz Krakovega na Žabjak. Dež je lil tako silno, da je kar od tal priskakoval. Na Žabjaku sem stopil v zakotno gostilno. Oštir, suh človek, ostrih oči in razježenih obrvi, me je prašal: Kaj bi radi, Dolenjca ali Hrvata? Eh, ôčka! — menil sem dobrodušno, kakor se spodobi agentu — nimam danes

žeje ne dolenske, ne hrvaške, ali tu le Vam prinašam srečo, debelo srečo: ta list tako pravi, da boste Vi enkrat bogat mož, ako odrajtate drugi obrok, prvega ste pošteno plačali! In smehljaje sem mu molil obročni list pod nos.“

„Dobro si mu nateknil besedo,“ dejal sem, „a kaj oštir na to? Ali je plačal?“

„A . . . kaj . . . nič! Zagrohotal se je, doznavši, kaj pravi list. Plesknil je z rokama in kakor izpit, nor človek se je vrtel okoli mene protivno se grohotaje: Hahaha! Veste kaj, Vam tak denar dati, je pač toliko, kakor če bi kdo šel s svedrom k Ljubljani in bi hotel luknjo vrtati v vodo. I, poznam, poznam debelo srečo, katero Vi nosite po hišah, pa še bolj jo pozna mož, ki sedi tu-le notri. (Oštir je pokazal v sosedno sobo, pogrnjeno morda za boljše ljudi.) Ta se je že tožaril z Vašim gospodarjem, pa ni dobil ne denarja nazaj, ne sreček, ne hudiča! Še zaprli so ga, ker je sleparja po pravici in resnici ozmerjal. I kar prav ste prišli! Že zdavnaj je hotel dobiti takega ptiča v svoje klešče. Čakite, čakite! — Oštir je skočil k durim in jih zaklenil — še ključ je vzel ta mrkač k sebi — potem je zaklical v sosedno sobo: Miha, Miha, vzdrami se, tu-le sem ujel ednega tistih ptičev, ki so te spravili na boben! Pojdi, oskubi, oskubi ga! Mihaaa! — Aaa! Odjéknil in zahreščál je hripav glas, ob ednem je zaškripala v sosedni sobi miza tako neznansko, kakor da je butnila vánjo kaka predpotopna zverina.“

Smejäl sem se Lazarjevemu pripovedovanju: pripovedoval je takó živo in šegavo, hlastno in veselo, kakor da mu sedi sama jasna sreča na rami in se mu smehljá v obraz. Tudi jaz sem bil vesel videč, da prijatelja ni potrla neudača tistega dné.

„Radoveden sem, kakó se je končala ta halabuka. Ali si se kaj ustrašil Mihovega vstajanja?“ naméknil sem šegavo.

„Kako bi se prestrašil, ko se ne bojim dveh treznih, še menj pa dveh pijancev. Ali tako protiven in oduren se mi je zdel ta položaj, da sem želel kar najhitreje uiti iz te kletke.“

„Kako si pa ušel?“

„V tem ko je oštir v sosedni sobi spravljal Miho na noge, opazil sem, da je okno na dvorišče odprto. V hipec mi je udarila v glavo misel rešiti se in smuk — skočil sem na dvorišče. V naglici sem bil še dežnik pozabil v gostilni.“

„Ali nisi šel nazaj ponj.“

„Ne, pregabna se mi je zdela tista beznica. Po meni je vse vrelo in kipelo in polotila se me je za hip neka zbežanost, kakor da je že svetá konec. In spomnil sem se zadnjega špartanskega kralja.“

„I zakaj pa tistega? Ali je imel tudi opraviti z obročnimi listi?“

„Nič ni imel, ampak ko je videl, da se norčujejo ž njim na egiptovskem dvoru, kjer so ga nadzorovali, kakor bi bil njih jetnik in ko je spoznal, da ga pitajo s praznimi obljubami, izdril je svoj meč in drl je s svojimi tovariši po ulicah Aleksandrijskih, klicaje narod na boj za svobodo in iščoč sebi slavnega konca.“

„E, neumnost! Meni kralj Kleomenej ne ugaja zaradi tega prenapetega čina, ampak zato, ker je vse svoje premoženje razdelil med obubožani narod in je še bogatine prisilil storiti istotako; ker je zapovedal enakost in ravnopravnost in je sam začel pri svojem premoženji. Danes takih kraljev ni več! To ti povem le mimogredé in zato, da boš vedel, da sem tudi jaz pobrskal v dotičnem poglavji zgodovine. Zdaj pa povej, kako se ti je godilo v okrožji svetega Jakoba.“

„Listov nisem šel nikamor več ponujat, zadosti sem bil že zvedel. Bil sem takó razjarjen, da sem izgrešil celó pot v mesto. Zašel sem bil na Dolenjsko cesto in okoli grada sem prišel nazaj v Ljubljano.“

„V takem dežji?“

„Da.“

Oba sva se na glas zasmejala.

„Toliko ti povem, prijatelj“, nadaljeval je Frančišek, „da sem se danes, motreč v življenje, naučil za življenje več, nego cele mesece poprej čepé pri knjigah. In spoznal sem tudi staro resnico, da so knjige le slab odsev spoznanja, življenje pa je njega vir.“

Segel je v žep suknje in izvlekel šop listov premočenih in zlepljenih. Bili so neizpečani obročni

listi. Bacnil jih je na predalnik rekoč: „Tu gori naj trohne in plesnejo! Drugače se menjilničarju ne morem maščevati!“

Po sobi se je bil že razširil duh vlažnosti in mokrote. Potipal sem prijatelja po suknji in tlesknil sem z rokama rekoč: „Človek božji, ti si moker, ti si moker do kože! Kar puhti od tebe, kakor od Turgenevovega stepnega kralja Lira. Slekel bi se in legel v posteljo, in Gregorka naj ti skuha čaja!“

„Mar mi je! Veš kaj . . . ker sem danes tako pri volji in korajži . . . veš kaj narediva? Pojdiva doli na vrt in zapojva tisto pesem o mačku na strehi toli glasno, da jo bo slišala . . . . (Namignil je na nasprotno stran, k Vahovim.) Potem pa hajdiva v kavarno novine čitat: Rusje so napovedali vojsko Turkom in že so prekoračili Dunav; vse novine so tega polne!“

Moja povest se vrši 1877. leta ravno ob času, ko smo tako željno pričakovali, da prične širovladna Rusija vojsko s Turki. Novica, kojo je prinesel Lazar, me je tako navdušila, da sem bil precej pripravljen vreti za njim, če treba noter na Balkan. Segel sem po klobuku in mladostno hrumno sva stekla po stopnicah na vrt.

XI.

Jedva sva se drugi dan zvečer dobro vglobila v knjige, ko stopi Gregorka v najino sobo. Ubitost, skrb in nejevolja je prinesla s seboj na lici.

„Nekaj bi vaju poprosila“ izpregovorila je, a beseda se ji je trgala, kakor človeku, kojemu sapa pohaja.

„Kaj pa je, Gregorka? Govorite!“ pohitel je Lazar obrnivši se z vsem obrazom k starici in sklenivši roke na kolenih.

„Meni je tako neprijetno in zoperno danes, da nič tega: še jed mi ne diši; kofe se mi je za malico takó upiral, da nikdar tega, dasi mu nisem pridejala prav nič cikorije.“

„Ali naj skočim po zdravnika? Prehladili ste se: po včerajšnjem dežji se je izhladil svet in najbrž Vam je zopet škodoval hlad. Tudi meni je bilo žaltavo davi“ ponudil sem se jaz dobro hoteč ženici.

„Bog pomagaj in devica Marija!“ — Res je bila prepadla, kakor da je živela ves dan ob sami pelinovki.

„Pazite, pazite, Gregorka!“ dejal je Lazar, „zdravje curkom doli, po niti gori, pravi pregovor. Kar po zdravnika pošljite!“

„Oh, kaj zdravnik . . . le pustite ga! Življenje je v božjih rokah in zdravniška pomoč tudi. Ali še nista slišala, da smo imeli danes Boga v hiši?“

„Boga?“ prašal je Lazar, „saj je Bog vedno v naši hiši in povsod, le v Vahulji ga ni“.

„Saj ga tam menda res ni. Torej še ne vesta, da so danes prinesli zadnjo popotnico Ivankini stari materi?“

„Kaj se je reva tako shujšalo?“ prašal je moj prijatelj z velikim sočutjem.

„Čisto na kraji je. Moje starosti je, zdaj pride pa kmalu vrsta náme.“ Gregorka je zakrila s predprtom obraz brisaje si oči.

„Ne bojte se, Gregorka, Vi ste trdni in prebijete še svojih petnajst let lahko“, potolažil je Lazar.

„Tisto je v božjih rokah. Ali mi obljubita, da bodeta danes meni in Ivanki na ljubo pri rokah, če bo treba kake pomoči?“

„Kar hočete, Gregorka, na vse sva pripravljena, le smrti ne moreva odgnati, če pride po staro mater“, dejal je Lazar.

„Ne zoper smrt, zoper hudobno žensko pomagajta!“ Gregorka si je pri teh razrivno izgovorjenih besedah zopet zakrila obraz. Z Lazarjem sva vstala izza mize veličavo, kakor deželni zbor ob kaki posebni novici.

„Govorite, Gregorka, kaj se je pripetilo takega, da trebate najine pomoči!“ rekel je Lazar.

„Oh, ne vesta, kaj si je izmislila Vahulja!“ viknila je Gregorka.

„Kaj neki?“ prašal je Lazar strmo uprši oči v gospodinjjo. In ves se je tresel in roka se je oprla ob bok.

„Kakor stekla psica — Bog mi greh odpusti — begala je vse popoldne po sobi in po mostovži in kričala, da ji je zmanjkalo desetaka in da ji ga nihče drug ni vzel, kakor Ivanka. Pomislite!“

„Kakšna podla izmišljotina!“ sem siknil.

„To je maščevanje za najino sinočno podoknico!“ je vskliknil moj prijatelj. „Ali za tako natolcevanje je sodišče, je glóba, je ječa! A kje in kakšni so njeni dokazi? Takó se ne dolži, kar tako na slepo!“

„Precej sem si mislila, ko sem vaju slišala sinoči, da iz tega ne bode nič prida. Pa res, kaka nespametnost je to od vajine strani, da sta ji šla pod okno nagajat s tisto pesmijo. Prav tako sta naredila, kakor tist, ki je steklemu psu navlašč molil stegno, češ, ugrizni!“ — Gregorka je pomela s prstom pred svojim čelom, kakor bi hotela namékniti, da se nahaja v najinih glavah to, kar ljudje ob vročini na glavah nosijo — slama. „V nedeljo — tako pravi Vahulja — ko sta bila Vaša gospoda pri nas, spravila sem desetak, ki sem ga imela pri sebi, v svoj predalnik; prav očitó sem ga položila v denarnici vrh obleke, ker nisem mislila, da bi bila tatvina pri nas mogoča. Ivanka, ki je stala na pragu, je vse to videla, nobeden drug ga ni vzel, kakor ona — pravi. Baba dobro ve, da dekle ne pojde k sodišču iskat pravice, in kjer ni tožnika, ni sodnika!“

Lazar je grizel ustno; v njegove oči je stopil tist mrki nemir, ki se zasadi tja, kadar zaslišimo kaj takega, kar na prvi hip ne moremo opravičiti, ne sebi, ker vidimo krivdo, ki nas žge in reže noter v dušo, ne drugim, ker smo zmešani in nam nedostaje pravih besed, nemir, ki prisili oko, da pogleda na vsak drug predmet, le človeškega obraza ne more strpeti. Kmalu pa je zbral misli in stopil pred Gregorko rekoč:

„Ali Vi verjamete Vahulji, ali mislite . . .“ Lazar ni hotel končati stavka.

„Oj, ta je bosa; nič ji ne verjamem, saj sem Vam rekla, da si je izmislila, da je skovala laž. Ivanka mi je popoldne sama pravila in je tako bridko jokala, da so naposled še meni prišle solze. Seveda ona ne ve o denarji ničesar. Njene nedolžnosti sem tako prepričana, kakor umrlivosti telesa.“

Lazarjevo blodeče oko se je pomirilo. „Hvala Vam za Vašo zaupnost. Hudo bi me bili razžalili, ko bi se bil pokazal najmanjši dvom v Vaših besedah;

vem, da tudi v Vaši duši ni dvoma. Tako pošteno dekle dolžiti, da je skrivna zalaznica, to more le oseba, ki že nima več čuta poštenja v sebi; to more le taka izprijena ženska, popolnoma podobna onim, ki namigavajo po ulicah. A jaz ji pokažem roge, ne Vahovih, a drugačne! Naj se me čuva! Precej mora resnico povedati in preklicati natolcevanje. Ta prokleta . . . .

Lazar si je nategnil suknjo, hoteč iti k Vahovim.

„Vššš!“ mirila ga je Gregorka. „Nikar tako grdo kleti! K Vahovim Vam tudi ni treba hoditi, ker nista doma. Ali naprosila bi Vas in gospoda Gorca, da bi se res potegnila za Ivanko in za njeno staro mater, ker Vahulja je zagrozila, da ju nocoj pahne na dvorišče, če se sami nočeta izkidati, da ne mara tatic v hiši. Tako je zagrozila Ivanki, predno je šla zvečer z doma. Kako smo poprej mirno živeli pod to streho — oh saj vidva vesta! — zdaj pa dan na dan prepir in krik! Kam pojde stara mati, ki se že več geniti ne more. Ježiš pomagaj!“

Nastal je kratek premolk. Lazar je korakal po sobi, najbrž premišljuoč, kaj početi sedaj, kako pokazati Vahulji rogé. Ustavil se je pred gospodinjo rekoč:

„Umirite se, Gregorka! Z Gorcem bova nocoj stražila, dokler ne prideta Vaha domov. In če zaslišiva potem krik pri sosedih, planiti hočeva v njih sobo, kakor so nekdej udarili dobri angelji na hudobne, in niti las se ne skrivi na glavi ne deklici, ne njeni stari materi!“

Starki se je razvedril obraz. „Bog vama povrni, če branita preganjano nedolžnost. Tudi jaz bom čula in vama pomagala, če drugače ne, pa z jezikom. Prašala jo bom, kje je zalotila desetak, naj dokaže, kdo ji ga je dal. Ona nima toliko denarja, da bi se ji valjal po predalih. Kako bo zapravljivka spravljala v predalnik, saj še meni ne more vrniti mojega desetaka; že vse leto čakám nanj in ga čakam, pa ga ni in ga ni in ga ne zmore. Vsi trije jo že uženemo!“

To bo krasna ponočna ekspedicija, sem si mislil; na pročelji prizorišča ravs in kavs med sovražnima strankama, a v ozadji tantiguje in regljá Gregorka o desetaku, ki bi še lahko bil, pa ga ni več. In pora-

doval sem se ob tej misli, dasi je bila stvar težka in ozbiljna: boj z Amazonko ima vsekako nekaj privlačnega v sebi in že stari kiparji so take boje v slast upodabljali v svojih umotvorih.

„Ali bi ne mogel zdaj precej govoriti z Ivanko?“ prašal je Lazar.

„Oh, pustite ubožico, saj komaj ve, da je na svetu. Pri materi sedi in joka, joka, joka. Takega udarca ji še materina smrt ne nanese, kakor ji ga je prizadela Vahulja. Oh, živa šiba božja je ta ženska!“

„Ali stara mati še kaj ve o tem, kar se godi okoli nje . . . o natolcevanji?“

„O ve že, dasi se ji menda že meša v glavi. Časih govori prav pametno. Nič ne jokaj, Ivanka — govorila je popoldne — gori grem k nebeškemu očetu in s tvojo mamó ga poprosim, da bi se našel tak človek, takšen pošten človek, da bi prišel, ki te vzame v varstvo. Potem postane takó otročja in prav po otročje jame govoriti. Umrčkala bom — pravi — pa nič se ne boj, vsakega pokliče Bogec k sebi, tebi pa pošlje poštenega človeka, kakršen so bili tvoj oče. Oh, Ivanka — pravi — ali še kaj pomniš, ko je ležala tvoja mama na smrtni postelji . . . ti si bila takrat še majčkena? Tu-le sva sedeli pri mizi in jaz sem te moliti učila. Ali še veš, kako si zaklicala — oh, kaj boš vedela, ko si bila tako majčkena! Mati, tako si zaklicala, če bodo mama umrčkali, naučite me mrčkati, naučite me mrčkati! — Tako ji govori stara mati. Mene so pri zadnjih besedah kar solze polile in brisaje oči sem zbežala iz sobe.“

Lazar je šel dvakrat po sobi ves bled. „To je grozno, to je grozno!“ je vskliknil, kakor bi odgovarjal svojim mislim. „Stara mati na smrtni postelji in še umirojoča nima miru. Gregorka, prosim Vas, idite precej k Ivanki in povejte ji, da jaz . . . da oba z Gorcem stojiva na straži in da je še božja pravica v nebesih, ki poplača preganjano nedolžnost in udari hudobnega obrekovalca. Recite ji, da če nihče drugi, jaz bom orodje v rokah božje pravice!“ Pogledal je na mene, kakor bi me hotel proučiti, sem li tudi jaz sposoben, da postanem orodje v rokah božje pravice.

XII.

Bog ve — sem si mislil, ko so se zaprla za Gregorko vrata, — Bog ve, kakó bova z Lazarjem orodje v rokah božje pravice. Ženske dotekniti se, tega ne! O tem še misliti ni. In besede pri nji ne izdajo ničesar. Naregljala se bo takó ali takó Gregorka, čemu torej besedičenje z moške strani? Seve če se Amazonka surovo dotakne deklice, onda treba pogoviliti . . .

Prašal sem Lazarja, kaj misli storiti, ko bi se Vahulja resno podstopila, da izžene Ivanko iz hiše. Zmajal je z ramama, in ta ravnodušnost mi je vcepila misel, da so se morebiti v njem podrlle vse poprejšnje junaške nakane, kakor se to rado pripeti človeku, ki sili in stremi le na eden predmet, da temu stremljenju na edni strani še priliva strast, da je pa na drugi strani že krha in ruši spoznanje onemoglosti in da mu ono brez posebnega duševnega trpljenja in grenkega očitanja popolnoma upade, brž ko je skozi meglo strasti jasno razbral položaj in spoznal svojo onemoglost v očigled tega težkega položaja.

„Veš kaj,“ sem dejal, „če se Vahulja zares kakor si bodi zaletì in bi že ne bilo druge pomoči . . . poslala bi . . . jaz bi sam tekkel na policijo —.“

Lazar je uporno molčal, korakal je po sobi in na njegovem čelu se je videlo globoko razmišljanje.

„Trovruga treba poklicati“, nadaljeval sem „njene očeta Trovruga. On sam naj jo strahuje, to najbolj pomaga! Saj časih tudi oblast tako kaznuje uporne ljudi, da maščuje brata, da strelja na brata, sina, da strelja na očeta in obratno.“

Lazarju ni šla v glavo moja logika. Zmajal je z glavo, češ, neumnost! Ali jaz nisem odjenjal.

„Vsekako“, pravim dalje, „treba že zdaj ukreniti, kakó prihiteti na pomoč zatirani nedolžnosti. Ni težko sovi premagati golobico, zato treba najine izdatne, premišljene in hitre pomoči.“

„Oj, ne brbljaj toliko.“ jeknil je Lazar, če hočeš biti z menoj, delaj, kakor boš videl mene. Ko sem včeraj gazil blato za gradom, potlačil, pogoltnil sem

svoje pojme o časti in zdi se mi, da sem prav storil, ker sam sem se hotel vsiliti tujim špekulativnim ljudem in kaznovan sem bil za svoje in za njihovo dobičkarstvo. Danes gre zaresno za čast in ne za dobičkarstvo; gola hudobija je naskočila brezozirno na njo. In Ivankina čast je moja čast in za njo sem pripravljen dati vse.“

Kakor zadnji špartanski kralj! — sem si mislil in ugajala mi je misel, da prijatelj ni ravnodušen.

Sédel sem k mizi. Konto-Korrente mi je migljajal pred očmi ali skrivnosti puščobne knjige mi zopet niso šle v glavo. Lazar je postal časih pri oknu, časih pred stenskimi slikami in tako pristalno se je vgledal na Pavla in Viržinijo, kakor bi hotel tam pozvedeti, kako bi dostojno dovršil svoje nakane. Če je kje kaj zašumelo, dvignil je bliščeče oči in poslušal, če ni ta šum predslovje grozne burje, če se ne plete že po stopnicah gori Ivanke živa šiba božja. Jelen, pasoč se v mirnem zakotji, vzravna se takó, kadar mu veter prinese jek oddaljenega strela in z namuljeno travo v gobci vleče na uho, od katere strani se pač bliža grozna nevarnost, njegova živa šiba božja.

Okoli ednajstih se je začul pretrgan govor z dvorišča. Stopila sva k oknu; mesečina je zavladala noči, Vah in Vahulja sta šla domov. Ona je šla ravno v svesti, kakor vselej, svoje moči in sile, z rokama trdo vgoždenima v žepih, češ, katera je meni ednaka in mari mi je ves svet, — poleg nje je krevljala motna njena senca, čevljar Vah. Tavajoč v temi sta prilo-mastila po stopnicah, zašumela je obleka, suh kašelj se je razdal, zaškrtala je žvipelj od ključavnice, nekaj se je silno zadelo ob podboj pri vratih. Stisnil sem pest v žepu.

Pri priprtih vratih sva ždela, popolnoma prepričana, da se ta večer že ne konča brez hrupa, in pripravljena, drzno prestopivši tuji prag, narediti mir in red ter konec besedi takó ali takó.

Jedva sta se Vaha dobro vgnezdila v domu, že sva začula Vahuljin zvonki glas: „Rada bi videla, ali pride moj denar na dan ali ne!“ (Odprlo se je predalce in se spet zaloputnilo.)

„Pss!“ je miril Vah.

„Kaj?“ se je zaznal zopet njen glas. „Da bi se pa ti ljudje mastili z mojim denarjem!“ (Beseda „mastili“ se mi je zasadila globoko v srce: mastili, mastili, sem ponavljal: kakšen izraz! Kedaj se pač masti naš borni narod, ki ima več masti na čevljih, kakor pa pod svojo kožo!) „Jaz jima razbrskam skrinjo, posteljo, vse predale, vse obrnem na robe! Ali pa denar nazaj, primojdunaj!“ Za tem je prišlo dolgo zamolklo šepetanje med zakonskima. Razločila sva posebno hriple izraze Vahove, glasove, svoje pijanim ljudem. Potem je prasknila žveplenka in se s puhom užgala, zaprl in odprl se je predalnik. Maček je skočil od nekod nekam. —

Dolgo, vsaj nama se je zdelo dolgo, sva stala na straži. Najina bojevitost se je že krhala in vsega sva se že naveličala. Že sva hotela zapreti vrata, pomirjena in uverjena, da pri sosedih vse leže k počitku, ko se je zdajci zaslíšal glas Ivankin in ta glas — o tem nisva mogla dvojiti — je prosil, klical na pomožanje. Kakor razjarjen lev, ki je izvohal in zaželel živi plen, je planil Lazar prek mostovža, jaz za njim. Malo poprej sem se bal, da je morda Lazar že spoznal svojo onemoglost in da so se v njem že obrušile junške nakane, a tu v skoku prek mostovža mi je zamigljajl nekak premislek v glavi, češ: kakó pa zdaj — iz česar sklepam, da se slabost nahaja v nas, ko o nji razsojamo in jo pripisujemo drugim in menimo, da je v nas ni, da smo vzvišeni nad njo. Lazar je kazal vid divij, strašan, bojevit. A boja ni bilo potreba. —

Pri Vahovih se nama je predočil ta-le prizor: Vrata v drugo, v Ivankino sobo, so bila na iztežaj odprta. V tej sobi sta goreli ob postelji Ivankine stare matere dve sveči; na odeji je ležala suha, koščena roka s skrčenimi prsti, tista izmozgana roka, ki je tolikrat blagoslavljal Ivanko. Od starčinega obraza je bil videti samo šiljast bled nos, vse drugo se je posušilo in zgrudilo pod nagrbljeno kožo. V prvi sobi je stal poleg postelje Vah s sezutim čevljem v roki, osupel in od strahu se tresoč, ob predalniku je slonela Vahulja s skrižanimi rokami na prsih, velike oči strmeč

uprte na naju. Poleg sebe sem očutil nekak odblesek Gregorke, ki je pala v sobo precej za nama tiho, kakor megla na polje. Lazar je stopil sredi sobe, mogočno podprši pest ob bok, kakor izzivajoč na boj vse, kar mu je sovražnega pod solncem.

„Oh, pomagajte, pomagajte . . . mati . . . mati . . . moja ljuba mati umirajo!“ viknila je zdajci Ivanka, planivši iz zadnje sobe pred Lazarja. Angelj božji je takó planil pred svoje tovariše s strahovitim poročilom, da so se pobunili hudobni angelji.

„Kje?“ prašal sem ves razburjen in vsi smo se rili skozi ozka vrata v drugo sobo.

Starka je bila že mrtva; nji ni bilo treba pomoči, pač pa Ivanki. Bled sem stal poleg postelje, zroč na mrtvo lice in na stotine gub, čez koje so se vsipali redki beli lasje. Takrat sem prvikrat srečal smrt in silno me je porazilo novo grozno srečanje. Čutil sem hlad blede gostje: morda se je splazila mimo mene, ko sem skočil skozi ozka vrata, nesoča s seboj dušo, oproščeno telesa, morda je dihnila vame in moja duša je od strahu zatrepetala, skoprnela in dušek si dala v onem sicer neumestnem vzkliku: Kje?

„Le spat pojdiva, bova že z Ivanko opravili, kar je treba!“ velela je Gregorka. Ob ednem se je razdal milo proseč glas Vahov: „Po Kurji želodček teci, Lenka — po Kurji želodček teci!“ (Vahulja je bila za Lenko krščena.) Razumela sva z Lazarjem, da sva odveč tu, in tiho sva se splazila iz sobe. Mimo naju je švignila Vahulja in zdrknila po stopnicah.

XIII.

Sami lahko uganete, da sem slabo spal tisto noč: misel na neizbežno grenko smrt mi je stala neprestano pred očmi. Menda prvič v življenji mi je prišlo na um: takó boš ležal ti edenkrat brezsilen in brezslaven in strmé bo gledalo náte okó. In javil se je ponos, napuh človeški, ki bi se takó rad ustavljal smrti, in vzbudil mi je one vsakdanje tožbe, s kojimi takó brezuspešno buhamo ob večni zakon, ona neplodna razmišljevanja, s katerimi se takó rada poigrá

razburjena duša. Jedva sem zatisnil oči, že mi je začelo mrgoleti v glavi: oseba za osebo se je vrstila v sanjah: zdaj se prepiram z Vahom, potem z Vahuljo, naposled z Lazarjem. Pomaga mi izprva Gregorka, a kmalu se obrne na nasprotno stran in me napade prav z mrtvaškim izrazom umrle sosede na lici. Vzbudil sem se, planil po konci in sédel na posteljo. Nov neznanski strah me je obšel, ko sem ugledal na steni nad glavo pravcato sliko smrti. Tam je izobrazila mesečina, ki se je lila v sobo, ogromno okno, v čegar okvirji je stala smrt s koso. Ko sem se pristalnejše vgledal v stvar, razbral sem, da se je sklonila vejica od bršlinove brajde, vijoče se okrog našega okna v sobo, menda samo zato, da mi naobrazi s svojo senco na steni podobo smrti in me postraši in opomni o polnočni uri, da mi je že napisan nad glavo moj „Mene-tekeli“. Ni mi izbrisala iz spomina tožne podobe o smrti misel, da smrti ni — plitka tolažba mlademu, krepkemu, življenja polnemu in polno kupo življenja zahtevajočemu človeku, kupo, ki naj se nikdar ne izprazni — a pomirila me je misel na zgodovino. Zgodovina mi kaže možé plemenite sile, velikih zmožnosti in visokih značajev: vsi so poginili in ni mi jih žal! Njih dela stojé pred mojo dušo in čudim se jim, o njih smrti ne mislim. Ali je moje bitje vredno, da mislim o njega konci? — Proti jutru sem omamljen in zmučen trdo zaspal.

Mrtvaški mir se je vselil pri Vahovih. Gregorka in Lazar sta pomagala Ivanki s svetom in dejanjski. Vah je pokazal svojo dobro stran in z neko mračno marnostjo in skrbljivostjo se je motal okoli Gregorke in deklice. Čevljarsko kladivo je počivalo. On je preskrbel krsto, Lazar je šel v župnišče. Vahulja se ni genila iz hiše. Vrata v Ivankino sobo je zaprla in vzela ključ k sebi. Prihuljena resnost s tajno primesjo se je brala na njenem lici.

Mimo nas, ki smo v hiši prebivali, in mimo dveh Gregorkinih prijateljic se ni nihče spomnil umrle starke, nihče ni prišel kropit in Kurji želodček ni mogel piskljati svojih milih „Bog lonaj!“ v odmeno srčni molitvici, opravljeni kraj mrliča.

Tretji dan smo pokopali starko. Bila je vpisana v bratovščino, ki pokaže svojo naklonjenost človeku s tem, da ga shrani v črno jamo. Tudi Vahulja je šla za pogrebom. Držala se je ponosno, visoko, razdraženo. Na lici ji je bil razlit pečat globokih misli, svojstven strastnim ljudem. Javno je kazala preziranje do družbe, v kateri je šla. Kurji želodček je glasno molil častitljivi del rožnega venca, ostali smo tiše ali glasneje prilagali. Vahulja ni genila ustnic. Med potjo se nam je pridružil star slamorezec s škopnikom slame na hrbtu in ta usmiljeni mož je šel z nami v cerkev in h grobu. On je najglasneje molil, ali srčneja je bila molitev Ivanke, topeče se v solzah. Po pogrebu so ostale ženske na pokopališči, z Lazarjem sva se vrnila v mesto.

In tako je na svetu urejeno, da nas vse utruji; predolgo veselje nam je neznosno in tako tudi predolga žalost. Nehoté se človeku v žalosti vrine nekoliko samopridno prašanje: Čemu žaluješ? In v odgovor se dvignejo v srci veselejše, časih celo šegave misli.

Spominjam se, da sem od sv. Krištofa v mesto gredé preišljeval, od kod dobiva ljubljansko ljudstvo takó čudne priimke kakor so: Kurji želodček, Žabja mošnjica, Trovrag, Macafura itd. Opozoril sem Lazarja na te priimke. On se je nejevoljno odvrnil od mene. Bil je iz drugačnega kremenja izklesan, nego jaz. Različni smo ljudje: če tudi se kažemo časih ednake v dejanji in nehanji, v strasteh in čednostih, vendar smo takó različni med seboj, kakor trava na polji. In zdi se mi, da od te nejednakosti izvira ono sovraštvo, ki razjeda človeštvo večne čase.

Ker nihče ni plačal običajne skupne sedmine, plačal jo je vsak pogrebec sam záse. Z Lazarjem sva zavila v čitalnico, da ne bi grešila zoper stari slovenski običaj. Ko sva prišla zvečer domov, slišala sva Gregorko v sosedni sobi pogosteje pohrkavati, kakor navadno, znamenje, da je tudi ona obhajala sedmino najbrž v gostilni pri 'Beli vrani', kamor se je zaletela vsake kvatre edenkrat iskaje razvedrila, kadar se ji je zatesala v srcé kaka posebno globoka

bolest. Vaha sta prišla pozno v noč domov in lahko sem ugenil po njihovem štramljanji v sobo, da sta se v dovoljni meri nasrkala pijače, ki ni bila voda. Vahulja je pri tej priliki pokazala, da je ostala v starem tiru. Odprla je vrata na mostovž in dala je Vahu na znanje toli glasno, da smo jo tudi sosedge lahko slišali, da jutri zjutraj pojde tožit Ivanko. Koptar jo je miril, kakor je vedel in znal, ali njegove besede so bile bob ob steno.

„Kaj meniš, da pobiram na cesti desetake, ali da mi jih vrag nosi na repu?“ se je togotila. „Jutri bomo videli, pride li denar na dan ali ne; policaj mora priti po njo, ves komisijon pokličem in ta denar se najde, ko bi ga imel sam vrag skritega pod pazduho.“

Ta togota je takó zbudla Gregorko, da je odprla svoja vrata in izšetala na mostovž. „Da Vas le sram ni, na denašnji dan ubogemu, nedolžnemu otroku prizadeti toliko gorjupega! Ker že vedno blebečete o desetaku, katerega še zmogli niste, odkar sem Vam jaz ednega posodila, Vam pa tudi to povem, da pojdem tudi jaz tožit in da tudi moj glas nekaj velja, zaleže in odrine!“

Tako je zagostolela naša gospodinja in to je bil še le uvod daljšemu jezikanju, ki se je vnelo med sosedama. Videl sem v gorskih krajih, kjer ni drugih vodil, da bi se po njih spravljal les v dolino, kakó zajezé gorski potok in zbirajo njega vodo za močno zatvornico in pod jez navalé lesá polno strugo; kadar je pa dosti vode nabrane, odpró zatvornico in vodna sila hrumé plane, dere in lomasti s poleni, platišči in hlodi po strugi v dolino, kar tjà kamor lastnik hoče; takó po priliki se je nabirala v Gregorki, ki sicer ni bila klepetavka na moč, nekaj dni sem jezična sila, koji je zapirala izhod skrb, žalost in priličje; ko je pa odjenjala sveta potrpežljivost — glavna podpora te zaporice — in se porušila, vsul se je besedni gramoz raz njen jezik z vso vihravostjo srditega gorskega potoka. Lepih priimkov je nasula tist večer nasprotnici. Pridevki: grdoba in grdavš, macafura in krempelj mačji in krmevža so kar vreli iz

nje in Vahulja ji je hitro in spretno vračevala, postavljaje na konce svojih razrivno proiznesenih stavkov besede, s kojimi se častitlivim ljudem predbaciva njih starost.

Z Lazarjem sva ždela za zaprtimi durmi. Ostala sva mirna, ker Ivanka je bila pred Vahuljo že varna. Zapustila je precej po pogrebu staro stanovanje in se preselila k Gregorki. —

Drugi dan na vse zgodaj sem dobil to-le pismo: „Ljubi moj sin Janez! Dam Ti na znanje, da sem nekaj obolela in sem le toliko vstala, da Ti napišem to slabo pisanje. Drugi so pa, hvala Bogu, vsi zdravi in če je božja volja takó, si tudi Ti zdrav in v milosti božji. Jaz, Tvoja mati, bi Te že prav rada videla, ker od Velike noči Te že ni bilo nič doma. Vem, da imaš dosti dela, ker le Bog je dodelal sedmi dan, človek pa ne dodela do smrti nikoli; pa če jih boš lepó prosil v kancliji, pridovolé Ti za eden dan k Tvoji materi, ki Te v vsaki svoji molitvi priporoča Bogu in Tvojemu angelju varuhu. Posebnih drugih novic ni, kakor ta, da razsaja zdaj po dolini neka zavratna bolezen pri prascih; kar za korito ne mara več, pa crkne. Bog se usmili in pa sveti Anton! Nič se ne izgovarjaj, ampak le kar odtrgaj se in pridi. Zdaj Te pa vsi lepo pozdravljamo, posebno pa jaz, Tvoja skrbna mati. Z Bogom!

Ker je bila tist dan nedelja, sem se odtrgal iz lahka in še tisto popoldne sem stal zlati materi iz obličja v obličje. Njih zdravje se je zelo shujšalo.

Zarana v pondeljek sem se ž njimi poslavljal. Vi morda ne verujete slutnjam, ali jaz trdim, da se nahaja v naši duši nekak odblesk tega, kar nam prikriva prihodnost v svojem naročji, čeprav se tega odbleska spomnimo šele tedaj, ko se je izpremenil v resničnost, ko se je takó rekoč utelesil. Zdi se mi, kakor bi bil takrat slutil, da vidim svojo mater zadnjikrat na tem svetu. Borna luč je brlela na mizi. Sedeli so na klopi ob robu peči v belem nočnem krili, z rokama sklenjenima nad kolenom, upognjena, zgubana, zlomljena in bleda. Hodil sem gor in dol, moje srce je bilo polno ljubezni in vedno me je nekaj vleklo, da bi sedel k materi in jim od blizu še eden-

krat, morda zadnjikrat pogledal v njih mile, dobre oči. Dolgo sem odbijal to misel, ker javnega skazovanja ljubezni nisem bil vajen; napósled ji nisem mogel odoleti in sédel sem k njim na klopi. Kakó mi je bilo svetlo na duši in težko v srci, ko sem v svoji držal tisto roko, ki je toliko delala záme. Tudi mati so imeli slutnjo svojega konca. „Za maše daj po meni in križ, čeprav lesen, postavi na moj grob!“

To so bile zadnje besede, katere sem slišal iz ust, ki so s sveto mislijo v srci tolikokrat molila záme.

XIV.

Ko je napočil zor, vračal sem se po železnici v Ljubljano. V misli zatopljen sem sedel v kupeji, razbirajoč stvari, ki so se tikale moje matere in dedščine po očetu, katero so upravljali mati. Seveda, ko so me utrudila ta premišljevanja, obrnil sem svojo pozornost, kakor se to rado prigodi v dolgočasnih trenotjih na poti, glasnemu govorjenju v sosednem oddelku kupeja, kjer sta sedela, kar sem že pri vstopu površno opazil, dva stotnika. Govorila sta častnika seveda nemški, a ne s čistim nemškim naglasom, posebno pa se mi je zdelo pri ednem, da časih stavke kar prelaga iz slovenščine. Drugi častnik pa je vpletel v svoj govor časih kak krepak hrvaški rek.

„Kaj pa, oženil se še nisi?“ prašal je mehak, gibčen glas onkraj pregraje.

„Hm“ zažuborel je trudno drug glas skozi smodkin dim, „ne še in se ne bom več!“ Ta glas je bil trd, rezek, starikav in kakor bi donel iz soda.

„Zakaj ne? Trden si še in tudi ne prestar!“ dejal je zvonki glas s sočutnim poudarkom.

„Zamujeno, zamujeno!“ odvalil se je starikavi glas.

„Nič ne de, še bolje takó, vrag poberi!“ vskliknil je zvonki glas. „Tudi jaz se ne maram nikdar ženiti.

Čemu nam razcviljena žena in jadikujoči otroci? Kúkala jim majka! Najlože se vojak bori in umrje, če nima nikakih pripon in pritiklin. Padeš na polji časti in slave, pluneš, bogme, na ves svet, in ni mačka ne porosi za teboj solzice!“

Dobre nazore imaš, pa se tudi vidi, da se rediš ob njih in da se te leta niso doteknila.“

„Resnično ti povem, da sem popolnoma zadovoljen in ničesar ne pogrešam. Teló mi krepí jed in pijača, starost preganjam z dobrim humorjem. Pravilo, da človek za to jé in pije, da živi, záme nima veljave, ampak baš nasprotno: jaz živim zató, da jem in pijem.“

„Ti si še vedno stari veseljak, kakršen si bil na Ogrskem.“

Nastal je kratek premolk onkraj pregraje. Moja domišljija se je precej polastila tega, kar sem ravno kar slišal. Takim-le ljudem — tako sem modroval v sebi — takim-le ljudem, kojih žitje in bitje je naravnano le na uživanje, dali so narodje in obstojateljstva skoraj vso oblast na zemlji v roke. Ko bi bil tukaj Lazar, on bi že rad poslušal častnika, čeprav to vse vkup nič ni ne! Dobro, brezskrbno življenje jim rodi brezmisel in smele besede. V starih časih je Orfejeva piščalka krotila surove rodove Tracije, dandanes mirnemu narodu zagodejo s puškami in topovi in še se hvalijo, da širijo kulturo. Nazori vojaškega stanu so bili záme nov svet in niso mi ugajali, rajši bi bil mislil o Ljubljani ali pa na kmečki svoj dom, no obstojateljstva so bila taka, da sem moral slišati pomenek obeh sopotnikov.

„Povej mi, ali na Češkem še takó razgrajate, kakor smo svoje dni. Vse noči, vse noči —“ pričel je zopet starejši glas.

„O še! Veseli rod pri vojakih ne izmrje. Da ne pozabim . . . če se ne motim, spominjali so se tebe nedavno v veseli družbi, kak ostrak in dovtipnež si bil, takó da še zdaj živé v ustnih poročilih čeških stanic smešnice o tebi. Oprosti, ali nisi malo takó . . . pohajal za neko bogato Nemko iz Draždan?“

„Ali si že tudi ti čul o tisti neumnosti?“

„Slišal pač, pa sem že pozabil; daj, povej tudi meni, kako je bilo!“

„Neumnost, sama sama neumnost; no da si prikrativa čas, povem ti, kakó je bilo s tisto Nemko. — Ko sem bil na severnem Češkem, to je bilo še

pred šestinšestdesetim letom, shajali smo se večkrat z nemškimi častniki uradno. Saj poznaš tist pusti in prazni „Reunion“ na mejah?“

„Poznam! Vrag ga poberi!—“

Tu je starejši častnik začel pripovedovati, kako sta se za njegovega bivanja na severnem Češkem navadila zahajati k njemu dva saksonska kavalerijska častnika, nastanjena v Draždanih. Kapitan Berger in njegov poročnik, oba velika ljubitelja čeških piv in ogrskih vin; kakó so obhajali radovanje do belega dne, kakó je sam zahajal v Draždane, zaljubil se tam v Bergerjevo sestro; kakó je bil že do grla sit nemške družbe, a zaradi Bergerice se ni hotel odreči prijateljstvu.

Pripovedovanje častnikovo mi je prihajalo čedalje zanimiveje. Vmešal je časih kako primero, da sem se moral počuditi in posmejati. Zvesto sem torej poslušal. Kakor potoček, izvirajoč visoko v zeleni gori veselo curlja navzdol, mestoma poigravajoč in skakljajoč, mestoma tiho lazeč med belim peskom: tu zavrti perišče suhega listja, tam zasloni bilko za šibko travo in zopet tam glasno žubori gorsko pesem svoji najljubši cvetici: tako se je zdelo častniku, da mu teče življenje na blaženi zemlji češki ob nadepolni ljubezni: časih strastno in burno, časih mirno in tožno, a vedno prijetno in slatno.

„Da, to so bili drugačni časi, časi neskrbnosti in mladostne lahkomišljenosti. In ker sem bil takrat dospél na vrhunec razposajenosti, vrivala se mi je čedalje bolj misel, da bi bilo dobro preskrbeti si svoje ognjišče še predno se voz obrne navzdol, in vedno bolj se me je oprijemala misel na ženitev. Bergerica je bila ženska z denarjem, samostojna, razven brata in tete, ki je bila omožena na Dunaji, nič sorodnikov, kje naletiš na tako žensko, a?“

„Da redke so primerne. Če je že bogata, pa ti pripelje s seboj polno gnezdo sorodnikov s taščo vred. Kúkala jim majka!“ pritrnil je nervozno zvonki glas.

„Seveda je bila tudi nekoliko ošabna, ohola, kakor vsi Nemci, pa sem si dejal: to se popravi v zakonu. Takó sem zahajal v Draždane, dvoril ji in

čakal ugodnega trenutka, da pridem s pravo besedo na dan. Iz njenih pisem sem zvedel, da pride njena teta z Dunaja v posete; moj načrt je bil precej narejen: tist dan, ko bo teta v Draždanih, popeljem se tudi jaz tjekaj, predstavljen ji bom in teta, ki živi že toliko let na Dunaji, je gotovo prijateljica avstrijskih častnikov in sama napelje govorico na ženitev, ali pa vsaj takó, da jaz lahko izprožim kako pametno o svoji zadevi. Če obvelja moja beseda, dobro; če ne, tudi dobro: beseda ni volk, da bi koga požrla. Saj veš, kako oprezen mora biti človek pri takih stvareh, a?⁴

„A . . . bogme! . . . Na čast treba misliti, na svojo in na čast svojega stanu.“

„Peljem se torej neko pomladansko jutro zopet v Draždane. Bil sem v civilni obleki. Z menoj v kupeji je sedela trojica sopotnikov: dva gospoda in postarna dama. In glej, polagoma ti začne ta gospoda rešetati avstrijske zadeve na tak način, da nisem mogel ostati ravnodušen. Kako so opravljali in zabavljali; da si ti to slišal!“

„Vrag jim jaši duše!“

„Gledam, poslušam. Najbolj razvozljan je bil jeziček one dame. Ona je povsod videla le nemarnost v Avstriji in zmešnjavo nad zmešnjavo. Rekla je, da je državni zbor Babilonija, vlada brez moči, da narodje delajo, kar hočejo, da vsaka dolina zahteva svojih posebnih pravic in vsaka dežela svojega kralja. Jaz jo le gledam in poslušam in tudi ona mene gleda, kakor bi hotela od mene potrdila za svoje neumnosti.“

Mlajši častnik si je dal duška s tako silno hrvaško kletvico, da sem se vzklonil po konci in mu pogledal v obraz. Bil je to možak rdečega lica, velikega nosu, debele glave. Vse na njem je kazalo prvobitno silo. Starejši častnik je dalje pripovedoval, kako se je dama zaletavala ob avstrijske narode, katerih je izprva naštela nič manj nego trideset, sčasoma pa se je zadovoljila z devetorico; kakó je opisala svoje popotovanje po jugu Avstrije, kjer je našla same zamazane, raztrgane in surove ljudi, hujše, nego so cigani.

„In vedno je gledala milostiva náme in mi stavljala prašanja. — Da da, milostiva, nameknil sem ji na videz veselo — ima naša zemlja krajev, kjer bi vrag, ugledavši jih, plunil, voščil lahko noč in zbežal. Ali težko je natanko spoznati jih z železniškega voza. — Oh, ne mislite, da sem obsodila tiste kraje z železniškega voza, dejala je pikro dama. Moj svak je služil v Ljubljani, če veste, kje je to, deset let za profesorja, ta jih pozná. — Bog ve, zakaj gospodu svaku niso ugajali, pristavil sem suho in trdovratno, — Oh, oprostite . . . kakó morete dvojiti o resničnosti tega, kar rečem, in oporekavati mi, Vi, ki mi niti predstavljeni niste — vznesla se je nad menoj Nemka. — Oh, oprostite milostiva — odgovoril sem in glas se mi je tresel — Vi ste me ogovorili, pa sem si mislil, da sem zatorej že sprejet v Vaše društvo! Dovolite, da se Vam predstavim sam: Jaz sem brivec Pipan iz Teše vasi na Kranjskem domá!“

V tem, ko se je mlajši stotnik burno posmejal in starejši si odkašljajal, viknila je moja duša: „Kaj, Pipan se pelje z menoj? Pipan, stotnik iz Kafernavma, branitelj domovine? Kako naključje! Čudež, čudež! Oj, kakó se bo čudil Lazar!“ In da bi mogel videti čudnega moža, Lazarjevega in sedaj že tudi mojega prijatelja, vzel sem se k polici, kjer je ležala moja culica, v katero so mi draga mati zavili mesa in cvrtja. Stojé sem otepaval posluške in dal si opraviti s tisto culo. Ni edne besede nisem hotel preslišati. Takrat se še nisem bil otresel šolske učenosti in zanimalo bi me bilo, na primer, izvedeti, o čem so se pomenkovali grški junaki, sedeči v sredini trojanskega konja, no zanimiveje še se mi je zdelo pripovedovanje Pipanovo, dasi nisem bil nikdar prijatelj denašnjega militarizma.

„Da si videl,“ nadaljeval je Pipan, „kakó je bila dama pičena, ko je zaslišala, da je človek, s kojim je govorila, tako nizkega poklica in na Kranjskem doma. Bal sem se, da omedli. Naslonila se je nazaj v blazine, našobila se, vzela iz torbice stekleničico dehteče tekočine, duhala in duhala. Zdelo se je, ko da sedi na šivankah in se ji pode neznosne misli po glavi. Oh, oh, brivca ogovoriti, kaka nepremišljenost!“

Pripovedoval je Pipan, kakó so dalje popotovali: on dobrovoljno uživa je razgled na Polabje, na češko Švico, in zadovoljen, da se je osvetil dami, njegovi sopotniki nemi in poparjeni. Napósled so v Draždanih izstopili: prva dama, potem sopotnika in tudi Pipan se je že hotel izkobaliti, a — glej kak prizor! Njegova Bergerica stopi s perona, šeta se naproti izstopivši dami, njegovi sopotnici in z vzklikom: Oh, tetka, mila tetka! — ovije se ji okoli vratu. Bedni stotnik se je zgreznil na sedalo, da bi se prikril in gledal je kakor človek, ki svojim očem noče rad verjeti. In postalo mu je težko in pusto na duši, ko je izprevidel položaj in spoznal, da je dama, s katero je imel razporico, atako, tista teta, na kojoj se je zanašal, da pripomore njegovi srčni zadevi. Potrt je stopil iz kupeja, ko je bila Bergerica s teto že izginila v prostorih kolodvorskih; potulil se je v restavracijo in s prvim vlakom vrnil nazaj na Češko. Še je šel parkrat v Draždane, ko hude tete ni bilo več tam, ali prejšnje prisrčnosti ni prinesel več s seboj. Priskutila se mu je ohola družba za vselej. Kmalu za tem je bil prestavljen na Ogrsko. Kakor potok hrumno prispevši z gore na plano, umiri svoj tek in zmrači svoj vid čuteč, da je za vselej izpeta njegova pesem, in brez sledú izgine napósled med ločjem in bičjem pustega travnika: tako se je izgubila za vselej v ogrskih pustah Pipanova ljubezen, da sam ni vedel, kedaj in kakó.

Med takim pripovedovanjem sem opazoval natančneje Pipana. Nisem mu mogel dati dosti nad petdeset let. Videlo se je, da ga je že semtertjã hudo in dolgo ščipala kaka srčna bolest. Njegovo medlo lice je bilo krotkega izraza, drobne, umne in dobre oči so kazale pravega Slovenca, katerega ne skazi obleka, naj si bo vtaknjen v kakršno koli. Jagodasta bradavica na nosu ga je nekoliko kazila in zob časa mu je bil zarisal poleg očí že dovolj tistih praskotin, katere imenujemo „kurje krempeljce“, no posebnih brazd na lici ni bilo. Njegovi kratko pristrizeni lasje so štrleli kvišku, uporni in redki, kakor strnišče, kadar je pozebljina strla setev in je Bog dal slabo letino. Pod tem strniščem pa ni bilo slame, najsi je čital

Pipan v resnici samo službene knjige in razbojniške povesti. On je že vedel, zakaj ne mara romanov, posebno takih ne, katere je pisala ženska.

„Čemu si se predstavil za brivca iz Teše vasi?“ prašal je mlajši stotnik.

„Kar takó mi je prišlo na um. Narodil sem se v selišči, ki se imenuje Teša vas in moj stric je šel, ko sem bil jaz še otrok, po svetu brit ljudi in norce. Pa sem se v naglici spomnil tega. Neumnosti, same neumnosti!“

V tem je pridrdral vlak na ljubljansko polje.

„A glej ti, kako prekrasen kraj se nama odpira!“ vskliknil je Pipan in se nagnil k oknu. Osvojilo ga je veselje in v glasu je bila čuti razburjenost. „Kadar se peljem tod prek in zagledam naše Grintovce, postane mi lože, kakor bi se odvalila od duše vsa službena peza. Glej, tam na desno pod onimi gorami sem se narodil in tam se v drugo naselim, morda ne čez dolgo. Takó je na svetu: komariš, komariš po svetu, po vsem cesarstvu te gonijo, raduješ se, živiš in uživaš in čedalje bolj te tesní razočarovanje. Napósled se vsega naveličaš in rad greš v tist tih kraj, kjer te je rodila majka.“

„Istina, brate,“ povzel je Pipanov tovariš, „tudi meni je veselo pri srci, kadar pridem v svoje krševito Primorje. In če me ne pobere vrag na bojnem polji, trohnele bodo moje kosti v lepi hrvaški domovini, kojo Bog poživi!“ —

Vlak je obstal na ljubljanskem kolodvoru; stotnika sta se poslovila, Pipan je izstopil. Izročil je kovčeg vozniku, sam je šel peš v mesto, jaz za njim. Radostno se je ogledaval, kakor človek, ki po dolgih letih zopet pride v domače kraje, kakor ptica selivka, ko se vrne na pomlad in ugleda svoje gnezdo. Pobiral sem stopinje za njim, dokler mi ni izginil pri Maliči.

Meni je bilo prijetno misliti o tem, kar sem videl in slišal na železnici. Lahno priskakujé sem hitel domov, ker sem nesel dobro novico, ki je na moč silila na dan. Bog nam daj vsem, da bi imeli vedno dobre novice za našega brata trpina!

XV.

Najprej sem stopil h Gregorki. Pospravljala je po sobi, pri mizi je šivala Ivanka. Gospodinji sem moral podrobno razložiti vse, kar se je tikalo mojega domovja, ker ona je zelo čislala mojo mater. Ivanka je sedela s stranjo proti meni. Povedati vam moram, da sem bil za dijaških let velik prijatelj slik in kipov, da sem slike trgal iz knjig in žurnalov, kjer sem naletel nanje, in si takó nabral precejšnjo zbirko, da sem pri kipih stal po cele ure, kjer sem jih videl v steklenih izložnicah. Naletel sem nekoč na kip, ki se mi je živo vtisnil v glavo in me je vabil dan na dan k sebi. Predstavljal je nemško Gretko. Ivankin obraz je bil podoben tej Gretki. Tista gorenja ustnica, krepkejša in napeta, vabeča na uživanje, tist okroglovati nos in podbradek in tiste spuščene, mehke trepalnice in na vsem obrazu sama dobrota in požrtvovalnost, sama duša. In ko sem pripovedoval Gregorki, kako je na mojem domu, ko sem ji govoril o materi, bratih in sestri, naslikala si je menda Ivanka v svoji glavici najlepšo podobo družinskega življenja, kjer kraljuje zložnost, mir in ljubezen med domačini, vzor tihega družinskega življenja, kakršnega se je ona jedva spominjala in kakršnega je ravno sedaj najbolj pogrešala in morda — da gotovo je bila ta lepa slika vir solze, ki se je prikradla iz njenih velikih, svetlih oči in zdrknila na gorenjo ustnico malce pridvignjeno in ošpiljeno. Spoznal sem pričino njene žalosti, žal mi je postalo deklice in napeljal sem govor na svojo imenitno novico.

Gregorka se je začudila in razveselila. „Deset let ga že nisem videla. Moj Bog, moj Bog, morda se me pa vendar spomni in pride k nam!“

„Veste kaj, Gregorka? Pipan ima morda znanja v Ljubljani; recimo, ko bi bilo pri deželnem glavarji, predsedniku, ali županu, ali pa drugod pri vplivnih možeh prvakah; kaj ko bi ga Vi nagovorili, naj zine pri teh možéh besedo za Lazarja, da ga spravijo kam v primerno službo? Vam bi morda take usluge ne odrekel.“

Prijetna se je zdela Gregorki misel, da bo za koga prosila pri drugem človeku. „Še škof ga dobro poznajo, saj sta vkup v šolo hodila,“ kliknila je vesela in zamišljena.

„Škof mu ne pomore“ dejal sem nejeverno.

„Lahko bi mu pomagli, njih oblast sega na Dunaj in v Rim.“

„Škof bi ga nemara vteknil v kak samostan; to bi pa ne bilo prida in prav,“ pridejal sem z lahno nasmeško in pogledal na Ivanko. Še niže se je sklonila deklica na šivanje in opazil sem živahen priliv rdečice na njenem lici. Ko sem odhajal in se poslavljaj, se je nasmehnilo po sili njeno vlažno okó in še bolj mi je segla v srcé tista pridvignjena ustnica, za katero sem zavidal prijatelja.

Lazarja že nisem dobil domá, torej se nisem mogel iznebiti svoje novice. Ko sem prišel tisto popoldne iz pisarne, našel sem ga sedečega pri oknu. Njegov odzdrav je bil čmeren, otožna senca je ležala na njegovem visokem čelu; kamen, ki ga je tiščal na srci, zaježil je vir njegove sicer dovtipa polne zgovornosti.

„Frančišek, novico, oh kako novico imam záte!“
vskliknil sem vstopivši. Lazar ni dal glasu od sebe.

„Ugani, s kom sem se vozil od Litije gori!“

„S kom neki? S kakim starim sošolcem, ki se je pohvalil, kako se mu dobro godi, kako se ženi in tako dalje.“

„Nisi pogodil!“

„Morda s kakim zanimivim popotnikom s culo na rami, ki prihaja iz devete dežele po svoj vsakdanji kruh na Slovensko, v tem ko ga domovina nima za svoje sinove.“

„Ne ne, pravega ti ne uganeš, če ugibaš do jutri; zato ti ga povem naravnost. Tvojega stotnika s Kafernavma sem videl, tistega —“

„Ali Pip —“ Lazar se je zaiknil, bodisi da ga je takó morila žalost, bodisi da se je takó začudil

„Naj bo pipež ali papež, tist je pa le, o katerem si mi tolikrat pravil, da ima bradavico na nosu, rdečkasto, kakor jagoda.“

„Ti da si se s stotnikom Pipanom vozil?“

„Da, prav s tistim, ki koraka, kakor bi imel dve levi nogi.“

Zdaj sem razložil prijatelju vse, kar sem videl in slišal na železnici. On me je zvesto poslušal. Časih se je posmejal razmišljeno in prisiljeno, a vedno je pogledaval skozi okno na dvorišče, kakor bi čakal nekoga, kojega bi rad brzo ugledal.

„Povej mi, ali nisi morda že davi pravil Gregorki, da je Pipan v Ljubljani?“ me je prašal.

„Da, na vse zgodaj sem bil pri nji in iskal sem tudi tebe.“

„Zatorej, zatorej —“

Moje oko je prašaje strmelo v Lazarja.

„Zatorej se je izšetala Gregorka dopoldne tako našopirjena in nalepotičena, kakor še nikdar ne. Imela je na sebi tisto svileno krilo starega kroja, katero obleče sicer samo k sprevodu na Telovo. In kako bojko je stopala? In kako dolgo je ni bilo nazaj? To nekaj pomeni. Oj, oj! kaj pa je stara norost, če to ni?“

Jaz sem bil le deloma tega mnenja. Bolj mi je ugajala misel, da je šla gospodinja moledovat za Lazarja in dobro se mi je zdelo, da sem spravil v tir tako tehtno moledovalko. Rekel pa nisem ničesar.

„Vsekako se vidi Pipanu, da je dober človek,“ končal sem svoj hvalospev. „Vroče ljubi svojo domovino.“

„Dober človek je, dasi ga obdaja vojaška skorja. Ni pust slinež in lizun. V njem sem našel več srca, nego sladkih in gladkih besedi.“

„Kaj čepiš torej tu pri oknu in gledaš na božje solnce, kakor mačka na vrelo kašo. Mari bi se šla sprehajat, morda kje srečava Pipana; on te spozna, praša te kaj in ti ga lahko prosiš za dober svet. Kaj si že pozabil svojega dobrega stotnika?“ Zdelo se mi je, da je premalo presenetila moja novica prijatelja.

„Jaz se ne ganem od tega okna, dokler njega ni. Pusti me na miru!“

„Njega? Koga pa čakaš pust in čmeren, kakor bi ti kdo mašil koprive za vrat.“

„Trovraga!“

„Trovruga?“ prašal sem tiho, sklonivši se k prijatelju, ker šepetaje sva govorila, da ne bi slišali ženski v sosedni sobi.

„Da, Trovruga!“

„Kaj pa je ž njim opraviti?“

„Tožila je menda.“

„Kdo?“

„Vahulja.“

„Ivanko?“

„Da!“

„In ti misliš, da pride Trovrag v hišo zarad nje?“

„Podoba je. Davi me je ustavil na ulicah Ščinkovec in me prašal, kaj se je zgodilo pri nas, ker se mu je ustil Trovrag, da pride danes k nam miši loviti.“

„Miši loviti?“

„Da! In dejal je Trovrag, da več ve mačka nego miš in da se ni še prigodilo, da bi miš pozobala mačko, obratno pa že. On pa da pride v našo hišo, da naredi tukaj mir in red in ne vem, kaj je še vse napovedal Ščinkovcu.“

„Ti torej čakaš mišjega lovca?“

„Da, če ti pravim!“

„Če je tudi tožila . . . saj tako nemara ne stoji zapisano v sodnem redovniku, da bi smeli kar brez dokazov, meni nič tebi nič, tirati koga pred sodišče. Najprej mi pošljejo priziv, povabilo, naj se javi.“

„Saj tist priziv ali tistega povabila pričakujem. Ali meniš, da bi Ivanka mogla odoleti takemu javnemu sumničenju? Ti je ne poznaš!“

„Res je, težko mora biti človeku, ki si ni v svesti najmanjše krivice, ako ga kličejo tja, kjer prašajo le po krivici.“

„Zato onega priziva ne bo v našo hišo. Ne bode ga, pravim ti, prijatelj! In živ ne pojde s takim povabilom prek našega praga mišji lovec, naj so v njem trikrat trije vragi.“

„Ali te ni morda slabo poučil Ščinkovec?“

„Že sinoči je Vahulja pravila Vahu o nekaki pozivnici, pa nisem natanko slišal o kakšni. Ščinkovec pa mi je dal častno besedo, da govori resnico. Zato sem precej tekel domov ogledat sabljo.“

Lazar je prinesel od vojakov sabljo, kakor je rekel, za spomin. Tista sablja, gola in bridka, je slo-nela poleg njega ob zidu, zapičena v podnico. Dolgo sem hodil po sobi in pogledaval na njo in na Lazarja.

Rečem vam, da sem imel v tistih mladih letih dosti drznosti in poguma. Ko sem bil še v šoli, imeli smo dijaki svoje vojske na Gradu, za sv. Krištofom in v Šempeterski jami, in bili smo istinite boje z ljubljanskimi postopači najnižje vrste, ki so nam hoteli nagajati pri naših igrah. Jaz sem stal tedaj vedno v prvi vrsti, naj je frčalo okoli mene kamenje in naj je imel sovražnik še tako debel sklesek v rokah. Nikakih bojazljivih pomislekov torej nisem imel vzpričo nakan Lazarjevih in pripravljen sem bil pomagati mu, kakor si bodi. Ugajala mi je misel, da bom „orodje v rokah božje pravice.“

XVI.

Prek našega dvorišča je bil prehod iz Šempeterske ulice na stari živinski semenj; ta prehod ni bil dosti v rabi, ker ni bil vsakemu znan, in je bil ta kraj mesta takrat odljudnejši nego je dandanes. Sredi dvorišča je stal vodnjak, od katerega se je odtekala moča po majhni grapi.

Zvesto sem pogledaval skozi okno na dvorišče in pazil, kaj se odvali od gore, to je, kedaj se pojavi mišji lovec. Suhokrak dedek s culo pod pazduho je prišel na dvor, stopil za zid in začel nekaj jesti. Njegova koščena postava je pričala o nekdanji moči, katero sta ukrotila trpljenje in stradež. Siromak bi bil, da ni takó mršav pod širokokrajnim klobukom, prej podoben bedni duši, prišedši nazaj iz vic, da se na svetu kesá in pokorí za grehe, nego živemu človeku. Z Lazarjem sva se mu čudila, ker so bile črte njegovega lica tako zeló podobne zajčjim in ker je pri jedi baš tako vrtel in migal z ustnicami, kakor zajec. Vsa njegova gibanja so bila takó neokretna in trda, da sva se mu morala smejati. Po jedi je stopil k vodnjaku, potegnil za kembelj, in ko je pritekla voda, je skočil k cevi in naostril ustnice, da bi ujel pijače. Dasi je bil zadosti hiter, priložil je le prepozno k

cevi, namreč ko je bila voda že odtekla na tla. Zato je ponovil ist napor in ga ponavljal: tagal je za kembelj in čedalje hitreje je skakal k cevi, a vse za-
stonj: voda mu je vselej ušla skoraj do poslednje kaplje.

„Glej,“ dejal sem Lazarju, „podoben temu kmetu se ubija človek za vsakdanji kruh, vedno nastavlja usta, da bi kaj prida ujel vánje in večina blagodati, ki izvira iz njegovih žuljev in naporov, odteče v tuje grape in pojí one, ki so umeli človeško moč zapreči v voz, na katerem sami mehko in prijetno sedé ukajoč in se veseleč.“

„Da,“ pritrnil je Lazar. „res je tako; take pozlačene fraze so dandanes vsakemu na jeziku in po godi, — a dobro je, če je človek vsaj uprežen, da more vleči in živeti. Tu imaš priliko, da vse modrovanje človeku nič ne pomaga; beseda ne zaleže nič, z usmiljeno radodarno roko treba poseči v delo in navleči narodu siromaku vodé življenja. Hajdi in skaži človeku dejanjsko pomoč! To lahko opraviš sam. Ne sramuj se!“

Nove misli so mi šinile v glavo in me osvojile. Da, dejal sem sam v sebi, nama bi bilo bolje pristovalo, da skočiva nemudoma na dvor in pomagava žejnemu dedu, nego marno modrovanje. Zdelo se mi je za malo, da nisem bil sam roditelj take misli. Zardel sem segel po klobuk.

Obrnivši se sem zapazil, da se nova pohabljena oseba plete pod temnim hišnim obočjem na dvor — Trovrag sam Lazar je skočil na noge, kakor bi bilo poleg njega treščilo „Alo, nad mišjega lovca!“ je kliknil. Stekla sva prek mostovža in udrla jo po stopnicah k hišnim vratom. Tam sva se postavila vsak ob eden steber. Lazar je skrtil golo sabljo za hrbet in stal je strog in mrk, kakor se poje v baladi o vojaku na poslednji straži. Prvo delo Trovraga prišedšega na dvor je bilo to, da je navlekel vodé žejnemu dedu. V tem ko se je on mudil pri delu usmiljenja, bližal sem se vodnjaku.

„Stric,“ ogovoril sem Trovraga spokojno, kakor bi mu nudil pipo tobaka, „kaj pa grejete ondukaj pod svojo pazduho?“

„Pisanje nesem, pisanje nekomu, ki morda ni pričakoval takega pismonoše. Jaz tiram grešne duše k časnemu sodniku, ki prisodi po zaslugah, največkrat pa post osoljen z jokom in škripanjem z zobmi. Vse kote pretaknem in po dnevi in po noči vidim in lovim.“ Trovrag je bil Ižanec in zavijal je po ižansko.

Te besede so morale pogreti človeka. Lazar je stopil predenj. „Vi nobene duše ne boste tirali pred sodnika,“ dejal je drzno, „a slobodno Vam, ako hočete tirati tjâ svojo hčer Vahuljo.“

„Kakó ste rekli, kaj ste dejali?“

„Razumeli ste, če ste me poslušali.“

„Vi ste Frančišek Lazar in do Vas vêde moja pot. Govorite takó, da bo moč izhajati z Vami. Vi kar nimate povoda moštšovati; saj znam in vse vem, kakó je in kakó še bo. Vi se ženite, a?“

„To Vam nič mari?“

„Vi znate prepevati mične pesmi po noči pod tujimi okni. In neke liste ste prodajali po Ljubljani. Hm! hm!“

„Vi ste se napili in ne veste kaj govorite, a pazite —“

„Človek božji,“ vmešal sem se jaz, „pustite za danes te stvari na strani in pojdite mirno domóv. Pridite drugikrat, da se pogovorimo do kraja.“

„Kaj Vi boste domóv gonili mene, ki sem službeno lêska? To je že na las podobno rebeliji!“ Opo-tekaje se je obrnil. „Hej, ti kmet, ali kaj si, pojdi sem, da mi pomoreš krotiti uporne ljudi, ki so se naveličali dobrot! (Obotavlja se in nemirno gleda se je bližal kmet.) Vidva sta ptička, ki zaslužita, da se naveličata tudi hudega. Marš z menoj na policijo!“

Trovrag je hotel prijeti Lazarja za ramo ali zdajci je zagledal njegovo sabljo in vskliknil: „Kakega psička peljete pa Vi za sebój? Bojte se Boga in re- darja, pravim Vam! Dajte sabljo meni, to ni za Vas! Ne bodite, ne bodite! Jaz sem cesarski mož!“

„Vi ste poleg tega stari bedak, ki ne poznate svoje službe in javno in nepremišljeno trabozljate o sodnih stvaréh ljudem, katerim do tega nič mari!“ zagrmel je Lazar. „Odlazite!“

Trovrag je za hip obstal, kakor okamenel. Ko je pa pristalnejše pogledal v lice mojega prijatelja, zazdelo se mu je menda, da ima blaznega človeka pred seboj. „Rebeljon, sukurz, sukurz, sukurz!“ zakričal je na vse grlo in razmahom je bežal prek dvorišča. Še hujše je tekel na nasprotno stran proti suhemu mlinu kmet, dasi morda ni vedel, kaj mu pričinja tak strah. Kar prašilo se je za njim, takó je tekel, in le žebliji njegovih podkovanih čevljev so se svetili iz prahu.

„Hajdiva v vežo in čakajva za zaprtimi vrati, naj se vrne s svojim sukurzom!“ velel je Lazar in brž sva se umeknila. Zaprla sva vrata z železno zaporico, poleg tega sva jih zapehnila z debelim hrastovim brunom. Poleg vrat je bilo precej visoko od tal dvoje omreženih oken, na vsaki strani edno. Po kratkem vojnem posvetovanji sva sklenila utobariti se pri tistih oknih in braniti vhod v hišo. Pomislil sem, kako bi si priskrbel primernega orožja. V kotu veže je slonel dolg drog, ki se mi je zdel kakor navlašče ustvarjen za dreganje v napadajoče sovražnike. Prinesel sem ga k oknu. Lazar je odobril mojo nakano in mi velel prinesiti izpred Gregorkine kuhinje škafové in korec. Storil sem, kakor je bilo ukazano, in čutil sem radost v sebi misleč, kakó lepó se bo dalo z oken dol hladiti Trovrage in njegov sukurz, če bo naval na vrata prevroč. Skozi edno okno se je dalo operirati s stopnic, pod drugo je prinesel Lazar klop iz najinega stanovanja. Vse je bilo za brambo urejeno kar najboljše. Genij Napoleonov ne bi bil vedel dodati ničesar. Odpiral sem prašna okna in ves razjarjen sem šepetal Lazarju: „Zvedel bode Trovrag in njegov sukurz: — Kako Metulum se Avgustu brani!“

XVII.

Pol ure pozneje se je povrnil Trovrag okrepljen pod naša vrata. Poklical je sukurz, ki je štel v vsem dve osebi: velikega slokega moža z dolgimi brki, ki se je pisal za Barberinija in je bil vsemu mestu znan z imenom Baraba, koje so mu nadeli berači,

ker jih je silno pestil in preganjal, in majhnega, pa čokatega in hudogledega možica z majhnimi očmi in protivnim, skrivljenim obrazom, znanega s priimkom Kofernica — oba s sabljo ob bedrih. Oprezno je stopila trojica na dvor in se zavzela, ker na prvi mig ni zagledala nasprotnika. Vem da se je malce preplašila, ker neprijetna je zavest, da imaš blizu skritega sovražnika in ne veš ali te buhne iz zraka, ali puhne pred teboj iz tal, ali plane náte od strani. Po kratkem odmoru naju je zapazil Trovrag v oknih in namignil Barabi. Troglava četa je korakala prek dvorišča tiho in pazno, kakor sv. Trije kralji proti betlehenskemu hlevu, ker takó je zahteval resni trenotek.

Baraba je četi načeloval, dasi je bil po službi nižji od Trovraga. Zakaj je on načeloval in ne Trovrag, ne vem povedati: ne more vsak piškav duh prodreti v spletko sočasne politike in diplomacije. O takih stvareh le ugibamo. Najnižji po činu je bil Kofernica, ker vselej se je stresel in zravnal na „abtak“, kadar je pogledal vanj Baraba ali Trovrag. Baraba je bil strog, resen in trezen. Mogoče, da mu je Trovrag drage volje odstopil vodstvo ekspedicije, uvaževaje po skušnji njega mirnost in previdno in modro ravnanje ob enakih slučajih; najbrž pa je spoznal, da se je sam že preveč zagovoričil in sedaj že ne more drugih tanjih strun napeti, prikladnih poostrenemu položaju, takó napeti, da bi ne bilo na kvar ugledu in službi.

Baraba je trikrat pomikastil žvipelj. Oglasil se je Lazar rekoč: „Brezuspešno se trudite! Le mikastite vrata, pa bolje bo za Vas, če se ne odpró, ker tužne Vam žene in otroci, ako prestopite prag najine trdnjave!“

Bog ve, v kateri jugoslovanski povesti je pobral take grozne izraze.

„Gospoda,“ dejal je Baraba resnega in imenitnega obraza, „Gospoda, odprita nam izlepa in udajta se! Vidva nista premislila, na kako nevarno pot sta krenila. To pomislita, kaj sta storila, kaj delata! Še se lahko reši vse izlepa, vse se lahko popravi. Vajina mladost opraviči marsikaj in ako odjenjata drage volje, postavim to v svoj protokol in lože se vama

bo zagovarjati. Vajino postopanje imenuje oblast upor, punt in rebelijcn — to pomislita! Ko bi pa moje vama dobro hoteče besede ničesar ne izdale, bil bi prisiljen uporabiti hujše, ostrejše mere in sredstva in primerno tem bi zadela tudi vaju hujša kazen — to pomislita!“

Baraba je govoril rezko in zložno, v redarskem pismenem jeziku. Za odgovor je pomolil Lazar konec drogu skozi okno, kar je tako ujezilo Kofernico, da je nervozno priskočil, stiskaje ročaj svoje sablje.

„Hm, hm,“ vikal je nemški, skakljaje pred vrati „dös is schon der höchste Spenat! Vojaško silo treba poklicati, da jih postreli! Postreliti jih!“

Za ta nasvet ga je osato pogledal Baraba. Mene pa je silno zgrabilo in speklo v prsih. „Pojdite bliže, Vi mož z nemško špinačo, da Vam jo zalijem!“ viknil sem in — šop — zagnal sem mu curek iz korca za vrat.

V tem, ko je srditi možic klel in mi žugal, pojavil se je na dvorišči stotnik Pipan. Korakal je naravnost proti našim vratom. Z Lazarjem sva prebledela in se spogledala. Siromak Orest se ni zgrozil hujše, ko je zagledal Erinije v ‚veži Dijane mile‘. Da pride vsa armada na naju, ne strmela bi takó, ne prašala bi se z očmi, kaj početi zdaj in kakó, ali odporovati dalje, ali odpreti vrata in se udati. Pipan je hotel kar k vratom, ali Baraba je stopil predenj in mu vojaški objavil, da je ta hiša v obležnem stanji in da branita vhod vanjo dva uporna človeka, ki sta se utaborila tu-le v teh oknih in se že trikrat hudo pregrešila zoper postave: prvič ker sta nevarno žugala, drugič ker sta se nasilno protivila redarski oblasti in tretjič ker sta jo ozmerjala. Kofernica in Trovrag sta stala Barabi ob strani in potrjevala njega tožbo, pritrkujé z glavama. Pipan je bistro pogledal v okna, spoznal Lazarja in menda tudi mene. Zmajal je z glavo in zvesto je poslušal raportnika s stranjo obrnjen k njemu. „In zakaj sta se uprla redarjem? nadaljeval je Baraba. „Ednega teh dveh mladeničev kliče sodna oblast predse — Frančiška Lazarja namreč, tu je pozivnica — zove ga sodna oblast predse, da ga pobara zaradi nekih poneverjenih obročnih listov, ker

poneverjenja ga dolži tukajšnji bankir, a on noče in noče vzprejeti pozivnice in se je rajši uprl in je rajši zgrabil za orožje in se s svojim tovaršem že štirikrat hudo pregrešil zoper postave, oviraje redarstvo ob izpolnitvi predpisanih dolžnosti.“

Strmel sem ob tem prevratu stvari in zopet sva se spogledala z Lazarjem. Ali je res, da je prinesel Trovrag le pozivnico zaradi nesrečnih obročnih listov! Zakaj ni pijanec povedal tega precej, čemu se je ustil po mestu? Ta vprašanja so se mi valila po glavi. Postala sva malodušna in korec mi je padel z rok na tla. Že me je začela težiti zavest, da sva nemara res preživo odporovala in poleg tega še druga zavest, da je bil odpor po nedoumenji odveč in nepotreben. In vzbudila se mi je sumnja v glavi, če ni Vahulja morda nalašč takó napeljala svojega natolcevanja, da je naju speljala na pot odprstva.

„Telega človeka poznam in nikdar nisem mislil, da bi bil zmožen kake malopridnosti!“ dejal je Pipan Barabi in se obrnil k Lazarju rekoč:

„Hej, Lazar, kakó je to, da ste se tako prevrgli, odkar ste doma? Pri meni ste bili takó pameten in zanesliv?“

„Gospod stotnik,“ odgovoril je moj prijatelj, „tisto ob obročnih listih nič res ni, ker listi takó trohné pri meni na predalniku, kakor sem jih prejel od bankirja, in lahko se mi bo zagovarjati pred sodnikom.“

„Ne bo takó lahko, ker uprli ste se redarjem in teptali ste postave,“ kliknil je stotnik nekako oživljeno, kakor bi šlo o stvari, kjer si lahko zasluži cesarski red. Zapovedujoč je bil njegov glas, njegove obrvi žugajoče razježene. Potrepal je po smodki, da je odletel pepel in skrbno je pogledal po dvoru, ga li ne vidi kak znan človek.

Lazar je molčal. Domislil sem se, kako težko mu mora biti izpregovoriti pred temi ljudmi o Ivanki in o svojih zadevah, odkrito pravo pričino odpora, in poleg zakriti svojo ljubezen in pred vsem ime drage deklice in vse ono, kar se je prigodilo poslednje dni.

In da bi mu pomogel, izkopal sebe in njega, oglasil sem se: „Gospod Barberini, poslušajte me! Midva se sama javiva jutri zjutraj ali kadar ukažete na policiji in gospod Lazar prinese obročne liste in oba se bova zagovarjala zaradi denašnjega postopka in tožila bo-
deva tiste, ki so zakrivili to nedoumnost.“

Zopet je vspihnil Kofernica in se obrnil k Trovragu: „Glejte, še tožila nas bosta, tožila! Tako žuganje si treba zapomniti. To je zopet nov prestopek!“

„Ustavljala sva se.“ nadaljeval sem in jako imenitno se mi je zdelo, da so me poslušali, „ustavljala sva se, ker sva mislila, da se hoče storiti velika krivica nedolžnosti preganjani po hudobni ženski v naši hiši. Hotela sva biti orodje v rokah božje pravice! Sedaj pa, ko je stvar jasna in veva, zakaj je prišlo redarstvo sem, sva pripravljena udati se in odpreti vrata, če ne zahtevate, da bi šla v vašem spremstvu na policijo!“

„Eh, glejte jih, zdaj pa še pogoje delata. To je že prevelika drznost, to presega vse meje naše prizanesljivosti! To je nov prestopek, ki si ga treba zapomniti! Tu treba eksempelj pokazati! V ječo ž njima, brez pardona naravnost v ječo!“ Takó mi je odrezal besedo Kofernica.

Zaškrtalo je okno nad nama v prvem nadstropji in razdal se je razrivni glas Gregorke. In takó se je vnesla gospodinja: „Kaj Vi hočete gnati v ječo moja fanta, moja gospoda, ki sta oba takó nedolžna, kakor to-le moje jagnjiče? (No, sem si mislil — puhnil je veter in sprožil je klepetec!) Veste kaj, ko bi smela in bi bila hudobna, vseh priimkov, kar se jih govori pod solncem, nametala bi Vam lahkó brez greha na hrbet, ker hočete takó brez uvidnosti onesrečiti ljudi, ki imajo toliko blagorodnosti v sebi, da se zavzamejo zatirane, od vsega sveta zapuščene sirote. Nič ne jokaj, jagnjiče moje! Pravica je na svetu in pride na dan, ta pravica, ki osramoti vse tiste ki so hoteli tebi nakopati srámoto. Jaz bom govorila in brez ovinkov še vse povem, kakó so te nesramni ljudje sovražili in zavidali, obrekovali in na časti žalili in kakó drugače že delati nista mogla moja vse časti

vredna gospoda, nego postaviti se v bran, ko sta mislila, zapeljana po hudobnih ljudeh, da te hočejo še očitno sramotiti. Bog ti meni grehe odpusti — vsega je kriva nevošljivost in nesramno poželenje!“

Pipan je srdito pogledal v okno. „Lazar,“ kliknil je, ko se je hipoma ustavil tok Gregorkinih besed, „vojak ste in vedeti bi morali, kaj je prav, kaj ne. Ne čakajte, da bi vse mesto zijalo na Vas. Če ste se pregrešili, spokorite se, odprite vrata in pustite tem možem, da se pravica izpelje po svoji odmerjeni poti. Kako, da se obotavljate! Vse vem, v kakšnem položaji ste, in skoraj da sem že ugenil, kako ste prišli v to zagato. Pomorem Vam, če je še mogoče, in le zato prihajam v to hišo, da bi Vam pomogel.“ Prijel je Barabo za rokav in ga peljal nekaj korakov na stran. Iz tega kakó se je vêdel z redarjem, kakó je odmahaval z roko, primigaval z glavo, kakó je polagal roko na prsi, kazal na odrpato dlan, kakor bi imel tam zapisano resnico, kakó se je nagibal z životom proti Barabi, kakor bi mu hotel vnušiti svoje dobrožetje in človekoljubje — iz vsega tega se je videlo, da mu govori na srce moledujoč za naju.

Odstranila sva zapah, odklenila vrata in odprla. Kofernica je stopil pred naju, da bi nama zastavil pot, ko bi hotela uiti. Obstala sva pred vrati in čakala, da se do kraja zmeni Pipan z Barabo. Napósled je bil pomenek končan in stotnik se je obrnil k nama: „Vidva se oglasita jutri dopoldne ob devetih v redarskem uradu in tam se vama objavi, kaj se je izvolilo ukreniti zaradi vajinega prestopka. Glava se vama ne odtrga. Bodita pa vsaj odslej pametna in zapomnita si to: razbije si čepinjo, kdor buta ž njo ob zid!“ In potrkal si je pomembno ob čelo rekoč: „Pamet rabi, takó so vas učili starši, predno ste šli z doma! Pamet, pamet, pamet!“

„Oh mladost norost! Saj taki ljudje ne pomislijo, kaj delajo,“ dejal je Baraba, vročivši Lazarju pozivnico. „A Vi, gospod, kdo ste Vi in kaj je Vaš posel?“ prašal je mene, visoko dvignivši obrvi in stisnivši ustnice. Nazval sem svoje ime in posel. Skrčil je obrvi in važno je pisal v svoj zapisnik. „Ahám! Takó! Dobro!

Vi ste se posebno junačili!“ dejal je in se obrnil k Pipanu. „Veste, gospod stotnik — vse dobre besede so časih bob ob steno. Pa kaj se hoče: naši zakoni so strogi in to rabuko moram objaviti, da ne bi se reklo, da smo čuvaji zakona sami teptali njega ugled. Da, da, od nas ubogih redarjev se zahteva po zakonu, od drugih pa le po dragi volji. Priporočam se Vam, gospod stotnik!“

Odzdravili smo se hladno in površno. Trovrag, ki je ves čas topo gledal in zaspano mežikal, kakor človek, kojega po prečuti noči še mučijo vinski duhovi, ostal bi bil kmalu na mestu pozabivši, da je že končano opravilo. Baraba ga je moral opomniti, potegnivši ga za seboj. Kofernica je nestrpno mencial z nogama menda nedoumevaje, kako da se more tako uporstvo končati brez končnega javnega toržestva redarske oblasti.

Pipan se je zopet ozrl po dvorišči, da bi se prepričal, kdo ga je opazoval, ko se je pečal s tako malo imenitnimi ljudmi. Potem je skočil razmahom v našo vežo, da bi se prikriil radovednim očem, ki so z nekterih oken, odprtih onstran dvorišča, gledale na našo halabuko. Šla sva po stopnicah za njim nema, zbegana in poparjena.

XVIII.

Pipan je urno stopal po stopnicah, da čim prej pride proč od ljudi, ki so rušili njegovo pokojnost. Tiščal je sabljo pod pazduho in niti ozrl se ni na naju: javno je hotel pokazati srd, da se je sešel z bitji, ki so po častniških nazorih pravi nebodigatreba na svetu. In res, kaj je takemu gospodu mar človek, ki ni ne vojak, ne uradnik, ne duhovnik, človek, ki sploh še nič ni ne in se tudi ne pričakuje kaj prida od njega.

Vrh stopnic sta nas čakali Gregorka in Ivanka. Deklici je že pojemal jok, solze niso tekle več s prejšnjo obilostjo in že so se lomili tisti vse telo potrešujoči porivi, ki v veliki žalosti nastanejo v prsih in nov tok solzá pripeljejo na lice. Edna roka, vzravnana

ob životu, je brezsilno držala za beli predprt na krajih zmét in poškropljen s solzami, druga do komolca obnažena je pritiskala ruto zdaj na levo, zdaj na desno stran lica, od solzá nekoliko nabuhlega in orudelega. Ko smo prišli na mostovž, ni si mogla deklica kaj: stopila je podobna Kvasovi Manici pred Lazarja in mu molčé podala roko. Ali se je hotela zahvaliti, da se je potegnil za njo, da ne dvomi, da ji zaupa, ali mu je hotela odmeniti za neprijetnosti, katere si je nakopal na glavo, ali samo dokazati, da mu tudi ona zaupa? Tudi Pipana je zadelo njeno vlažno oko s takim izrazom hvaležnosti, da se je precej storil prevrat v njegovi duši. Šegavo poredno so pogledale njegove še bistre oči na deklico — levo oko je malce priprl, pridurnil — in ugibala je morda njegova grešna duša, ali je pač vredna ta plebejska cvetica upora in rebelije, ali ni. Rekel bi, da se je odločil za prvo, ker se je pojavil nasmeh na njegovem lici, tist dobrohotni, prijetni, nazdravljajoči nasmeh, ki osvetli široka lica rimskih velikašev, kedar jim po slastnem obedu nalijejo prvo čašo rujnega orvijetanskega vina.

Vse to se je vršilo po tihem; globoke, resnične žalosti nihče ni hotel kaliti z besedami. Šele ko se je skrhal prvi vtisek, ki ga je napravila na nas žalujoča deklica, oglasila se je Gregorka. Dvignila je kvišku roke, kakor mlin na veter svoje veterнице, kedar ni vetra in ne more mleti, in takó-le se je zlila njena jezica: „Oh, vidite, gospod Pipan, v kakih razmerah ste nas našli; še s policijo bomo imeli opravka, s policijo! Bog pomagaj in sveta Devica! Kolikokrat sem že rekla: iz te hiše pojdem proč, kamor me veter zanese, in preselim se na drugi konec Ljubljane, da bom imela že vsaj mir, mir, mir! (Resnici na ljubo moram povedati, da še nisem nikdar poprej slišal, da bi bila razodela komu željo po preselitvi.) Tudi to povem: Ko bi ne bila toliko let živelá tukaj pod to streho z rajnico materjo — Bog jim daj sveti raj! — saj Vi se jih gotovo še spominjate in ko bi ne bilo le-té deklice, takó poštene, kakor čisto zlato (Gregorka je s prstom pokazala na jagnjiče), že zdavnaj bi bila rekla hišnemu gospodarju, da še zastonj ne maram

imeti takih sosedov, nikar za drage denarje. (Gregorka je togotno plunila v stran ob zidu stoječemu Lazarju na čevelj.) Le pomislite: sto in petdeset goldinarjev plačam na leto za take-le beznice. Križ božji! — za toliko denarja si najmem lahkó sredi mesta stanovanje, ali pa v Zvezdi in pa kakšno stanovanje — še gospodje častniki bi radi stanovali pri meni! Sto in petdeset goldinarjev, to je nekaj denarja — uh — treba jih spravljati, predno so skupaj, pa za take beznice, v Kravji dolini in pa v takšni soseščini — to, to!“ (Gregorka se je na videz zagovorila, ker sicer ni devala v nič svojih sob, ampak hvalila jih je na moč, kedar je nanesla priložnost.) Pogledal sem prek dvorišča in zapazil, da je stal hišni gospodar pri odprtem oknu in je mogočno pušeč iz dolge pipe menda ugibal, kakšen vrag je to, da je redarstvo navalilo kar tol-poma in da se danes nočejo in nočejo pomiriti razburjeni duhovi njegove države. (Gregorka ga je že poprej opazila, zatorej — beznice.) „Kakó sem jaz mirila, pridigovala in prigovarjala: ne moli steklemu psu stegna — Bog mi grehe odpusti! — Kaj vama nisem takó svetovala, ali ni res gospoda? (Z Lazarjem sva se poméla ob zidu in prikimala.) Oh, gospod Pipan, Vi ne veste, Vi ne veste —“ Pipan je mignil z glavo in povél z roko, ko da hoče reči: že dobro, vse vem! Stopil je proti durim najine sobe, katere mu je priskočivši odprla gospodinja, vedno žuboreč, kakor lonec, v kojem kipi krop.

Z Lazarjem sva nedoločno in boječe tihotapila za njima. Na pragu sva se oba še ozrla na Ivanko. Šla je v Gregorkino sobo. Zmestila sva se v kot, kakor statisti na odru, ki niso za družega, nego da polnijo prostor in zakrivajo stene.

Gregorka si je dala opravka z urejevanjem stolov; s predptom je pobrisala po mizi, po stolih in po usnjenem kanapeji, dasi tam ni bilo praha. Pipan je, ne meneč se za gospodinjo, stopil dvakrat gor in dol, iskaje menda strategijske točke, s katere bi najlože navalil na naju mlada zločinca. Ustavil se je pred nama, namršil obrvi in z odločnim, strogim glasom jel naju je žmikati, lupiti in stružiti. Naši pogledi so

se srečavali in ogibali, njih lesk je temnel. Oh, kako pridigo nama je napravil! Škoda, da si nisem zapomnil vse.

„Lepo sta jo zagodla,“ takó je rekel med drugim, „in oba zaslužita, naj vama zagodejo, da vama bo zvenelo vse življenje po ušesih. Ali sedaj takó vzgajajo mladino, ali na takem polji rasejo naši prihodnji državljani? A kaj bosta počela, če vaju zapró in pričine je več, ko dosti, kaj potem, če dobita madež, ki vaju bo zajedal vse življenje? Govorita, govorita sedaj, ko sta stvar že lahko premislila, ko sta lahkó že prišla do spoznanja, kakó neumen je bil vajin odpor!“ Z Lazarjem sva molčala, stiskaje se v kot; meni se je delala tema pred očmi. In kaj bi ne! Človek misli, da se bije za pravico in resnico, da ima vzvišene nazore in tudi nekaj tiste tvarine, ki pretvarja svet, ga čisti in boljša, pa vam pride drug človek, ki kruto razbije vaše sladko samoljubje. Kaj bi vam ne upadlo srcé, ko se več ne morete smatrati vrednega, da bi smeli s ponosom na čelu stati na strani neukročenemu Hanibalu, smehljaje potrepati po rami značajnemu Kleomeneju, poigrati v taroke s poštenjakom Katonom. Tudi Lazar je stal okamenel in ukopan, kakor bi bil slišal gromovit ukaz svojega poveljnika, in nekaj živalskega je bilo brati na njegovem lici. Taka lesena, mrtva obličja se vidijo vsak dan na vojaških vežbališčih, takó se zbegane ovce rijejo v kot, kedar lačni volk zatuli pred ograjo. Kje je bila sedaj Gregorka, da bi nama pomagala, da bi izpregovorila tehtno besedico za naju? Jedva je slišala prve stroge stotnikove besede, pa se je izmuznila iz sobe.

Ko naju je Pipan do dobrega oskubel, napél je rahle strune. Skoraj kakor bi bil odsekal, nasmehnil se je Lazarju, češ, sedaj je končano ono, kar se tiče službenega dela moje osebnosti in navzočnosti. Takšna je namreč, to sem opazil pozneje, vojaška vzgoja in tudi že priroda, da v službi srcá ne sme biti: vpricho mene se je pohvalil nekoč vojaški dostojanstvenik rekoč: V službi sem živina, v privatnem občevanji in zunaj službe pa zgolj angelj. Jel je izpraševati Lazarja, ima li doma kaj premoženja, imovitih sorodnikov,

kam se misli sedaj obrniti, če gladko izteče praska z redarstvom, sedaj ko je že na več mestih poskušal brezuspešno. Lazar je prvi del prašanja zanikal, na drugi del ni vedel odgovoriti nič gotovega. Stotnik mu je delal lahne upreke, ker je zapustil vojaško službo, kjer se mu ni godilo slabo; rekel je, da se tudi tam lahko skrbi o svoji bodočnosti, le samozatajevanja je treba, potrpeža in uvidnosti. Omenil je, da je tudi njega misel na domovino izpeljala svoje dni nazaj v domače kraje, da je pa kmalu spoznal zmoto in jo kolikor mogoče popravil; pristavil je, da tudi na tujem človek ljubi domovino, še srčneje nego domá, in da ga ta tajna in sladka muka spremlja po vseh krajih zemlje, naj bo na jugu ali na severji.

Poprej sem bil že zameril Pipanu, ker naju je takó ožmikal in oskubel — pa res, v goste pride, pa zmerja — zdaj pa, ko sem videl, da kaže dobro, usmiljeno dušo, sprijaznil sem se zopet ž njim. On je moral zmerjati, on po stari navadi ugodni priliki odoleti ni mogel, dejal sem sam v sebi in zopet mi je postal zanimiv človek.

Gregorka je vstopila in postavila liter vina, krožnik plečeta in vogel belega kruha na lepem, rožastem podstavci na mizo. „Če se Vam ne zamerim, pokusite, gospod Pipan, kranjskega vina. Najboljše vino je zdaj to v Ljubljani; iz gostilne pri „Beli vrani“ je ravnokar prineseno. Dobro je in zdravo“. Nalivši kozarec se je spomnila, da brni še vedno struna zlosti v nji, dasi dosti rahločutneje, nego prej. Takó se o potresu pojavijo izprva silno zadirni sunki; sčasoma pa se skrha podzemeljska moč in po malem pojemlje, dokler se sama ne izbrca — če je prav, da se slabotna in brezumna dejanja človeška primerjajo ogromnim pojavom mogočne prirode.

„Vi ne veste, gospod Pipan,“ dejala je in porinila bliže predenj dobrote na mizi, „Vi ne veste, koliko sem se jaz ubijala s to žensko, predno sem ji pokazala, kako se gospodinji. Ko je prišla k Vahu, saj ni znala za nobeno delo prijeti. Da bi bila žganjce sama skuhala — še zdaj jih ne zna! Nekaj tednov sem ji kar sama gospodinjala. Vse sem ji naredila, dekla in

gospodinja sem ji bila. Zdaj pa tolika nehvaležnost in take marnje!“ In zopet je zaohnila.

Pipan je odpil, Gregorka je prilila. —

Razdalo se je lahko trkanje na vrata. Precej za tem se je prikazala med durmi črnolasa glava, ki me je na moč presenetila, ker sem spoznal po nji pesnika Ščinkovca. Njegovo oko je pazno šinilo po sobi, kakor bi hotelora zbrati, ima li prave ljudi pred seboj, ali ne; njegovo lice je zalila živa rdečiča in neko šegavo začudenje, češ, koliko vas je doma in kakega gosta imate pri sebi. Bil je delavno, toda lično oblečen. Prek lica je imel vidno praskotino notri do ušesa. Vstopil je ves spehan in zasopel, kakor maratonski junak, ko je prinesel poročilo, da je strt in pobit sovražnik. Edna roka je podržala kljuko od zaporice, kakor bi dvojil, bode li njegova navzočnost v tej sobi prijetna ali ne, z drugo je vrtel ponosen, sivkast klobuček. Kazalo se je, da od razburjenosti vse gori v njem in na njem, in lep mladenič je bil videti v tej go-rečnosti.

„I, s kom si se pa ravsar, da si tako opraskan? S policijo, a?“ prašal ga je Pipan, ki je z zanimanjem gledal na prišleca, misleč morda: lep materijal bi bil ta za vojaštvo.

„O, ne s policijo!“ odgovoril je Ščinkovec in našobil ustnice. „Maček me je tako razravsar in razkavsar.“

„Kaj si mu v škodo zahajal?“

„Ne, ampak on hodi drugim v škodo, on preži na tuje luknje, pa sem ga zavrnil. Pa ne mislite, da takšen maček, ki hodi po noči s pridvignjenim repom po strehah, ampak čevljarski pomočnik Maček me je razpraskal. Saj, Lazar, ti ga poznaš in pa ti, Gorec.“

Stavec se je splazil ob steni k nama, ker pred stotnikom ni hotel obstati; za malo se mu je zdelo, da ga ta tiče.

„Kaj pa je zopet s tistim Mačkom?“ prašal je zamolklo Lazar.

„I kaj . . . nabuhali smo ga danes takó, da bo pomnil nekaj časa. Le poglejta, kak neumen bik je to!“

Z Lazarjem sva s podvojeno radoznalostjo pogledala na Ščinkovca. „Kegljal je danes že od ednajste pri ‚Beli vrani,‘ izgubljal, pijančeval in plačeval. Še dva druga taka pomagača sta bila ž njim, ki ne delata ob ponedeljkih. Jaz pridem tjã ob dveh, pa vidim, kako udeluje Maček. To spet ne bo prida za Tinico, si mislim. Pokličem torej tisto Tinico iz Kranja, ki je za točajko in mene rada vidi, pa jo opomnim, naj bo oprezna, ker Maček je brez službe in zopet ne bo plačal. Ali ona mi je odvrnila, da Maček naprej plačuje in da je pred nekaj dnevi pri nji zmenil desetak“.

„Desetak? Kje je dobil človek desetak?“ vskliknil je Lazar in meni je bilo isto prašanje na jeziku.

Gregorka se je z obema rokama oprla ob mizo in zvesto poslušala; kar oči je zasadila v stavca.

„Tudi jaz sem bil precej teh misli, da je Maček ta denar pofulil, ker sem se spomnil, da mi je Trovrag pravil, da je bil njegovì hčeri ukraden desetak. Da sta Maček in Vahulja rada skupaj, to sem tudi vedel. Imel sem dva stavca pri sebi, pa bi se sam Mačka tudi ne bal. Grem torej bliže in potuhnjeno gledam na kegljišče. Maček je potegnil ‚žnoro,‘ segel v žep, potegnil mošnjček ven. Gledam tist mošnjček in znan se mi vidi. Že nekterekrti sem ga videl pri Vahulji, ko sem plačeval za obutala. Trde, svetle, kovinske platnice ima in podobnejši je tobačnici, nego mošnjčku. Tu le imaš Lazar mošnjček, poglej vanj in prepričaj se, da je Vahuljin. Daj ji ga nazaj in pošteno ji povej svojo misel.“

Lazar je nervozno pograbil denarnico rekoč: „Le not poglejmo, ukradeno blago se sme pregledati do dna. — Glejte zastavni listki od tukajšnje zastavarne na njeno ime! Eden na uhane, drugi na uro.“

„Oj, ti zapravljivka!“ viknila je Gregorka in skoraj preplašena je tlesknila v roke.

„In denarja je: eden, dva, tri — štiri goldinarje in nekaj drobiža!“ štel je Lazar. „Živel Ščinkovec, Bog ti plati! Z Gorcem poneseva denarnico tjã, kjer jo pogrešajo.“ Videlo se je Francišku na lici, da se mu je odvalil kamen od duše.

„Kakó si pa ugrabil te stvari?“ prašal je stotnik, ki je od strani gledal na naše raziskavanje.

„Kakó? Kogar jaz primem, temu pomagaj Bog in vsi svetniki, ta se ne gane več, dokler ga ne izpustim! Takó-le sem naredil. Pravim Tinici: Veš kaj, Tinica, ti si pošteno dekle in za pol leta boš prej moja žena, če mi pomagaš danes. Ta-le Maček je tist desetak ukradel in tatvine se po krivičnem dolži mlado pošteno dekle. Pokliči Mačka na stran, da ga dobim samega v pest; on mora priznati! Le reci mu, da ga Vahulja čaka zadaj na vrtu v kotu. Slišiš: Vahulja Vas čaka, rada bi Vam nekaj povedala, reci! — on bo precej šel. Res, Tinica je izvabila Mačka, jaz s svojima prijateljema za njim. V kotu vrta smo ga dobili. Kar od spredaj in od zad sem ga zgrabil ob ednem. Mošnjiček sem, ti imaš po krivem denar, Vahuljin denar, sem ž njim! — takó sem mu tulil na uho in ga mikastil. Pa precej ni hotel dati, otepaval je krog sebe za žive in mrtve. Šele ko smo ga na tla spravili in ga onemoglega držali, segel je v žep. Povéj, kajón, ali si ukradel denar, ali si ga dobil za dar! — takó sem rohnél nad njim. To nobenemu mar! — je odgovoril. Dobro, sem dejal, mošnjiček bom pa jaz dal nazaj tjà, kjer so ga pogrešili. Ti pa zabrusi pete, kamor hočeš!“ — Izpustili smo ga in kar plot je zahreščal pod njim, takó urno je zbežal na sosedni vrt. Torej delajta, kakor vesta, da je prav, meni se mudi v tiskarno. Z Bogom, zdravstvujte gospod stotnik, z Bogom!“

Ščinkovec je prišel, kakor pravijo, v svoj element; obvela ga je igralska prisotnost duha in po igralski se je sukal, klanjaje se na vse strani. Kakor bi mignil, nam je izginil za durmi.

XIX.

Malo pozneje je bila najina soba podobna pri-zorišču, na katerem se nahajajo po mišljenji in po starosti različni ljudje v prijaznih odnošajih in prijetni harmoniji, primerni njih starosti. Precej po stavčevem odhodu je šla Gregorka v svojo sobo obvestit Ivanko

o najdenem denarji. Ko se je vrnila, je izrazil Pipan željo, da bi pozvala deklico, naj se v njih družbi potolaži in razveseli, ker je konči, kakor v starih poštenih povestih, prišla resnica na dan. Gregorka se ni obotavljala izpolniti te želje in kmalu je stala Ivanka na pragu, na katerega še nikdar stopila ni, odkar je odrasla.

Z njo je zavejala nekaka sveža struja radosti v sobo. Mrak skrbi je izginil z lica naše gospodinje, sama milina se je naselila tjà in milina jo je bilo gledati, ko se je ustrezljivo vrtela okoli starega prijatelja. Ivanko je izprva trla zavest, da je rušila pokoj dobrim ljudem, kmalu pa je mladost vzela svoje in premagala tesnobo. Marsikak prikrit pogled in svitel smehljaj je letel od okna, kjer sva stala z Lazarjem, k deklici in obratno. Pipanu ni ušlo tako pritajeno ljubkovanje. Večkrat je dvignil glavo in zasačil je mlada človeka, koja so zgodbe tistega dne docela zbližale. Ali ni se zgruzil ob mladi sreči, ni je zavidal, kakor je to navada nekaterih starih, nestrpnih ljudi, ki ne privoščijo drugim tega, kar je zanje že izgubljeno na veke — češ: ljubezen je strup. Časih se jima je posmejal zdržano, na kóčnikih, in tist smeh je bil prej odobritelen, nego karajoč. Jaz sem bil v tej družbi tako rekoč brez druge polovice, ali veselje me je prešinjalo, ker sem videl srečne obraze.

„I, koliko je že tega, kar Vas ni bilo pri meni? Po mojem bi imelo biti tjà o sv. Miheli deset let?“ povzela je Gregorka sédši nasproti stotniku.

„Saj bo nemara toliko.“

„In kakó dobro izgledate sedaj, bolje nego ste takrat. — Oh, in pa káko glorio imate sedaj na ovratniku, še opazila nisem precej — jej, jej! Vi imate gotovo že dosti ljudstva pod seboj!“ Posmejal sem se po tihem taki čudni govorici in šestero mladih oči je švignilo in se srečalo. Gregorka ni govorila povsem takó, kakor Vam jaz sedaj pripovedujem, ampak rabila je znano purgarsko slovenščino (mesto ljudstva je rekla „fólka“), stotnik pa je govoril ono starodavno pošteno materinščino, ki je doma na deželi, a videlo se je, da je vešč tudi književnemu

jeziku, pa ga ne mara govoriti, da ne bi se kazal previsokega in afektiranega.

Odrezal je košček plečeta in kruha, da ne bi bilo zamere. „Ljudstva nimam dosti, skrbi pa in trpljenja,“ mrmljal je jezik valèč vzprejete dobrote.

„Verjamem, verjamem, da Vi, ki ste tako vestni, dobro skrbite za svoje ljudi. — Oh, gospod Pipan nekaj novega in lepega Vam moram pokazati,“ dejala je bliščečega obraza ter vstala, „— mojih stenskih slik še niste videli. Poglejte jih!“

Pipan je dvignil glavo takó, da so mu izstopile debele gube na tilniku in z izrazom nedoumnosti na lici je gledal po stenah, podoben tujcu, koji pride v hram božji, čegar znamenitosti mu slaví njegova popotna knjiga, a njegovo neizurjeno oko ne najde nič znamenitega v njem, naj še takó naporno išče in išče.

„Ali se nič več ne spominjate, kakó ste nama z rajnico materjo, ko ste bili še dijak, zimskih večerov pripovedovali povesti? Na tem kanapeji ste sedeli, ogrodje je še vedno tisto, le prevlečen je že dvakrat od takrat. Ali ste pozabili tistih časov? Oh, človeku, ki toliko komari po svetu, izgubi se v spominu marsikaj.“

„Pozabil tistih časov nisem, Gregorka: kakor senca gre spomin na preteklost za človekom: izgine za kratke ure, pa se zopet pojavi.“

„Pa to ni senca, gospod Pipan. Záme je to luč, ki mi sveti iz preteklosti, kakor mi sveti v prihodnjosti druga luč še lepša: nebeško kraljestvo, če ga bom deležna.“

In ljubo se je nasmejala dragemu gostu, da ne bi slutil v njenih besedah kakega upreka.

„Kdo si ga je pa zaslužil, če Vi ne?“

„Tudi Vi morate poskrbeti zanj, če še niste. To je naš up onstran groba.“ Rekši je snela sliko s stene in prožeč mu jo pred obličje je prašala radovedno zroč nanj: „Uganite, kaj predstavlja ta obraz.“

„Saj je zdolaj napisano.“

Tudi on se je posmejal.

„Tu imam v slikah vso povest Pavla in Viržinije, katero ste nama morali tolikrat ponoviti. Lahko bi

Vam še vso povedala, takó sem si jo ohranila v spominu.“

Prinesla je za vrstjo vse slike. Pipan je vzel vsako v desnico, držal jo pred seboj, kakor ogledalo, in bistro je gledal nánjo, vihaje si z levico dolgi brk v ostro ošpiljeno pušico in navzdol gibaje z glavo vselej, kedar je roka gladeč šla po brku. Pri sliki: Pavel nese Viržinijo štiporamo čez potok — pomudil, se je dlje. Gregorka je z javnim zadovoljstvom brisala in podavala tablice in jih nosila nazaj na njih mesto, nič manj ponosna na svojo galerijo, nego Italija na Pitijevo. Pri sliki, ki je kazala rdečelična otroka, gre-doča ob deževnem vremenu pod dekličino suknjico od zadaj zavihano čez glavi, sklonila se je k Pipanu naslonivši se na mizo in oba sta družno gledala in dolgo se nista mogla ločiti od ljubkih obrazov nasmi-havajočih se in zorko gledajočih izpod suknjice.

Ko sta do kraja pregledala ‚galerijo‘, rekel je Pipan: „Da . . . Vaše slike tudi meni budé prijetne spomine. Kar je spojeno lepega z našo mladostjo, ima za nas veljavo do smrti.“ Naslonil se je na stol, oko se mu je zmračilo in površno je pogledal na Lazarja. Sabljo je predjal med kolena. „Lepa je mladost.“ nadaljeval je, „le škoda je, da so naši mladini pota preprežena s trnjem in da se ne zna in ne more dokopati do trdnega stališča, s katerega bi vsaj v poznejših letih zadovoljno lahko zrla na življenje. Javljajo se mlademu človeku dostikrat take zapreke, o katerih misli, da jih ni mogoče prestopiti, da so cele gore, ki se mu valjajo pred noge; če pa krene na drugo pot, sčaka in potrpi, izginejo te zapreke same ob sebi. Res življenje za človeka, ki ni rojen v gosposki postelji, ni lahko; vedru v vodnjaku je podobno: težko in počasno, zdi se, da gre na verigi k vrhu, a ko je izpraznjeno in iztrkano, urno rožlja na dno, kjer se potopi v vodi. In vedno je priklenjeno k verigi.“

„Da, res k verigi — to so naše skrbi!“ vzdihnila je Gregorka.

„Ali zaradi tega ni obupati! Ne izpolni se vsaka nada, ali za vsakega se odkrhne kaj od blagodatij tega sveta, če je vztrajen.“ Umolknil je, nekaj

pomislil, vstal in stopil pred Lazarja. „Da, da . . . le nikar ne obupate, Lazar! Jaz bi Vam svetoval nekaj pametnega. Poskusili ste sedaj, da domovina za Vas nima mesta. Iščite si ga drugod, svet je velik. Idite nazaj k vojakom, pri moji stotnji je mesto za Vas prazno in lahko pridete k meni, če le hočete. Ne rečem, da bi se zavezali za večno; če se kaj boljšega odpre za Vas, lahko se zopet odpoveste. Tudi vojaku se podá žena in ne bodo se Vam delale zapreke, če hočete osrečiti deklico, za katero ste uporstvovali.“ Obrnil se je, šetal po sobi in pogledal na Ivanko. Njena glava se je sklonila na prsi in vsa se je potopila v čuvstvo sramožljivosti. Pipan je ni motil. Ségel je po kapi in še edenkrat se je obrnil k Lazarju. „Premišlujte o tem, kar sem Vam rekel, in če Vam ugaja moj svet, sporočite mi to v treh dneh. — Ne pozabita, kam morata iti jutri. Zarad vajinega uporstva, bom skušal, da stvar uravnam, kolikor je mogoče.“

Poslovil se je. Gregorki je podal roko; stisnila jo je oberôč in neizrečno usmiljeno ga je gledala, z vsem obrazom proseč, naj kmalu zopet pride. Ali ste kedaj videli Mihelandželovo sliko ‚Tri Parke‘? — Ne? — Edna Parka, tista, ki prosi tovaršico, naj še ne odreže niti življenja, ima take moledujoče izraze v obličji. Spremila ga je do stopnic.

Ivanka je obstala med durmi, kakor uvezana; Lazar je gledal na njo, kakor bi prašal, kaj zdaj v očigled obzorja, koje je odprl stotnik. In čudno je to tajno utripanje dveh ljubečih src! V njem mora biti skrita sposobnost, ki pričini, da ljubeče srce ugame nade in dvome, trepet in srečo, strah in veselje sorodnega srcá. Deklica je hipom uganila misli prijatelja in zdaj . . . zdaj, ko Gregorke ni bilo blizu, zdela se ji je ugodna prilika, da ljubimcu razodene svoje mnenje gledé stotnikovega nasveta. Pogledala je náme z najjasnejšim pogledom, češ, ti vse veš, ti si se bil záme, ti si dober in mlad, ti vse odpustiš! — in hitrih korakov je stopila pred Lazarja: „Lazar, prijatelj moj dragi, stori kar hočeš! Če je tvoja volja, . . . ne bom se bala tvojega stanu, in če greš na konec svetá!“ Rekši je zbežala v Gregorkino sobo.

Trenotek pozneje sva gledala z Lazarjem skozi okno za Pipanom, ki je odhajal prek dvorišča. Od severja je pihljaj čuten veter in perje orehovo na našem vrtu je neprestano trepetalo v njega valih in eden list odtrgan od orehove mladike in viseč na rastlinski nitki je lepetal v zraku, vrteč se, oddeljen od svojih tovarišev.

„Glej prijatelj“, dejal sem, ko nama je izginil stotnik, ali ni to perje, trepetajoče v vetru, podoba Slovencev? Tako trepetamo mi v valovih tujega navala, kar je pričina, da smo se ojačili in postajamo vedno čvrsteji.“

Lazar ni odgovoril.

„In oni oddeljeni list, odtrgan že na pol od skupnega roditelja — ali ni podoba tega stotnika Pipana.“

„Da! — Tudi moja usoda bo taka!“ odgovoril je Lazar.

XX.

Tisto popoldne je praznoval Vah svoje ponedeljske počitnice; šel je zgodaj od doma in nisva mu mogla oddati denarnice. Vahulja se nama je zdela že pregabna, da bi se ž njo menila; poleg tega se nama je kazalo prilično in potrebno, da izročiva tak plen možu ki je glava vse rodbine. Zvečer sva šla k ‚Beli vrani‘, da bi se primerno zahvalila Ščinkovcu na njegovem junaštvu in tudi njegovi Tinici. Tu v razveselilnih prostorih smo se jako dobro počutili. Udari smo v živ pogovor in pomenek. Seveda smo najprvo pošteno obrali Vahuljo in Mačka in jima želeli in prerokovali vsakovrstnih neprijetnosti za ta in za on svet. Tudi zaničevani cviček ima resnico v sebi: Ščinkovec je odprl dušo na široko in ker je v nji sedela ljubezen na zlatem stolu, govorila je sama ljubezen iz njega. Lazar se več ni sramoval razodeti vseh skrivnosti svojega srcá. Njegov trden namen je bil, vrniti se nazaj na Ogrsko v Pipanov oddelek in čakati tam boljših časov. Spominjam se, da je Ščinkovec, dospevši na vrhunec židane volje, vstal in jel deklamovati Uvod Krsta pri Savici, da je pri tem stal korenito igralski razkoračen poleg mene s polnim ko-

zarcem v roki in da je v verzu „Ko se neurnik o povodnji vlije“ pri gromko proizneseni besedi „neurnik“ živeje dvignil kozarec in po nerodnosti izpraznil polovico tekočine za moj vrat, kar me je nemalo pogrelo. Pogoltnil sem jezico, ali spomnila me je ta neprilika tistega korca, kojega sem izpraznil redarju na glavo, da se mi bo treba zagovarjati drugi dan. Ugriznila me je nekoliko vest, pa moje židane volje še ni bilo konca, ker precej me je pomirila zavest, da sem se poganjal za preganjano nedolžnost in da sem bil „orodje v rokah božje pravice.“ Ta zavest je pričnila z moje strani predlog, da ga stisnemo še eden polič in potem še eden in da sem pozabil tistega korca. In prigodilo se je, da sva prišla z Lazarjem domov, ko je vladala že po vseh sobah gluha tema in je že vse spalo v hiši, takó da se zopet nisva iznebila denarnice.

Uranivši drugo jutro sva šla k Vahovim. Bila sva v položaji človeka, ki se je dobro naspal in nabral one duševne in telesne sile, koje potrebuje za predstoječa težavna dela. In bolj nego druge dni so gnali živci neko bodro, moško veselost v glavo, morda je bil to učinek cvička, izpitega prejšnji večer, ali pa zavesti, da so naše stvari v dobrem tiru in da se drugače ne morejo končati, nego dobro. Vahova nista pričakovala takih gostov. On je pometal okolo svojega stola, ona je pripravljala zajutrek. Opazil sem, da se je sramovala, ker sva jo zalezla nekoliko razmršeno, in njene okrogle bele roke so hitele popravljat glavnik in pripet močno kito, ki je zlezla na zardelo uho. Morda ji je pa tudi kaj družega gnalo sram v lice. Nisva se ni klanjala, ni pozdravljala. Kedar začne odločen človek uporstvovati, nasprotuje že do skrajnosti in če treba vsemu svetu. Čevljar naju je prašal, kaj bi rada takega, kaj sva prinesla novega. Na to nisva imela nič odgovora. Lazar je potegnil takoj denarnico iz žepa in trdo je izpregovoril te besede: „Prinašava Vam zaklad, katerega ste pogrešili in zaradi kojega ste hoteli tožiti!“ Vah je strmo pogledal ni zalepetal: „Kaj? Tožiti? . . . Jaz ne . . . jaz ne vem ničesar!“ — „To je vse edno, kdo!“ poudaril je Lazar

in položil denarnico na čevljarski stol. „Vi ste glava tukaj in z Vami govorim!“

Kopitar se je vojaški vzravnal, držé metlo ob bedri. „Tu je denarnica, z vsebino vred . . . kolikor se je našlo! Našla pak se je pri Mačku, Vašem pomočniku!“ Zadnji besedi je pridal Lazar poseben naglas. „Ali jo je Maček ukradel, ali dobil za dar, ne veva! Tožila pa midva ne bodeva! Z Bogom!“ Odhajaje nisem mogel kaj, da ne bi se prepričal, kak vtisek so pričinite Vahulji Lazarjeve besede. Prihuljeno sklonjena je bezala z železnim kavljem v peč, takó da ji nisem mogel videti v obličje. —

Vselej in na kakršen način si bodi človek tudi ne more in ne sme biti ‚orodje v rokah božje pravice.‘ To so mi v šolah le površno in po okoliših povedali, pri sodišči pa so me tiste dni poučili do korena. Proti devetim sva šla v redarski urad. Radost je bila razlita po mojem obrazu, ker bil sem prepričan, da bi v podobnem položaji noben poštenjak ne bil ravnal drugače in da se mi hudega nič pripetiti ne more. Stopal sem po mestnem tlaku trdo oživljeno, samosvestno, kakor zmagonosni mladeniči, ki so se vračali od olimpijskih iger. Prišla sva pred sodnika. Ne bom Vam razkladal tistih sitnih, podrobnih, minucijoznih raziskavanj in prašanj, tičočih se najine praske z redarji. Izpraševanje je trajalo več dni in precej se je pokazalo, da se záme ne konča ugodno. Tudi Gregorka je bila poklicana na pričo. Dobra starka se je javila v svoji najlepši obleki in toliko je napovedala sodniku, da jo je ta nekaterekrati opomnil, naj ostane pri stvari in naj govori o tem, kar se tiče najinega uporštva, da vse drugo, kar se je godilo poprej v naši hiši, ne spada v okvir obravnave.

Pipanu se imam zahvaliti, da nisva bila že med preiskavo v zaporu. Lazar se je opral zarad obročnih listov, katere je razgrnil na sodno mizo, in tudi gledé uporštva je odšel kazni, dasi se je velikodušno sam izdal za podpihivalca, hujskača in začetnika vse rebelije. Pipan ga je potreboval na Ogrskem, zato je vložil zanj tehtno besedo. Meni se je godilo hujše. Pestili so me zarad javnega nasílstva, ker sem preveč

govoril, in glavno, ker sem Kofernici, delujočemu v službi, zalil jezo. Tistega korca vode mi niso mogli odpustiti. Dobil sem štirinajst dni zapora. S tem so se začeli záme kruti časi. Prišel sem ob komaj pričeto službo in pretekla so štiri leta, predno sem se vrinil drugam. Ali najbolj skeleče gorjé to še ni bilo, ker sem imel domá toliko imovine, da sem za silo čakal. Najhujše me je zadelo poročilo — bil sem takrat v zaporu — da so mi umrli mati. Koliko bi bil dal, da prejmem od njih poslednji blagoslov, slišim še edenkrat njih opomin ali pouk in poslednjo besedo, da njih angeljsko okó vlije poslednjikrat krepila váme za dolgo trnjevo pot življenja. Preselili so se v boljši svet v moji odsotnosti in ni poslednjih tolažilnih besed jim nisem mogel govoriti. Koliko več lepih spominov bi se nahajalo v moji duši, ko bi bil navzočen ob smrti svoje drage matere in ko bi me ne težila misel, da sem jim jaz okrajšal življenje.

Prišedši domóv sem zvedel po ovinkih od dobrih ljudi, da so se precej, ko sem prišel v preiskavo, v mojem domačem kraju raznesli grozoviti sluhí o mojem hudodelstvu. Bog vé, kdo jih je prinesel iz Ljubljane in povečal, najbrž potovke. Govorilo se je, da sem se zarad nekega dekleta pretepal po noči z mesarji na šempeterskem predmestji, da sem dva ranil in potolkel policaja, ki me je hotel zvezati in da bom sedel več let na gradu in kakó škoda je tistih let, katera sem presedel pri šolskih bukvah — mari bi bil domá pasel koštrune — in da se nikomur še sanjalo ni, da tiči pod takim poštenim obličjem toliko hudobije in hinavstva. Slišal sem, da se je moji bolni materi, ko so zvedeli o takem vedenji svojega ljubljenega, obožavanega sina, jel mešati um, da niso več izpregovorili pametne besede in so umrli četrty dan po zaslišanji one grozne vesti. Povedati moram, da je bila taka moja vzgoja in sem takó zeló spoštoval svojo mater, da vpričo njih nisem nikdar klel in da nisem nikdar storil ali izpregovoril kaj takega, kar bi bilo moglo pričati o izprijenosti mojega srcá ali o madežih na moji nravnosti. Od teh dob mi je očitala vest, da sem jaz pričina njih rane smrti!

XXI.

Ali mislite, da vam hočem s svojo povestjo reči: človek, če hočeš biti srečen na svétu, pusti iznémar pravicoljubje, ne poteguj se za preganjano nedolžnost, pusti sobrata, če je v nesreči, naj si sam uredi svoje stvari in po svoje? Nikakor ne mislim tega. To bi bilo grozovito. Ako vidiš v trpljenji sobrata; ako vidiš krivico, na široko odprì srcé, a prašaj tudi glavo za svet, posebno pa pretehtaj sredstva, ker vsako ni dobro. Mladina nima dosti idej, in še te so zmedene in fantastiške; skupine idej, ki vlada svet, ne pozná. Ako se ji zateše kaka ideja v glavo, onda jo smatra za dobro, naj je že v resnici dobra ali ne, in da se utelesi ta ideja, prime za vsako sredstvo, bodisi dobro in pospešiteljno ali ne. No, vi moralnega modrovanja ne marate; rajši vam torej povem, kar mi je še znanega o nadaljni usodi mojih in sedaj tudi že vaših znancev.

Lazar je šel k vojakom. Leto pozneje je Avstrija zasedla Bosno in Hergovino in on s Pipanom je pomagal pridobiti cesarju dve deželi, kakor se mi je takrat pohvalil pismeno. Po končani vojski je dobil službo pri bosenski upravi, kjer službuje še dandanes. Ivanka je njegova žena.

Pred nekaj leti mi je pisal na Tirolsko, kjer sem takrat služboval, da pride z ženo in otrokoma na odpust na Slovensko in da bi rad, ko bi se sešla v Ljubljani. Rad sem vzprejel njegov predlog. Štejem se k tistim ljudem, ki se naveličajo svetá in tudi že samega sebe, če so dolgo na tujem. Moj načrt je bil tak, da popotujem najprvo na Laško, potem pa da ostanem nekaj tednov v domovini. Prišel sem torej prek Italije v Ljubljano, kjer me je že čakal Lazar s svojo družino. Pozdravljanja in stiskanja desnic ni bilo ne konca ne kraja. Tudi Ivanka je kazala odkritosrčno radost in večkrat je ponovila, kakó neizrečno jo to veselí, da še jedenkrat vidi tistega velikušnega gospoda, ki se je nekoč tako moško potegnil za njeno čast, in pristavila je, da se me mnogokrat spominjata z možem v svojih pogovorih. Sicer pa se je vnanje močno izpremenila: izginila je prejšnja mla-

dostna, sveža barva z lic, postala je tanjši, nos^o se je nekako ošpčil, le oči so ohranile prejšnjo globokost izraza. Zato pa sta njena dečka cvetela v prvi svežosti in znatno sta povzdignila čvrstost teh umnih obrazov rdeča fesiča, ki sta pokrivala polnolični glavi. Lazar je vzrasel v postavnega moža, razvalil se, ovil si podbradek v mogočno brado. Vse na njem se je okrepilo, celó beseda. Navzel se je tistih krepkih jugoslovanskih izrazov, ki takó dobro dejo slovenskemu sluhu. Ker je bil že nekaj dni pred menoj v Ljubljani, zvedel sem od njega vse novice, tičóče se najinih nekdanjih znancev.

Družno smo obiskovali Gregorko, ki živi še sedaj v starem stanovanji in še vedno v slast razlaga izvor in pomen svojih stenskih slik gospodom, ki stanujejo pri nji. Pripoveduje jim tudi povest o Ivanki in Lazarji in mene pripletava vanjo. Dobra starka, ki ni poznala nobene posebne strasti, udala se je na stara leta užitku duhana, in takó globoka je postala ta strast, da si ga je v naši navzočnosti natlačila v nosogrejko in jo prižgala. Vselej se nas je srčno obveselila, posebno pa Ivanke in njenih dečkov, katerih se ni mogla nagledati.

Vahovi že davno niso več stanovali v hiši. O Vahulji sva zvedela, da živi še vedno po starem razuzdano. Prvega moža čevljarja Vaha je ubila ona in pa žganje, nič boljše ni ravnala z drugim možem, s tistim Mačkom, katerega se je usmilila sušica in ga spravila pod zemljo. Sedaj je omožena v tretje s starim kantinêrjem, obogatelim ob vojaških novčičih. Dočim se stari mož nikamor ganiti ne sme in mu žena ničesar ne privošči, vozika se ona z vojaki po okolici ljubljanski, kolikor ji želi srcé. „Ta pa zna, ta!“ takó se je izrazil o nji Ščinkovec, na katerega sva naletela pri ‚beli vrani‘. „Ta je sedaj . . . kaj . . . gospá je . . . po pravici se ji mora reči gospá, velika gospá je, vsa v svili, in peš ona izletov ne dela, ampak v kočiji, le v kočiji . . . drugače ta žlahtna roža ne!“

Dočim je Ivanka z dečkoma presedala cele ure pri Gregorki, hodila sva z Lazarjem po mestu in delala izlete v okolico. Moj prijatelj mi je vedel mnogo

zanimivega povedati o bosenskih stvareh, o navadah in težnjah ondotnega prebivalstva, o svoji službi in zasebnem življenji, jaz pa sem bil tiste dni ves v ognju za proizvode umetnosti, koje sem videl na Laškem in po cele ure sem jih našteval in hvalil, če sem našel potrpežlivega poslušalca. Oh, kakšne slike! — ah, kakšne stavbe! — uh, kakšni kipi! — ti in podobni vzkliki so se valili nepretrgoma iz mojih ust. In takó sva se pogovarjala o tem, kar je ravno takrat polnilo in razvnemalo dušo, in o preteklih časih.

Na jednom takih izletov se nama je pripeljala kočija naproti. Voznik, zavaljen človek, je javno kazal, da je samostojen voznik, ki ne služi pri gospodi, kojoj pelje, ampak sam lahko séde v družčino te gospode, če hoče. Široko lice pod majhnim klobukom, pomaknjenim na stran, mu je žarilo na moč — vidno je bilo, da ne od večerne zarje, in zadovoljno se je nasmihalo nazaj v kočijo, v kateri so sedele tri osebe: dva korenita vojaka in našopirjena ženska z vsem mogočim rastlinjem na klobuku. Kočija je vozila počasno po napeti cesti in časa je bilo dovolj razbirati. Izlahka sva spoznala to žensko. Njeno oko je v naglici šinilo po meni in po Lazarji. Kakó bi na prvi pogled ne spoznala teh črt čutnosti in napuha, katerim je doba desetih let pridala nekak surov značaj, kakršnega ni videti v kipih Amazonk! Burno se je posmejala, ko se je peljala mimo, le tega ne vem, ali nama, ali kakemu dovtipu svojih prijateljev. Ta smeh me je živo spomnil tistih časov, ko je ž njim hotela zvatiti in zmamiti Lazarja.

S prijateljem sva se pogledala. „Glej, ta se je naposled dokopala do tega, kar je želela!“ dejal je Lazar, ko sva imela kočijo za hrbtom. Pomislil je nekaj, potem pa pristavil: „Meni ne ugaja to, da nekaterih javnih hudobnežev božja roka ne zadene že na tem svetu, in bojim se časih, da ne bi hudobija tudi na onem svetu ušla zasluženi kazni, recimo, da bi jo kakó izpregledali, ali pa da bi jo merili z drugačno mero, nego smo mi vajeni!“

„Tvoja dvomljivost gledé povračila na ónem svetu je greh, ali odpuščena ti bo, ker izvira iz pravicolju-

bivega srcá!“ sem mu odgovoril. „Take ženske bi bilo treba vsekako kaznovati že na tem svetu!“ In jel sem prijatelju pripovedovati, da sem videl na steni stranskega oltarja v orvjetanski cerkvi veliko sliko Sinjorelijevo, predstavljajočo padec pogubljenecv v peklo, kakó nese nad druhaljo grešnikov, ki so vstavši iz groba pozabili obleči se, ostuden peklenšček štiporamo nago žensko prek neba, naravnost v peklo, in da mi je cerkovnik pravil, da je bila ta ženska ljubica imenitnega slikarja, kateri se je njeni črni nezvestobi odmenil s tem, da jo je naslikal v tako brezbožno družbo.

„Cerkovnikom ni dosti verjeti,“ pretrgal mi je Lazar besedo. „Slišal sem, da imajo laški mežnarji jako bujno domišlijo, ako se jim pokaže lira.“

„Naj bo s tisto sliko tako ali tako: jaz bi si želel biti slaven slikar in na podoben način bi hotel naslikati Vahuljo, da bi se večne čase zgražali ljudje in bi vsak s prstom kazal na njo, ker takó verolomno teptá zakon božji!“

Lazar se mi je posmejal. —

Pipan je dosegel podpolkovniški čin in šel ž njim v pokoj. Živí pozimi v Gorici, poleti pa in not do pozne jeseni na kmetih v svoji rojstni vasi. Kmetje ga visoko čislajo, pravijo, da je prehodil peš in na konji devet deželá, in še druge čudovite stvari pripovedujejo o njem. Iz kraja, ko je prišel v njih vas, niso mogli razumeti, čemu dobiva takó visoko plačo sedaj, ko ne službuje. „Vleče“ pa stopetinsedemdeset goldinarjev na mesec. Tešovaščani dolgo niso hoteli verjeti, da bi mu cesar dajal toliko na mesec in pa zastonj; preverjeni so bili, da je toliko za vse leto. Ko jih je pa birič o resnici prepričal, jeli so se čudom čuditi in sklepali so roké rekoč: „Stopetinsedemdeset goldinarjev na mesec? Tristo medvedov! Kam jih pa devlje? Ej zlomka . . . saj suhih menda vendar ne jé ne!“

Iz takih govoric posnemam, da se jim je začelo nemara daniti.

Jaz Pipanu ne zamerim toliko denarja na mesec, ker precejšnjo svoto obrne v dobrodelne namene in ker — kakor slišim — pridno obiskuje našo Gregorko.

Planinska idila.

Spisala Pavlina Pajkova.

I.

Gostilni „pri pošti“, v znanem prijaznem trgu sredi Soških planin, sedelo je pred hišnimi vrati več oseb v veselem pogovoru. Iz zadehle pivnice, v koji je prej skoro dve uri kvartala, pribežala je družba na priprosto kamenito klop predvežja, da si razvedri glavo in okrepča pluča v sveži večerni sapi. Bil je krasen večer, svitel kakor dan. Na obzorji, kjer je po dnevi sijalo in parilo najkrasnejše solnce, smehljalo se je zdaj polne lune žarno lice. Hladilna sapica je véla iz podgorja ter vedno bolj ohlajala razgreti zrak soparnega poletenskega dné. Prijeten mir je vladal okoli; čulo se je samó enakomerno žuborenje tekočega vodnjaka, ki je stal sredi trga nasproti gostilni, odmev stopinj kakega mimogredočega in zdaj pa zdaj zategli glas lajajočega psa iz daljave ali otožno mačkino mijavkanje.

„Ali nima nocoj poštni voz zopet zamude, gospod poštar? Pol devetih je že, moral bi že biti tu“, oglasi se nekdo iz družbe.

„Prosim, šele v dvanajstih minutah bode pol“, odgovori drobni možicelj, ki je že blizu pol stoletja nosil častno poštarsko ime, vidno razžaljen. Pri tem primakne svojo starinsko sreberno čebulo vprašalcu pred nos, naj se prepriča. Nič ga ni dražilo bolj, nego

če mu je kdo očital netočnost njegovega poštnika ali lenobo njegovih konj.

„Sicer pa“, nadaljuje z mirnejšim glasom, „sedaj, o poletenski dōbi, ni nič nenavadnega, če poštnik zamudi kakšno četrt ure ali pa še več. Obilo potovalcev, koji vstopajo ali izstopajo na postajah, pomnožena prtljaga, obilnejše poštne pošiljatve, to vse, gospōda moja, daje dosti časa in sitnob.“

„No, in ob sobotah je tudi vedno več potovalcev nego druge dni“, mēni mladi učitelj pomirjujoč. Vedel je, da prijaznost proti staremu, gondrajočemu, a vrlemu poštarju nikoli ni brez dobička.

„Vaš Hilarij ima tudi vsak dan priti na dom, kaj ne?“ pozveduje župnik, da obrne pogovor drugam.

„Morebiti, da že nocoj“, odvrne poštar. „Da bi le! Koliko denarja me stane ta fant! Osemdeset forintov na mesec, prej več nego menj; to ni malenkost v slabih denašnjih časih.“

„Zdravništvo je pa tudi eden najdražjih ukov“, mēni sodnik. „Čudim se, da še izhaja s to svoto.“

„Ali je pa tudi pametno, toliko trositi premoženja na to, da potem mori ljudi“, godrnja poštar.

„O, prosim, prosim; mi nikogar ne morimo!“ hitro odvrne domači zdravnik. „Koliko mojih bolnikov je pa umrlo v tem polletu, kar tukaj službujem?“

„E, kaj, Vi ste še novinec, zatorej Vam še veljajo besede pregovora, koji pravi, da nova metla dobro pometa“, nasmeje se poštar. „Toda vprašam Vas, prijatelji“, pristavi resno, „kaj je mojemu fantalinu bilo sploh treba iti po svetu in se leta in leta ubijati za to, da bode enkrat moledoval za službo? Doma bi imel opravka čez glavo in kruha dovolj. Kadar jaz zatisnem oči, kdo bode gospodaril na mojem domu? Zakaj ne bi enkrat prevzel za mano mojega poštarstva, kakor sem je jaz prevzel za svojim očetom, in bi pri tem, kakor delam jaz, imel gostilno, ki je že čez več nego osemdeset let daleč okrog na dobrem glasu?“

„Ej, ko bi človeku vse šlo po volji, ne bi bilo tako napačno živeti“, reče župnik in tolažilno poštarja potipa z dlanjo po rami. Vsakega človeka sveta dolžnost pa je, da si izbere oni stan, do kojega čuti največ nag-

njenja; samo potem more v njem s haskom delovati, sebi v zadovoljstvo, a drugim na korist.

„Pa primožite Alenko k hiši; naj bodeta Alenka in Hilarij par, in s tem priklenite sina na dom, svoji znameniti gostilni pa zagotovite tudi v bodoče enako čast, kakršno je imela v preteklosti“, svetuje nekdo iz družbe.

„Kaj takega sem že sam večkrat mislil“, momlja poštar polglasno. „A potem bi moral naš vrli gospod zdravnik prepustiti Hilariju svojo prakso; kajti naša občina ne more rediti dveh zdravnikov.“

„O, rad, prav rad se mu umaknem, ako mi Vi, ki ste po svetu znan in veljaven mož, preskrbite drugje službo“, odvrne zdravnik živahno. „Vaš gorski kraj itak ni posebno ugoden našemu poslu. Presneto malo ljudi boleha v tem čvrstem zraku!“

Občni smeh se začuje na to opazko.

„Kaj pa sorodstvo med Alenko in Hilarijem, ne bi menda oviralo take ženitve?“ pozveduje župnik. „Saj, če se ne motim, dekle je Vaše sestre hči.“

„Moje polsestre, gospod župnik“ pojasni poštar.

„No, potem že pojde“, méni župnik; „a brez škofovega dovoljenja tudi ne. Sitnoba pri tem že bode“.

„A, kaj sitnoba! Da bi se le mlada sporazumela“, méni poštar iskreno. „Alenko bi še težje pogrešal nego Hilarija; dekle je solnčni žarek naši hiši. Takó ljuba je, takó vesela je, takó postrežljiva in delavna; vsi jo imamo radi.“

„Kako dolgo pa jo že imate pri hiši?“ popraša zdravnik, kojemu poštarjeve razmere še niso bile znane.

„Odkar je zagledala luč sveta“, odgovori poštar. „V treh minutah moral bi priti“, reče nato bolj zase in pogleda na uro; ménil je namreč poštni voz — „ravno Vam utegnem še povedati, kakó in zakaj je postala Alenka moja hči, dasi njena roditelja še živita.“

„Za Alenkinega rojstva“, pripoveduje dalje, „živela je njena mati, moja polsestra v Trstu. Bila je omožena z malim uradnikom pri Lloyd. Tesno se jima je godilo; obilo sta imela zaroda. Skoro slednje leto ju je posečala štokrlja, dasi sta bila že oba v letih.“

„Ko ju nekdanj po dolgem času zopet obiščem, najdem oba v skrajni obupnosti. On me je komaj pozdravil; jezen je hodil po sobi, deroč se na otroke, ki so, drobni in veliki, ležali po tleh kakor jabelka, katera jeseni skapljaajo z drevesa. Sestra pa je ležala v postelji in tiho se jokala.“

„Začuden in vznemirjen gledam ta prizor. Takoj spoznam, da se jima je pripetilo nekaj neugodnega. Stopim k postelji. Tinica, čemu se jočeš, poprašam sočutno, saj menda nisi bolna?“

„V tem trenutju zagledam poleg nje v postelji dva podolgovata bela ovitka. Iz zgornjih njih koncev sta kukala dva drobna, rdečkasta, napihnjena obrazka novoporojenčkov.“

„Dvojni blagoslov, kaj?“ vprašam presenečen, ker sedaj si tolmačim njiju žalost.

„Sestra še glasneje zajoje, svak pa zagrebe lice v dlani in stoče: „Še ta nesreča, ta nesreča! Ali jih ni bilo sedmero dovolj? Pa še takoj dva ob enem prifrčita!“

„In po vrh še deklici, to podvaja nesrečo“, pristavi sestra obupna. „Ko bi vsaj dečka bila, ne stalo bi mi toliko do tega. Deček kmalu dospe do kruha, a dekleta, dekleta! S temi je druga. Zdaj imava sedem hčerâ, grozno!“

„Sicer pak niti dečkov niti deklic nisva bila več potrebna,“ zagrmi svak bolj srdit nego obupen. „V najinih letih ne smela bi več zibel teči v hiši, a zdaj kar dve naenkrat! Samega sebe me je sram.“

„Ljudje božji, ne nosita se, kakor da sta iz uma,“ pokregam ju jaz. „Kaj bledeta o sramoti, kaj o tem, kar bi bilo in kar bi ne bilo potrebno. Previdnost božja daje in jemlje otroke, kakor se ji ljubi; a kadar jih daje, odmerja jim tudi prostorčka, da se preživé. Kaj bodeta tako brezpametno tugovala? Če sta doslej nasičevala sedmero lačnih kljunčkov, bodeta jih pa še teh dvoje več. Vidita, meni je usoda naklonila samo jedinca, Hilarija, za kojega življenje sem vedno v trepetu, in takó smo si mi vsi trije malo da ne enaki: vama dela skrb preobilni zarod, meni pa premajhni. Zato takoj s saboj vzamem enega teh dveh živih

ovitkov. Zagotavljam vaju, da moja starka in jaz bodeva ljubila ta drobiž, kakor bi bil najin. In takó se je zgodilo. Kar nič si ga nisem izbiral; kar pobral sem prvega, kojega sem bliže dosegel; grem naravnost z detetom v najdišče, mu najmem tam dojko in z obema odpotujem proti domu.“

„Vrlo ste se obnesli! Pravo krščansko delo ste storili!“ pohvali ga družba.

A poštar jih ni več poslušal. Vstane in posluša. Začulo se je iz daljave konjsko klopotanje. Brez dvojbe, da je njegova pošta, da prihajajo njegovi konji, ki so mu bili polovica življenja.

„Gospod poštar, jutri imam krasno propoved, kakor navlašč izmišljeno, da Vam zaceli rano, katero Vam je odhod Hilarijev zapustil v srcu“, reče župnik in vstane, da odide.

„Ne vem, če bom imel časa priti, gospod župnik“, izgovarja se poštar in odpre drugo plat dvoriščnih vrat, da voz more noter.

„Morate si pa časa vzeti, ljubi poštar, svoji duši v prid.“

„Pošljem pa ženo in Alenko; onidve kaj radi poslušata besedo božjo. Upam, da mi njiju molitev pomore enkrat v nebesa.“

„Ne vem, če njiju molitev zadostuje“, reče častitljivi starec ter odide.

V tem trenutju zatrobi poštni rog, bič poka, na koncu klanjca pa se prikaže velika, črno-rmeno pobarvana kočija, natovorjena s kovčegi. Počasi in ponosno se poštna kočija pomiče dalje črez nekoliko strmi trg; naposled se škripaje med veselim hrzanjem upehanih kônj ustavi pred gostilno „pri pošti“.

II.

„Sluga pokoren! S čem Vam morem ustreči?“

S temi besedami se pokloni poštar pred ukusno oblečenim gospodom, ki je prvi stopil iz voza.

Poštar je bil izvrsten poznavalec ljudi, ker je kot lastnik gostilne in pošte mnogo občeval s tujci. Vselej je na prvi pogled pogodil, s kom ima opraviti.

Tudi sedaj iz odličnega tujčevega vedenja brž spozná, da ima pred seboj osebo višjega sloja. Obračal je torej vso svojo pozornost nánj, prezirajoč druge potovalce, koji so se počasi izkrcavali iz poštnega voza.

„Ali dobim tukaj stanovanje?“ bilo je tujčevo prvo vprašanje, potem ko je voznika bogato obdaril; „Vaša gostilna mi je gorko priporočena“.

„Velika čast záme“, reče poštar in privzdigne nekoliko svojo čepico. „Sob imamo na razpolago polno dvanajsterico. Upam, da bodete pri nas z vsem popolnoma zadovoljni. Katinka, sobi s številka X in XI pokaži gospodu“, reče svoji ženi, ki je tudi bila prišla pozdravljat prišlece.

„Želim dve sobi, v kojih bi imel popolni mir“, pravi tujec; „mislim prebiti vso poletno dōbo v tem kraju“.

„Potem bosta pa sobi številka VIII in IX pripravnejši za gospoda, ker sta združeni in stojita na koncu hodnika“, pravi gostilničarka. Na to brž vzame tujcu iz rok torbico z ogrinjalom ter ju izroči hišinji. „Milostivi gospod, želite tudi kaj večerje? Z vsem Vam moremo —“

„Ah, kakó si me prestrašil!“ zakliče nenadoma poštar.

„Joj, naš Hilarij!“ vzklikne poštarica iznenadena, zapusti tujca in hiti sinu nasproti.

Ta je bil ravno skočil iz kočije, nenadoma stopil k očetu ter ga objel.

„V kojem kotu si pa tičal, da te nisem videl?“ reče poštar in krepko poljubi cvetoči ustni svojega sina.

„Prišel si vendar, Hilarij! Saj sem dejala, da nas kar iznenadiš“, reče poštarica z vznesenim glasom ga objemši. Na to se hitro povrne k tujemu gospodu, da ne bi bil razžaljen, ker ga je zapustila sredi pogovora.

„Ne zamerite, gospod“, izgovarjala se je, „najin edinec je, takó dolgo ga nisva videla. Izvolite stopiti za služkinjo, da Vam pokaže sobi; jaz takoj pridem za vama.“

Pokloni se mu kratko, potem zopet priteče k sinu, objame ga še enkrat, zrè nanj s solznim očesom,

poboža mu lice in deje s skrbljivim glasom: „Nekoliko bled in suh se mi dozdevaš!“

„Zmučen sem vsled dolgega potovanja. Natlačeni smo sedeli v vozu, kakor sardele v sodu. Pa še povrh ta neznosna soparica! Kakó se pa Vam godi, mati? Ali Vam je nadležna naduha kaj polegla?“

„Le na pol, Hilarij, le na pol.“

„E, moj dečko, od starih koles, kakor so najina, se ne sme zahtevati, da bi bila brez poškodbe“, méni poštar veselo. „Danes se kolo še vrti, a jutri se morebiti že ustavi.“

„Novo kolo se časih ustavi še prej nego staro“, odvrne hitro poštarica. Ona ni nikoli marala govoriti o smrti; „pa ne zamerita, pogledat moram k tujcu. Kdo neki je? Njegova prtljaga je tako dragocena, a sam stopa tako ponosno kakor knez.“

„Ogrski graščak je, Bogdan Veránić mu je ime; posestva ima med ogrskimi Slovenci, tudi on sam je Slavjan, kakor mi je pravil“, reče Hilarij in se ozrè nemirno, kakor bi nekoga iskal.

„Tedaj graščak! Najbrž kak, kak —. Kako se že pravi ogrskim graščakom?“ pozveduje poštarica, ker ji ne pride pravi izraz na jezik.

„Magnat ali plemenitaž, mati“, reče sin z nasmehom.

„Idi rajši enkrat pogledat, česa naš izborni gost potrebuje“, priganja poštar.

„Mati, kje pa je Alenka?“ kliče Hilarij za odhajajočo materjo.

„Zob jo bolj in ker ima zatekel obraz, svetovala sem ji, naj ostane v svoji sobi.“ —

Eno uro pozneje potrka nekdo na dveri Alenkine sobe.

„Ali smem vstopiti, Alenka?“ povpraša krepek moški glas, izražajoč hrepenenje.

„A ti si, Hilarij? Dobro došel!“ odgovori nežni glas deklice, njegove sestране Alenke. „V sobo pa ne smeš priti. Ne, ne! čuješ, da ne smeš,“ vsklikne prestrašena, ker se ji dozdeva, da se kljuka giblje. „V postelji sem.“

„Tvoje postelje še ne pogledam ne; le tebe želim videti,“ smeje se Hilarij.

„Tedaj bi nekaj krasnega videl“, poroga se ona. „Prestrašil bi se me, tako imam oteklo lice.“

„Dovoli, da vsaj glavo pomolim v sobo, da te vsaj vidim“, prosi Hilarij.

„Tudi tega ne smeš“.

Hilarij zagodrnja nekaj, kar pa Alenka ni umela. „Ali te zob močno boli?“ povpraša potem sočutno.

„Ah, tako me trga in tolče, kakor bi kdo s kladivom nabijal v njem.“

„Ko bi v sobo smel, povedal bi ti izdaten lek“, reče on.

„Ozdravim tudi brez njega“, odvrne ona. „Idi spat, Hilarij“, pristavi s prijaznejšim glasom; „truden moraš biti. Lahko noč! Ne dam ti več odgovora“

„Grdo si me sprejela“, potoži se Hilarij. „Ali si čula, Alenka, da si me grdo sprejela?“ ponovi še enkrat glasneje in precej razdražen, ker ni bilo več odgovora. „Tega ti ne odpustim tako brž.“

V sobi zopet tišina. Izprevidel je, da mu noče odgovarjati. Ozrši se na zaprte dveri odide nevoljen v svojo sobo.

Nekaj trenutkov pozneje reče Alenka polglasno: „Zdi se mi, da je odšel; ali ne, Marijana?“

Njena opazka je veljala ženski srednjih let, koja je pri mizi, obloženi s kupom perila, marljivo šivala.

Marijana je bila nekdanja Alenkina dojka. Oklenila se je bila z vso ljubeznijo svoje dojenke, in ker ni imela nikjer pravega doma, prosila je poštarico, da sme ostati tudi nadalje v njeni hiši.

Bila je krotke, blage naravi. V Alenkini sobi je šivala, spavala; ta soba je bila njen svet, Alenka pa nje edina misel, nje skrb, nje ljubezen. Iskrenejše želje ni gojila, nego da vidi srečno svojo dojenko.

„Pa bi bila Hilariju dovolila, da pogleda v sobo“, odvrne Marijana na Alenkino vprašanje. „Odpravila si ga, kakor da ni naš domačin. Ali te njegov prihod ne veseli?“

„Veselim se, da je prišel, a težko mi vendar dé. Saj vem, da ga bom zopet pri vsaki priliki žalila in žalostila“, potoži se Alenka.

„Pa ga ne žali!“ svetuje Marijana.

„Ne morem drugače. Kadar on reče da! moram jaz reči ne! Neka skrivna moč me sili, da mu vselej nasprotujem.“

„Temu se res čudim“, pravi Marijana; „saj je z njim tako lahko izhajati. Tako je skromen, pa kar nič ni domišljav in nestrpen, kakor so drugi mladeniči. Pa kako te rad ima! Mislim, da ne pretiravam, če pravim, da je s teboj ljubeznivejši, nego z roditelji.“

„To je ravno, kar mi ne godi“, odvrne dekle naglo. Marijana jo začudeno pogleda. „Ljubeznivosti, ménim, ni nikoli preveč“, reče na to nekako otožna. V misli ji prihaja kratkodôbna ljubeznivost onega, ki je nji nekdam obetal večno udanost.

„Ali v resnici méniš, da naju Hilarij ne posluša?“ reče Alenka v skrbéh in se nemirno ozrè na dveri.

Marijana vstane in pogleda v vežo. „Žive duše ni na hodniku“, reče na to in obrne ključ.

„K meni pristopi, Marijana“, reče na to Alenka s prostejšim glasom, „povedati ti hočem, zakaj se preveč ne veselim njegovega prihoda. Ko je bil Hilarij zadnjič o Božiču tu, „nadaljuje na pol šepetaje, „bil je z menoj sicer ljubezniv in dober, kakor vselej, a vendar nekaj je bilo v njegovem vedenji, kar mi ni ugajalo. Kaj je bilo, si prav za prav sama ne vem razložiti, le toliko vém, da, ko bi bil z menoj menj ljubezniv in menj dober, bi mi bilo ljubše.“

„Ali za pet ran božjih, zakaj neki?“ začudi se Marijana.

„Zakaj? Da, ko bi ti mogla to umeti“, vzdihne Alenka.

„Le povej, prav pazno te hočem poslušati.“

„Ker njegove oči, kadar govori z menoj, ne gledajo več tako odkritosrčno, njegov glas ne doní več tako svobodno, kakor nekdam. Njegove oči imajo poseben svit in on neprestano vzdihuje. Mene pa sili smeh, kadar vidim njega tako zmedenega. To pa ga draži. Očital mi je celó, da sem brezsrčna. Jaz, da bi bila brezsrčna? Ali ni to smešno? Ti gotovo še dobro pomniš, kdo izmed naju je nekdam privezaval hroščem niti na noge; kdo je uprezal sultana v voziček, naložen s težkim kamenjem; kdo je jemal iz gnezd mladiče

in počinjal celo vrsto enakih hudodelstev. Oni vrli junak, ki je ta dela opravljal, je bil vedno samó naš Hilarij, ne jaz.“

„Veš, Alenka, trdosrčnost, koju ti Hilarij očita, ni v zvezi s porednostjo otročjih let. Le bodi mu dobra in prijazna; kdo vé, čemu bo to dobro“, svetuje Marijana.

„Prijazna in dobra že, a več pa tudi ne“, mrmra Alenka bolj záse in se obrne od luči, da bi zaspala. „Lahko noč, Marijana! Zaspati hočem; spanec me premaguje.“

„Želim, da bi boljše spala nego sinoči, ko te je zob toliko mučil“, želi Marijana in zopet sede k svojemu delu.

III.

Malovažna oteklina Alenkinega lica je črez noč skoro izginila vsa. Alenka se čuti v jutro čvrsto, kakor navadno, dasi je rahla bolečina zdaj pa zdaj še spominja včerašnjega zobobolja. Tudi dobre volje bi bila, kakor vedno, da je ni poštarica že v jutro za rana oštevala, ker je tako hladno sprejela Hilarija.

„Ali ne vidiš, dekle“, dejala je skoro z ljubosumnim glasom, „kako ti je udan? Ali bi ne bila záte velika sreča, ko bi ti on kedaj hotel več biti nego bratranec? Lepa nisi, kar sama veš; dote ti tudi ne moremo obetati, ker, dokler živiva strijc in jaz, potrebujeva sama gotovine. Šele po najini smrti smeš nekaj pričakovati. Ako si torej pametna, bodi prijazna Hilariju in tako osrečiš sebe in njega. Vajina zveza bi veselila mene in strijca.“

Ta kratki ogovor je pregnal Alenki vso dobro voljo. Vrhu tega je bila umrla ponoči triletna sosedova hčerka, ki je bila Alenkina ljubljenska. Tudi to jo je presunilo. Na domačem vrtu zdaj sedi poleg majhnega ribnika in plete venec za majhno krsto.

Bilo je najlepše poletensko jutro. V okolici se ponosno dvigajo visoke planine, moleč s svojimi sivimi vrhovi v prozračno modro nebo. Iz daljave se čuje raznovrstno klenkanje zvončkov pasočé se živine. A ona vsega tega ne vidi niti ne čuje. Nje oko je že vajeno gledati veličastne goré; njenemu ušesu je

že domače ljubko klenkanje preprostih zvončkov. V misli vtopljena popolnoma pozabi, kje da biva. Njena roka sama o sebi plete dolgi venec, a nje usta skoro nevedoma govore polglasno nje misli.

„Dejala je, da nisem lepa, zagotavljala mi je, da nimam pričakovati dote. Nič novega mi ni teta povedala. A novo mi je bilo, da bi jaz morala postati Hilariju več, nego to, kar sem. Jaz pa nočem in ne maram postati mu več; saj čutim, da stoprav tedaj bi bil mojemu srcu izgubljen. Kot bratec mi je mil in ljub, kot — — ne, ne; iz te moke ne bode kruha“, pristavi poredno in odkima odločno z glavo. Nje oči oživé, nje lice se razjasni, urojena ji šegavost in dobra volja se je zopet polastita.

„Ali sem res takó grda?“ reče, in se pripogne nad zrcalo ribnika, da bi se videla v njem.

Njen še ne celoma razviti život, nje obraz z na pol še otročjim izrazom se v njem zrcalita.

„Oči imam premajhne, usta prevelika in nos, bogme, zdi se mi, da ne stoji prav sredi lica“, modruje o sebi. „Ne, v tako nepravilni obraz se gotovo nihče ne zagleda. V božjem imenu! Ostanem pri teti do konca dni, da ji snažim tičnike, da zalivam nje cvetice, da krmim nje ptičke in mačke, da“ — beseda ji nenkrat zamre na ustnih. Šplašena, osramočena, skoči kvišku. Ne daleč od sebe zagleda tujega gosposkega človeka, ki jo opazuje z zanimanjem.

„Prositate Boga, gospodična, da ne bi nikoli postali lepa“, spregovori tujec z resno besedo, bližajoč se ji.

Ko Alenka zapazi čitajočega gospoda, brž si misli, da mora biti v njih gostilni nastanjen. Nje nenadejanost ji torej brž nekoliko preide; radovedna zre v njegov resni, ponosni, nekoliko trpeči obraz. Ta obraz se ji vidi uprav nasproten belo-rdečim obrazom, koje videti je vajena.

„Oprostite“, reče pri tem osramočena, „vêdla sem se takó po otročje.“

„Želim Vam, da bi prav dolgo ostali še otročja“, odvrne tujec in hoče iti mimo nje. A kakor da bi se bil premislil, ustavi se in uljudno povpraša: „Ste li domača hči?“

„Le na pol“, odvrne Alenka; pri tem pobere cvetke, koje so bile padle na tla, med tem ko se je pripogibala nad ribnikom. „Poštar je polbrat moje matere in torej moj strijc. Vzel me je k sebi kot dete in me ima za hčerko.“

„Menda pa postanete enkrat pri hiši še več, nego ste sedaj“, odvrne Bogdan Veránič dvoumno, ker bil je on.

„Ne mogli bi me v rodbini bolj ljubiti, nego me že“, odvrne Alenka iskreno. „Hilariju vedno pravim, da, ko bi mu bila prava sestra, ne mogel bi ljubeznivejši biti z menoj.“

„Menda bi bil tedaj menj ljubezniv“, opazi Veránič poredno. „Ali je Hilarij oni mladenič, ki se je včeraj ob enem z menoj vozil s pošto?“

„Vi ga torej že poznate“, vsklikne veselo Alenka; „da, on je. Strijc nima drugih otrok nego njega; medicinec je v četrtem letu. In Vi, gospod, kakšnega ste stanú, ako smem vprašati? Gotovo ste učenjak, tako zamišljeno gledate?“

Veránič se nasmehne. „Samó posestnik, gospodična! Moje imé je Bogdan Veránič, graščak v Šent-Mihelu na Ogrskem. Ali smem tudi jaz vedeti Vaše ime?“

„Alenka je moje ime,“ brž cdgovori uljudno. „Kaj ne, priprosto ime? Nikoli pa ne bi bila verjela, da ste posestnik, to je človek, ki se bavi s kmetovalstvom,“ nadaljuje Alenka in ga otročje ter zvedavo opazuje.

„Zakaj ne?“ začudi se Veránič.

„Ali res želite vedeti?“ reče Alenka obotavljaje se. „Ker tako ponosno stopate, ker je Vaše lice tako upálo, barva na njem tako nezdrava, Vaše oči gledajo tako — tako —“

„Ostro“, pomaga ji Veránič.

„Ne ravno ostro,“ popravi Alenka, „pa tako nekako nezadovoljno, otožno. Kdor živi na kmetih, pa je navadno čvrst, vesel in zadovoljen.“

„Le Vi tako ménite, ker po sebi sodite“, odvrne Veránič mračno. „Od Vaših let, se vé, ni družega pričakovati. Toda verujte mi, da nezadovoljnost gospoduje ravno tako na kmetih, kakor po mestih. Nesreča biva povsod, in kjer biva ona, tam sta tudi černost in otožnost domá.“

„Otožnost jaz jedva po imenu poznam“, pohvali se Alenka. „A po izrazu Vašega lica sodeč, mora biti otožnost nekaj prav hudega. Ko bi vedela, s čim Vas morem razvedriti“, nadaljuje pomislivši si, „storila bi rada. A jaz sem takó neolikana in nerodna, da se bojim, da bi moje prizadevanje bilo zastonj. Le delj časa ostanite v naših hribih! Sveži in čvrsti planinski zrak, lečne vonjave planinskih rastlin, krepilni žarki našega solnca, to vse Vas mora oživiti in razvedriti.“

Veránič pogleda razmišljen okoli sebe, ko je Alenka s preprosto sočutnostjo izražala svoje mnenje, kakor bi vse to ne zadevalo njega. Ko pa ona umolkne, brž reče prisrčno: „Bog Vas ohrani vedno tako neolikano in okorno, kakor pravite, da ste; od srca Vam to želim!“

Po teh besedah se urno obrne in nadaljuje z brzimi koraki svoj pot.

Alenka gleda nekaj časa začudena za njim.

Ko se Veránič oddalji po stranski stezi obširnega vrta, sede ona na prejšnje mesto, da zgotovi pričeti venec.

„Čuden mož!“ si misli pri tem. „Želi mi, da bi vedno ostala otročja, neolikana in okorna! Svetuje mi, naj prosim Boga, da ne bi nikoli postala lepa! — Tega pa že ne! Od danes dalje hočem celó vsako jutro in vsak večer vplesti v svojo molitev očenašek, naj mi dá Bog razviti se v čedno deklè. Saj to vendar ni nič hudega. Ne, da bi bila gizdava; ali lep obraz je rajši videti, nego grd. To vem iz svojega opazovanja. Menda pa so ti čudni nazori o ženski izobrazbi in lepoti ogrskim ljudem lastni, morda! — Že vem, da si ti; tvoje velike roke te ovajajo,“ zakliče na enkrat Alenka in se trudi odtegniti roke, s kojimi je Hilarij, ki se je nenadoma približal nji za hrbtom, zakril ji oči.

Hilarijeve roke mahoma izpustijo nje oči, a zato tem tesneje objamejo Alenko.

„Ker si me sinoči takó grdo spodila, v kazen za to mora danes tem iskrenejši biti pozdrav“, reče Hilarij, a iz tega glasú se je znala radost svidenja.

Hilarij je bil prijeten mladenič. Lice mu je žarelo od zdravja in mladosti. Prijazne črte njegovega obraza so kazale nepokvarjenost duše in blagost značaja, a

jasne, milobne njegove oči so bile porok njegove občutljive in otožne narave.

„Pusti me! Boli me. Čemu me takó stiskaš?“ hučuje se Alenka.

„Moj objem, praviš, da boli? Ali veš, kaj pomeni záme ta izpoved?“ potoži se Hilarij in jo hitro izpusti.

„Pomeni, da si mi skoro vrat zlomil. Da si takó silen! Dozdaj si me vselej rahleje objemal“, očita mu ona.

„Ali misliš, da se bom vedno vêdel s teboj, kakor z desetletno deklico?“ odgovori on razdražen. „Sedemnajstletna si že; torej dovolj stara, da bi —“ umolkne in beza nejevoljen s palico po trati.

„Prosim, sedemnajst in pol“, odvrne Alenka s ponosom. „Prav imaš, stara sem dovolj, da se tvoje sitnosti ubranim.“

Hilarij se postavi pred njo in med tem, ko ji resno zrê v oči, vpraša jo z negotovim glasom: „Ali mi nisi kar nič dobra, Alenka?“

„O, pa še prav iz srca sem ti dobra, kar sam najbolje veš“, odvrne Alenka pristréno. Pri tem pa obrne od njega oči. Njegov zgovorni pogled jo vznemirja. „Nihče na svetu mi ni ljubši od tebe; saj si mi zvest tovariš iz otročjih let.“

„Ali veš tudi, čemu človek živi na svetu?“ povprašuje dalje Hilarij z resnobnim glasom.

„Da se enkrat postara“, pošali se ona.

„Čemu midva živiva, kakšen smoter naj bi imelo najino vzajemno življenje?“ pristavi on nestrpno. „Saj ti je mati davi razložila moj namen.“

„No dá, ako Bog dá, da skupaj zastariva. Kakó boš tedaj čmeren, si lahko mislim; toda vse hočem voljno prenašati, samó tobaka mi ne smeš vohati“, nagaja Alenka s porednim glasom.

Njena dobra volja odžene tudi njemu pobitost. Smeh ga posili.

„Starevati morava skupaj, prav si pogodila“, reče presrečen; „toda upam, da ne kot maločutna sorodnika.“

„Sevé, da ne kot maločutna“, reče ona mirno ter se dela nevedno, dasi prav dobro umeje njegovo misel; „upam, da se bova vedno rada imela vkljub najinim večnim razporom.“

„S teboj ni mogoče pametne besede govoriti; še si popolnoma otročja in brezčutna“, huduje se on ter udari z nogo ob tla.

„Ti se zavzemaš zaradi mojega otročjega mišljenja, a gospod Veránič se je zánje vnemal; kdo od vaju ima prav?“ poroga se Alenka.

„Gospod Veránič? Ogrskega magnata meniš? Kaj si se že seznanila ž njim? Pa kedaj?“ začudi se Hilarij.

„Malo prej nego si ti prišel. Šel je tod mimo in spoznala sva se. To ti je čudak! A smili se mi, ker je nesrečen“

„Kaj veš ti o njem, da ga miluješ?“

„Nič ne vem, a to vendar priznaš, da srečen človek ne gleda takó resno, kakor on.“

Záme pa nimaš oči, da bi opazovala, če sem srečen ali nesrečen?“ odvrne pikro.

„Ker vem, da nimaš vzroka, da bi bil nesrečen? Tvoja čmernost pa me nič ne vznemirja, saj vem, da vselej kmalu izpuhti. A venec je gotov, takoj ga ponesem svojemu umrlemu angeljčku. Toda kmalu se povrnem. Upam, da te najdem tedaj boljše volje, da se po stari navadi veselo pomeniva o tvojem dijaškem življenji.“

Rahlo je privzdignila dolgo kito cvetja ter varno jo nesoč odšla ž njo z vrta.

Hilarij ji ničesa ni odgovoril. Bil je videti nezadovoljen. Ko ona odide, hodi nemirno gor in dol mimo ribnika.

Kadar se ženska šali s svojim ljubimcem, ga še nikakor ne ljubi, misli sam pri sebi. Ona dobro vé, kakó mi je ljuba, če se tudi dela nevedno; ona gotovo slutí, da je meni več nego sestrana ali pa sestra.

Naposled sklepa sam pri sebi, da ga ona ne ljubi takó, kakor on želi, ker ni žara v njenem pogledu, ne trepéta v njenem glasu. Ne da bi bila brezčutna! On vé, da se pod njeno veselo lahkoživnostjo skriva vroče srce. A to srce še ni vzbujeno; a kadar se vzbudi, takrat bode ravno takó ognjeno, kakor je zdaj maločutno. A kdo je vzbudi? Da oni srečnik ne bode on, pravi mu slutnja.

Ni maral počakati Alenke. Denašnji dan je zánj toliko kakor izgubljen; ne bode več mogel biti dobre volje.

In počasnih korakov, s povešeno glavo se klaverno napoti proti stranskemu vhodu vrta, s kojega je stezica vodila na obširno polje in zelene travnike.

IV.

Dolgo hodi zamišljen dalje. Mrzlica negotovosti mu stresa dušo. Še si ne vé raztolmačiti Alenkinega vedenja proti njemu. Ali je res nje srce še takó nevedno, da zánj ne čuti več, nego prijateljske ljubezni, ali pa se ga ona brani z namenom? Oboje se mu dozdeva neverjetno. Alenka, dasi še otrok v duši, kazala je o več prilikah, da ima gorko, čuteče srce, in tako srce, posebno če bije v prsih mlade deklice, se navadno ne ustavlja ljubezni. Tudi nikoli ni kazala osebne mržnje do njega, ravno nasprotno: njega je vedno in povsod odlikovala pred drugimi. V najlepši slogi in srčnem sporazumljenji sta prebila skupaj detinska, otroška in mladeniška leta.

Danes ga prvikrat, vrnivšega se v domovino po dolgi odsotnosti, ne navdušuje domovinsko podnebje; pogled toliko ljubljenih planin in domačih tál ga ne gane; mehka domovinska sapica mu ne teši po rodni zemlji toliko koprnečega srca. Vse se mu dozdeva nekamo tuje, mrzlo, brezčutno!

„Zakaj takó resno zamišljen, mladi prijatelj, in to že koj prvi dan svojega bivanja v domovini?“ oglesi se nenadoma nekdo v njegovi bližini.

Hilarij se vzdrami. Privzdigne glavo in njegove oči se pri tem ujamejo z očmi gospoda Verániča. Sedel je ta pod senco divje hruške ob robu steze in pušil.

Neprijetno mu je bilo v tem trenutji to srečanje, a še neprijetnejši njegov mrzli, porogljivi pogled, s kojim ga je opazoval. Vedel je v trenutju, da so mu te oči pregledale dušo, kar mu nikakor ni bilo prav.

„Dozdeva se mi, gospod Veránič, da tudi Vas v tem trenutji ne naudajajo vesele misli“, odvrne Hilarij, prisiljeno se nasmehnivši, toliko da skriva nevoljo,

„Vaše čelo se mi ne vidi nič menj zamišljeno, nego je moje.“

„Pravo ste pogodili“, odvrne Veránič malomarno; „svetle, vesele misli ne bivajo pod tako mračnim obokom, kakor je moje čelo. A pri meni je to kaj družega. Mračnost in nezadovoljnost sta meni postali druga narava. Čudil bi se, da je drugače. Z ozirom na moja leta in moje izkušnje, ni to nič posebnega. Pač pa pri Vas. Mladi ste, zdravi ste, ljubijo Vas, da ne rečem obožavajo Vas domači, kakor sem se sinoči prepričal, časten stan ste si izbrali, svet, bodočnost sta Vaša.“

Hilarij nekoliko zarudi. Res je takó, kaj hočeš še več, pritrjeval je v njegovi duši skriven glas. „A vendar pri vsem tem nisem srečen“, odvrne na to z razdraženim glasom. Zdelo se je, kot bi se nad samim seboj razsrdil. „Vi tudi, kakor sami trdite, niste zadovoljni, dasi bi lahko bili, po vtisku Vaše zunanosti sodeč.“

„Iz moje zunanosti bi se dalo to soditi?“ začudi se Veránič z dvomljivim glasom, „potem res slabo poznate ljudi. To je gospodična Alenka s svojimi bistrimi otroškimi očmi in mehko dušo boljša gatakka od Vas. Poglejte me, ali ne bi ménili, da imate pred seboj petdesetletnega moža? In vendar nimam več nego štiriintrideset; včeraj sem jih ravno dopolnil.“ In vzel je svoje suho, visoko telo kvišku ter se približal Hilariju.

„Šele štirintrideset?“ vzklikne Hilarij nehoté. „Res, več jih kažete,“ pristavi pomilovalno, ozrši se v njegovo od preranih gub razorano lice, v njegovo polnolaso glavo, že močno posuto s srebrnimi nitimi. „Ali Vas je zla usoda takó zasledovala?“

Veránič se bridko nasmeje.

„Zla usoda! Ha, ha! Usoda in božja previdnost igrata na svetu znamenito vlogo. Vse, kar se na njem godi dobrega ali slabega, bodisi vsled nedolžnega slučaja, ali zvijačne spletke, pripisuje se božji oblasti. Mogoče, da je res mnogo ljudi, koji so vsled svoje vernosti in naivnosti tega trdega prepričanja, a jaz nisem! Predobro sem uverjen, da moje nesreče ni naklonila božja previdnost, temveč da mi jo je zakrivila samó brezvestna in brezčutna ženska.“

„Ah, nesrečna ljubezen“, šepne Hilarij ginjen. — Bilo mu je, kakor da vidi v Veráničevi pobitosti svojo usodo, koja ga čaka.

„Ne nesrečna ljubezen, koja pa, verjemite mi, še ni najhujše zlo na svetu, temveč nesrečen zakon“, odvrne Veránič temno in vrže od sebe komaj užgano smodko, koja ni hotela goreti.

„Vi ste oženjeni?“ zakliče Hilarij prijetno prese-nečen in zadovoljnosti žar mu za trenotek razjasni razmišljeno oko.

Verániču ni ušlo to njegovo hipno razvedrenje. Vedel je koj, kaj pomeni, in porogljiv nasmeh mu sili na ustna.

„Bil sem oženjen, sedaj nisem več,“ reče na to s poudarkom. „Smrt je razklenila verigo mojega zakona, verigo, ki se je meni nekdanj zdelo spletena iz rož, koje so se kmalu izpremenile v žgoč osat. Sicer pak sva živela ločena že šesto leto.“

„Žalostno, prežalostno, kar tu pripovedujete,“ vzdihne Hilarij. Otožnost se ga zopet polasti. Da je Veránič vdovec, mu nikakor ni prav.

„Čemú tu stojiva?“ začudi se Veránič, „spremite me, ali prav za prav jaz Vas spremim. Kam ste bili namenjeni?“

„Kamor si bodi in nikamor. Toda res, pojdiva dalje. Začudite se, v kakó romantično sotesko vodi ta pot,“ svetuje Hilarij.

In napotita se dalje. Polje in travniki so za njima ostajali. Vedno dalje prihajata v gorovje. Že sta prišla pod vznožje visoke planine. Kamen nad kamnom, skala nad skalo je tam stala nakopičena; iz njih bujno poganjajo divje rastline in planinske cvetlice.

Po tem kamenju so skakale koze prijazno meketaje, plašne, radovedne oči upiraje na prišleca. Skal-nati velikan nad njuno glavo se je zdel, kakor bi se hotel vsak trenotek porušiti. Po zrakovju šumí, drví votlo grmenje padajočega slapa, ki se nenadoma pri-kaže njunim očem.

Veránič obstane začaran od tega prizora. Željnega očesa se ozira na vse strani, naposled je koprneč ustavi na deroči slap.

„Ah, kako divje-romantično!“ vzklikne. „Kakó se ta prizor prilega moji duši!“

„Moji pa ne“, odvrne Hilarij. „Moja duša hrepeni po miru, po sreči, a ta soteska nas nehoté spominja viharjev življenja. Mraz mi vselej prehaja dušo, ko hodim tod mimo. Da si jo pa človek res enkrat ogleda, je res vredno, ker je silno zanimiva. Zdaj pa pojdiva dalje“, sili v Verániča, ker ga njegova slastna, hrepenéča zamaknjenost v peneče se vodovje vznemirja. „V desetih minutah dospeva do odprte ravnine, iz koje bova imela najlepši razgled na vse planine okrog. Kanin, Triglav, Mangart se nama bodo dozdevali tako blizu, kakor bi se dali z roko doseči.“

„Idite sami dalje, jaz se še nekoliko tu pomudim. Že davno mi ni bilo tako prijetno-bridko pri srcu, kakor zdaj,“ reče Veránič in sede na porušeno skalo, ki je ležala na poti, lice pa zagrêbe v dlani.

„Da bi Vas zdaj zapustil? V tem dušnem stanju zapustil?“ zavzame se Hilarij in molčé tudi on sede na veliki kamen njemu nasproti.

Mož ima ali slabo vest, ali je grozno trpel, sodi sam pri sebi. Ko bi mi saj hotel zaupati, da bi vedel, kako je ž njim.

„Gospod Veránič, težko mi dé, da sem Vam povzročil razburjenost, privedši Vas tu sem,“ povzame v novič čez nekaj časa.

Veránič se zgane.

„Pozabil sem, da nisem sam, ne zamerite!“ reče z votlim glasom ter privzdigne glavo. Lica so mu še bolj upala, oči so mu kalne. „Mimogredoča mehkoča me je obšla — sedaj mi je laže. Ničesa ne obžalujem več, a tudi ne hrepenim po ničemer več!“

„V Vaših letih da ne bi gojili več željá? Je li mogoče?“ začudi se Hilarij.

„V mojih letih, ko bi imel pravice do najboljše sreče, zdi se neverjetno, kaj ne?“ odvrne Veránič bridko in si z roko potegne preko čela. „Sicer pa“, nadaljuje z mirnejšim glasom, „udal sem se v svojo usodo. Uredba božje previdnosti je, da kadar se človeku približuje smrt, mu ugasne v prsih vsaka strast, vsaka želja po zemski sreči. Moje telo je sicer še krepko, a duša mi

umira. Slutil sem to že davno, a zdajle sem se o tem najbolj prepričal.

„Čas, ki je najboljši zdravnik srčnim ranam, stori tudi pri Vas svojo dolžnost“, tolaži Hilarij.

„Vem, da se nahajajo rane, koje se sčasoma same po sebi zacelijo. Take rane so n. pr. one vsekane vsled odsotnosti ali izgube dragih oseb, o kojih nam zavest pravi, da smo bili ž njimi vedno dobri in prijazni. A nahajajo se tudi take rane, koje čas še bolj razjeda, kakor če bi v pretrgo devali prst in s tem luknjo še povekšali. In take, vidite, so moje rane“, razjasnuje Veránič.

„Ne morem razsoditi, ker mi niso znane“, reče Hilarij z naglasom. Očito je bilo, da bi jih rad poznal.

„Če Vas zanima, odkrijem Vam jih,“ reče Veránič ustrezno. „Sicer pak ničesa novega ne izveste, stvar je celo vsakdanja; razlika je samo ta, da boleost in obup ne razmesarita vsakemu srcá takó, kakor je razmesarjeno meni.“

Ko to izreče, potegne iz naprsnega žepa cigaretnico ter si iz nje jemlje dragoceno smodko. Ko jo hoče zapaliti, spomni se, da je včeraj videl Hilarija pušiti. „Vi ste tudi kadilec,“ reče, „ali Vam smem ponuditi pravo ogrsko smodko? Nekoliko premočne so, a to mi baš prilega, ker omamljajo.“ In ponudi mu polno cigaretnico.

Hilarij seže po eno, a pri tem ostrmi. Zagledal je bil na notranji strani platnice prekrasno doprsko sliko mlade ženske.

„Ah, čegava je ta angeljska glavica?“ reče navdušen; „najbrž samó izmišljen vzor.“

„Angeljska glavica! Da, to je slična primera“, mrmrá Veránič; „ali oh, kako časih laže človeški obraz! Oglejte si milobo teh oči, čar teh nedolžnih ust, ali ne bi človek pri tem pogledu nehoté sklenil roke in upognil koleno, takó se mu ta podoba vidi kot nekaj višjega, nadzemeljskega? A kakšno je imela dušo! Kaj pravim imela, duše sploh ni imela. Še zdaj, ko je že davno vse minilo med nama, ko jo že mesec dni pokriva hladna gomila, kadar občudujem te dovršene poteze, koje so dičile njo, izprijeno žensko,

začutim bolečino v glavi, kakor če bi mi kdo z železno roko stiskal možgane. Enako, menim, mora čutiti oni, kojemu se pamet zmeša. Čudili se zdaj pač ne bodete, da je nje nenavadna lepota v trenutji vnemala srce in razum mladega človeka, kakršen sem bil jaz tedaj, ko sem jo prvokrat zagledal. Bil sem takrat četrtoletni poslušalec prava na pariškem vseučilišči. A nisem bil več mlad. Sin bogatih ogrskih plemičev, nisem nikoli obiskaval javnih šol. Učil sem se s svojimi odgojevalci, kadar in kolikor sem hotel, da sem bil že dvaindvajsetletni, ko sem izgotovil srednje-šolski uk. Učil se nisem prava zato, da bi si enkrat s pridobljenimi vedami zagotovil obstanek, temveč samo, da se izobrazim. Določil sem bil, da se vsako leto dam vpisati v drugo vseučilišče, da bi imel prilike videti svet ter spoznavati ljudi in navade raznih narodov. Kadar pa bi se naveličal pohajkovanja, čakalo bi me doma mirno, brezskrbno življenje. Imeli smo na našem obširnem posestvu uradnikov in oskrbnikov dovolj, koji so čuvali in vodili premoženje, jaz bi bil imel samo uživati.“

„Ne bom tajil, da več nego juridične dolgočasne študije so me zanimale veselice, a pred vsem gledališče. Marljivo sem je obiskoval, saj sem bil čez mero preskrben z denarjem.“

„Na opernem obzorju se je tedaj bila prikazala nova zvezda, mlada pevkinja, Holandkinja po rodu, prava krasotica. Bolj nego njenemu glasu se je klanjal svet njeni izvenredni lepoti. Tudi mene je očarala. Med mnogobrojnimi svojimi čestilci je mene najbolj odlikovala, dasi sem bil eden najmlajših. Menda so ji bile znane moje ugodne razmere. Izkratka, meni na ljubo se je odpovedala svoji časti in slave polni bodočnosti. Postala je moja soproga.“

„A izpolnitev te moje srčne želje mi je odvzela naklonjenost moje obitelji.“

„Staro in čestito je bilo plemstvo naše rodbine. Odkar se je pomnilo, so se pradedje združevali v zakon samo z visokim plemstvom. Nikoli se ni naša žlahtna kri oskrunila s plebejsko. In da bi jaz, edini potomec mogočnega ogrskega magnata, pripeljal ženo

v sijajne prostore našega ponosnega gradú preprosto meščansko dekle, pevkinjo? — Poleg tega je naša rodbina od nekdanj bila strogo katoliškega mišljenja in čutenja, a moja izvoljenka je bila luteranka. Roditelja sta se mi zarotila, da nikoli ne privolita v to zavezo. A prava ljubezen ne pozna ovir, ne splaši se zaprek, zdi se celo, da se navdušuje in pomnožuje vpričo zaprek in borb. In taka je bila moja ljubezen do pevkinje. Bil sem polnoleten in torej sam svoj gospodar. Svetoval sem ji, da bi se dala skrivaj poročiti, in ona se je voljno udala. Najine vezi ni blagoslovila cerkev, sklenila jo je samo gosposka: bila sva civilno poročena.“

„Prvo leto svojega zakona sem živel sam svoji ljubezni ter bil v nji tako srečen, da me nikoli ni vznemirila misel na boleost in poniževanje, koje sem bil provzročil svojima roditeljema.“

„Leto pozneje sem dobil naznanilo očetove smrti. Še čvrstega moža je spravila v rani grob moja nepokorščina. Mati, mehkočutna, bolehná ženska, ni mogla prebiti samote: sina in moža ob enem izgubiti, bilo ji je preveč. Rada mi je odpustila moj prestopok ter me pozvala domu v svojo bližino. Rad sem poslušal ljubeči klic in to tem bolj, ker sem želel imeti svojo Adrijeno samo záse, kar bi na samotnem gradu bilo mogoče, v šumu prestolnega mesta pa ne. Nje lepota, koja se je po možitvi še bolj razvijala, vzbujala je občno pozornost in mi dala povod k ljubosumnosti.“

„Da se Adrijena ne čuti srečne v tihoti mojega dvorca, poznal sem takoj. Moja od dné do dné rastoča ljubezen ter skrbno in ljubeče ravnanje moje matere, zdelo se mi je, kot bi jo dražilo. Pritoževala se je o dolgem času, o neznosni prozi selskega življenja; čutila je, da ni rojena za rodbinsko srečo, da nje duh umira v tej samoti in — groza! nekega dné izgine iz gradú in s seboj odnese dragocenosti, kolikor jih je našla.“

„Kaj sem tedaj prebil, ne bom ponavljal. Nočem zastrupiti s svojimi obupnimi slikami nazorov, koje Vaša mlada, zaupna duša najbrž goji o življenju, o ženski zvestobi. Ko bi matere ne bil imel, napravil bi bil konec svojemu neznosnemu življenju. Toda ma-

teri sem hotel prihraniti silni udarec. Ohranil sem svoje življenje, a zato mi je umrla duša najmučnejše smrti: smrti zaničevanja. Njo, kojoj je duša obožavala, moral sem zaničevati! Strašna pokora! Da bi jo bil poiskal, ali povpraševal po nji, bil sem preponosen. A časopisi so zopet slavili nje ime; vedel sem tedaj, da se je povrnila na gledališče. In popisi njenih zmag so vplivali kot žarki na moje ranjeno srce. Ljubosumnost me jame mučiti. Bili so dnevi, ko me je ta strast prijela s peklensko močjo. Tedaj sem zadušil svoj ranjeni ponos, odpotoval v Pariz, kjer je ona bila angažovana, in ondi pod tujim imenom se ukradel kot tihotapec v gledališče, da vidim njo, da čujem nje glas, glas svoje žene! Še bolj zmučen, še bolj nesrečen, kot prav izgubljen človek sem se vrnil potem domov.“

Hilarij je majal z glavo.

„Ker ste jo tako iskreno ljubili,“ reče do dna srca presunjen, „bi si bili prizadevali jo zopet pridobiti. Nji na ljubo bi bili zapustili svoj grad in se preselili v Pariz.“

„Adrijeno zopet pridobiti? Nikoli ne!“ zakliče Veránič ponosno. „Žena mora za soprogom, ne soprog za ženo. Zakaj mi ni odkrila svoje misli, svoje želje, da si želi zopet k gledališču? Vsaki, še tako težki žrtvi bi bil privolil, samo da jo vidim srečno. Da bi se pa zopet približeval ženski, ki me je sramotno in brezsrčno zapustila, nikoli ne! In ko bi mi pri tem počilo srce.“

„Prava ljubezen marsikaj odpusti,“ méni Hilarij.

„Odpusti se pač, pozabi se pa ne. Ali veste tudi, kaj ostane sčasoma od prave, globoke, neizmerne ljubezni, ako se ji jemlje domišljija, vera in up? Nič, nego žgoča, obupna boleost, koje duša, upehana od dolgotrajnih borb, ne more dolgo prenašati. Ne, z Adrijeno ni bila prava sreča več možna, dasi sem še vedno koprnel po nji. Ženska, koja se enkrat izneveri, izneveri se tudi drugokrat. Zato nisem poskusil sprave med nama. Sicer pa, dve leti potem, ko je zbežala s svojega doma, izginila je tudi iz Pariza in ob enem ž njo nek mlad plemič. Na to tri leta nisem čul o nji

ničesa. Slučajno sem potem čital nje ime v nekem angleškem časopisu. Iz njega sem izvedel, da je zopet pevkinja in sicer bolj zadnje vrste v nekem malo znanem mestecu Severne Amerike. Čudil sem se temu zeló, a dalje nisem pozvedaval. Pred mesecem dni pa mi dojde od Newyorškega konzulata naznanilo o nje smrti. Ponesrečila se je baje na neki potopivši se ladiji. Tragična smrt! Ali jo je zaslužila? Časih si mislim, da, časih ne! Ah, svojo in mojo nesrečo zakrivila je samo nje izvenredna lepota!“ pristavi razdvojen ter vrže z vso močjo velik kamen sredi grmečega slapa, da je voda visoko plusknila in ju oba močno poškropila. Težko je bilo soditi, je li ta divji čin znamenje obupa, jeze ali bolesti.

„Premalo sem se ji laskal“, nadaljuje nekoliko pomirjen, „premalo jo občudoval. Neizmerna gizdavost je hrepenela po neprestanih hvalospevih in slavospevih. Jaz pa tega nisem znal. Pač pa sem jo znal tem bolj ljubiti in obožavati. A za kaj je nje oholi duši veljala ljubezen? Za igračo, za hipno razvedrilo, za mimogredočo omamo! Ljubav se ji je zdela dobra za osrečevanje navadnih ljudi, a ne za izvenredne izvoljence njene vrste. Da sem jo moral srečati! Krepki moj oče bi se menda še zdaj življenja veselil; čuteči materi je tudi sinova nesreča skrajšala dni — in meni? No, kakšen sem jaz postal, lahko sami sodite: Živ mrlič tavam po svetu, ker mi nikjer ni najti mirú, brez smisla, brez namena, samo da preženem dolgočasnost življenja. Materi sem moral na smrtni postelji obljubiti, da si ne bom s svojo roko končal življenja. Pokoriti se ji nisem hotel, ko mi je odsvetovala neskladno ženitev; zato se hočem zdaj pokoriti in spoštovati nje zadnjo prošnjo.“

„A čas bode, da odrineva. Mrak se dela. Dozdeva se mi, kakor da se je sova iz onega skalovja oglasila. Neugoden mora biti v noči ta kraj“, reče, zagrozivši se.

Hilarij mu ponudi roko, on se je hlastno oklene, ter molčé nastopita pot nazaj.

V.

Kakor smo videli iz Alenkinega govorjenja in vedenja, bila je živahno, naivno, nekoliko poredno, a pri tem pametno, polno-čutno dekle. Živela je v onem zdravem, polmeščanskem, pòlselskem obližji, kjer se telo in duša svobodno razvijata po nagibih svoje narave, kjer se pride do spoznavanja dobrega in slabega, smelega in prepovedanega po naravnih potih, ne po licemerskih pretiranega izobraževanja in občevanja s tako zvanimi olikanimi krogi.

Potem, ko je doma dovršila ljudske šole in pri tem prav pridno skakala po tratah in se lovila po gozdih s svojimi vrstnicami, dal jo je strijc za dve leti k Uršulinkam v Ljubljano, da se nekoliko utrdi v naukih. Ko se je povrnila, hotel je imeti svoj dobiček od izdanih novcev. Odslej je morala Alenka po eno uro zjutraj in eno zvečer sedevati v poštni odpravljalnici, ker so njemu že oči pešale in ga je torej preveč utrujalo čitanje različnih pisem. Toliko o njeni naravi in izobrazbi.

Kar se tiče nje telesnih prednosti, ne imeli bi kaj posebnega omenjati. Ni bila niti lepa, niti nelepa; nje obraz je bil sto in sto drugim obrazom enak, ki ugajajo ali ne ugajajo, kakršen je ukus. A pri vsem tem se je prikupila hipoma vsakemu. Raz prijazno lice, iz porednega pogleda, iz smehljajočih se ust, iz preprostega in odkritega vedenja je vejal nekaj čvrstega, mamečega, podobnega jutranji sapi pomladanskega dné.

Tudi danes sedi poleg okenca poštno odpravljalnice. Vsem pismom je že bila pritisnila pečat in jih uredila za odpošiljatev, a v glavni zavitek jih ni še bila spravila. Uradna ura še ni bila potekla; še utegne kdo priti s pismom ali s pošiljatvijo.

Tesno ji že postaja v zadehli sobici; hrepeneč se ozira v odprto okno sebi nasproti, iz kojega vidi košček zelenega vrta, čuje neskladno brenčanje žuželk, med katerimi zdaj pa zdaj zazvižga vesela kosova pesem.

„Ali je kaj pisma záme, Luka Brenclja?“ povpraša sključen mož ter pokuka s svojim širokim obrazom v okence poštne odpravljalnice.

Alenka pogleda v predel, kjer so ležala še ne oddana pisma.

„Nobeno pismo se ne glasi na to ime“, pové potem.

„Ne?“ začudi se mož in dela tako kisel obraz, kakor bi se hotel zajokati.

„Pride pa jutri“, tolaži Alenka; „menda je obtičalo kje med potem.“

„Bo pa že tako“, odvrne ón udano. „Srečno! pa brez zamere!“ —

„Gospodična Alenka, danes se Vam na prvi pogled pozna, da sedite kakor na žrjavici v svojem tesnem prostoru, med tem ko se zunaj pripravlja najlepši večer“, reče star na pol gosposki oblečen mož ter postavi na polico okenca poln kup pisem za odpošiljatev. Bil je sodni pisar. „Glejte, kako sem neusmiljen“, nadaljuje obžalujé; „tu Vam prinašam sitno delo za skoro majhno četvrt ure.“

„Nič ne dé, saj mi pri tem hitreje čas preide“, odvrne Alenka dobre volje in hitro s postrežno roko napiše sprejemnice, pripne znamke, lističe in kar je bilo treba.

„Kje pa tiči gospod studiozus, da ga še nisem videl?“ pozveduje med tem pisar.

„Revež sedi ves dan v svoji sobi in se muči za zadnji rigorozum“, odgovori Alenka in marljivo dela dalje.

„Za rigorozum? Tako učenje mora biti strašno dolgočasno“, méni stari mož s tajno grozo.

„Mogoče, a verujte mi, da ne bode dolgočasnejše, nego kadar jaz sedim v tej kletki, čakaje, da pride Peter ali Pavel z naročili. Sicer pa si Hilarij odganja dolgočasnost s tem, da kadi kakor hlapon.“

Pisar odide s sprejemnicami in v istem trenutji se prikaže Hilarij.

„Ali ni tvoje mučenje še pri koncu?“ reče sočutno, zagledavši Alenko sedečo pri oknu. „Ta nesrečna pošta! Najlepše ure dneva ti krade! Po jutrih in po-

poldnevih, ko bi lahko uživala nekoliko svobode, moraš tu posedati, po dnevi te pa mati neprestano potrebuje. Kar zakleni svoja dverca in pojdi z menoj na vrt!“

„Ne smem“, reče Alenka vzdihom in pogleda na stensko uro, „še deset minut mi velj dolžnost tu ostati.“

„Kaj boš taka pedantinja! Kdo pa naj pride z naročili baš zadnji trenutek? In ko bi prišel, naj se oglasi v obednici, tam najde očeta.“

„Ali pa veš, da niti ne zaslužiš, da bi te spremlila na vrt“, huduje se Alenka. „Dve celi uri sem te ondi včeraj čakala. Prosila sem te vendar, da me ondi počakaj! Podvizala sem se tako, da v komaj petih minutah sem že bila nazaj. A kogar ni bilo in kdor ni prišel več na vrt, ta si bil ti. Kakor kafra si bil izginil, in kakor večnosti te ni bilo nazaj.“

„Vsega tega je gospod Veránič kriv“, izgovarja se Hilarij; „on me je poprosil, naj ga spremim na sprehod.“

„Gospod Veránič?“ začudi se Alenka in se z vidnim zanimanjem ozre na Hilarija. „Kod pa sta hodila? O čem sta se pogovarjala?“

„O. Evina radovednost, kako zasleduješ svoje hčerke!“ vzklikne Hilarij. „Sicer pa, utolaži se, prav nič nisva govorila o tebi. Šla sva pa do slapa.“

„Tako?“ méni Alenka razmišljena. „Sedaj pa pojdiva na vrt“, pristavi in vstane; „čas moje rešitve je prišel.“

Malo trenutkov potem sta stopila na vrt. Domači psiček, mali beli kodrec, ki je že dolgo nestrpno čakal Alenke, svoje najljubše prijateljice, od veselja zacvili, zagledavši jo. Hiti ji nasproti, valja se od radosti pred njenimi nogami, skače ji v naročje ter ji nežno liže roke s svojim dolgim, rdečim jezikom. Vedel je, da je zdaj prišla ura, ko se bode Alenka ž njim mudila in veselila.

A danes mu ne izkazuje posebne prijaznosti. Pogladi mu samo kodrasto glavo ter mu ukaže, naj bo miren.

Psiček jo najprej iznenaden pogleda s svojimi pametnimi očmi, a potem z zategnjenim repom in zamišljeno migaje z ušesi otožno stopa za njo.

„One-le gredice bi morala zalivati“, reče Alenka in seže po škropilnico, ki je stala v bližini.

„Že zopet se mi odteguješ“, huduje se Hilarij; „za vsako reč najdeš časa, samo záme ne. Sediva rajši na ono-le klop, da se kaj pomeniva! Odkar sem se vrnil domú, mi še nisi povedala deset pametnih besed.“

„Ako res želiš, pa sediva!“ odvrne ona in sede na klop, ki je stala poleg grêde cvetočih resed, ter s slastjo potegne váse prijetno, mamečo vonjavo.

Ko psiček to vidi, tiho zacvili. Zdaj je vedel za gotovo, da ga Alenka danes ne mara. Rep potegne med noge ter s povešeno glavo zbeži z vrta. Tako je storil vselej, kadar se je čutil razžaljenega.

„Še mi nisi povedal, kaj ti je včera pravil gospod Veránič“, začne Alenka po kratkem premolku. „Ali si zvedel za vzrok njegove pobitosti?“

„Sevé, da sem, pa ni, da bi ga zato tudi ti morala zvedeti“, odvrne Hilarij neprijazno.

„Če mi ga nočeš ti povedati, mi ga pa pové on sam“, odvrne Alenka z nekako gotovostjo. „Z lepimi, sočutnimi besedami si pridobim njegovo zaupnost“.

Hilarij od same osupelosti zardi, a na to obledi.

„Kaj ti bó njegova zaupnost?“ odvrne naglo in nekako srdito. „On ni družba záte! Izogibaj se ga rajša. bolje bode záte in“ — (zanj je hotel reči, a požrl je brž ono besedico). Sramoval se je svoje neresnične trditve. Vedel je, da bi se ona dva prav dobro sporazumela, a on ni hotel, da bi se. Sprevidel je ob enem, da je bolje, če ji on pové o Veráničevem burnem življenju, nego da bi ona to zvedela iz njegovih ust. Znano mu je bilo, da so nesrečni ljudje nagnjeni k zaupnosti; slutil je, da bi mu ona s svojim prikupnim in ljubeznivim govoričenjem kmalu postala zaupnica.

„Veš“, reče torej in si prizadeva kazati se mirnega, „povest njegovega življenja je tako žalostna in čudovita ob enem, da bi jo ti v svoji nedolžnosti niti ne umela. Preotročja si še, da bi razumela tako resne reči!“

„Sevé, dejal bi me najrajši v povoje“, odvrne Alenka razžaljena. „Zdaj si prav vzbudil mojo radovednost“

Hilarij spozna, da se ji mora udati, ako si noče nakopati njene nemilosti.

„Vse ti povem, kar sem si zapomnil, a za svoj trud dobim od tebe poljubek.“

In jo hoče poljubiti.

„Plačilo se deli po dovršenem delu, ne pred njim,“ odvrne ona nagajivo in se mu umakne.

On vzdihne udano. Da si nekoliko odškodi, seže po nje roko in jo drži med svojimi, da mu je ne bi mogla odtegniti. Pri tem ji pripoveduje o Verániču, kar nam je že znano, a pazno čuva, da ne bi izdal njegove globoke bolesti, njegove dušne obupnosti. Z lahko, skoro veselo besedo pripoveda resnobno-tragične zgodbe, koje so zastrupile mlado človeško žitje.

Alenka postaja med pripovedovanjem vedno pazljivejša, vedno resnobnejša. Ko Hilarij poneha, videti je nemirna, razmišljena, ginjena.

„Kako more pameten človek zavoljo nezvestobe malovredne ženske postati tako zelo nesrečen?“ začudi se naposled s presunjenim glasom. „Brezznačajna, brezvestna oseba, kakor je bila njegova soproga, ni vredna niti ene naših misli, ne pa našega nagnjenja, našega hrepenjenja, ali pa celo, da bi trpeli zánjo. Ali se tebi ne dozdeva to njegovo žalovanje neutemeljeno?“

„Ti tako sodiš, ker ne poznaš niti moči ljubezni, niti moči bolesti,“ odvrne Hilarij.

„Čustva so naši volji dana oblast. Srcu moramo znati ukazovati, premagovati je moramo, da nas ono ne pogubi,“ pravi Alenka z resnostjo, koje bi ji nihče ne bil prisojal. „Kedar sem otožna, kar se pa Bogu hvala redko kedaj zgodi, začnem kaj prijetnega misliti ali pa katero veselo zapojem, in otožnost mi takoj izbeži iz moje duše. A kar pomaga v malih stvareh, menim, da tudi v velikih in resnobnih mora pomagati.“

„Ker tvoja žalost ni bila nikoli prava, ker ni prihajala iz notranjih muk, temveč samo iz zunanjih vtiskov,“ razjasni Hilarij velevažno. „Ne, Alenka,“ pristavi otožen, „srcu ni moči ukazovati, z gotovostjo to lahko trdim. Res bi bilo prekrasno, ko bi se to dalo doseči. Ubogo človeštvo ne bi potem trpelo toliko, tugovalo, obupavalo in čestokrat tudi proklinjalo.“

„Reci, kar hočeš, a vse početje gospoda Verániča ni bilo modro,“ ugovarja Alenka. „Že to, da se je resno zagledal v pevkinjo, je bilo narobe. Že tedaj bi mu bila morala pamet ukrotiti srce.“

„Kedar čustva govoré, ondaj pamet molči. Pamet začne gospodovati še-le tedaj, kedar čustva že oglušajo, a navadno je tedaj že prepozno,“ reče Hilarij bolj deklamujé, nego govoré.

„In ali misliš, da bode gospod Veránič vedno žaloval po nezvesti ženi, tudi zdaj, ko je že mrtva?“ povpraša ona boječe in oko se ji zamisli.

„Preveč me vprašaš,“ odvrne Hilarij hladno. „Ne poznam gospoda Verániča dovolj, da bi mogel soditi o njegovem bodočem dušnem stanju. Čemu se pa tudi toliko zanimaš za tega Ogra?“

„Zanimam se, ker — ker — je naš gostač,“ odgovori Alenka v zadregi in povesi oči, „in pa zato, ker je res prežalostno in prenenavadno, kar si mi o njem povedal.“

„Nenavadno ni, temveč, žalibog, da prav vsakdanje,“ odvrne Hilarij mračno. „Razložek je samo ta, da vsak, koji ima ranjeno srce, ne dirja brezposelno po svetu, da bi si s tem omamil bolest, kakor dela on. Drugi nimajo časa in pa denarja za to. Sicer pa, ko bi se meni žena izneverila, ravnal bi drugače jaz —“

„Treba je prej ženo imeti,“ seže mu Alenka veselo v besedo, „in potem še-le se ji zagroziti.“

„Ako Bog dá, imel jo bodem enkrat,“ odvrne Hilarij zaupno in se iskreno ozre nánjo. „Ali hočeš vedeti, kako ji bo ime?“

„Kar nič me ne mika,“ odvrne hitro Alenka in pri tem malo zardi, „a ne zavidam je ne.“

„Ohó! Kaj mi moreš očitati?“ oporeče Hilarij.

„Ko bi te tudi krasile najlepše kreposti, tvoja žena že zato ne bode zavisti vredna, ker bodeš pripadal onemu nesrečnemu stanu, zdravniškemu stanu,“ pojasnuje Alenka. „Vi zdravniki s svojim skrivnostnim, vsemogočnim postopanjem se imate za nekake rešitelje človeštva, namesto tega pa s svojo umetnostjo, odevano z latinskimi besedami, in s svojimi leki, sestavljenimi iz samih strupov, pomagate človeštvu, da hitreje pride onkraj groba.“

„To se vidi, kako si se navzela očetovih nazorov,“ reče Hilarij žalosten. „Ali, kaj ne, kar si zdaj blebetala, ni tvoja resna misel?“

„Resna, resna,“ odvrne Alenka s posiljeno resnostjo ter vstane. „Zdaj je pa res skrajni čas, da bi zalivala cvetice.“

„Nekaj si mi še dolžna, Alenčica,“ opozarja Hilarij in ji zapira pot.

„Zapiši mi na dobro!“ smeje se ona. „Gospodje tvoje vrste, dijaki, ste itak vajeni dobivati vse na up; zavoljo izpremembe pa boš ti enkrat imel nekaj na dobrem.“

Ko to izreče, zbeži.

Hilarij jo hoče ujeti, a v tem trenutju zagleda pri vrtnem vhodu ponosno prikazen gospoda Verániča, ki prihaja proti njima, in brž zopet sede na prejšnje mesto.

VI.

Tudi Alenka je zagledala Verániča, ko je stopil na vrt, a ona se dela, kot da ga ne vidi. Hitro prime za škropilnico, zajema vode ter zaliva, zaliva, da so nastale mlake sredi gredic.

Mej tem sta se Veránič in Hilarij pomenkovala, a njiju pogovorov ni razumela, ker je bila preveč oddaljena. Pri tem delu ji lica goré, da je bila bolj rdeča nego škarlatne pelargonije, koje zaliva. Toda ta rdečiča ni bila naravna, ona je bila bolj blede polti.

Zdajci začuje korake za seboj. Ni bilo dvombe, ona dva se ji približujeta. Nenadoma se ji žareče lice ohladi kot led; čutila je, da je zabledela.

„Alenka, gospod Veránič prosi, da bi naju spremlila; očetov pašnik si hočemo ogledati,“ ogovori jo Hilarij, še predno je došel z Veráničem blizu nje.

Alenka se proti njima obrne in se vede, kakor da je še-le zdaj zagledala Verániča. Pokloni se mu lahno, odloži škropilnico in reče priprosto: „Ako vama moja družba ni nadležna, pridružim se rada. Cvetke so za nocoj dovolj napojene.“

Hilarij jo začuden pogleda. Nenadna zabledavanja so časih zgovornejša, nego pogledi in besede.

Alenkino zabledelo lice mu ne ugaja; po svojem si tolmači njega vzrok in čelo se mu pri tem omračí.

Vsi trije se na to napotijo, kamor so namenjeni. Med potoma govoré o tem in onem, a njih pogovorom manjka pravega življenja. Hilarij se je držal černo, Veránič je bil kakor navadno zamišljen, Alenka pa razmišljena. Vedno in vedno se ji urivajo v spomin dogodbe gospoda Verániča.

Mej tem, ko razlaga gospodu Verániču krajino, ali ko pripoveduje dogodbico, katero je ona tu in tam preživela sama, ali s Hilarijem, ali s tovarišicami, obhaja jo skrb, da ga menda dolgočasi s svojim praznim besedovanjem. In v tem strahu vedno obtiči sredi živahnega popisa ali poredne opazke ter se plašno ozre nanj, da vidi vpliv svojega govoričenja.

Časih se ji dozdeva, da čita v njegovih resnih potezah neobčutnost, časih pa zanimanje, in po teh prikaznih ona potem živahneje ali bojazljiveje nadaljuje svoje pripovedovanje.

Ko se enkrat pri tem opazovanji ujame nje okó z njegovim mračnim, nezadovoljnim očesom, zdi se ji, da je v njem vtisnjena neutolažljiva pobitost. On se jej smili. „Gospod Veránič,“ reče prisrčno, „meni se dozdeva, da v teh osemindesetih urah, kar bivate med nami, že mnogo bolje izgledate. Ali se tebi, Hilarij, tudi ne zdi tako?“ In skrivaj miga Hilariju, da bi pritrdil.

„Gospod Veránič je zdaj samó razgret od hoje, kakor sva ti in jaz,“ odgovori Hilarij brezčutno.

„Gospodična Alenka ima prav,“ odvrne hitro Veránič, kojemu ni ušlo niti Alenkino pomenljivo miganje, niti Hilarijeva nejevolja. „Čutim se res telesno in duševno okrepčanega v tem prijaznem planinskem zakotji. Danes v jutro na primer, ko sem sedel pri slapu —“

„Zopet ste obiskali slap?“ mu seže Alenka skoro oplašena v besedo. „To ni bilo pametno.“

„Zakaj ne?“ začudi se Veránič.

„Ako bodete prepogostoma hodili tjà, ne ozdravite nikoli več,“ odvrne ona burno.

„Kako moreš gospodu Verániču zapovedovati — kod naj hodi in kod naj ne hodi,“ posvari jo Hilarij neprijazno.

„Gospodična Alenka mi ne zapoveduje, temveč mi samo odsvetuje,“ reče Veránič s pomirljivim glasom. „Nje namen je plemenit; ona bi rada, da bi skoro otresel svojo odurnost, svojo nezadovoljnost in neprebavljivo otožnost, koje lastnosti vplivajo kot môra na mojo bližino, namreč na vsakega, ki občuje z menoj. Nje skrbnost nima záme nič žaljivega; ravno nasprotno. O, samo oni, ki so preživeli vrsto bridkih ur, vedó kaj pomeni sočutno srcé,“ pristavi bolj záse.

Hilarij ničesar ne odgovori. Skoro s sovražnim pogledom se ozre na svojega, v tla gledajočega spremeljevalca, potem pa pravi zamolklo: „Obrnimo se, da bi šli do pašnikov, je že prepozno.“

Nihče ni ugovarjal. Voljno se Alenka in Veránič udasta njegovi želji. Še menj izgovorni, še slabše volje, nego prej, nastopijo pot nazaj.

Preteklo je nekaj dni, ki se v ničemer niso razločevali od drugih dni. Alenka je vestno opravljala svoja vsakdanja opravila, bivala, kolikor je mogla, na vrtu, igrala se s kodrecem in pričkala s Hilarijem.

Hilarij je mnogo tičal v knjigah, prodajal čmernost ter sebe mučil z ljubosumnimi slutnjami. Veránič je mnogo lazil okoli, izogibal se Hilarija, pogostoma srečaval Alenko ter bil še bolj zamišljen nego kedaj.

Neko jutro sedi Alenka v odpravljalnici ter ureja ravno došla poštna naročila, ko jo teta pozove v kuhinjo.

„Pomisli,“ vzklikne le-ta vznemirjeno, „gospod magnat želi danes gobe jesti. Odkod naj jih vzamemo? Deveta ura je že, pa nikogar ni pri roki, da bi jih šel nabirat.“

„Naj Marijana gre!“ svetuje Alenka. „V majhnem gozdu sem videla včera prav mnogo gob. V pol ure jih nabere, kar zadostuje za jedenkrat.“

„Nespametnica, ali ne veš, da imamo danes pranje?“ odvrne poštarica. „Kje je zdaj Marijana! Že od petih v jutro izplakuje pri Soči perilo.“

„Potem pojdem pa jaz,“ dé Alenka odločno, „gobe se morajo dobiti. Strijca poprosim, naj sedi namesto mene na pošti.“

In tako se je zgodilo! Kakor bi jo sapa nesla, beži Alenka v bližnji gozdič, da nabere gob za gospoda Verániča. Roka ji pri nabiranju postaja negotova, vročina in mraz jo zaporedoma obhajata; ni čudo, vsako gobo posebej preiskuje, da li je prava, da li ni morda strupena. Bog ne daj, da bi Veránič obolel! Nesrečen je itak že dovolj, pa naj bi bil še bolan! In pridno dalje nabira, utopljena v misli nánj. Ali neki že manj čuti svojo nesrečo, odkar biva v našem čarobnem kraju? Pa ali še vedno misli na brezvestno umrlo ženo? — Globok vzdih se ji izvije iz prsi. Res, smili se ji. Dober človek mora biti! Kedar jo kje srečava, vselej jo prijazno ogovori. Tako imeniten gospod je, pa se zanima za skromno dekle. Ni li to plemenitost? A v oči mu ona ne more gledati; njegov obupni — ne, ni več obupen, kakor prejšnji čas, temveč otožen; njegov otožni pogled jo preveč presunja. Ko ji je onega dne pripovedoval o svojem nemirnem tavanju po svetu, iščoč pokoja, pa kako ga nikjer ne more najti in kako se povsod čuti osamelega in nesrečnega, postalo ji je naenkrat tako milo pri senci, da bi bila najrajša zaplakala. — Potegne si z roko preko oči, nekaj jo ondi šegeče. Moj Bog, da mu res ni pomagati! Kaj bi ona dala, da ga vidi vedrega! Njegova pobitost najbrž vpliva tudi na druge, kakor je Veránič sam trdil. Saj je že nekaj dnij, kar tudi ona ne more več biti kakor nekdanj prav od srca vesela. In Hilarij se ji tudi vidi izpremenjen. Tih je, zamišljen, neprijazen. Nič več ni med njo in njim, kakor je bilo nekdanj. Čuti sicer, da je od nje odvisno, da ga razvedri, toda ne gre, pri najboljši volji ga ona ne more razvedriti tako, kakor si on želi.

Globoko v gozd je že prišla, a le malo je nabrala gob. Nič jih ni več videti. Nekdo je moral pred njo pobirati. Pogleda v canjico. Obžalujé izprevidi, da jih je premalo; kedar se skuhajo, bode jih komaj za dve žlici. Sede na debel koren stare bukve, ki je rastel iz tál. Samo nekoliko si hoče odpočiti, potem pa brž pojde domu.

„Ob taki uri sedite v gozdu? Saj je ta ura navadno Vaša uradna ura? Ali se Vam je kaj neprijetnega pripetilo? Se ne počutite dobro in ste sem pribežala iskat krepila?“ Ta vprašanja stavlja z začudenim in nemirnim glasom Veránič kar v eno sapo. Vračaje se skoz gozdič od svojega jutranjega sprehoda, naletel je na sedečo deklico.

Alenka, zagledavši ga, hoče hitro vstati, a krilo se ji nekje drži grčavega korena, kjer je sedela, da ne more takoj izlepa vstati. Torej zopet sede.

„Res, da bi zdaj morala sedeti v soparni odpravljalnici, ne pa v tej prijetni senci,“ odgovori Alenka nekoliko zmedena, „nič se mi ni pripetilo, slučaj me je sem nanesel. Gobe sem nabirala, a zdaj sem se hotela nekoliko spočiti, predno odrinem.“

„Nabirala ste gobe? Najbrž záme,“ reče Veránič, mej tem ko mu oko prehaja z nje nežnega obličja, koje obliva rahla rdečica zmedenosti, do rumenih gob v canjici poleg nje. „Obžalujem, da Vam je moja malovažna želja povzročila trud.“

„Nobenega truda, gospod Veránič, prav rada sem to storila. Ko bi Vam le teknile!“ odvrne hitro Alenka. Iz navdušenosti, s kojo je to izrekla, pozna se ji, da govori resnico.

„Mehkočutno Vam je srce,“ reče Veránič prijazneje, nego je bila njegova navada, in zna se mu, da premaguje mehko, koja ga obhaja vpričo preprostega, nedolžnega dekleta.

„Ne morem se dovolj načuditi, da ste svoje mišljenje in čustvovanje tako dolgo nepokvarjeno ohranili. V Vaših letih so mestne gospodične z večine celoma popačene. Gizdavost, lokavost in zvijačnost so njih glavne kreposti.“

„Da se človek ohrani dobrega in nepokvarjenega, kedar živi daleč od nevarnosti, ne vidi se mi posebna čednost,“ meni Alenka ponižno.

„K slabemu nagnjen človek bi se pokvaril tudi med zidovjem strogega samostana,“ odvrne on resno. „Prepričan sem, da bi Vi ostala blaga in poštena tudi med najhujšimi izkušnjavi. Žal, da navadno zlatim

dušicam, kakor je Vaša, daje življenje v plačilo le kupo bridkosti,“ pristavi mračno.

„Gospod Veránič, ne glejte zopet tako temno, kakor prve dni svojega prihoda,“ prosi ona bojzljivo. „Zdelo se mi je, kakor da se pričenjate razvedrovati, pa zdaj-le sem zopet zapazila v Vašem očesu oni prejšnji obupni plamen.“

„Ali hočete imeti dober svèt?“ reče Veránič, kakor da je preslišal njene besede, in gleda nekam proč od nje. „Nekega dné, v kratkem, izpremenite se iz deklice v žensko. Želeli, hoteli bodete ljubiti. Poslušajte moj svèt: Ne zaljubite se nikoli!“

„Zakaj ne?“ povpraša ona zamolklo.

„Ker je ljubezen sestavljena iz same gizdavosti in same budalosti, iz samih prevar in bridkosti; nič ni na njenem dnu: samo prazne sanje, majhna pena!“

„Kako ste skeptični, sumljivi!“ pošepeče ona žalostna. „Jaz pa poznam več ljudi, ki se srečno ljubijo.“

„Ako sta osebi, ki se ljubita, druga druge vredni, potem, morda, je sreča mogoča,“ odvrne Veránič. Kedar imate ljubeči osebi popolno vero v udanost ena drugi, tedaj mora njiju ljubav biti podobna dragemu biseru, ki omamlja brez prenehanja s svojim bleskom. Ali kedar mož ljubi žensko, koja se potem izkaže nevredno njegove ljubezni, a on jo pri vsem tem še vedno ljubi, si niti ne morete predstavljati, kakšne borbe tedaj razsajajo v srcu takega moža: neupogljiva volja, bojujoča se s slepim poželjevanjem, zaničevanje z občudovanjem; dostojnost, koja srcu napoveduje boj, prizadevajoča si premagati njega hude upore, poleg vsega tega globoko poniževanje, da ni moči pozabiti bitja, koje ni vredno naše ljubezni, glupa obupnost, koja popade človeka, vedočega, da je njegovo ravnanje ravnanje ničvredneža. Ah, te grozne muke so tako silne, da jih prhle človeške moči komaj prenašajo.“

„Da ste tako nesrečno zadeli v svoji ljubezni,“ vzdihne Alenka presunjena in oplašena od njegove tožbe. „Da niste pregledali srca svoji izvoljenki, spoznali nje značaja, predno ste ji darovali svoje nagnjenje!“

„Bil bi moral, pa nisem,“ odgovori Veránič vidno osramočen od nje modre opazke. „V mladosti,“ nadaljuje,

„človek ljubi, ker ga k temu navaja silni nagon. Zato tudi ni izbirčen gledé svojega vzora, ravno tako kakor ni izbirčen oni, kojega tare huda žeja. Takrat on pije, kojo si bodi vodo, ki se mu ravno ponuja, in, ako ni druge, tekne mu tudi ona iz kalnega potoka. Kedar pa uteši prvo silno žejo, napade ga gnjus do nezdrave pijače; v bodoče pa gotovo pomoči usta samo s čisto vodo.“

„Da, v bodoče bodite previdnejši,“ reče Alenka iskreno. „Kako želim, da bi kedaj postali baš tako srečni vsled ljubezni, kakor ste zdaj nesrečni zavoljo nje!“

„Človek ljubi samo enkrat goreče,“ godrnja Veránič bolj záse z glavo zanikujoč.

„Ni res!“ ugovarja Alenka živahno. „Hilarij mi je te dni dal čitati prelepo tragedijo „Romea in Julije“. In veste, kaj sem v nji iztaknila? Da, Romeo, ta znameniti ljubimec svoje Julije, ljubil je drugikrat. Julija je bila njegova druga ljubezen!“

Veránič ničesar ne odgovori.

Ona je bila med pogovorom srečno rešila krilo nadležnega korena in je zdaj hitro vstala.

„Sedaj pa moram domu,“ reče polglasno, „teta že gotovo nestrpno čaka gob. Priporočam se.“

Ko hodi nekaj časa naprej, čuti za seboj brze stopinje. Kmalu na to stoji Veránič na njeni strani. Ona se ozre nánj, hoče nekaj reči, a kmalu zopet povesi oči in ne reče ničesar.

In tako hodita nemo drug poleg drugega, oba na skrivnem čudeč se, da si nimata ničesar, prav ničesar več povedati.

Mej tem sta prišla do razpotja. Na desno in na levo držita pota, pa oba vodita do gostilne „Pri pošti“. Alenka preudarja, bi li ne bilo prav, da bi se ona pod katerim koli izgovorom obrnila na desno, ker je on stopil na levo, ter šla sama še oni majhni kos pota do doma. Ali nezapopadljiva moč jo sili ostati v njegovi bližini. Ta moč ovira vsako njeno gibanje, premaguje njeno voljo. Navdaja jo neznan in mogočna slast. Od kod prihaja ta sreča, vsled prevelike vznesenosti skoro podobna sladki otožnosti, ki jo je nenadoma prevzela?

In še tiše stopa ob njegovi strani; skoro si ne upa dihati, da ne bi pregnala čara, ki jo je tako sladko omamil.

Prišedši do doma mu prikima z glavo v ném pozdrav; on privzdigne klobuk, baš tako ném, in ona izgine v poslopje.

Toda nje notranja vznesenost se izpremeni polagoma v nezadovoljnost. Nemir se je poloti. Čuti, da njegova podoba preveč sili v njene misli, da jemlje preveč prostora v njenem srci.

Ko je Marijana pozno v večer prišla v sobico, da leže spat, začudi se ne malo, da Alenka še ne spi. A ni se začudila samo zato, ker še ni spala, temveč ker jo je našla klečečo pred podobo Bogorodice, globoko v molitvi vtopljeno.

Ti ljubo dete, si misli, kako je pobožno! Bog ji daj svoj blagoslov!

VII.

Po onem sestanku v gozdu sta se videla in pomenkovala Alenka in Veránič le poredkoma, a tudi tedaj samo površno. Bilo je, kakor da bi se drug drugzega izogibala, drug drugzega bala. A vestnemu opazovalcu bi ne bilo ušlo pri njiju slučajnem in mimogredočem videnji Veráničevo nervozno gibanje obraza in živi plamen, ki je zažarel v njegovem sicer mračnem očesu, niti Alenkino nenavadno osuplost in pa trepet njenih zbledelih ustnic.

In tak oster opazovalec bil je Hilarij. Čital je v Alenkini duši, kakor v svoji in pri tem mu je dvo-rezni meč presunil srce. Čutil je, da je Alenka zánj izgubljena, a pri tem se tudi bal za nje bodočo srečo. Ne pade li ona s svojim neumestnim nagnjenjem do nepravlega moža v mrežo nesreče, iz koje ne bo več rešitve?

Že enkrat je mimogredé omenil proti Verániču, bi li ne bilo bolje, da bi šel kam drugam iskat leka svoji bolni duši. Veránič ga je gotovo umel, a ni kazal tega. Malomarno mu je odvrnil, da tako dolgo ostane v kraji, dokler se mu bode ljubilo.

Kaj naj bi bil storil na to Hilarij? Izpoditi ga iz hiše, zagnati krik zaradi stvari, ki še ni bila dognana, in s tem napraviti roditeljem sitnob in morda celo spraviti ob dobro ime staro gostilno tudi ni kazalo. A sklenil je, da izpregovori o tej stvari o prvi priliki resno besedo z Alenko.

Poštna ura je kazala deset in Alenka je zaklenila dverce poštne odpravljalnice. V pošti ne bi imela več opraviti do popoldneva. Pogleda v kuhinjo. Tudi tam ni bilo danes posebnega dela. Bil je petek, mrtev dan za gostilno, a prekrasen je bil v prirodi. Škoro vsi domači gostači, letoviščniki so danes odpovedali obed; vsi so se razpršili v razne kraje na izlete.

Tudi gospod Veránič je povedal, da ga ne bode do noči domá, ker méni napraviti daljši izprehod v okolico. Kakor tedaj rečeno, v kuhinji so danes lahko pogrešali Alenkine pomoči. Alenki šine nekaj v glavo. Tudi ona hoče uživati kratko svobodo in pa lepi dan. V gozd pojdem, si misli, tako prijetno se sedi pod ono starodavno bukvo. Rečeno, storjeno. Ročno delo vzame seboj in hajdi v zelenje! Pred hišnimi dvermi se zadene ob kodreca. Ta zamižika otožno na odhajajočo deklico in maje nekoliko z repom. Nasproti pa ji ne skoči. Še ga boli njeno preziranje onega dné.

Že je Alenka šla mimo njega, ko se obrne in ga pokliče, da bi šel ž njo. Na to psiček od veselja glasno zalaje in se ji pridruži skakljaje okoli nje.

Tudi Alenkina duša se danes čuti svobodnejšo in je tedaj dobre volje, kakor že dolgo ne. Vé, da se ji ni bati, da bi srečala Verániča, kojega sicer rada vidi, pa ji pamet pravi, da je bolje, če ga ne vidi. Mnogo zatajevanja jo sicer stane to izogibanje, mučno in britko ji je silno prizadevanje, da ne bi mislila nanj; ali pa ni bolje, da se polagoma odvadi njegove odsotnosti, nego da bi ga nenadoma izgubila, tedaj namreč, ko odide. Saj je najel stanovanje na šest tednov, a štirje so baš že danes, kar biva tú. Še štiri-najst dni in potem ga ne bode več, tako kakor bi bil umrl. Pri tej misli se nehoté zagrozi in silna želja, da skoro dospe v gozd, pospeši njene korake. A komaj je stopila iz vozne ceste na obširen travnik, iz kojega

se je prišlo v gozd, zagleda Hilarija. Zdelo se je, kakor da bi jo čakal, ker ji je takoj prišel nasproti.

„Kam tako brzo in tako zamišljena? Sicer ni tvoja navada, da bi se ob tej uri shajala.“

Nikoli še ni Alenki Hilarijeva pričujočnost bila menj ugodna, nego v tem trenutji. Želela, hotela je v gozd sama s svojimi mislimi in obilnimi čustvi, a on ji zdaj ovira nedolžno veselje. Na njenem obrazu se menjajo izrazi iznenadenosti in nejevolje, strahú in bolesti ter srama, da ne bi uganil, kaj se vrši v nji. Poleg tega se ji zdi, kakor da bi Hilarijeve oči naznajnale nevihto: tako so napete, tako malo dobrohotno se upirajo vanjo. Hoče nekaj odvrniti, a misli ima zmedene; niti ena primerna beseda ji ne pride na um.

Hilarij pregleda takoj nje dušno stanje; pride ji na pomoč.

„Ali naj ti jaz povem, kam si zdaj-le z lahnim korakom bežala?“ reče s porogljivim glasom, a vendar s sočutnim pogledom. „Letela si v naročje nesreči.“

Ona se vzdrami in ga neverno pogleda. Je li prav razumela? Tihi gozd s svojim blažilnim pokojem naj bi bil kraj nesreče?

„Ne umeješ me? Povem jasneje. Ali ne veš, da je usoda nas vseh, da navadno letamo na perotih v svojo nesrečo, a da varno odtegujemo nogo od poti, ki vodi do sreče? Mojo ljubav, koja bi te, z mirno vestjo smem trditi, osrečevala brez prenehanja do konca dni, prevzetno zametavaš, sočutnost do Verániča pa gojiš in obožavaš ne pomišljujoč, pa ravno iz tega sočutja vzklije tebi največje gorjé. Nikamor drugam nego v gozd si namenjena, ker njega upaš ondi najti, kakor si ga našla pred štirinajstimi dnevi. O, vse se izvé v našem brlogu, če so tudi tvoja in njegova usta o tem nema,“ pristavi brez usmiljenja, videč, kako nje plašno lice zbledi kot smrt. Ta prememba lica velja njemu kot potrdilo, in ljuta ljubosumnost ga prevzame. V tem trenutji ni iskricice blagočutja v njegovem sicer blagem srci.

„Ravno ker vem, da danes njega ne bode tam, ker je nekam šel in se do noči ne povrne, namenila sem se v gozd,“ zagovarja se Alenka z neizmerno žalostnim glasom. Čuti, da ni zaslužila tega očitanja.

„Njega da bi kedaj iskala?“ nadaljuje in glas ji za-
trepeče. ker se jok oglašá vmes, „to nikakor ni res!“

„Menda res nisi njega iskala, a iskala si njegov
spomin, kar je skoro isto,“ odvrne Hilarij nekoliko
ukroten od nje izjave. Saj vé, da se Alenka nikoli ne zlaže.

Alenka zardi. Ali je Hilarij danes začaran, da
ugane njene najskrivnejše nagibe? Prej ni tega vedela,
a zdaj, ko jo je on opozoril, ve za gotovo, da samo
hrepenenje po njegovem spominu jo je gnalo v gozd.
Tega pa mu ne prizna.

„Občevanje mej gospodom Veráničem in menoj
je zdaj tako priprosto in hladno, da bi ne moglo biti
bolj,“ reče na to in si prizadeva, da bi mirno govorila.
„Iz početka je bilo še nekoliko prijazno, zdaj pa ne
več; on se me vidno izogiblje, a jaz ga tudi ne iščem.“

„Nevedno dekle, kako so ti še neznane skriv-
nosti človeških čustev!“ vzdihne Hilarij. „Kolikokrat
se skriva pod ledeno skorjo ogenj duše!“

„A kako jaz čutim zánj, bodem vendar sama
najbolj vedela,“ odvrne Alenka silno, skoro razžaljeno.
„Veránič je meni samo simpatičen.“

„Simpatija je zora ljubezni,“ modruje Hilarij.

„Ne muči me dalje,“ huduje se ona, „pusti me,
naj grem, kamor sem namenjena.“

„Ali naj te spremljam?“ povpraša on.

„Kakor hočeš, a prijetna ne bode več danes najina
družba.“

„Prav imaš,“ zavrne on bitko, „bolje, da hodi
vsak svoj pot.“

Ona se napoti v gozd, a on se izprehaja po trav-
niku. Saj je vedel, da danes Verániča ni domá, naj
pa gre v gozd, če že hoče. Veránič se je izogibal
Alenke doma in na vrtu, a v gozd, kjer se je bil sešel
ž njo, ko je gobe nabirala zánj, gnala ga je nepre-
stano skrivna moč. Ondi se je vsak dan po enkrat,
tudi po večkrat, izprehajal. Je li upal, da pride zopet
Alenka iskat gob? Kdo more čitati v človeškem srci?
Pač je še večkrat potem želel jesti gobe in to željo
mu je skrbna poštarica vselej točno izpolnila. Toda
onih gob ni več nabirala nežna dekličina, temveč
krepka in žilava roka dekle Marijane. Videl jo je s

svojimi očmi, ko je nabirala, in vselej, zagledavši Marijano, ne pa Alenke, pri tem delu, obhajala sta ga obžalovanje in nejevolja.

Kdo ne vé, kakšen vpliv imajo malenkostne reči na naš spomin? Ena beseda, ena vonjava, ena cvetka, in pred našimi očmi se uvrstijo minule dogodbe. Oni gozd, ona drevesa, ona mameča vonjava zelenih vej in svežega maha, one pisane gobice, moleče iz tal, vse to mu je govorilo o tem dekletu, o nje mehkobnem srci, o njeni nepokvarjeni duši. Hrepenel je še enkrat ž njo govoriti, prav iz srca govoriti. Zakaj in kaj, sam ni vedel. Toda ne domá, temveč tu pod prostim nebom, kjer se duh čuti svobodnejšega, kjer beseda iskrenejša sili iz ust. A čakal je zastonj. Alenka ni več po onem dnevu, ko se je ž njim slučajno sešla v gozdu, stopila v one kraje.

Ko Veránič onega dné odide na namenjeno daljšo peš-hojo v okolico, moral je tudi mimo gozdiča. Pa namesto, da bi šel samo mimo, stopil je vanj, da bi šel skoz njega. Nič mu ni bilo do tega, da si s tem podaljša pot; da pride pol ure prej ali pozneje na določeni kraj, ni imelo zánj nobene važnosti.

Ko pride blizu znanega korena pod bukvo, ne more si kaj, da ne bi za trenotek na njem počil. Vedno bolj mu ugaja počitek. Kako prijetno se je sedelo v polumraku gostega vejevja, kako blažen mir je vladal okrog njega!

Ozira se okoli sebe. Na drevesu njemu nasproti poskakuje brzonoga veverica. Kako smelo trka na onem deblu muhasti brglez, pa kako ljubo gostolita baš nad njegovo glavo dve drobni taščici. Gotovo zaljubljen par. Vse je videti srečno, zadovoljno!

Tešilni pokoj, koji ga je objemal še pred nekaterimi trenotki, ga mahoma zapusti. Nekaj, kakor otožnost, se ga polasti! Pojdimo, reče sam pri sebi, sicer še postanem sentimentalen, in to svojstvo nič več ne pristaje meni.

Vstane, pobere ogrtač in palico, koja sta ležala na tleh, da bi odšel. A komaj napravi nekaj korakov, ko se zopet ustavi. Nogi sta leni, glava težka. Ne čuti se več razpoloženega za dolgo, trudapolno hojo.

Ne daleč od tod zagleda prijazen prostorček, zaraščen z mahom, obdan z gostim grmovjem, na kojem so rastle ostrožnice. Ta kotichek je kakor nalašč ustvarjen, da si človek spočije, ne da bi ga kdo motil, si misli, ter leže na mehki mah. Na to vzame iz žepa majhno knjigo ter se vánjo uglobi.

VIII.

Veránič ni še čital dobrih deset minut, ko zapre knjigo. Zastonj, tudi tukaj v samoti ne more biti zbranih misli. Čita, čita, a niti jedne besede ne vzprejme njegov duh. Domá nezadovoljen, nesrečen, izven doma nemiren, razmišljen. To naj bi bilo življenje? Pokora, pekel je! In jezen vrže knjigo od sebe. Da ga je usoda zanesla baš v ta kraj, baš v ta trg! Da ni rajši ostal na svojem gradu! Tudi ondi je bil obupan, nesrečen, pa vendar dalje noče z mislijo. Z roko si večkrat hlastno seže v goste lasé in zre brezčutno okoli sebe.

Polagoma se mu poleže razdraženost. Njegove misli se zopet zbirajo, vstajajo, silijo na dan. Kaj velja danes njemu spomin na Adrijeno, spomin še pred kratkim od njega toliko oboževanega bitja, njegove nezveste žene? Nič! Nenadoma, da sam ne vé, ne kedaj, ne kako, je njena podoba izginila iz njegove duše in z njeno podobo tudi spomini, koji so najnevarnejši strup za vneto domišljijo, za ranjeno srce. Po silovitih dušnih borbah je prišel blagodejni odmor. Oh, kako mu to dobro dé! Vse tiho, vse mrtvo v njem!

In vendar, pri vsem tem se ne čuti zadovoljnega. Ko tako premišljuje sam pri sebi, se globoko zamisli. Naenkrat se mu dozdeva, kakor da zopet čuje tisto ljubko žgolenje onega para taščic, kakor da okoli njega vse diše ljubezni, kakor da vse vesoljstvo družega ni, nego ljubav! Z rokama si pokrije obraz. Sram ga je tega, kar je v tem trenutji spoznal na sebi. Menil je za gotovo, da mu je duša otrpnela, da mu je srce okamenelo, pa zdaj izprevidi, da ni tako. Iz nova se v njem vzbuja hrepenenje po veri, po upu, po sreči, po ljubezni! Ali je pa njegovo hrepenenje pametno?

Ni li podoben pijancu, ki je žejen, vedno žejen, in v vinu, ki je njegov strup, išče svoje slasti, svoje sreče? Seže zopet po knjigo in lista malomarno po nji.

Ko se je Alenka ločila od Hilarija, stopa brzo po zelenem travniku, kakor bi jo kdo gonil. Pri tem še ne zapazi, da je nevedé prestopila ozko stezico, ki se kakor trak vije do gozda. Čvrsto, dasi nerodno, stopa po visoki trati, neusmiljeno teptaje pisane cvetice, moleče svoje nežne glavice proti solncu, kakor bi koprnele po njegovih vročih poljubih.

Ko pride že močno spehana v gozdno senco, zavre svoje korake. Vedno počasneje hodi. Lice, od pekočega solnca in notranje razdraženosti silno žareče, ji vedno bolj blede, glava ji vedno bolj leze k prsim, prejšnja razburjenost se spreminja v globoko pobitost. Ne da bi vedela kedaj, stala je pred zaželjeno bukvo. V istem trenutji sede pod njo na znani koren, duša ji vzkipi še nikoli prej občutene bridkosti in tiho zajoče.

Nenadoma se ji zdi, da je po tleh zašumela ležeča suhljad, kakor pogažena od človeške stopinje. Hitro privzdigne glavo, si otre solze in se plaho ozre. Pri tem ji bije srce, kakor bi hotelo počiti, neugoden čut jo obhaja, kakor slutnja neke nevarnosti, ki ji preti. A nikogar ne vidi. Dolgonoga kobilica, koja je najbrž iz bližnjega travnika izgrešila v gozd, poskakuje pred njenimi nogami in pa velika gnjusna miš leti vsplašena mimo nje. To je vse, kar zapazi živega.

Čez nekaj trenutkov zopet zasliši ono skrivnostno šumljanje, pa glasneje nego prej. Psiček, ki jo je bil zvesto spremljal do sem, in zdaj, videč jo solzečo, klaverno čepel pri njenih nogah, privzdigne mahoma glavo, upre oči, nateguje ušesa, naposled pa skoči kvišku ter veselo zalaja. Alenka je zdaj vedela, da je zagledal znanca. Zopet ji začne srce utripati, bije ji po sencih, zatemni se ji pred očmi, da vse stvari vidi pred seboj kakor v meglo zavite. In skoz to meglo zagleda, kako se ji nekdo približuje, ne razločuje sicer črt njegovega obraza, ali postava in hoja sta ji predobro znani.

„Moj Bog, moj Bog!“ vzdihuje razdvojena in zadregeče od nog do glave, „samo danes, samo v tem trenutku da ne bi njega srečala!“

A Veránič ni mislil tako, ker on je bil, ki se ji je pridružil. Ravno o pravem času jo vidim, mislil si je sam pri sebi. Uverjen je bil, da ga je silno hrepenenje po nji privabilo sem. Srca, koja je združila ljubezen, gojé enake želje, enaka hrepenenja, čutijo enake presunjenosti, obhajajo enake omame.

„Alenk — gospodična Alenka, Vi ste se jokala?“ začudi se Veránič s sočutnim glasom, brž ko pride blizu nje. „Menil sem, in trdila ste mi to sama, da ne poznate žalosti, a Vaše upálo lice mi svedoči o nasprotnem.“

„Človek ima časih svoje trme, za koje si sam ne ve odgovora,“ odvrne Alenka prisiljeno se nasmehnivši. Pri tem pa ji je glas negotov od silnega prizadevanja, da ukroti vihar, ki ji razsaja v prsih.

„A Vi nimate trm,“ odvrne Veránič s prepričanjem. „Da ste se solzila, imela ste svoj poseben vzrok.“

Alenka živo zardi. Seveda ga je imela, ali njemu ga vendar ne more povedati. Še nikoli v njenem življenju je ni kako vprašanje spravilo v večjo zadrego, kakor to. Ni vedela pravega odgovora. Čudila se je sama temu, saj ji niso nikoli pošle dovtipne besede in verjetni razlogi; vedela si je vselej pomoči, naj so bili položaji še tako zamotani.

„Ste se menda pričkala s Hilarijem?“ pozveduje on dalje, ker ona mu noče ali ne more odgovoriti.

Alenka še bolj zardi; videti je silno vznemirjena.

„Ali Vam je očital nezvestobo?“ nadaljuje Veránič neusmiljeno, kakor da bi ga njena zmočenost posebno veselila. Pri tem pa njemu samemu šviga temna rdečica po resnem, ogorelem lici.

„Nezvestobo? Meni, da bi Hilarij očital nezvestobo?“ zakliče Alenka presenečena in za trenotek se njene oči smelo upró v njegove; „nima do tega pravice!“

„Ne?“ reče Veránič s sumljivim glasom. „Čul sem pa, da ste toliko, kakor zaročena ž njim.“

„Ali je mogoče zaročiti se s kom brez —“

Pogumno, skoro silno je Alenka začela stavek, nenadoma pa sredi njega osramočena umolknila.

„Brez česa?“ pozveduje on hladno.

„Brez ljubezni!“ zakliče ona naglo.

„Ali vi nikogar ne ljubite?“ reče on z nagubanim čelom in jo ostro pogleda v oči.

Ona hitro obrne od njega svoj pogled. „Niko — moj Bog, jaz ne vem, mislim pa, da — oh, kako težko je odgovoriti na to vprašanje,“ reče v eno sapo z žarečim licem. Ustnice pa ji zatrepečejo, kakor bi premagovala jok.

Veránič se ji približa.

„Dekle, govorite resnico!“ reče trdo razburjen. „Imel sem Vas za najodkritosrčnejše bitje, upal sem, da ne poznate hinavščine.“ „Poglejte mi v oči,“ nadaljuje po kratkem prenehanji s spremenjenim, mehkim glasom, „v one oči, koje, kakor ste enkrat v svoji odkritosrčnosti priznali, Vam vzbujajo sočutje. One naj Vas prisilijo govoriti resnico.“

Mehanično ga sluša Alenka. Trenotek se ozre nánj, a potem še bolj zmočena hitro povese oči.

„Ménim, da — ljubim!“ zašepeče komaj slišno.

Veránič, ki jo je mej tem opazoval z nepopisnim nemirom, seže ji radosten v besedo: „Ljubite morda tega resnega, nezaupnega, nesrečnega moža? Alenka, ali je mogoče? Ni li samo sočutje, kar menite, da je ljubezen? Alenka, Alenka, ne vzbujajte v meni upov, koji bi se morda za vselej porušili. Ko bi bil še enkrat prevarjen, gorjé meni! S svojo roko bi končal to svoje zoprno življenje, če sem tudi materi na smrtni postelji obljubil, da tega ne storim nikoli. Saj potem ne bi imel več vere v nič, niti v Boga ne!“

Alenka se zgrozi ter nehote seže po njegovo roko, kot da hoče to zabraniti.

„Potem bi bilo tudi mene konec!“ vzdihne presunjena. —

„Ali smem tedaj upati, Alenka?“ povpraša on z vznešenim glasom in upapolnim svitom v oživelem očesu. Na to seže po nje roki in jo potegne k sebi, tako blizu, da sliši nje težko sopenje, da nje topla sapa boža razvneto mu lice.

„Kaj je meni? — Kaj se godi z menoj? — Ta sreča!“ mrmrá Alenka, kakor v sanjah.

„Ljubav se je v tvojem srci naselila, Alenka, ljubav do mene že na pol izgubljenega trpina,“ razloži Veránič močno ginjen ter jo vedno tesneje poteguje k sebi.

Alenka, premagana od sladke omame, zapre oči ter spusti glavo na njegovo ramo.

On jo nekaj trenutkov opazuje z neizmerno ljubeznijo. „Oj, te mile oči, ta jasni čisti pogled, on me je vzdramil iz temnih sanj, on je zanetil v meni up prerodenja. To svojo blaženo izpremembro čuvaj, goji v svojih prsih, Alenka, da me iz pekla obupnosti, v kojoj sem se bil ugreznil, povzdigneš v nebesa vére in upanja.“

In s pobožnim, utripajočim srcem se skloni nad njo ter jo boječe poljubi na rosne oči.

V tem svečanem trenutku vzdrami oba neprijeten, oduren smeh. Alenka, vsplašena, se brž iztrga iz Veráničevih rok. Še predno koga zagleda, sluti, ugane, čegavo je to grdo, zaničljivo posmehovanje.

„Ha, ha! ta koticék je res nebešk, kakor nalašč vstvarjen za skrivne posete,“ roga se naposled predobro ji znani glas. „Nimate slabega okusa. Nebo nad vama, pokoj okoli vaju, Alenka nedolžna, kot dete, gospod Veránič resen, kot svetnik, res, vajino pomenkovanje —“

„Hilarij, nehaj! Hilarij, usmili se mene, njega,“ seže mu Alenka razdvojena in osramočena v besedo ter se približa Hilariju. S križanima rokama, spreminjenih lic, stal je Hilarij ne daleč od njiju, nepremakljiv kakor kamneni kip in ju srpo opazoval.

„Gospod Hilarij, bodite mož,“ reče Veránič resno, mej tem ko se mu tudi on približa. „Čemu mučíte sebe in Alenko z razdraženimi prizori? Vedeli ste že davno, še predno je mene usoda sem zanesla, da Alenkino srce Vam ni bilo in Vam tudi nikoli ne bode več, nego srce ljubeče sestre. Ne kalíte ji torej mlade, blažene sreče z neplemenitim postopanjem, koje se tako malo ujema z Vašim sicer blagim srcem. Preplašena je itak dovolj. Napravíte spravo ž njo,“ nadaljuje ter prime Alenko za roko in mu jo privede blizu, „objemíte svojo sestrico in obljubíte ji, da ji tudi v bodoče ostanete zvest brat.“

Hilarij se zgane. S temnim, očitajočim pogledom se ozre nanjo, ki je trepetala po vsem životu kakor nežna trepetlika, potem se brž, z odurnim kretanjem, obrne od nje.

„Sestra!“ ponovi bolestno, skoro obupno, „sestra ne bode ona meni nikoli, niti jaz nji brat!“

In predno sta se Alenka in Veránič od osupelosti vzdramila, zbežal je od tod.

IX.

Pozno zvečer onega dné sedi Alenka v svoji sobici poleg svetilnice in gleda z navideznim zanimanjem, kako Marijana krpa in maši luknje pri perilu.

„Pojdi spat, otrok,“ opozarja Marijana, „jednajsta bode skoro; sicer že ob desetih trdno spiš. Ko bi že jaz mogla leči,“ vzdihne, „a gospodinja mi je naročila, da moram ta kup perila še nocoj došivati, ker jutri bode zglajeno.“ In poteza iglo, pa ne tako urno, kakor sicer. Vidi se ji, kako se bojuje z zaspancem. Oči drži na pol odprte, nje velika glava z debelušnim obličjem se maja semintja, kakor nihalo pri uri.

„Nocoj nimam nič spanja,“ izgovarja se Alenka s skrivnostnim glasom, „takó sem srečna!“

„Kaj bi ne bila srečna,“ očita ji Marijana, „vsega imaš, česar si le moreš želeti. V tvojih letih sem bila tudi jaz vesela in srečna.“

„O, ni to, kar menim,“ odvrne Alenka, koji srce kipi od vznesenosti in koja čuti silno potrebo, da bi si je nekoliko olajšala, „tudi včeraj sem bila mlada, kakor danes, in vendar, kaka razlika záme med včerajšnjim in današnjim dnem!“

„No, kakšna vendar, radovedna sem,“ mrmra Marijana.

„Sinoči, ko sem kakor nocoj opazovala tvoje pridno šivanje, čutila sem se čez vse nesrečno, nocoj pa — ah, Marijana, ali veš že, da me ljubi?“ pristavi vzradostena ter burno objame nekdanjo svojo dojko.

„Ali je to kaj novega?“ odvrne dojka mirno. „Vedela sem to že davno. Vsa hiša, ves trg ve, da te ima rad.“

„Vsa hiša? ves trg?“ začudi se Alenka. „Kaj neki bledeš, Marijana? Saj sem še jaz šele danes izvedela to veselo skrivnost.“

„No, če je skrivnost, da je Hilarij ves zamaknjen váte, potem tudi jaz nisem več Marijana,“ poroga se dojka.

„Ni Hilarij, kogar menim,“ reče Alenka tiho, in vidi se, da ji spomin na Hilarija vzbuja žalostne čute.

„Ne?“ začudi se Marijana ter upre, kolikor le more, svoje medle, zaspane oči v Alenko, da se prepriča, ne uganja li menda burke ž njo. „Kdo potem?“

„Veránič, ogrski graščak!“

„Sveta Mati božja!“ zavzame se Marijana in delo ji pade iz rok, „kaj bo iz tega?“

„Kaj bo? Nič, rada se bova imela,“ smeje se Alenka presrečna.

„Da, da, vem, da se bodeta ljubila, iskreno, čez vse ljubila, kakor sva se jaz in moj Bastelj, ali kakšen bode konec vajine ljubezni?“

„Konca sploh ne bo, kakor upam,“ zavrne Alenka, „vsaj tako dolgo ne, dokler živiva.“

„Ti me ne umeješ,“ reče Marijana v skrbéh. „Tak imeniten gospod, bogat graščak, gotovo ne bo jemal v zakon preproste gospodične, kakor si ti; in, moj Bog, ako se ne vzameta, potem pa gotovo pride nesreča v hišo.“

Nje priprosta pamet se ne more sprijazniti z mislijo, da bi se utegnila dva človeka ljubiti, ne da bi pri tem mislila na ženitev; kedar pa ni ženitev mogoča, da bi mogla njiju ljubezen vstrajati brez prestopka. Saj to ve iz svoje izkušnje. Toda, da bi Alenki odkrila svoj dvom in strah, se ji ne vidi umestno. Govoriti hoče rajši s poštarico pametno besedo o tej stvari.

Je pač res, da je jezik hitreji, nego pamet. In Marijanin jezik, je imel brezmejno naglost, kedar se je začel gibati.

Sodni dan, kojega je Marijana v hiši povzročila s svojim gibčnim jezikom, bil je silovitejši, nego si je sama prej mislila. Obžalovala je potem svoje lahko-miselno kramljanje, a bilo je prepozno. Poštarica je tarnala, vzdihovala in se rotila, da velikašev in sploh takih lahko-miselnih gospodičev, koji od samega dol-zega časa kratijo čast poštenim dekletom, ne vsprejme

več kot stalnih gostov pod streho. Njeno javkanje je odmevalo daleč izven kuhinje. Presolila je onega dné juho, prismočila pečenko, strla posode več nego sicer v pol leta.

Ko je poštar zvedel, da se rada vidita Veránič in Alenka, prvi trenotek ni spregovoril besede. Nena doma pa prodre njegova jeza s tako silovitostjo, da se ga je njegova žena, koja mu je prinesla novico, do živega prestrašila. Kar more srd narekovati psovk in kletev, izbruhn timer v eni sapi nad zaljubljenima grešnikoma. In gorjé njima, ko bi mu bila tedaj v bližini.

Poklical je Alenko. Ko se ona, ne sluteč nevihte, podviza k njemu, zdrobil bi jo bil, da ni slučajno v istem trenotji tudi Veránič vstopil na pošto, da pogleda, je li kaj pisem zánj.

Mirni in resni Veráničev nastop ukroti nekoliko poštarjevo jezo. Z enim mahom spozna Veránič, kaj se tu vrši. Ne premišlja si dolgo. Stopi pred razkačnega Alenkinega strijca ter prosi za roko njegove varovanke.

To snubljenje pa poštarja huje osupne, nego ga je osupnila vest o Alenkinem nespametnem nagnjenji do ponosnega plemenitaša. Je li mogoče, da bi Alenka postala imovita graščakinja?

Njegovi ženi je to snubljenje neizrečeno laskalo, a on si je dejal natihoma, da bi bil rajši videl Alenko kot svojo sinaho. A dober, kakeršen je bil, dasi silno hude jeze, privoli brž v to zvezo in se sam veseli s presrečnima zaročencema.

Še isto jesen bi morala biti njuna poroka. Veránič se ni dal pregovoriti, da bi čakal še leto dni zavoljo Alenquine mladosti. Silil je v to zvezo, kot bi se bal, da ne bi ga iznova prevarila sreča, koja se mu je takó nenadoma prikazala. Alenquina ljubezen ga je bila sicer mahoma ozdravila vseh njegovih nečednosti, razven ene: nezaupnosti. Te hibe ni mogla zbrisati iz njegove izkušene duše. Ni hotel še verjeti, da postane Alenka njegova sladka last, dokler je ne imenuje svoje in je ne odvede na svoj dom.

Alenka je tudi zdaj, kot nevesta imenitnega moža, opravljala prejšnja svoja opravila. Poštar je

sicer koj pozvedoval tu pa tam, da bi dobil Alenki naslednico pri pošti, pa ker ni še bil naletel prave, je Alenka še vedno opravljala poslovanje odpraviteljice. Kakor prej je postregla uljudno vsakemu še tako revnemu človeku, imela za vsakega, ki se je oglaševal pri uradnem oknu, prijazno besedo in ljubezniv nasmehljaj. Ni se prevzela zaradi svoje sreče, vedela je, da postane v kratkem mogočna gospa, a ta misel je nikakor ni motila. Čutila se je presrečno v svoji ljubezni in Verániča bi bila ljubila baš takó iskreno in globoko, da je on priprost mladenič, koji bode moral v potu svojega obraza rediti sebe in njo.

Nekega dné vzbudi njeno pozornost precej veliko, debelo pismo. Na to pismo so bili vtisnjeni amerikanski, ogrski in naposled avstrijski pečati. Bilo je Verániču namenjeno.

To redko pismo opazuje z zanimanjem. Amerikanskih znamk še ni bila videla doslej; ne vzbuja pa v njej niti radovednosti niti skrbi. Na stran je položi, da mu je izroči sama.

Ko se proti večeru, kakor navadno, snide z Veráničem na vrtu, poda mu je takoj.

Veránič pogleda pismo, obrača je sumljivo na vse strani, kot da si ga ne upa odpreti.

„Romalo je skoz pol sveta,“ opazi Alenka brez sumnje.

Veránič je videti vznemirjen in vtakne pismo, češ, čital je bodem pozneje. A njegov nemir raste z vsakim trenutkom. Seže še enkrat po pismo in je odločno odpre.

Ona ga noče motiti pri čitanji in se med tem bavi s cveticami.

„Alenka,“ pokliče jo naenkrat Veránič, „sem pojdi!“ V njegovem glasu odmeva nekaj tajnostnega, bolestrnega, kar jo bridko presune.

Alenka je stala v trenutku na njegovi strani ter ga nemo pogledala z začudenimi očmi.

„Dobil sem neprijetno vest, katera bo tudi tebi nadležna,“ reče Veránič z lahkotnim, malovažnim glasom. A hlastnost, s kojo se pri tem oklene Alenkinе roke, in upalost njegovega obraza svedočita o njegovi notranji razburjenosti.

„Nobena vest, koja Vas zadene, mi ne bode nadležna,“ odvrne Alenka iskreno. Ni se še mogla privaditi tikati svojega ženina. „Da le Vas vidim zdravega in srečnega, da le vem, da sem Vam ljuba; vse druge stvari, naj bodo še tako resne, me ne morejo posebno vznemirjati.“

„Kako me tolažijo tvoje besede,“ vzdihne on. „Ne preplaši se torej, ljubka, saj kar izveš, ne bode nikakor oviralo najine sreče. Samo osupne te, kakor je mene.“

Govoril je vedro, krepko, a zvok njegovega glasú ni bil jasen, in njegova roka, ki je Alenko potegnila k sebi, se je malo tresla.

Alenki postaje nenadoma nepopisno čudno pri srci. Nekaj ji zdaj pravi, da je ono pismo v tesni zvezi z njuno ljubeznijo, da ima ono določiti o njuni bodoči sreči ali nesreči.

Veránič zapazi nje nemir. „Samo trenotek bodi pogumna,“ ji prigovarja skoro proseče. A on sam ne čuti poguma, da bi ji povedal, kar stoji v pismu. Sluti, da učinek teh maloštevilnih besed bode grozen, morda celo njemu usodepolen. A zgoditi se mora, njegova moška čast to zahteva.

„Trije mesci so pretekli,“ začne torej pripovedovati, „kar mi je Newyorška gosposka poslala naznaniilo o Adrijenini nesrečni smrti. Danes pa mi baš oni urad poroča, da Adrijena še živi. Ladija, na koji je potovala, se ni potopila, kakor se je bila raznesla novica, temveč samo prevrnila. Mnogo potovalcev je pri tem utonilo, a mnogo se jih je rešilo. Med rešenimi je bila tudi ona. V Filadelfijski bolnišnici leži, odkar so jo oteli smrti, hudo bolna. Gosposka zahteva od mene, da bi prevzel bolniške troške, ker ona nima beliča. — In zdaj si zvedela vse,“ pristavi z globokim vzdihom, kakor da se je rešil hude muke, in se plaho ozre nánjo.

Alenka, začuvši, da Veráničeva žena še živi, z dregeče vsa zgrožena, z rokama pa si pokrije zavzeti obraz. Ne jeden vzklic, ne jeden vzdih ni prišel iz njenih ust, in še dolgo potem, ko je Veránič umolknil, ostala je néma, kakor brez življenja.

Dolgo je Veránič čakal odgovora, a odgovor ni hotel priti. Toda nje blede čelo, edino, kar se je videlo iz njenega zakritega obraza, nje zabledeli roki, na kojih je kri do cela izginila, da so se videle, kot bi bile voščene, pravili so mu glasno dovolj o nje duševnem stanju.

„Alenka!“ zakliče bolestno in ji potegne roki raz lici, „ne veš mi besede povedati?“

Alenka se zgane.

„Ona živi, jaz sem za Vas izgubljena!“ zaječi bolestno ter se mu počasi umakne. „Oh, kako kratka je zemška sreča!“

„Motiš se, ljuba!“ tolaži jo Veránič, „ti si moja in ostaneš moja na veke. Naj si bode Adrijena mrtva ali živa, záme je izgubljena!“

„Izgubljena, morda, a pri vsem tem je vendar Vaša poročena žena“, odvrne Alenka žalostna.

„Dam se od nje ločiti, potem ni več moja žena,“ zavrne on odločno.

„Ločiti? ločiti?“ se zavzame Alenka. „Ali ne veste, da kogar zakon veže, privezan je do smrti?“

„Da, zakon kot svetotajstvo, kot sveta vez, koje cerkev blagoslavlja, je nerazločen, a ne civilni zakon. In Adrijena, kakor ti je znano, bila je z manoj samo civilno poročena.“

„Vem, in vendar — ali ne, ne! dokler ona živi, ne postanem nikoli Vaša soproga,“ zakliče Alenka razdvojena.

„Alenka, ali je tedaj taka tvoja ljubezen do mene?“ očita ji on užaljen.

„Baš, ker Vas ljubim, neizmerno, nad vse ljubim, bolj nego svojo srečo, ne privolim več v najino zvezo. Ne postali bi več srečni z menoj. Jaz ne bi bila več Alenka, koje ste dozdej poznali. Kot zel duh bi Adrijenina očitajoča podoba stala vedno med nama. Jaz menim, da ljubezen nahaja pokoj samo v poštenji, in moja ljubav do Vas bi se mi tedaj zdela prestopok proti Adrijeni. In to bi me delalo otožno, nezaupno, nesrečno! In potem, kdo vé, kakšen prevrat bi se zvršil sčasoma v Vaši duši.“

„Nobeden ne!“ zavrne hitro Veránič z odločnostjo. „Adrijene ne ljubim več in tudi nikoli več je ne bom.“

„Ali ste o tem tako uverjeni?“ reče Alenka dvomljivo. „Zdaj seveda ste o tem uverjeni, ker biva daleč od Vas; pa ko bi jo nenadoma zagledali, ko bi čuli nje glas, ali ne bi se v Vas prejšnja čustva vnovič vzbudila? Ljubili ste jo tako iskreno, tako globoko; prava ljubezen pa, menim, nikoli popolnoma ne ugasne.“

„Motiš se,“ odgovori Veránič mračno; „z Adrijeno ni več sreča mogoča. Moja vera do nje je izgubljena, a brez vere ni sreče, tem menj pa prave ljubezni. Kaj se pravi resnično, blaženo ljubiti, naučila si me stoprav ti, Alenka. Ti torej edina imaš pravico do moje ljubezni, do moje osebe; le tebe čaka mesto soproge na moji strani,“ končuje Veránič, kot bi prisegal, s slovesnim glasom.

„Ne postanem, gospod Veránič, gotovo ne postanem nikoli Vaša soproga, dokler diše Adrijena.“ „O,“ hrabro nadaljuje, ker ji on hoče seči v besedo, „ne silite več v mene, usmiliti se me! Nesrečna sem itak dovolj, saj mi jedino tolažbo privoščite, da si ohranim čisto vest.“

„O ti pretirana čednost, ki pogubljaš človeka, mesto, da bi ga spasila,“ roga se Veránič zdvojen. „Ali si tudi pomislila, Alenka, da s svojo odpovedjo pahneš mene v obup? Predobro čutiš, da se Adrijeni nikoli ne približam in ko bi ona sto let živela. Naj bi tedaj jaz, naj bi ti, zavoljo nespametne tvoje trme, trpela do konca dni?“

„Ne vidim druge rešitve,“ reče Alenka, solze komaj vzdržujoč; ne lastna, njegova boleost jo presune. „Nesrečna, neizmerno nesrečna bodeva odslej, ali zato si ohraniva vzajemno spoštovanje in sladko zavest.“

„Alenka, Alenka,“ seže ji skoro togoten v besedo in jo trdno prime za roko, „ali me resno misliš zapustiti? Ali ni upanja, da bi ti enkrat, menda celó v kratkem, modreje sodila o tej stvari? Nočem verjeti, da si spregovorila zadnjo besedo.“

„Zadnjo, gotovo zadnjo, prijatelj moj ubogi!“ zavrne ona presunjena.

„In ti, kaj boš ti počela vse svoje dolgo življenje? Ali misliš, da se ti ne bo tožilo po meni? Ali, oh kaj

vprašam,“ pristavi pobit, „moral bi slutiti tvojo usodo. Hilariju postaneš zakonska družica; srečna bodeš ž njim in se tako kmalu iznebiš mojega spomina.“

Ona ga nekaj časa neverno, z očitajočim pogledom opazuje. Toda kmalu se prepriča, da iz njega govori samo obup, ne pa zavest. O, ona vé, da Veránič ne more tako nizko o nji misliti.

„Ako Vas more tolažiti zagotovilo,“ reče na to z negotovim glasom, „da moje srce Vam ostane zvesto, dokler se bode gibalo v prsih, potem le zaupno vzemite to prepričanje seboj.“

„Ti mi ostaneš zvesta, Alenka? Zvesta, ko bi se tudi nikoli več ne videla?“ vzklikne Veránič z vznesenim glasom. „Že sama misel, da bi utegnila družega ljubiti, mi hoče vzeti pamet.“

Na bledih Alenkinih ustnih zaziblje se bolesten, toda blažen smehljaj. Še-le zdaj je zvedela, kaj je ona njemu. Kako jo tolaži, hrabri, vzpodbuja k vsaki žrtvi njegova verna, globoka ljubezen.

„Sedaj, ko imate mojo obljubo, izpolnite mi še eno prošnjo, zadnjo,“ reče na to in za hip vzradoščeno lice se zopet zresni: „Odpotujte kar najhitreje!“

„Tudi to!“ zastoka on. „Ali si bodeva dopisovala?“ „Bog ne daj!“ odvrne ona.

Hud boj je izražen v Veráničevih črtah.

„Pa ko bi nenadejano prišel v dveh, v štirih, v desetih letih in bi tirjal od tebe svojo pravico, Alenka, ali boš ondi voljnija, milosrčnejša, nego si danes?“

„Kdo bo stavil svoje upe na smrt drugih,“ posvari Alenka in se živo zgane. „Privoščite Adrijeni življenje; tako mlada je še,“ pošepeče s povešenimi očmi. „Če bi se pa Vi kedaj vrnili in bi Vaša roka, Vaše srce bilo prosto, najdete me pripravljeno iti z Vami,“ pristavi svečano. — „Toda, zapustite me, Veránič; skrajni čas je že. Hodite z Bogom!“ in mu poda obe roki v pozdrav.

Veránič seže hlastno po njih in jih vroče poljubi.

„Ali se morava res že zdaj ločiti, Alenka? Pa tako hladno me pozdravljaš, a to slovo je morda slovo za večno!“ očita ji mehko.

Njegova ponosna, strastna narava se je bila nehoté spremenila v ponižno udanost pred nje krepostjo in milobo,

V Alenkini duši se vname hud boj: ljubezen, sočutje, bridkost in dolžnost pretresajo ob enem nje zmučeno srce. A ljubav in sočutje premagate. Sama ni vedela kako, ovila je roki okoli njegovega vratú šepetaje do solz ginjena: „Mir s teboj, Veránič!“

X.

Štiri leta so pretekla po teh dogodbah. V gostilni „Pri pošti“ se ni mej tem ničesa izpremenilo, vse je teklo po starem tiru. Poštar hvali, kakor prej, svoje konje in svojo pošto, veseli se kakor prej vsakdanje domače družbe, s kojo tako prijetno kvarta; poštarica vlada v hiši in kuhinji, a Alenka je ostala nekdanja marljiva in prijazna odpraviteljica. Razcvela se je v mično dekle, mičnejšo, nego je obetal nje malovažni otročji obraz. A zato je izgubila nekaj, kar je takrat dajalo nekakov čar vsi osebi, nagajivost in veselost. Odkar je bil Veránič odpotoval, in to se je zgodilo brž drugo jutro po onem zadnjem usodepolnem razgovoru z Alenko, nihče ni več videl, da bi se bila kdaj od srca smejala. Ko je oddrdral poštni voz, ki je odnesel vse njene upe, njene nade, njeno ljubezen, oklenila je roki okoli strijčevega vratú in se bridko zajokala. Strijc je zalučil v zaprta vrata debelo knjigo, katera mu je ravno stala pri roki in iz srca proklel — knjiga in kletev sta veljala preklicanemu odhajajočemu magnatu — potem pa objel ubogo Alenko in se ž njo zajokal. Od onega dné ni potem nihče več v hiši omenjal Verániča in njegove ljubezni.

Hilarij je bil takoj po onem gozdnem prizoru odpotoval, najprej k nekemu prijatelju na Koroško, potem, ne da bi se prej oglasil doma, kar naravnost v Gradec, da prebije zadnje doktorske izpite. Ko je srečno dovršil te, bil je pol leta sekundarij v ondašnji bolnišnici, na to pol leta vojaški zdravnik, a naposled se je naselil kot zdravnik v manjšem mesteci na Slovenskem.

Sreča mu je bila mila. Kmalu si je pridobil ime; imel je prakse in zaslužka več, nego bi je bil kedaj upal dobiti. A doma še ni bil, odkar je bil zadnjič kot vibra odrinil. In tega je bilo kmalu štiri leta.

Naenkrat pa se v njem vzbudi hrepenenje po rojstvenem kraju, po dragih roditeljih in, kaj bi si prikrival, tudi po Alenki. Srce mu urneje bije, mislečemu nánjo. Kako dolgočasno mora biti njeno življenje, tako sami, prepuščeni žalnim spominom!

Ni se dolgo premišljeval. S kratkimi besedami naznani doma svoj prihod in predno so se ga nadejali, bil je že tam.

Občno in odkritosrčno veselje je povzročil njegov prihod. In tudi on se je iz vsega srca vzradostil o prijaznem sprejemu, posebno o Alenkinem. Bal se je svidenja ž njo. Kaj naj reče on, kako se bo de ona vedla nasproti njemu, mislil je večkrat v skrbéh. In dasi mu je srce zdregetalo in beseda obtičala v grlu, ko je segel v nje desnico, njena mirnost in ljubeznivost sta ga kmalu spravili v ravnotežje.

V kratkem času sta si bila kot nekdej dobra prijatelja; zdelo se je, kot da nikoli ni senca kalila vzajemnega nju zaupanja.

Toda Hilarij se je kmalu naveličal vsakdanjega prijateljstva. Stara bolezen ga zopet popade. Če mu je Alenka bila prijetna v otroški najivnosti, prikupila se mu je zdaj še bolj kot resna, zamišljena ženska. Spoznal je kmalu, da nje rana po Veráničevi izgubi še krvavi; toda njena udanost, njena hrabrost, njeno samozatajevanje, da se nikoli ni pritoževala nad kruto usodo, vzbujali so v njem poleg ljubezni občudovanje in sočutje. Pač škoda, da bi tako redka cvetica kar tako ovenela, ne da bi koga osrečevala s svojo plemenito vonjavo, mislil je čestokrat. Ah, kako bi on hotel vzgojevati, obožavati to cvetko, ko bi kdaj postala njegova! A njeno sicer prijazno in blagohotno vedenje ni nikakor bilo tako, da bi vzbujalo upe. Da bi pa še enkrat zavrnila njegovo ponudbo, ne, tega si ni želel. Drugokratno odbijanje njegove ljubezni bi ranilo ne samo njegovo srce, temveč tudi njegov ponos.

Nekega večera sedita na klopi takoj pri vhodu vrta v zaupnem pogovoru. Tišina je vladala okoli njiju. Cvetice, kojih nedrija so se zapirala v ponočno spanje, majale so se v blede mesečini s skrivnostnim šumljanjem.

Tudi Alenkina zgovornost začne omahovati; vedno bolj tiha postaja, dokler naposled ne utihne.

„V kaj si se zamislila?“ povpraša Hilarij.

Tudi njemu postaja v tej svečani tihoti prirode nekako milo pri srcu.

„Mislila sem,“ odvrne ona in zre sanjarsko pred sé, „so li res te nežne cvetice neobčutne stvarce? Glej, kako se zibljejo v nočni sapi, kakor bi uživale hlad, kako si šepečejo med seboj, kot bi se veselile življenja. Zdi se mi, da bi cvetke bile več vredne, da imajo dušo, nego mnogotero bedasto in neobčutno človeško bitje.“

„Prav imaš, Alenka; koliko je ljudi, ki ne zaslužijo, da jim srce v prsih bije, koje oni spremenijo v neobčuten kamen,“ priznava ji Hilarij. „Toda upam, da mene ne prištevaš oni vrsti ljudi. Ali morda misliš,“ nadaljuje vedno ognjeviteje, „da sem jaz neobčutljiv nasproti tvojim bolestim, ali menda celo, da ti privoščim nesrečo? Ne omenjam tvoje tuge iz dveh vzrokov, prvič, ker se bojim, da ne bi ti s tem postal nadležen, drugič pa zato ne, da ne bi ti povzročil še večje bridkosti. In vendar sem si v svesti, da bi jaz znal lečiti tvoje rane, ker poznam človeško srce. Saj kdor je, kakor jaz, že prebil dušne in srčne borbe, nagiblje se k sočutstvu. Alenka,“ pristavi z negotovim, prosečim glasom, „zaupaj mi vendar, kako je s tvojo ljubeznijo do Verániča!“ „Kaj res še ne veš, da je med nama vse končano?“ začudi se Alenka.

„Da je vse končano, da, to sem zvedel,“ odvrne Hilarij zmeden, „a jaz bi še rad zvedel, je li rana, koja te je zadela vsled njegove izgube, globoka, ali je upanje, da se kedaj zaceli.“

„V mojem srci sploh ni rane,“ zavrne ona. „On me je zapustil, ker sem jaz želela, ker se je moralo zgoditi. Da sva se morala ločiti, obžalujem, a srce ni zato zavrglo svojega malika; moje ljubezni do njega ni oddaljenost ohladila, niti je ne bo.“

„Ne bo se ohladila, tudi ko bi zvedela, da se on nikoli več ne povrne, kar se najbrž zgodi?“ pozveduje Hilarij in neprijeten čut, mrzlici podoben, pretresa mu vse ude. „Nočem te žaliti, Alenka,“ nadaljuje, „ali kot dober prijatelj hočem in moram odkritosrčno govoriti s teboj.“

„Veránič je gotovo vseskozi spoštovanja vreden človek; je tudi prijeten, ker je izobražen in ker ima čustvo. Ali, verjemi, da mož, koji, kakor Veránič, strastno ljubi, redko kedaj ljubi resno in trajno, ker je strast že sama na sebi kratkodôbna in spremenljiva. Plameni, koji nenadoma vzplapolé, skoro ugasnejo. Bog zna, kod on zdaj hodi, veseleč se nove zmage.“

Alenki sili na jezik rezek odgovor; tako neprijetno jo je zadela ta ostra in, kakor je bila prepričana, krivična sodba o Veráničevem značaji. A naposled sprevidi, da Hilarijev namen ni hudoben, dasi nekoliko sebičen, kakor je slutila.

„Hilarij,“ reče brez ovinkov, majaje nezadovoljno z glavo, „ti si zopet delaš prazne upe gledé mene, in to me žalosti. Ali te ni dovolj izučila prva prevara?“ „In vendar upam, Alenka,“ deje Hilarij, presrečen, da ga je Alenka razumela, kar se njemu vidi kot dobro znamenje. „Vem, da me ne boš mogla danes ali jutri še ljubiti; toda v jednom, v dveh letih, kedar onega popolnoma pozabiš, sem preverjen, da te mora moja zvestoba in vztrajnost ganiti. Ljubil te bom toliko, da me bodeš na zadnje še ti ljubila!“ zakliče navdušen.

„Ker ne more Veránič postati moj soprog, ne omožim se nikoli,“ reče ona z odločnim glasom.

„Alenka, kaj govoriš?“ zavzame se on.

„Samo resnico. Čutim, da ne bom mogla nikogar več ljubiti.“

On se užaljen obrne od nje.

„Žalila, užalostila sem te, ali odpusti mi,“ prosi Alenka in seže po njegovo roko v znamenje, da želi spravo ž njim. „Resnica prepogostoma boli, ali koristna je in blagonosna. Čemu bi nekaj obetala, kar vem, da ne bom nikoli mogla izpolniti? In ti,“ nadaljuje sramežljivo, „ali bi maral za ženo, koja ne bi tebe ljubila, še huje, ki bi podobo drugega negovala v srci?“

„Potem pa se me ne dotakni, da mi tvoja bližina ne vzbuja sladkih, a žal, praznih upov,“ zavrne on jezen ter ji odurno iztrga roko. „Človek sem, a ne svetnik!“

Alenka se preplašena umakne. V hudi zadregi, s povešenimi očmi zamrmra: „Hotela sem te tolažiti, kakor se tolaži prijatelja, brata. Tudi tebe sem tedaj izgubila?“

Nje upalo lice, nje žalostni glas, v kojem je odmevala silna bridkost, ga presuneta. On se ji hlastno približa.

„Odpusti!“ reče osramočen, „toliko trpim!“ ter ji zmeden in ginjen ponuja roko, kojoj je bil iztrgal. „Nisi prijatelja izgubila, še-le pridobila si ga. Jaz se tudi ne oženim nikoli, ker nočeš biti moja. Jaz bodem živel zapuščen in sladki spomini najinih otročjih let mi bodo edino veselje v starosti.“

Nenadoma ga prevzame neskončna bridkost. Vstane s klopi, klobuk si pritisne globlje na čelo in se izgubi v tmni vrta. — — — — —

Prišla je jesen s svojimi otožnimi dnevi, sivimi oblaki in gostimi meglami. Nikjer se neprijetnosti jeseni tako živo ne občutijo, nego po dolinah med gorami. Take doline napolnjujejo po ves dan megle, vlačéče se med njimi, kakor kamenite klade, porinjene od nevidne roke.

Mej tem, ko se v ravnini še veselijo blagodejnih žarkov jesenskega solnca, ondi že dregečejo pod znamenji bližajoče se zime.

Bil je eden takih temnih, otožnih, mrzlih dni. Noč je bila zarana razprostrla svoja črna krila nad mirnim trgom, kjer se vrši naša pripoved. Tema je vladala okrog, le tam visoko blizu neba, je bliščalo nekaj svetlega v dolino. Bili so gorski vrhovi, že pokriti z zimskimi čepicami, s prvim ranim snegom.

Gostilna „Pri pošti“ je edina hiša v trgu, iz koje je slišati življenje, gibanje. Po pivnih sobah sedijo domači gostje, živahno se pogovarjajo ali pazno kvar-tajo. Gospodarjevi in domača družina so že bili pove-čerjali in se razpršili.

V Alenkini sobi sedita kakor po navadi na večer Marijana in Alenka; Marijana pridno nategujoč iglo, Alenka uglobljena v čitanje.

Čez nekaj časa odloži knjigo in globoko vzdihne. Čitala je bila nekaj, kar jo je presunilo, nekaj tako podobnega njeni usodi.

„Rada bi vedela, kaj stoji napisanega v onih knjigah?“ reče Marijana, ki je komaj čakala, da bi Alenka ustavila premarljivo čitanje; „vsakikrat, ko nekaj čitaš, postaneš otožna.“

„Veš, tu notri se izve, kako se ljudem v življenji godi, kako oni trpijo ali kako se veselijo,“ razlaga Alenka.

„Jaz sem menila, da je samo meni namenjena kupa bridkosti; pa kakor se vedno bolj prepričujem, in to ravno iz knjige, na svetu je le malo izvoljenih, kojim bi prizanašala nemila usoda. Ali na ta ali na oni način, skoro vsi ljudje imajo obilo nadlog, pa le malo prijetnosti.“

„No da; če bi bili vsi ljudje tako trmasti kakor ti, ne bilo bi čudo, ko bi se človeštvo utopilo v solze,“ godrnja Marijana. „Ti si proti Bogu največja nehvaležnica. Pošlje ti najblažjega, najpridnejšega človeka, kar jih biva pod solncem, ljubi te, snubi te, na rokah bi te nosil vse svoje žive dni, kakor sem prepričana, a ti — no, pa saj ne zinem več besede,“ pristavi Marijana ter ustavi svoje klepetanje, ker ji Alenka da znamenje, naj molči. „A ti mi potem tudi več ne vzdihuj.“

V tem trenutju zatrobi poštni rog.

„Že zopet zamuda; pošta bi bila morala že pred pol ure priti,“ oglasi se iznova Marijana. Bivajoč ves dan sama pri svojem šivanji, hotela si je vsaj zvečer, ko se ji je pridružila Alenka, odškoditi za mučno, dolgo molčanje. „Jaz ménim,“ nadaljuje svoj samogovor, „da konja postajata že lena vsled starosti in trebalo bi ju torej izpreči. A gospodar visi s tako ljubeznijo na teh starih kljusetih, kakor da bi ne bilo moči ju nadomestiti. Kdo pa sem hodi po hodniku?“ pristavi ter posluša. „Ta hoja ni od domačinov. Da bi gost prihajal ob tem letnem času?“

Tudi Alenka poslušá; tudi nji se dozdeva neznaná ta lahkotná hojá, in vendar, ne popolnoma neznaná. Ni utegnúla dalje pomišljáti. Na dúri nekdo potrka, krepko, odločno, kakor z nerýozno roko, kakor bi se zunaj stoječemu mudilo.

„Le noter, če si pošten človek!“ zakliče hitro Marijana.

Duri se naglo odpró. V vratih se prikaže visoka, ponosná moška oseba, zavíta v potní plašč.

Alenka strmí v prikazen, kakor dá je zagledála dúha. Hitro vstane, toda moči jo zapusté, dá se zopet spusti na stol.

„Alenka!“ zakliče prikazen s srce pretresujočim vzklikom.

Bil je Veránič. Zagledávši Alenko, tudi njega zapuščajó moči; tako razsajájo po njem raznovrstná čústva.

A kmalu se zavé. Stopi bliže, ustavi se pred njo, zre jí pomenljivo v oči, kot dá hoče nje dúšo pregledáti, naposled pá reče z nekakim strahom: „Prišel sem po svojo last; Adrijená že počíva v Bogu!“

Alenka se zgane. Samo enkrat se ozre nánj z nepopisnim pogledom, potem mu stegne obe roki náproti ter reče priprosto: „Vzemi me torej, tvoja sem za vselej!“

* * *

Teden pozneje stopata zarána, ko je tema še obdajála zemljo, Veránič in Alenka proti župní cerkvi; spremljata ju poštar in njegová žena. Ko je župnik odároval tího sveto mašo, poklekne mladá dvojica pred njega, dá ju poróči. Brez šuma, brez bleska, blagoslovi župnik vez dvoje src, ki sta po dolgi in mučni izkušnji našla pokoj v pravi, nesebični, vzajemni ljubezni!

Matija Valjavec.

Spisal Fr. Levec.

(Z Valjavčevo podobo.)

I.

Pri mladih ljudeh je za njih bodoče učenje in delovanje mnogokrat odločevalna prva znamenita knjiga, ki jim pride v roke. Taka se je meni godila z Valjavcem.

Še v mojih časih je bila slovenščina v ljudski šoli prava pastorka. Slovenski brati so nas še naučili v prvem razredu; v vseh poznejših razredih pa so se posluževali slovenščine samo toliko, kolikor je bilo treba, da so nam ž njo nemški jezik „vtepali“ v glavo. V četrtem razredu je pač stalo zadnjo uro v soboto popoldne v šolskem urniku zapisano „Slovenisch Lesen“, toda muhasti Ivanetič je največkrat porabil učno uro za to, da je z nami bril norce ali uganjal svoje debele in s palico dobro osoljene dovtipe.

Tudi na gimnaziji se je stvar izpremenila le malo.

Materinemu jeziku sta bili tukaj pač odkazani v prvem razredu po dve uri na teden, imeli smo v rokah slovensko berilo Bleiweisovo in Potočnikovo nemški pisano slovensko slovnico; toda učni jezik je bil tudi pri slovenščini tuj. Učitelj nam je bil prijazen in čestit mož, mladi dr. Ivan Gogola, ki pa za ta predmet ni imel niti potrebnega znanja niti potrebnega veselja, ker se ga najbrž sam nikoli ni učil

temeljito. Pri branji smo ugibali, kako bi se to in ono reklo nemški, pri slovnici pa mehanično gonili oblike. Nalogo smo pisali po jedno vsak tečaj, in še se dobro spominjam, da smo v prvi nalogi sklanjali „čevó“, a da med 72 učenci nihče ni pogodil pravilne množine „čéva“. Navzlic temu pa se je smel nadejati dobremu redu iz slovenščine vsak, kdor se je dobro učil tudi drugih predmetov.

V drugem razredu nam je bil v slovenščini učitelj Karl Melzer, poštenjak od nog do glave, ki je znal mnogo zgodovine, ki je resnično ljubil svojo „kranjsko“ domovino, nosil v prsih zlato srcé, sicer pa kot pravi čudak, imel na sebi mnogo učiteljskih slabosti in posebnosti. Glavna njegova napaka je bila do bro ta: Melzer nikomur, niti največjemu lenuhu, ni mogel dati slabega reda. In kako smo znali to izkoriščati! Zlasti rad se je pogovarjal z nami. Ako smo pohvalili njegovo palico s srebrnim držajem, njegovo gorko zimsko suknjo ali njegov lepi novi klobuk, pripravili smo ga v dobro voljo, začel nam je kaj pripovedovati iz svojih dijaških let, govoril je navdušeno o Vodniku, Čopu in zlasti o svojem ljubljenci — Prešernu. Z obema rokama se je oprijel katedra, vzravnal na stolu svoje visoko telo ter z močnim, hropečim glasom začel deklamirati kakšno Vodnikovo, še večkrat pa kakšno Prešernovo pesem, vselej končaje s patetičnim vzklikom: „Das sind Verse, das ist Poesie!“ — Zamaknjeno smo ga poslušali in ko je nehal, vsi zagrmeli: „Oh, gospod, še jedno, še jedno!“ In rad se je dal preprositi, nam pa je prijetno minila ura.

Takrat je meni in marsikateremu mojih součencev mrena padla raz oči. Zavedli smo se svoje narodnosti ter pridno zahajali v licejalno knjižnico prebirat slovenske knjige. Zlasti Prešerna je hotel vsak dobiti v roke. Toda zaderikasti skriptor Kosmač nas je pital le z „Vedežem“ in Krištofom Šmidom; samo jaz, ki sem bil osebno znan ž njim, sem našel toliko milosti, da mi je dal Prešerna. Z nekakim svetim strahom in veseljem sem ga vzel v roke. Jako me je mikal; ugajale so mi seveda zlasti tiste pesmi, katere

nam je poprej že Melzer deklamiral v šoli, toda umel ga pa le nisem. Prešeren in drugošolec! Vendar sem domalega vsega prepisal v poseben zvezek. Prepisal sem ga bolj zato, ker so nekako čudno prijetno zveneli njegovi verzi in zlasti ker ga je Melzer hvalil neprestano, a ne zato, da bi si bil z njegovimi poezijami sladil dušo.

V takšnem duševnem položaji grem nekega dne mimo Giontinijeve knjigarne. Tam vidim izloženi dve slovenski knjigi: *Pesmi*. Zložil Matija Kračmanov Valjavec in *Narodne pripovjedke* skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. Pri obeh je bila na posebnem listku povedana tudi cena. Neslovenski naslov druge knjige mi ni ugajal, pač pa me je mikala prva knjiga. Brž preštejem svojo imovino in hej, kar od veselja poskočim! *Pesmi* so stale 35 kr., jaz pa sem jih imel 50 v žepu! Kupim knjigo — bilo je véliki teden, dné 26. sušca 1861. leta, kar imam še zdaj zapisano na notranji strani platnic — ter odidem ž njo v Lattermanov drevored. Bilo je deževnega neprijaznega pomladanskega dne, a navzlic temu slastno prebiram Valjavčeve pesmi, v premrlih rokah knjigo držeč in hodeč po Podturnskem gozdu vse popoldne, in potem doma ves večer in vse velikonočne počitnice. To je bilo berivo, prikladno mojemu duševnemu obzorju, a ne Prešeren! Kako so mi šle pesmi v glavo, v malo dnéh sem jih znal na pamet vse krajše in drobnejše, in potem se lotim celo silno dolge pesmi „Zorin in Strlina“, katere sem se naučil domalega vse. Celo domačega zemljepisja sem se učil iz njih in kmalu sem vedel, katera gora je Zaplota in Storžič, kod teče Kokra in Belica, kje leži Bela in Kokrica. Pozneje dobim v tretjem razredu součenca — (Bog te živi, Blaž, pod krševitim Čavnom!) — ki ni bil samo ožji rojak, ampak celo daljni sorodnik Valjavčev, in ta mi je moral opisati dom, učenje, rodbinske razmere Valjavčeve. Ob velikih počitnicah me pa kar ni delj vzdržalo doma. Posetim součenca Blaža na Spodnji Beli, ta me spremi na Valjavčev dom na Srednji Beli; tam se nameriva na Valjavčevega brata Petra, takrat gimnazijskega dijaka

v Varaždinu, ogledava si rojstno hišo in domačijo Valjavčevo, potem se pa vsi trije napotimo na Storžič. Toda, ker nismo znali pota, zaidemo ter se trudni in lačni proti večeru vrnemo pred Dvor.

Ščasoma sem seveda premenil svoj pesniški okus. Našel sem, da imamo Slovenci večjih in boljših pesnikov nego je Valjavec; toda nad vse ljub in drag mi je ostal vendarle Valjavec do denašnjega dne. Oko se mi ujasni, ko pridem v šolskem berilu do Valjavčeve pesmi in od srca me veseli, ko vidim, kako ugajajo tudi mojim učencem nižjih razredov njegove legende in povesti, zložene po narodnih pravljicah in pripovedkah; kar silijo me: „Kaj ne, to se bomo na pamet naučili!“ Pri nadzorovanji ljudskih šol sem opazil, da imajo celo mali učenci veselje do Valjavčevih priprostih pesem in čul sem v kmetskih šolah njegovo v dijalogu zloženo „Kam in kje?“ celo devetletne dečke z razdeljenimi vlogami jako izrazito predavati.

Tudi poznejša leta sem rad prebiral vse, kar je pisal Valjavec, samo kakšno kajkovsko pripoved sem mu rad dolžan ostal. In kaj vsega ni pisal ta mož! Pesmi, narodne stvari, učene razprave v slovenskem, hrvaškem in nemškem jeziku. Ne poznam domačega pisatelja, ki bi bil od svojih dijaških let do svoje pozne starosti tako neumorno delaven, kakor je Valjavec. Nad vse žal mi je, da tudi po lici ne poznam tega poštenjaka, ampak samo po spisih in redkih pismih; zakaj vse, kar mi pripovedujejo skupni znanci in prijatelji o njegovem kremenitem gorenjskem značaji, o njegovi kolegijalnosti, o njegovem domačem in zasebnem življenji, vse je tako lepo, da ga mora človek rad imeti. Pripravljal sem se že dolgo vrsto let, da bi bil Valjavca opisal slovenskemu občinstvu, pa vedno je prišla vmes kakšna neprilika. Naj mu postavim s temi vrsticami mal spomenik! Že pred štirinajstimi leti sem jedenkrat naprosil Valjavca po nekem skupnem znanci, naj mi opiše, kadar bo dobre volje, svoje dijaško življenje in učenje. Valjavec je rad ustregel moji prošnji. Zdaj ga prosim oproščenja, da ta njegov opis tukaj — omissis omittendis — priobčujem z

njegovimi besedami; zakaj v njem pojasnuje tedanje domače, šolske in književne razmere tako zanimivo in dovtipno, kakor bi jih pri nas razen njega nihče ne mogel in ne znal.

II.

Dve uri nad Kranjem Storžcu na podnožji stoji vas Béla v preddvorski fari. So pa tri Belê: gornja spodnja in srednja. Skozi gornjo in srednjo Bélo teče voda Bélica. Izvira pa iz Storžca in teče najpred skozi vas Bášelj, potem skozi gornjo Bélo na srednjo Bélo in od tod na Suho in potem se izliva blizu Kranja v Kokro. Tekla je pa iz početka mimo srednje Bele na spodnjo in tam skozi vas Kokrico dalje v Kokro, ali so ji drugo prétoko izkopali skozi srednjo Belo pa na Suho. Na srednji Beli in tudi na gornji so bili mlini in zlasti stope za olje, katero so prodajali v Tržič in Kranj, in zraven mlinov fužine, kjer so delali „žbice“ za škornje. Na srednji Beli v hiši pod št. 21 narodil sem se jaz 17. februarja 1831. leta. Hiši se je reklo pri Kračmani, zakaj, ne vem; bržčas se je kdo prvih gospodarjev za Kračmana pisal. Hiša ima mlin, stope in žago in $\frac{3}{4}$ grunta. Očetu, ki je 1847. leta umrl, bilo je ime Tone. Ni bil domač sin, priženil se je h Kračmanu iz iste vasi od št. 15, kjer se je reklo pri Froncu ali pa tudi na Fronciji, zato ker je bila ta hiša prosta tlake na Brdo, ali je morala vsako nedeljo Belico spuščati v posebno pretoko tik posestveca, da je voda odtod tekla na brški ribnjak skozi hosto. Ali oča mu (moj ded) tudi ni bil na Fronciji domá, nego se je priženil iz Preddvora iz hiše, kjer se je reklo pri Zamûdi in od tod so moji preji možke krvi. Pri Kračmani so bile samo štiri hčere in najstarejšo Mico je moj oča nasnubil in ž njo rodil desetero dece, osem fantov in dve dekleti; ena dekle in dva fanta sta umrla, sedmero nas pa še živí. Materin oča se je priženil h Kračmanu iz Dolgega na Gorenjskem, pisal se je pa za Bizjáka in ko mu je prva žena umrla, vzel je drugo iz bližnje vasi Suhe in mislim, ali trdno ne vem, da se je pisala za Rôbljeka. Oča moj je nekaj v šolo hodil, ali je bil baje slabe

glave, kajti našel sem bil „perijohe“ celjske gimnazije in v njih v drugi latinski šoli očeta skoraj s samimi tretjimi redovi natisnjena. Lomil je torej za silo nekoliko nemški jezik, edini on na vseh treh Belâh, in torej je moral postati „oberrihtar“, za kar je dobival po 50 goldinarjev na leto. Jaz sem se mu prvi narodil in nadedli so mi imé po svetniku, ki je stal teden dni za mojim rojstvom v pratiki, bržčas tudi zato, ker je bil ded mi materin oča tudi Matija. Ta ded me je rad imel, ker sam ni imel nobenega sina, a jaz sem pa najrajši imel „staro mater“, materino mater, kajti ona me je varovala, z mano molila ne le očanaš in druge navadne molitve, ampak tudi necerkovne, ki so bile večjidel v stihih, in se ni utrudila odgovarjati, kar sem prašal, a popraševal sem neki toliko, da mi je samo babica mogla na vse odgovor dajati. Ona je védela kaj kaj pripovedovati, največ „storij“ v pesmih o svetnikih, zlasti o sv. Matiji, mojem i dedovem patronu, kako so mu rojenice prisodile, da bo svet mož ali da bo očetu in materi glavo odsekal, ali pa o sv. Jêdruti, svoji patroni, kako so ji miši napredeno prejo zaškrabale. Od nje se mi je vlila ljubezen za take stvari, ki mi ni nikoli popolnoma ugasnila.¹⁾ Blizu do sedmega leta sem bil doma, potem me odloči oča v šolo dati. Neki ponedeljek jutro, ko se je odpravljaj v Kranj olje in preše peljat naprodaj, reče, da pojdem v šolo in da mi gre danes kvartirja iskat. Ko se je vrnil na večer v mraku, prašal sem ga: „No, oča, a' ste m' prnesli kvartir?“ Kaj sem si mislil, kaj in kakšen je kvartir, tega več ne vem, ali kmalu potem so me odpeljali v Kranj ter me namestili k nekemu krojaču v hišo, ki so ji rekli pri Márni in katere vrtič se je držal farovškega vrta, od koder sem časih kak sad pouzmal. Tu sem imel učitelja v prvem klasi Petelina. Ta je rad tepel in meni je takoj prvi teden šest mastnih po hlačah pomeril, zato ker mu, poklicavšemu me po imenu iz kataloga, nisem odgovoril na prosto „Hier!“ kakor drugi, ampak: „Hier — krompir!“ in to je moja prva rima, katere se spominjam, in ta je

¹⁾ To svojo babico pesnik lepo opisuje v pesmi „Sanje“. (Glasnik, VI, 132 in 133). L.

bila precej obilno poplačana. V drugi klas sem prišel pod Potočnika. Ta je imel svojo hišo v Kranji in študentje smo od njega tinto kupovali. Oča, mislim, da mu je kdaj pa kdaj záme kaj prinesel, in da bi to prinašanje podaljšal, nagovoril ga je, naj drugi klas ponavljam in tako sem hodil dve leti v drugi razred, zato sem bil pa potlej prvi „prémohar“. V tretji klas sem prišel pod Nagliča. Kranj se mi je jako prikupil. Vse kote sem oblazil, največ pa me je bilo poleti doli v Kokri in onostran Save, in večkrat smo z lučjo lezli v ono poklino pod „Gáštejem“, ki smo jo „dúlar“ zvali, in se je pravilo, da drži v neko klet tam v Šmartnem. Tudi sem hodil rad zvonit v turen velike cerkve, ki smo má zavoljo črnine rekali „dimec“; zato sem se bil seznanil z mežnarjevimi, ki so stanovali v šoli. Tudi tukaj so se storije pripovedovale, a neka babura je imela pisane bukve od antikrista in v njih namalano, kako grozno pregrozni kristijane martra, in iz njih nam je na ulicah brala take stvari, da so nam lasje pokonci stali in so se nam ponoči v spanji rogati in repati vragovi prikazovali in nas strašili.

Ko sem dokončal normalko v Kranji, so me gnali jeseni l. 1842. v Ljubljano v latinske šole. V prvi šoli, zvaní parva, sta bila tačas dva oddelka; v drugi oddelek so se pošiljali oni učenci, ki so nemško preskušnjo slabo prestali, pa so morali vsak mesec menda po dva goldinarja učitelju Jakšetu plačevati. Jaz sem prišel pod H. Ta je bil Moravčan in redaktor tadašnje „Laibacher Zeitung“. Imeli so ga za posebnega geografa in historika. Mož je strašno rad iz svojih novin pripovedoval, a bil je pa tudi zaljubljen v Žižko, ki ga je imenoval „einer der grössten, wenn nicht der grösste Feldherr aller Zeiten“. Mož je strašno rad mito jemal in, kadar mu je bilo česa treba, znal izdaleč govor na to navesti; postavim, prišel je v šolo v starem cilindri, ki so se mu rebra videla na dvajset stopajev, pa ga je jel vrtiti in sukati z rokama s takimi besedami, ki so jih neki mojih součencev — zlasti Sauer in Costa — umeli in doma razkladali, in popoldne je prišel v šolo s tako svetlim klobukom, da

se nas je pol šole v njem videlo. Ali pa je diktovaje nalogo namesti: „Punkt!“ jako naglašal: „Punč und Schlusspunč“. To je bilo znamenje za one, da so mu potekle stvari za pijačo punč. V drugi šoli, ki se ji je reklo princîp, je H. pod konec prvega semestra umrl, in namestoval ga je neki Bauer. V tretji šoli — reklo se ji je „gramátik“ — dobili smo Lužarja, ki je rad cukrčke sisal. S tem možem se nisva nič kaj mogla; jaz sem bil v prvem semestru vedno dosti len, on pa dosti oster, in tako sem dobil v prvem semestru III. in IV. šole nekaj drugih in tudi tretjih redov, ki so me v drugem semestru gnali na večjo marljivost. Moža je najbolje to jezilo, da sem odločno premenil pisavo imena si. Dotle so me pisali Wallautz in Wallauz, zdaj pa sem se počel pisati Valjavic. Reče mi, da mi utegne taka prememba škodovati; umrl bi mi lahko v Ameriki stric, pa ne bi nič dedščine po njem dobil. Odgovoril sem mu, če mi ta stric umre, vedel bom, koga si naj ne vzamem za pravdarskega doktorja. Umel je mož, kam pes taco moli, pa sva se vedno nekoliko po strani gledala. Iz četrte šole — „sintâkse“ zvane — stopil sem v peto, zvano „poezi“ pod Martinjaka. Ta je imel navado, ko mu je bilo iz šeste spet v peto šolo stopiti, proti koncu leta priti v četrto šolo in naložiti učencem, da morajo na leto stopivši v peto šolo prinesiti mu dnevnik čez praznike. Ta so dnevnik sploh pisali nemški, jaz pa sem ga spisal slovenski in po svojem načinu in s tem sem se mu zavalil na srce, da me ni mogel več odvaliti ž njega. Ker sem od prve šole skoro več časa v biblioteki presedel kakor v šoli, ostalo mi je v glavi marsikaj, kar mi je bilo zdaj na korist. Že drugo poletje v četrti šoli smo dobivali proste naloge iz latinskega jezika, ne več prevodov iz nemškega na latinsko, in take naloge sem zlasti od pete šole dobro izdeloval, in časih sva jaz in Trdina kako tako nalogo kar v verzih napravila. Tačas je bil na gimnaziji prefekt Elija Rebič, ki smo ga med sabo klicali ali samo Elija ali pa samo Repič, ker so ga tako že pred nami zvali, kajti Prešeren mu je ravno tako rekel:

V Ljubljani je možič,
Ki misli, da je tič,
Pa je le tiča koslč:
Repič.

On in pa Martinjak si nista bila dobra in to smo učenci vedeli. Pod konec semestra je prišel vselej on enkrat v šolo in nam dal nalogo, ki smo jo zvali pensum semestrale, a lizuni pensum praefecticum. Ta njegov pensum sem napravil za drugi red, a med semestrom so bile moje naloge prve. To je Martinjaka zbudilo, pa vendar mi je v nalogah družega poletja dajal dobre redove, in ko je dal proti koncu leta Elija spet svoj pensum napisal, sem mu drobne štiri strani polne, in ko je izpravljenega vrnil Martinjaku, naj nam pové redove, prinese jih učitelj veselega lica v šolo in velí: „Der erste mit Eminenz und ohne Fehler hat die Aufgabe einer gemacht, der im ersten in derselben Aufgabe zweite Classe gehabt hat: Valjavec“. To se mu je zdelo tako dobro, da je na večer v Šiški pri Žibertu svojim pivskim bratom, med kterimi je bil časi tudi šentviški fajmošter Potočnik, še tisti dan pravil, kako sem Rebiča izplačal. Pod Martinjakom sem še bolj lenaril kakor v III. in IV. šoli, in kakor bi bil rad, ni me mogel napraviti niti akcesista, a kamo li premiferja, za take so bili Trdina, Božič in drugi; konec šole pa sem dobil dober prvi red. Vesel sem šel domov, ali nisem šel potem na Kranj in Kokrico, ampak na Smednik in Preddvor, in ko pridem domu in stopim v hišo, najdem očeta na odru mrtvaškem, a nisem vedel, da je spet obolel. Nisem se zajokal, solze so se mi vlile šele ponoči.¹⁾

Postavili so hiši skrbnika strica mi, ki je bil na domi na Fronciji in je imel za ženo moje matere sestro. On je bil človek, ki bi na svetu rad kaj veljal, a izdelal ni več ko dve normalni šoli in umel samo slovenski, pa se je višim in pa gospodoma kaj rad upogibal in priklanjal in hvalo rad poslušal, gospodariti pa ni znal prida, in šle so iz našega hleva krava za kravo in svinja za svinjo, da so se potrebe namirjale. V šesti šoli sem bil 1848. leta. V homatije tega leta sem se

¹⁾ Ta dušo pretresujoči prizor pesnik jako lepo opeva v pesmi: „Tako je bilo“ (Glasnik, V, 102.)

malo vpletal, vendar sem šel dve noči s kolom na stražo po Ljubljani, a ko se je ustrojila narodna straža in sta pri tej straži bili dve študentovski legiji, nisem se med nje vpisal. Tega leta je bilo, ko nam je součenec Bradaška prinesel vest, da je Costov oča izustil besedo, da so Slovenci osli. Jaz hud na to součenca Etbina Costo napadem in rečem, naj reče očetu, da je on osel. Drugi součenci se tudi usujejo na njega. Costov oče in prefekt Rebič pa sta bila debela prijatelja. Seveda me je zatožil in drugi dan pred šolo me pokliče Martinjak pred se, naj mu povem, kaj je. Ko mu povem, odvede me k prefektu v pisarno in tu me čaka Elija in stari Costa. Ta me precej popraša: „Was haben Sie gestern gesagt?“

Odgovorim: „Dass Sie ein Esel sind, wenn ich ein Esel bin.“

On: „Ich habe nicht gesagt, dass Sie ein Esel sind.“

Jaz: „Sie haben die Slovenen Esel geheissen, und da ich ein Slovene bin, haben Sie mir dasselbe gesagt.“

On: „Das habe ich nicht so gemeint.“

Jaz: „Gemeint so oder so . . .“ a pri teh besedah me potrka Martinjak na ramo rekoč: „Beruhigen Sie sich, er hat ja sein Wort zurückgenommen.“

Jaz umolknem, se priklonim in rečem: „Ich empfehle mich“, pa odidem iz pisarne. Stvar ni imela záme nič slabih nasledkov; časi niso bili za to.

Še enkrat to leto bi me bil Elija skoraj v pest dobil. Katehet je bil stari Ğlobočnik, ki smo ga le po imenu Joška zvali. Od njegove ure se je dostikrat izostajalo. Jaz sem bil tudi med njimi. Šesta šola je imela eno okno na dvorišče na hodnik, po katerem se je tudi na potrebo hodilo. Imel je popoldne katehet prvo uro. Nisem ga šel poslušat, ali prišel sem na hodnik četrť ure, predno je imel on iziti in drugo uro Martinjak priti. Klobuk postavim na okno, sam pa odidem, kamor smo na potrebo hodili in tam prežim, kdaj odide katehet. Ali vrag prinese Elijo na hodnik, jaz pa hitro iz svojega kraja proti njemu. Šent opazi moj klobuk, pa ga prime in ogleduje. Pridem do njega, priklonim mu se nizko, pa mu drzno rečem: „Da hat jemand die Schule schwänzen wollen.“

On na to: „Der Kerl! Wer ist jetzt in der sechsten Classe?“

V sili se zlažem: „Martinjak!“ ker sem vedel, da se ne moreta, pa morti ne pojde noter.

Šent ga nese do vrat in že prime za kljuko, ali tačas se premisli in reče: „Eh, tragen Sie den Hut hinein, der Professor wird schon das Seine thun.“

Naklonim se in naklonjen postojim, da odide v svojo sobo. Stopim noter s klobukom v roci, a součenci, ki so vse okoli okna videli, se zagrohota: „Ali te je dobil prefekt, te je dobil!“

Katehet me prime, kje sem bil in kaj je to.

A jaz rečem: „Nič ni, bil sem na potrebi, pa je ravno prefekt prišel.“

A on: „Kaj pa klobuk?“

Jaz: „Martinjak nam dopušča klobuke s seboj jemati, da se ne prehladimo.“

On se obrne k učencem: „No, pa kaj se pôj smejate?“

Jaz: „Pa res, šeme neumne!“

Tudi to je Martinjak zvedel, povedal mu je sin, ki je z nami hodil v šolo. Še se mi je ena pod Martinjakom primerila, ki bi bila mogla zame neugodna biti. Martinjak je imel prijatelja Križaja, ki je na Poljanah stanoval nekoliko hiš dalje od tam, kjer sem jaz stanoval; stanoval sem pa pri farbarji Gestrinu št. 19 v prvem nadstropji z drugimi učenci. Križaj je imel tudi sina v šoli in ta je časih prišel k nam in k domačemu sinu. Neki četrtek pride spet Križaj k nam in ker je bil njegov god, dal je za vino in klobase. Eni so igrali, eni smo pa pili. Jaz se naslonim na okno. Prinese nesreča mimo Martinjaka, in ko ga pod oknom ugledam, zakličem: „Martinjak!“ in ker se na to še ogledal ni, zavpijem na ves glas: „Martinjak!“ On se ozre, jaz se umaknem od okna. Ko pridem v šolo in Martinjak tudi in ko odmolimo, reče: „Diejenigen, welche Polanavorstadt Nr. 19 wohnen, sollen aufstehen!“ V ravno tisti hiši nasproti mojih vrat so stanovali pri neki ženi tudi trije učenci: Božič in še eden iz šeste šole in neki drugi iz tretje šole, ki so ga pa malo poprej izpodili. Vstanemo jaz, Božič in oni tretji, ki sem mu pa ime pozabil. Ona dva

plašna, jaz pa drzno in rečem: „Ausser uns wohnt noch der und der, welcher aber ausgestossen wurde!“

Martinjak je takoj previdel stvar, pa reče: „Setzen Sie sich! Das ist ein verfluchtes Nest, das ich zu zerstören wissen werde“; ali ga ni razdejal.

L. 1848. se je šola končala že konec junija in prazniki so trajali do Vseh svetih, polne štiri mesece. Ta dolgi čas sem doma poslovenil Götthejevo „Iphigenie auf Tauris“, ki se je nekoliko predelana natisnila kasneje v programi varaždinske gimnazije l. 1856.

Doma so se okoliščine premenile. Nisem imel veselja do duhovskega stanu, a znal sem, da me samó zato dajó v šolo, da bom gospod, pa sem se obotavljal vrniti se v Ljubljano, ali sem vendar šel. V sedmi šoli so nas morali zvati za gospode tudi učitelji. Bil pa je tu neki Unger, učil je filozofijo po skriptih, a z učenci je osorno postopal in bil debelo grob in tudi nas je jel zmerjati kakor prasce. To smo trpeli nekaj časa, ali nekega dne, ko je spet rogovilil, nekdo po nevédoma z nogo zaropota, in, kakor bi trenil, zacepetajo vse noge, in čim bolj se je srdil, tem bolj smo cepetali. Imel je spet priti drugi dan popoldne ob štirih v šolo. V šoli so viseli trije svečnjaki, da se je videlo. Tačas vse sveče ugasnemo, samo ena je gorela, in ko hlastno odpre vrata in stopi v tmico, reče: „Was ist das?“ a nato učenec Arko odgovori: „Herr Professor, Sie werden gebeten, sich hinaus zu begeben!“ Nato zakričimo iz vseh grl: „Marsch hinaus!“ in zacepetamo, da se je vse treslo. Nekaj dni zatem pokliče ravnatelj Pavšek k sebi tiste tri, ki so bili prejšnje leto v šesti šoli prvi: Trdino, Božiča in Bradaško, mene je pa šola izbrala, da sem šel ž njimi in sem pred Pavškom dosti trdo govoril zoper neuljudnost Ungerjevo. Tu smo zahtevali, naj se Unger odstrani i z drugim zameni, a pogodili smo se, naj spet pride in nas uči, ali da se ne ponaša več tako nepristojno. Drugi dan ga je Pavšek v šolo spremil in jel govoriti, da ve, da to potiče le od nekaj malo nas, a kakor je to izrekel, zagrmi vsa šola kakor na povelje in iz enega grla: „Alle, alle!“ Da ni bilo tega tako odločno izgovorjenega „Alle, alle!“ in da časi niso bili še vedno burni, tako da

v šoli ni bilo nobene prave discipline, bili bi mene prej ko ne iz Ljubljane pognali; kajti Pavšek je zato, ker sem nepozvan prišel k njemu, mislil, da sem jaz glava vsemu.¹⁾ Potem Unger ni bil več surov in neotesan. — Za učitelja matematike smo imeli Hummla, človeka ki je bil boljše za salone nego za šolo i gola „höflichkeitsform“, drugače pa brez čuta in srca in brez načina razlaganja. Izdal je sam dve knjigi, po katerih je učil vse do pičice, in kdor mu ni ravno tako odgovarjal, kakor sta govorila on in knjiga, nič mu ni pomagalo. — Po božiči so me jele iznova želje napadati, da obesim šolo na kol, ker se mi ni hotelo biti duhoven.

Vzamem pero v roke in pošljem dolg list stricu skrbniku, da nečem več v šolo hoditi. Stric se je hudoval, a jaz sem pobrisal iz Ljubljane ter doma kmetoval. Stric je narejal, da je najtrše delo dohajalo pod moje roke. češ, to ga izpametuje, da pojde rad nazaj v šolo. Časi je sam prišel, da sem delal ž njim in pred njim in ko se je upehal predno jaz, dasi je bil hrust, rekel mi je parkrati: „Matija, ali ni lepše študirati, kakor pa tako trdo delati?“

„Stric,“ mu rečem, „kaj je to delo s truplom, Vi ne poznate dela z duhom!“

Ko je prevedel, da se nikakoršnega dela ne strašim in da me to ne nažene nazaj v Ljubljano,

---

¹⁾ Bralcem, ki poznajo zdanji vzorni red na ljubljanskih srednjih šolah, se bode pač čudno zdelo, kako drzni so bili takrat dijaki. A pomisliti je, da so nánje in na učitelje vplivali burni dogodki leta 1848. in tradicije nekdanje „filozofije“, v kateri so uživali „slušaatelji“ več svobode nego „dijaki“ na gimnaziji. Zlasti sedmošolci in osmošolci se dolgo niso mogli navaditi, da niso nič več gospodje filozofje, ampak navadni gimnazijalci. Še v mojih časih se je dogodilo, da so v višjih razredih nekega nepriljubljenega učitelja večkrat s cepetanjem in vpitjem izgnali iz šole in da smo še mi v tretjem razredu nekega učitelja drzno zapisali v razrednico, ki nam je slučajno prišla v roke; a zgodilo se nam ni nič drugega, nego da nas je Melzer posvaril: „Sie müssen künftighin mit dem jungen Herrn etwas mehr Geduld haben.“ To izrekši je vzel pero ter debelo prečrtal našo opazko v razrednici. Zdanjo strogo disciplino je uvedel šele ravnatelj dr. H. Mitteis (1862–66), deloma z drakoničnimi, toda potrebnimi sredstvi; tako n. pr. je bilo leta 1865. jeden dan 18 dijakov iz višjih razredov izpahnjenih iz šole in mnogo drugih drugače jako občutno kaznovanih. L.

začne me na vse mogoče načine nagovarjati, naj se vrnem v šolo. Moj odgovor je bil vselej odločen in enak: „Stric, grem nazaj, ako mi daste pošteno besedo, da me ne boste silili v lemenat, ko izdelam osmo šolo.“ Ali tega ni hotel nikoli obljubiti. Imel je tudi svojega sina v šoli v Ljubljani in tisti dan, ko ga je vozil v Ljubljano, pripeljal ga je mimo moje hiše, ko sem ravno kidal gnoj, pa pride k meni in popraša: „No, Matija, ali greš v Ljubljano?“

„Grem, stric, ako mi daste pošteno besedo, da me ne boste silili v lemenat, kadar izdelam osmo šolo,“ odgovorim mu oprt na gnojne vile.

Misli nekaj časa pa reče: „No, pa pojdi!“

Jaz zasadam vile v gnoj, se preoblečem in odpeljem spet v Ljubljano na stari stan na Poljanah. Tu sem bil naročen na vse novine, ki so tedaj slovenski na svet izhajale, a „Novice“ sem dobival spet zastonj, kakor počenši od pete šole, ker je bil Martinjak od kmetijske družbe izposloval, da so po trije učenci od pete do osme šole dobivali ta list brez plačila. Malo mi je bilo neprijetno, ko so mi součenci od prve šole dalje odšli in nisem sedel več skupaj v eni sobi s Trdino, z Božičem in drugimi. Ali tu sem dobil pa Žepiča, ki je bil komaj dve uri od mene doma, potem Marna, Mesarja, Torkarja in druge. Tu sem imel za učitelja iz matematike onega Hummla, potem Kleemanna, Schuberta in druge. Kleemann je bil človek ves po vetru, vsaka sapica od zgoraj ga je k sebi obrnila, ali dober učitelj, zlasti za zgodovino. Hummel je ostal prejšnji Hummel, brenčal je vedno enako, a Ungerja je nekamo odneslo iz Ljubljane. Schubert je učil prirodopisne znanosti, zoologijo, mineralogijo in botaniko. Iz tega predmeta ni bilo treba delati izpita, kdor je plačal šolnino; kdor je bil pa prost ukovine, bilo se mu je i to učiti.

Konec leta sem dobil prvi red z odliko. Sicer se živinstva nisem kaj učil in red je visel o treh prašanjih na semestralnem izpitu, ki se je vršil pri zeleni mizi sedé vis à vis profesorju. Ker sem med zadnjimi po alfabetu prišel na red, pazil sem na prašanja in opazil, da je bilo neko prašanje že tri-

krat na redu, preberem to prašanje, in ko potem mene pozove, grede iz klopi šepnem Žepiču in okolici ironično: „Poslušajte, kako jo bom rezal,“ češ, če padem, pa padem. Ko sedem k njemu, da mi prvo prašanje, po sreči ravno to isto, katero sem prebral. Odgovarjal sem počasno ali odločno, a ko mi je pisal red iz tega prašanja, šine mi v glavo, da bi bilo škoda kvariti, kar sem dobro započel; rečem mu zatorej, predno me iznova popita: „Herr Doctor, dürfte ich eine Frage wagen? Ich trachte schon lange darnach, wie ich das Skelet eines Thieres erhalten könnte, weiss aber nicht, wie man das anstellen soll.“ Součenci se zasmеjejo na glas na te moje besede, in profesor začne gledati zdaj nje, zdaj mene, in jaz sem se s težo držal, da me rudečica ali pa bleda ne oblije. Ko pa je videl, da se resno držim in mi obraz ne mrda, pokara šolo, pa začne eksplikovati in eksplikoval je več ko četrt ure, in ko je končal, mislil je, da sem jaz odgovarjal, pa reče: „Sehr gut!“ in to napiše v svoj katalog. Potem mi da še tretje prašanje, ali ni utegnil čakati odgovora, kar govoril je sam: „Nicht wahr, das ist so?“ a jaz sem odgovarjal: „Freilich! Ja wohl! Anders kann's nicht sein!“ — „Sehr gut!“ — To je bilo konec prvega pol leta; drugo polletje je učil botaniko. Nekega dne prinese polno prgišče cvetlic v šolo, pa dve debeli knjigi. Reče: „Imam navado, da vselej enemu pokažem, kako se morejo iz teh bukev cvetlice določevati. „Valjavec, Sie sind noch der einzige Mann in der Classe, kommen Sie her!“

Grem k njemu na katedro, da mi neko cvetlico in odpira knjigo in mi začne določevati cvetlico, ali jaz mu presečem besedo, nekaj malega sam definujem pa sklenem: „Und das ist eine campanula.“

On me zavzet pogleda, ker se mu bržčas kaj tacega še ni dogodilo, kar je tradiral botaniko v Ljubljani, pa reče: „Was, Sie kennen die Pflanze?“

Jaz sem res poznal tisto cvetlico po imenu latinskem, nemškem in slovenskem, kajti že v četrti šoli sem bil vsa imena, ki so stala pri rastlinah na količkih napisana v botaniškem vrtu, prepisal in mnogo tega zapametil. Zdaj sem bil pa v veliki mi-

losti pri njem. Sicer je bil pa Schubert čuden možiček: dosti nizke rasti, neoženjen in torej tudi dosti uma-zano oblečen. Pripovedovalo se je, da se mu je pred nekoliko leti tale dogodila: Zvedeli so študentje, kam na večer zahaja in kdaj odondot odhaja. Nekega večera, ko so znali, da je spet v tisti krčmici v dosti ozkih ulicah, postavijo se na vsako vežo v ulicah po eden, pa ga čakajo s kepami. Ko pride do prve hiše, trešči mu kepa v hrbet, in če je hitreje stopal, gosteje so kepe letele nanj. Eden študentov je bil neroden, po-grabi ga profesor in začne vpiti: „Polizei!“ A študent vpije kakor on tudi: „Polizei!“ in ko policaj res pride, ni vedel, katerega bi prijel. Profesor reče: „Den führen's ein, ich bin Professor!“ A študent za njim: „Den führen's ein, ich bin Professor!“ Policaj ju ogle-dava, in ker vidi, da je študent elegantneje oblečen, pusti študenta, pa Schuberta cefrá na glavno stražo, kjer so imeli priprtega čez dve uri, dokler ga ni pre-poznal neki oficir, ki je kasneje prišel.

Vrnivši se drugo leto v Ljubljano v osmo šolo, sem počel iskati instrukcije. Mislil sem si: ko izdelam osmo šolo, stric poreče, da mi ne more nič dajati, če ne pojdem v lemenat, češ, pa pojdem, ker ne bo groša, da bi šel drugam. Dobil sem res instrukcijo, od katere sem si do konca leta prihranil celih dvajset goldinarjev.

Še ko sem bil v sedmi šoli, jel se je popolnjeti Vodnikov rokopis slovnika nemško-slovenskega dela. Delavnica je bila v sobi kmetijske družbe v Salen-drovih ulicah. Tudi jaz sem bil pozvan med te delavce in bilo nas je polno omizje; tist, ki je sedel na čelu, imel je zvonec pred seboj, da je zazvonil, če smo pre-glasno žlobudrali. Eden je bral iz Vodnikovega roko-pisa, drugi potem isto besedo iz Heinsiusa in komur je kaj na um prišlo, to se je pripisalo. Iz početka je bilo dosti delavcev, ali so se vsak dan bolj odtegali, in ko sem bil v osmi šoli, izdelovalo se je v biblio-teki po peti uri popoldne in tu nas ni bilo nikoli več delavcev nego štirje: Kosmač, Kastelec, jaz in pa časih, ali redko Dimitz; večidel pa sva bila samo Kosmač in jaz, tudi Kastelcu delo ni dišalo. Tukaj — odpusti

mi, Kastelec, tam na drugem sveti ta greh! — sem odnesel vsak večer po zveženj polén, ki so bila pripravljena za biblioteko in Kastelčevo peč, ob sedmih domu, ker od petih do sedmih sva delala, in s temi sem si kuril ogromno peč, ki je drva kar žrla. Jaz sem polena grabil, Kosmač mi je pa svetil. Poleti sem pa prepisoval na velike pole, kar se je dodalo k Vodnikovemu tekstu in s tem prepisovanjem sem si zaslužil tudi dvajset goldinarjev, ki jih pa na praznike gredoč nisem vzel, češ, da jih domá ne zapravim in jih vzamem šele, ko bom odhajal na Dunaj. Osmo šolo sem izdelal tudi z odliko. Matura, takrat šele v drugo obhajana, obhajala se je šele v drugi polovici meseca septembra.¹⁾ Ves čas na praznicah ni se me upal prašati ne stric ne mati, kam mislim iti. Prašal me je le kapelan Lovro Pintar, ki je bil tačas pred Dvor premeščen. Povedal sem mu, da pojdem na Dunaj študirat za profesorja.

„Prav imate!“ reče Pintar, in od njega je izvedel stric moje namere in pa tudi mati, ali sama me pa nista upala prašati tudi zdaj ne. Težko je delo to obema, zlasti pa materi, ki bi še dandenašnji rajši videli, da bi se bil pogospodil, nego sem se zaprosoril. Nekega dne me pride obiskat študent z Visokega, ki je bil že v lemenatu. Rečem materi, naj nama prinesejo latvico kislega mleka pa kruha, in ko je odšel, pridejo po skledo in dasi so ga dobro poznali, poprašajo me: „Kdo je pa ta študent?“

„Onegav z Visokega.“

„V kateri šoli je pa?“

„V lemenatu.“

„Ti si pa tak, da ne greš vanj.“

„Jaz sem pa tak, da ne grem!“

Žal mi je bilo tega odgovora, in ko mati odidejo, uderó se mi solze. Nekega dne pride stric memo naše

¹⁾ Na zrelostnem spričevalu Valjavčevem d. d. 15. sept. 1851. so podpisani Friedrich Rigler, k. k. Schulrath, Dr. Anton Jarz, prov. Director und Professor, Elias Rebitsch, P. Petruzzi, Carl Melzer, G. Luschar, Karl Deschmann, Franz Metelko. Iz slovenščine ima red: Ausgezeichnete und vollständige Kenntniss der Grammatik und Literatur bei sehr gewandter und eleganter schriftlicher Darstellung.

hiše z vozom, da se popelje v Kranj. Prosim ga, naj me vzame s seboj, ker imam v Kranji nekaj opraviti. Na poti se razkorajži pa me popraša, kam menim iti. Rečem mu, da na Dunaj.

„Kako pojdeš na Dunaj brez denarja?“

„Stric, toliko sem si prislužil, da se tja pripe-
ljem; za dalje bom skrbel jaz in pa Bog in mislim,
da vas doma ne bom nič nadlegoval.“

Odvalil se mu je kamen od srca, ker mu ne bo treba nič záme dajati, pa mi je kupil v Kranji novo vestijo.

Ko je bil čas odhajati, poslovim se s kapelanom Pintarjem, ki mi je za popotnjo podaril pet goldinarjev, in da se stric ne osramoti pred kapelanom, dá mi še on pet goldinarjev, a mati čiselce ali rožnikranc. Prišel sem tako v Ljubljano in vse, kar sem imel oblačila, nosil sem na sebi in nekaj malega zavezano v robec. V Ljubljani sem ostal nekaj dni, da počakam Žepića, s katerim sva se dogovorila, da pojdeva vkup. On je hotel v Gradci ostati, jaz pa mu rečem: „Le pojdiva na Dunaj, če od lakote pogineva, da pogineva dalje od domovine!“ Trdina je bil že eno leto na Dunaji in nama je pot pripravljal.

Pred odhodom grem k rajnemu Bleiweisu, da mi dá tistih dvajset goldinarjev, ki sem jih zaslužil s prepisovanjem slovnika. Ali s težo mi jih je dal in šele po dolgem obotavljanji; kakor da bi ne bilo prepisovanje za plačilo in to borno plačilo pogojeno, iztisnem iz njega krvavo zaslužene goldinarčke, brez katerih bi bil težko mogel na Dunaj, kajti s temi goldinarji sem imel vsega vkup 50 goldinarjev. Na Dunaji se nastanimo vsi trije, Trdina, Žepič in jaz, tam kjer je Trdina prejšnje leto stanoval. Pot od Ljubljane do Dunaja mi je vzela nekaj čez osem goldinarjev, tako da sem prinesel na Dunaj celih 40 goldinarjev. Drugi mesec sem dobil podučevanje v Fuhrmanovem privatnem institutu za 15 goldinarjev na mesec, a priskrbel mi je ta zaslužek prejšnji součenec, vedno nekoliko ekscentrični Garbajs, ki je imel vse v tem institutu.

Humor mi tudi v tem hudem času ni pošel, in časih smo si tudi z verzi preganjali bedo; tako

n. pr. je takrat jel Trstenjak priobčevati svoje razprave o Noriku, pa me je Cigale nagovoril, da sem zložil nastopni sonet, katerega potem noben list ni hotel natisniti:

Pod vlado Faraonov premogočo
Se izraelski rod ni več zavedel,
Tako neznan ga je čas opredel
S pozabnostjo zavednost jemajočo.

Z ljubavjo do Boga in roda vročo
Je bistri Mojzes spet iznova vredil,
Kar vse mekavi dolgi čas je zmedel,
Zašlò je čredo vrnil v svojo kočo.

Kaj bil je Norikum, biló je v dvomu,
Noben pisár nam pravega ne znani,
Katerega bilí so debela veja.

Pa mož učèn je vstal na našem domu,
Po njem Slovenci so zares Norčani,
Slovenska, če še ni, pa bo Noreja.

Kmalu je začelo Mohorjevo društvo delovati in izdajati Gofineja. Pokojni Janežič nam je pošiljal nemški tekst in mi trije smo iz njega kovali dober zaslužek, tako da sem konec prvega leta mogel iti na praznike domu in sem s seboj prinesel zasluženih celih 80 goldinarjev, da doma pokažem, da ne umrjem od lakote na Dunaji. Vendar me farmani niso nič kaj dobro gledali, češ, ker nočem biti gospod. Na gornji Beli je ravno tačas imel novo mašo peti „Skokov gospod“, ki ga je dal stric mu vrhniški tehant študirat, ali ne za duhovnega, nego v jus, a mu je umrl stric in fant se vrne in gre v lemenat. Ž njim sem stanoval vkupaj v Ljubljani, ko sem bil v prvi, a on v šesti šoli. Navada je, da kdor poje novo mašo, povabi nanjo vse študente svoje fare, in Skokov gospod bi bil tudi mene povabil, ali mu domači niso dali, češ, da to ne gre, ker nisem hotel iti v lemenat. Ko so se vsi zbrali pred Dvorom, popraša Pintar novomašnika in očeta mu: „Kje je pa Kračmanov Matija?“

„Nismo ga povabili.“

Pintar: „To ni prav, precej s konji ponj!“ in pridirjali so póme in šel sem na novo mašo. Šel sem bil tudi na Bled, Bohinj in v Kamno gorico k Toma-

novim. S Tomanom sem se bil seznanil že poprej v osmi šoli, kajti mimo naše hiše se je vozil na Turn vasovat, in takrat sem nekaj pevcev študentov 9. avgusta ponoči odpeljal pod Turen, kjer sta bila zbrana Pintar in Toman, oba Lorenca in jutri godovnjaka, in gostovala ju je mati Josipine, zaročnice Tomanove. Zapojó pod oknom in kmalu pride po nas Toman in Pintar in Josipina, pa smo se vsi vkup gostovali. S tem popotovanjem po Gorenjskem pa sem potrosil vseh osemdeset goldinarjev in skrbelo me je, kako se vrnem na Dunaj. Spet mi Pintar pomaga iz zadrege: pričo strica mi podari pet goldinarjev, in stric ni mogel drugače, pa mi tudi on pričo Pintarja dá pet goldinarjev. To mi je pregnalo vse skrbi, kajti imel sem za pot in na Dunaji prihranjeno instrukcijo v Fuhrmanovem institutu in to že za 21 goldinarjev na mesec. Na Dunaj je hotel to leto tudi iti žensev moj in tudi v rodu mi Janez Valjavec iz Nove vasi, ali padel je na maturi iz krščanskega nauka. Pravil je, da ga je nalašč vrgel Globočnik, da so ga na to nagovarjale njegove tete tercijalke, pri katerih je stanoval v Lingarjevih ulicah v Ljubljani, zato da bo moral iti v lemenat. Ni vedel, kaj mu je početi, pa me praša, kaj jaz mislim. Rečem mu: „Če se čutiš trdnega v šolskih predmetih, a ti pojdi na Dunaj, zapiši se provizorno v tehniko in konec prvega leta napravi na katerem dunajskem gimnaziji maturo in potem se vpišeš v univerzo.“

Storil je tako in odpeljal se z mano na Dunaj. Ker je imel on nekaj denarja, poprosim ga, naj mi posodi nekaj goldinarjev do prvega novembra, kadar prejmem za instrukcijo. Ali prvega mu nisem mogel vrniti in tudi družega ne, ker sem šele tretjega denar dobil, ali precej me je v pismu terjal prvega in drugega, in to precej zarobljeno. To me je zbolelo, pa mu 3. novembra po pošti pošljem denar do goldinarja in mu povem, da mu bom ta goldinar vračal vsak dan po krajcarji. Ni se mu dopadalo na Dunaji; za kaj ne, to slutim, ali bodi si kar hoče. Ne čez dolgo odide z Dunaja in drugo leto je bil že v seminarji, a mene je obrekal grozno. Kesneje je šel med Jezu-

vite, in videl sem ga kesneje samo enkrat, ko je prišel v Varaždin h kapucinom na misijon na Vinici kraj Varaždina. Bil je dober pridigar in je pozneje nagle smrti umrl na Koroškem. V Fuhrmanovem inštitutu sem podučeval živega, iskrega fanta Viljelma Schererja ¹⁾ ki se je najrajši pogovarjal o Goetheji. Tretje leto obolim mesec pred božičem in grem v občno bolnico: dobil sem na stanu srab, a v špitalu, dan predno bi bil ozdravljen imel iziti, dobim kozé, ker sem ležal v sobi tik kozavih, h katerim se je odpiralo, ko sta nam opoldne v velikem kotlu dva na drogi nosila jesti. Popuhnilo je náme in prijele so se me. Tu nas je ležalo čez trideset kozavih, nekteri so bili vsi črni kakor sam peklenščak, nektere so morali djati v nekako „zwangsjacke“, da niso v fantaziji poskakali skozi okna, a vsak dan sta umrla v sobi, kjer sem ležal, po dva in po več, pa so jih vrgli na plevnico in vlačili, ne nosili v mrtvašnico. To je bilo življenje, da groza! Jesti sem dobival strašno malo, a vendar smo takrat, ko je bil atentat na cesarja, zato ker se ni posrečil, dobili dvojni obrok: jaz torej trideset sliv suhih kuhanih k malo večji od navadne porcije teletini. Za te bolezni me je zastopal v Fuhrmanovem inštitutu Žepič. Na koncu prvega polleta je dobil eden mojih učencev drugi red. Fuhrman je godrnjal in rekel, da sem jaz kriv. Jaz sem to zvedel, pa sem mu pisal, da ne grem več v njegov inštitut, in če misli, da nisem zaslužil, kar mi ima še dati, naj tudi to pridrži. Imel sem namreč 30 goldinarjev, ktere mi je podaril neki Mažar po imenu Barczay, ki je bil tačas v osmi šoli v Fuhrmanovem inštitutu. Poslal mi jih je v pismu v špital drugi dan, ko me je bil poprej obiskal, in tretji dan sem ozdravljen šel iz bolnice. Stan sem si vzel na Wiednu v hišici na vrtu skupaj s Stefanom in Majcigerjem. Fuhrman mi je denar poslal in Scherer me je na stan prišel prosit, naj se vrnem nazaj v inštitut, ali zastonj. Hudo mi je jelo biti zadnji semester, ker sem bil čisto brez stalnega zaslužka. S prepisovanjem pri Miklošiču sem si

¹⁾ Pozneje slovečega germanista, profesorja na vseučilišči na Dunaji in v Berolinu.

zaslužil kakšen goldinarček, ali kaj je bilo to, in ne vém, kaj bi bilo, ko bi ne bil med tistimi tremi, ki jih je Grysar, profesor latinščine, priporočil vladi za podporo za dober napredek, in takó sem dobil spet 30 goldinarjev, s katerimi sem izhajal do konec semestra, sevéda živé po pasje. Ko se mi je tako huda godila na Dunaji, stisnil sem nekaj pesmi in zraven dodal nekaj psalmov, da mi jih Bleiweis ni odbil. Prosil sem njega, naj mi jih spečá, in dal jih je Giontiniju, in dobil sem zánje 30 goldinarjev. Trdina je bil leto prej šel za suplenta v Varaždin, in Jarz, ki je tačas postal gimnazijalni inspektor v Zagrebu, da naju z Žepičem po Trdini prašati, ne bi li hotela midva suplovat v Varaždin. Z obema rokama sem se oklenil te ponudbe. Dobiva dekret, da se morava postaviti v Varaždin do 15. septembra 1854. A zakaj sva jaz in Žepič rada šla na Hrovaško, je to: Kleemannna je bil minister Thun, ker je poprej učil njegove otroke, vzel k sebi v ministerstvo na Dunaj, a on naju sreča enkrat na Wasserglasiji in nama reče, da sva izbrala dobro branšo, ali da naj ne misliva nikoli na Ljubljano in slovenske kraje; na Nemce pa ni dišalo nikomur.

Komaj sem naprosil toliko denarja, da sem mogel priti v Ljubljano in do doma. Tu sem prosil strica, naj mi posodi 50 goldinarjev, da morem v Varaždin, ob leti mu jih vrnem. Ni mi jih hotel dati. Kaj zdaj? Domislil si, pa pišem v Šiško Schmidu, — njegovega sinu sem v osmi šoli slovenski učil — da sem dobil službo na Hrovaškem, ali da nimam denarja za pot, da pridem jutri mimo njega v Ljubljano, naj mi na pošteno imé posodi za leta dni 100 goldinarjev, da mu jih vrnem ob leti. Ali mati si niso dali miru, pa so pri sosedu kajžarju vzeli záme na posodo 50 goldinarjev. Ko grem drugi dan mimo Schmida v Šiški, stopim k njemu na vrt, in hotel mi je takoj našteti sto goldinarjev, ali se mu zahvalim za njegovo dobro voljo, da sem dobil 50 goldinarjev drugde. — Učiteljski izpit sem napravil na Dunaji 11. oktobra 1855. iz slovenskega in latinskega jezika, ker je bilo takrat toliko dosti. Slušal sem seveda tudi grški Bo-

nitza na univerzi, ali čez zahtev nisem nikoli hotel kaj službenega delati in torej tudi ne izpita iz grščine. Za domačo nalogo mi je Miklošič tole dal: „Mit welchen praepositionen werden im neuslovenischen die verba zusammengesetzt und wie wird die bedeutung der verba durch diese zusammensetzung modificiert?“ V svedočbi mi jo je Miklošič takole ocenil: Der kandidat bestimmt vor allem die bedeutung jeder praeposition an sich, um dann jene modification anzugeben, die durch ihre composition mit einem verbum an diesem bewirkt wird. Was behauptet wird, wird an einer reichen sammlung von beispielen nachgewiesen. Die angaben des kandidaten sind fast durchgängig richtig. Auch die anordnung ist nicht nur im grossen, sondern auch im detail zu loben, so dass die arbeit unbedenklich als eine befriedigende bezeichnet werden kann“. Imenovan sem bil za pravega učitelja konec decembra 1855. leta, prisegel sem januarja 1856. in in leta so mi šteli od 1. februvarja 1856. V Varaždinu sem o praznih dnevih kretil semintja po zemlji okoli Varaždina, po Medjimurji in Ogerskem do Lendave in skupljal narodno blago, ktereга je nekaj objavil Miklošič v „Slavische Bibliothek“ potem sem pa obelodanil na svoje troške knjigo, ki se je iz početka slabo kupovala, da nisem mogel tiska plačati, pa sem se zaklel, da nobene knjige več ne dam tiskat na svoje troške. V Varaždin sem s seboj vzel konec 1856. leta mlajšega brata Petra in sem ga šolal v Varaždinu in v Gradci; zdaj je učitelj na gimnaziji v Oseki. Med tem je brat Miha doma slabo gospodaril, zato sem vzel mater k sebi in pa sestro posmrtnico, ali ta se mi je omožila v sv. Križ pri Litiji pred nekoliko leti, in ko ji je predlanskim (1880) umrl mož, šla je mati k nji, ker se ni mogla privaditi mestnemu življenju. Ko sem bil 1856. leta na praznicih pred Dvorom, stanoval sem v farovži pri fajmoštru Kržišniku, ki bi me bil imel tudi krstiti, ali ga takrat, ko so mene h krstu prinesli, ni bilo doma, zato me je mesto njega krstil trsteniški fajmošter Šuštersič. Za kaplana je bil l. 1856. pred Dvorom še Pintar, a ta mi reče: „Matija, ne ženite se še kakih pet let,“

in jaz sem ga poslušal še čez ta rok. Ali sem se seznanil v zdanjo svojo ženo, hčerjo nekega geometra pri katastru. Oča ji je rojen Hrovat, a ko se je narodila, zagledala je solnčno luč v Zločovi. Oženil sem se leta 1864. — kar mi doslej še ni bilo žal — ter rodil devetero otrok, osem fantov in eno dekle. Izmed teh so mi umrli štirje fantje v prvi mladosti . . .¹⁾

Ta životopis je popolniti še z naslednimi črticami. Leta 1876. je bil Valjavec premeščen za profesorja na gimnazijo v Zagrebu ter še istega leta imenovan za dopisujočega in 12. grudna 1879. za pravega uda jugoslavenske akademije. Nedovoljna učiteljska plača za precej veliko družino ga je prisilila ogledati se še po kakšnem zaslužku, da se pošteno preživi. To in pa veselje do jezikoznanstva ga je napotilo, da je od l. 1876 dalje vse svoje delovanje posvetil jugoslavenski akademiji, za katero je, kakor bomo videli pozneje, spisal obilno število korenitih razprav. Leta 1891. koncem meseca januarja je stopil v pokoj po 36letnem učiteljevanji. In zdaj, kakor dobro pravi Marn, (Ježičnik, XXX, 7) „premarljiva književna bučela kranjska“ živi v Zagrebu, vedno neumorno delaven, dasi ga večkrat nadleguje bolezen v želodci. Toda upajmo, da Bog Valjavcu, ki je, kakor smo videli, prava gorenjska grča, podaljša življenje do izkrajne človeške meje ter ga še mnogo let ohrani njegovi družini, njegovim mnogim prijateljem ter skupnemu narodu slovenskemu in hrvaškemu.

Temu životopisu je pridejana spredaj tudi podoba Valjavčeva. Le iztežka jo je bilo dobiti, zakaj Valjavec se je dal samo jedenpot v svojem življenji fotografirati, pred dvajsetimi leti v Varaždinu, in še takrat, kakor pravi „prisiljen na odločno željo tedanjega ravnatelja Bradaške.“ Podoba kaže tedaj Valjavca petinštiridesetletnega moža; podpis pod podobo je pa iz letošnjega leta.

ob 27. 11. 1897. 1) Izmed živečih otrok Valjavčevih je najstarejši sin dr. Julijan V., okrajni zdravnik v Vrbovskem, drugi dr. Dionizij V., odvetniški kandidat v Zagrebu, tretji Slavoj je letos dovršil pravoslovje in četrti sin je po dovršeni realki šel v vojake.

III.

V trojnem oziru je Valjavec znamenit in prezaslužen književnik: Valjavec je najprej nadarjen slovenski pesnik, drugič doslej najpridnejši kritični nabiralec slovenskega, zlasti kajkavskega narodnega blaga in tretjič premarljiv in bistroumen jezikoslovec. Književno njegovo delovanje pa bi se dalo deliti v dve različni dobi. Prva sega do leta 1876. V tej dobi je bil Valjavec v prvi vrsti pesnik in nabiralec slovenskih in kajkavskih narodnih pesmi, povesti, prič in vraž. Svoje spise je v tej dobi priobčeval skoraj izključno v slovenskih listih; le malo jih je dotlej razglasil v hrvaškem jeziku. Po letu 1876., ko se je bil preselil v Zagreb, pa so ga osebne zveze z zagrebškimi učenjaki, zlasti z Daničičem, in lepo polje, katero mu je odprla jugoslavenska akademija, odtegnile od leposlovne in tradicijske književnosti ter ga napotile na učeno jezikoslovno delovanje. Če tudi je dovršen del tega učenega raziskovanja veljal slovenskemu jeziku, vendar svojih spisov z malimi izjemami ni priobčeval v slovenščini, ampak v hrvaškem jeziku. In tako sta njegovega književnega delovanja deležna oba naroda, slovenski in hrvaški, med katerima je ž njimi naredil trden most za bodoče zблиževanje. —

Pesnika Valjavca nam je rodilo leto 1848. Pesni zlagati in kratke povesti pisati je začel že na nižji gimnaziji. Mnogo teh mladostnih spiskov je imel zabeleženih v svojem dnevniku, ki ga je, kakor smo videli že zgoraj, stopivši v peti gimnazijski razred, izročil prof. L. Martinjaku. Svoj dnevnik je nadaljeval tudi med počitnicami po dovršenem petem razredu. Tudi ta dnevnik, poln pesniškega blaga, je izročil Martinjaku, ta pa svojemu prijatelju dr. Bleiweisu, uredniku „Novic“. Iz tega dnevnika so prinesle „Novice“ (1848., 2. l., 5 str.) prvo Valjavčevo pesen „Seničica“ z nastopno opazko urednikovo:

„S pričujočo pesmico vpeljemo prvokrat veliko obetavnega mladenča na slovenski parnas. Matija Valjavec je imé mladiga pesnika, učenca visoko častitiga gosp. profesorja Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kteriga imamo —

kakor pričujoča pesmica spričuje, pri kateri nismo ne čerke popravili, v prihodnje veliko lepih pesniških dél pričakovati. Drugo pot bomo iz Valjavčeviga dnevoписа (Tagebuch), ki ga je v preteklih velicih šolskih praznikih domá spisal, en sostavek v prozi bravcam za poskušnjo podali, namreč: pravlico od lesene sklede“.

Res prinašajo „Novice“ že v 4. listu l. 1848. Valjavčevo lepo povest „Lesena sklede“, spet opremljeno z nasledno opazko urednikovo:

„Pričijočo pravlico podamo po obljubi bravcam iz dnevoписа Valjavcoviga, kteriga so nam gosp. profesor Martinak prebirati dali. Z velikim veseljem smo ga dvakrat prebrali in v njem toliko lepiga našli, de želimo, da bi gosp. Martinak od svojih učencov več tacih dnevoписov dobivali. Častiti gosp. Martinak imajo namreč posnemanja vredno navado, de svojim učencam po dokončani peti šoli o velicih šolskih praznikih dnevnik pisati ukažejo. naj si bodi v latinskim, nemškim ali slovenskim jeziku, v prozi ali pesmih, kakor kdo hoče.“

Kogar so „Novice“ tako uvedle v javnost, kakor tukaj Valjavca, ta je bil tiste čase brez ugovora priznan pesnik. Od tega hipa je bil Valjavec marljiv sotrudnik „Novicam“ in polnih deset let, dokler namreč ni začel izhajati Janežičev „Glasnik“, priobčeval je leto za letom v njih svoje pesniške proizvode. Toda leto 1848. je Slovencem prineslo poleg „Novic“ še polno kopo drugih časopisov in vse te je Valjavec zalagal s svojimi proizvodi v verzih in prozi. Vzemi v roke Navratilovega, za tisto dobo res izborno uređovanega „Vedeža“ (1848—1850) ali Cigaletovo „Slovenijo“ (1848—1850) ali Potočnikov „Ljubljanski časnik“ (1850), po vseh teh novinah srečuješ Valjavca med najpridnejšimi mladimi nadarjenimi pesniki. Ko so nehali izhajati ti časopisi, oglašal se je Valjavec v Janežičevi „Slovenski bčeli“ (1850—1853), v „Glasniku slovenskega slovstva“ (1854), v Bleiweisovem „Koledarčku“ (1856), pozneje v „Glasniku“ (1858 do 1868), v „Vodnikovem spomeniku“ (1859), v „Cvetji iz domačih in tujih logov“ (1862 in 1866); v Stritarjevem „Zvonu“ (1870) in napósled v Trstenjakovi „Zori“ (1872). Vrhu tega je leta 1855. izdal knjižico „Pesmi. Zložil Matija Kračmanov Valjavec“. V Ljubljani, 12°, 215 str. Založil Janez Giontini, tisek in papir L. Sommera na Dunaji.

Književno delovanje pesnika Valjavca je tedaj jako razsežno gledé časa, v katerem je zlagal svoje pesmi, obsega namreč dobo polnih štiriindvajsetih let, pa tudi mnogovrstno gledé opevanih predmetov, presoja njegovih poezij pa tem težavnejša, ker je večina njegovih pesniških izdelkov raznesena po najraznovrstnejših novinah.

Kaj je vnelo Valjavca, da je začel zlagati pesmi, to je lahko ugeniti. Gotovo so že mlademu dečku jako razvnele domišljijo narodne pesmi in pripovedke, ki jih je slišal od svoje babice na Srednji Beli in pozneje od Mežnarjevih v Kranji. Vse Valjavčevo književno delovanje kaže, da so te narodne pesmi in pripovedke popolnoma osvojile njegovo dušo, in ne trdim preveč, če rečem, da bi Valjavec brez njih nikoli ne bil slovenski pesnik. Vrhu tega je bil Valjavec v Ljubljani gimnazijalec tist čas, ko so ves slovenski svet silno navduševale poezije Jovana Vesela Koseskega. Nam je zdaj nedoumno, kako je mogel Koseski tako neizmerno vplivati na svojo dōbo, ki je vendar že imela Prešerna. Priznati moramo, da se niti izdaleč ne dá primerjati Prešernov vpliv na njegove vrstnike in na malo izborno četo njegovih prijateljev z velikanskim vseobsežnim vplivom, ki so ga pokazale pesmi Koseskega pri vsem tedanjem slovenskem razumništvu. Še zdaj pripovedujejo stari možje, ki niso brez estetičnega okusa, da so jih pred petdesetimi leti pesmi Koseskega vselej kar do solz genile, da so se kar trgali za „Novice“, če so prinesle kakšen nov proizvod izpod Veselovega peresa. Navdušenje zanj je bilo občno, Prešeren toliko da ne pozabljen, vpliv mogočen in trajen, kakor kažejo proizvodi vseh tedanjih mladih pesnikov; pa tudi politični govori, znanstvene razprave, potopisi, lokalnega pomena članki — vse je tiste čase polno citatov iz Koseskega, ki je kar očaral svoje vrstnike, kakor Klopstock ob svoji dobi Nemce. Kakor bi bilo mikavno, da bi to res čudno prikazen v našem slovstvu ob tej priliki presodil na vse strani, za danes moram opustiti to namero. Da se tudi Valjavec ni mogel odtegniti temu občnemu navdušenju za Koseskega, to je jasno. Toda že častno

in posebno značilno je za našega pesnika, da se v svojih pesmih iz mlajše dobe, kolikor moči, ogiba tako zvanih koseskizmov. Res mu časih kateri uide izpod peresa, n. pr. kinč (nam. kras) plam (nam. plamen) šumón (nam. šum) gib in gan itd. a le redki so pri njem; popolnoma se jih pa v svojih mladih letih ni ogibal niti Levstik, dasi je bil že dijak odločen nasprotnik Koseskega. Koseskizmi so skoro dvajset let kar kužili slovensko ozračje in vsa naša tedanja književnost jih je polna. Valjavec pa je že izza mlada predobro poznal narodno govornico, pravo narodno mišljenje, pozneje so ga pa vestne študije o slovenskem jeziku ohranile, da ni zašel na stransko pot, da ni stopinj pobiral za Koseskim, kakor drugi njegovi vrstniki mladi pesniki. Da pa mnogo Valjavčevih pesmi iz mladostne dobe kazi neprijetni apostrof, temu se nam ni čuditi, ker brez tega tedanji slovenski pesniki niso mogli izhajati, saj ga je še Prešern poln! Šele Stritar mu je napovedal vojsko, v kateri je tudi zmagal ter do malega uničil to pošast, ki nam je poprej izpridila toliko lepih pesmi.

Poleg Koseskega tudi Vodnikove pesmi niso bile brez vsega vpliva na Valjavca. Pri nekaterih pesmih n. pr. „Na planini“, se dá ta vpliv kar s prstom pokazati; pesem se bere kakor Vodnikov „Vršac“, izraža iste misli in je pisana tudi v isti meri. Pa tudi druge pesni kažejo na Vodnika, katerega je zlasti v mladostnih pesnih rad posnemal v pevski meri. Izmed nemških pesnikov je imel brez dvojbe Goethe nanj največ vpliva, kar bi se dalo tudi iz pesmi samih dognati.

Pregledamo li lirske pesmi Valjavčeve, kaj se nam kaže v njih?

Neko otroško nedolžno veselje do lepe prirode, prava usmiljenost do trpinčenih živali, zlasti do ljubeznivih ptic, resnična pobožnost in iskreno domoljubje, zlasti hrepenenje po oddaljeni gorenjski domovini so glavni čuti, ki se nam razodevajo v njegovih pesmih.

V prvo vrsto spadajo pesmi „Drevo v cvetu“, „Solnce svečano“, „Poletni večer“, v drugo „Tice vi-

nopivke“, „Prostost“, „Seničica“, „Bratec in sestrica“. Vse te pesmi so iz mladih dijaških let ter popolnoma primerne mladim bralcem, katerim so bile najprej namenjene in katerim jako ugajajo še danes. Prava krščanska pobožnost se razodeva iz ode „Ti moj oče“ in iz psalmov, ki so tudi v formalnem oziru tako lepo peti, da do novejših časov, ko je dekan Ivan Vesel izdal svoj dovršeni prevod Davidovih psalmov, nismo imeli boljših. Pomisliti pa je, da je Veselov prevod skoro štirideset let mlajši od Valjavčega, in koliko je v tem času napredoval naš jezik, koliko naša pesniška tehnika! Med domoljubne pesmi Valjavčeve prištevamo tiste, v katerih lepo izraža svojo domotožnost, svoje hrepenenje po oddaljeni domovini. Političnih pesmi Valjavec nikoli ni prepeval, pač je dal duška svoji duši, katero je morila osamelost v daljnem tujem dunajskem mestu ter svoje čute izlil v ganljive pesmi „Hrepenenje“, „Podonavska riba“ in „Danici“; zadnjo je Avgust Dimitz tudi lepo preložil na nemški jezik. Čudim se, da nobeden naših skladateljev, ki časih uglasbujejo malovredne tekste, še ni obrnil svoje pozornosti na te tri pesmi, polne iskrene ljubezni do slovenske domovine.

Kaj si mi storila
S čim se prikupila
Si mi priljubila
Se dežela mila?

Pa si le mi ljuba,
Skli me tvoja zguba,
In bo vedno sklela.
Nikdar zacelela.

Nag sem šel od tebe,
Bil sem sam za sebe,
Brez dobička, zgube,
In brez duše ljube:

Brez mirú, brez neha,
Duh po tebi zeha,
Roma, roma, roma
Slednji dan do doma.

Vzeli so mi srečno
Upanje za večno,
Vendar roma, roma
Vsak dan duh do doma.

Ti verzi bi se vendar dali peti, ali ne?

Tudi erotičnih pesmi ima Valjavec nekoliko, ki se mu pa mladeniču brez izkušnje in pravega poznanja svetá, niso posebno posrečile. Izborne pa so iz poznejših let njegove „Drobne pesmi“ te vrste, v katerih

opeva svojo nevesto Berto, in prav ljuba in nedolžna je tudi „Rožica“, ki se tako rekoč sama poje.

Toda kdor pozna samo lirske pesmi Valjavčeve, ta pesnika Valjavca sploh ne pozna. Prevesni del svojega pesnikovanja je Valjavec posvetil epskemu pesništvu, posvetil že ob času, ko je gaj slovenskih pevcev odmeval od samih lirskih pesmi. Vsa vzgoja Valjavčeva je bila takšna, da ga je morala napotiti na epsko pesništvo. Pripovedke in legende njegove babice so že mlademu dečku vcepile veselje do epskih stvari; to veselje mu je rastlo, ko je bival mlad učenec v Kranji pri ljudeh, ki so ga ohranili v istem duševnem toku, in dolgoletno nabiranje narodnih pesmi ni moglo ostati brez vplivanja na njegovo umetno pesniško stvarjenje. Zatorej se tudi pesniška individualnost Valjavčeva nikjer ne razodeva tako odločno, kakor v tistih epskih pesmih, katerim je Valjavec tvarino zajemal iz narodnih pesmi, iz narodnih pripovedek in pravljic. V tem oziru je Valjavec nov pot pokazal svojim vrstnikom, le škoda da jih je šlo tako malo za njim! S svojimi legendami „Od nebeške gloriije“, „Znamenja dežja“, „Od kod reveži“, „Starček“, „Tica pivka“, „Ovsenjak“, „Tri kaplje Jezusove“, „Zaprta smrt“, „Sv. Gregor“, „Legenda od sv. Mihela“, ki so vse zajete iz narodnega pesništva, je pesnik ustvaril prave bisere našega pripovednega pesništva, ki za vse čase ostanejo svojina naroda. V formalnem oziru se res tej ali oni zgoraj omenjenih legend da kaj očitati, toda pesnik je v teh naivnih legendah nameroma izražal pravo narodno mišljenje, nameroma pripovedoval tako, kakor pripoveduje narod sam, to pa se mu je tudi posrečilo v polni meri. Že na drugem mestu sem rekel pred več leti,¹⁾ da je Valjavec pesnik, ki je zložil Slovincem največ in najlepših legend, in te misli sem tudi še danes. Te legende preživé gotovo še mnogo slovenskih pesmi, katerim se dandanes poje slava.

¹⁾ Wurzbach, Bibliographische Lexicon, 51. zv. 226 str. pod besedo „Valjavec“. Dotičnega životopisa sicer nisem spisal jaz, a dal sem zanj uredniku potrebno gradivo. L.

Zlasti dve pesmi, legenda „Tica pivka“ in romanca „Prek Save“, sta tako značilni za način Valjavčevega pesnikovanja, za njegovo naivno pripovedovanje, kakor tudi za tehniko njegovih verzov, kitic in rim, da moram obe tukaj ponatisniti za tiste mlajše bralce, katerim nista znani.

Tica pivka.

Zemlje voda je vplahnila,
V dve, tri morja se je zlila.

Gora vode ni dajala,
Grozna žeja je nastala.

Vsi ljudje in vse živali
Žeje konec so jemali.

Klice njihne Bog začuje:
„Vaše sem zaslišal nuje;

Gora vodo bo dajala
In studenec trda skala,

Samo prétoke skopljíte,
Jih do morja prevodíte!“

In ljudje so in živali
Prihiteli in kopali;

Moški z rovnico, lopato
Kopljejo zemljo robato;

Ženskam ropatá motika,
Pridnost je povsod velika;

S klinci rujejo otroci,
Prst odnašajo kar v roci.

Delala je tud' živina
Ino divja vsa zverina;

Krave, junci in pa voli
Zemljo so z rogovi boli;

Konj teptál je tak togotno,
Da vso polt imel je potno.

Pes in mačka skupaj stala
In sta s tácamá kopala,

Krt s podgano in pa z miško
Ril je prst od spod nakviško;

Medved tacar, kosmatinec,
Volk, ovčár in vsak divjinec,

Lev mogočni, tiger hudi
Bili so kopači tudi.

Brskale so s krempnji kure,
S kljuni race, goske, pure;

Vrabci, orli, vrane, sove,
Vse, vse delalo je rove;

Ena sama, sama pivka
Lena tam na strani čivka,

Pa jih gleda, zaničuje,
Delavcem se posmehuje. —

Vodotoči so do morja,
Rek dovòlj priteče z gorja:

Vsi gasé si silo žeje,
Sama pivka le ne sme je;

Bog je vklel jo, da od zemlje
Nikdar vode si ne jemlje,

Sam edini dež sme piti,
Kar ga more v kljun vloviti.

In kedar jo žeja stiska,
„Piv, piv!“ proti nebu vriska;

Bog pa čuje njene stoke,
Kmalu dežja dá potoke.

In ti, ko jo slišiš vpiti,
Kosec, z mrvo v kupe hiti!

Sploh pa, ki jo čuješ pivko,
Pomni ter jo imej znanivko:

Bog nikol' se ne prekane,
Nikdar dolžen ne ostane,

In se vendar rad usmili,
Kedar prosimo ga v sili;

Ne želi pogube grešnih,
Dokaj potov ima rešnih.

Prek Save.

O Sava, kako ti deroč
Postàl je val nocoj to noč!
Tik brežnih tečeš skor óvér,
Pa le narastaš v eno mer.

Oh, naj sem tičica nebés!
Kakó bi lahko zletel črez,
Al naj sem tvojih vód postrv,
Ne prašal bi za most al brv.

Al nimam tičjih ne kreljút
In tudi ribjih ne plavút,
Mostove in brví pa je
To noč pobrala Sava vse.

Hoj, čuješ ti, ki tvoj je brod,
Ki voziš se od tam do tod,
Ki veš valovom stati v bran,
Prepeljaj me na ono stran!

„Bedák le dela sebi v kvar,
Ne vozim za nobén denár,
Poglej le val, vrtincev poln,
Pogoltnili bi moj mi čoln.“

„Al tí povéj mi, moj junák,
Pa kak opravek ímaš tak,
Da siliš tak na ono stran
In prek bi rad bil prepelján?“

Znan ti je grajski lepi vrt,
Ki je za proste nas zaprt.
Al zlati ključ odprè skrivàj
Za nas ga tudi kdaj pa kdaj.

Iz njega kupil sem si rož,
Kakoršnih tukaj ne dobóš,
Pa sem jih lepo v šopek zbral
I svojemu dekletu dal.

Zató pa rad bi vedel zdaj,
Al dekle jim priliva kaj,
Al šopek je zelèn al suh,
Al íma še poprejšnji duh.

Poglejmo n. pr. tudi, kako se je pesniku posrečila „Vojska z volkom in psom“.¹⁾ To naivno pripovedovanje, ta dobrodejni humor, ti zveneči šestomeri

Al dekle moje blizu ni,
Prek Save daleč tam stojí,
Zató pa bil na ono stran
Tak silno rad bi prepelján.

„Zdaj pa celó ne vozim te,
Junák, ki ima rad deklè
In ki jo ljubi prav zarés,
Brez čolna tudi pride črez.“

„Če plavati ne znaš, ne veš.
Zakáj prek vode ljubít greš?
Le glej, za te ni moj čolníč
Postani riba al pa tič!“

Požéri ti vrtinec čoln,
Kedar bo najbolj z blagom poln,
Potopi te povodni mož,
Kedar na sredi vode boš.

Al ne! še prejmi tísoč hval
Za dobri svet, ki si ga dal,
Čolnár, ne bodi náme hud,
Da sem bil tako náte ljut! —

Zaprašil sem se v Savni val,
Preplaval sem črez vódo kmal,
Prijazen bil je val z menój,
Vrtin mi djal: nič se ne boj.

Obá pa sta mi rekla to,
Da vode ljubih ne žeró
Nič več, odkar Leander mlad
Dobíl je v njih vročini hlad.

Od ljubim blagih vod podprt
Pritečem kmal na ljubčin vrt,
Na ljubčnem vrtu šopek moj
Precvita ves veselih boj.

Priliva mu, postàl ni suh,
Iz njega gre poprejšnji duh,
In meni níkdar žal ne bo,
Da ljubít šel sem črez vodó.

¹⁾ Posneta po narodni pravljici (glej „Narodne pripovjesti“, II. izdanje, str 269) in tiskana v Glasniku (VII., 111, 119) pa tudi, nekoliko okrajšana, v Sketovem berilu za V. in VI. razred srednjih šol, v Celovci 1886, na 84 str.

ujasnijo obraz najlencejšemu učencu, kadar jo beremo v šoli. Ta pesem je in ostane pravi vzor živalske pravljice. Ž njo je pokazal Valjavec, kaj se da narediti tudi iz neznatne narodne pravljice, pokazal našim pesnikom, kolik zaklad je zakopan v našem narodnem pesništvu tistemu, ki ga zna najti in dvigniti.

Poglejmo nadalje, kako je znal pesnik izkoristiti neznatno samo 13 kratkih kitic obsežno narodno pesem „Zorika in Solnčica“. Iz nje je naredil 72 strani dolg romantični epos v treh spevih, zložen nekaj v zvenečih asonancah, nekaj v jambiških kiticah.

Narodna pesem iz Preddvora, iz katere je Valjavec zajel snov svoji romantični pesmi „Zora in Solnca.“ in katero je zapisal zgoraj že omenjeni pesnikov rojak in žensev, pozneje sloveči jezuit Janez Valjavec leta 1850. v Srednji vasi, slove tako:

Zarika in Solnčica.

Star Vah jin stara Váhinja
Prosíva sta lepó bogá,
De b' jima dav jen poros lep.
Boh jima j' dav jen poros lep.
Boh jima dav je hčeri dve,
Ta prva j' biva Zárika.
Ta druga j' biva Sončica.
Sončico vkrade turšči car,
Zariko vzame španšči kralj.

Zaričin mož na semenj gre,
Pa praša mvade Zariče:
Kaj pa ti kupim na semnji,
Kar bi po všeči b'o tebi?

Zarika tok odgovari:
Kar najdeš tam nej levšega,
Nej levšega, nej dražega.

Sončica na semnji stoji,
Jin Zarčin mož tok govori:
Kolkò pa Sončica veljá?

Sončica štir sto kron veljá,
Gdor jih imá, ta nej jih dá,
Gdor jih pa níma, nej nehá. —

Zarika táko govori:
Kaj si mi kupu za semènj,
Vse levši koker sama sem,
Vse draži koker sama sem?

O nič ne marej, Zarika
Štenže nam bo pométova,
Vsak dan bo grš' prhájova.

Sonca j' štenže pométova,
Vsak dan je levš' prhájova.

Že mi pokliče hvafce vse:
Le pejte vovit ribice,
Ki so z iménam kačice.

Zar'ka je kače kúhova,
Sonca jih je pokúšova,
Sončico gvava zabolí,
De precej v lica vobledí.

Sončica j' šva v ta gornji stan:
Le vleci, veterček hvadán
Šemkej jiz vaščih deževá.
Čer so voča jin mat' domá.

Zarika je posúšova,
Močno se je prestrášiva:
O Sončica, sestra mojâ,
De nisem ved'va preh tegâ!
Pa sem ti dava káči strup.

Zarika tudi vomedli
Jin dušo s Sončico spustí. —
Kokó je vender to hudó,
De sestra sestre na pozná
Jin strupa kačiga ji dá!

In kaj je naredil Valjavec iz teh kratkih vrstic? Lepo in dolgo pripovedno pesem, tudi gledé oblike dovršeno takó, da ji še dandanes, ki smo v takšnih stvaréh precej občutni in natanki, ničesa ne moremo očitati. Vsebina Valjavčevi pesmi je pa ta: V petnajstem veku Bosenski paša udari z malo četo divjih Turkov na Kranjsko ter oblega ž njimi grad slovenskega graščaka na Gorenjskem, ki je imel dve lepi hčeri Zoro in Solnco. V Zoro se je bil zagledal krepak in zal gorenjski kmetski mladenič; tega pa ne ljubi Zora, ampak nje sestra Solnca. Ko zdaj svojo tajno ljubljeno devico vidi v takšni nevarnosti, zbere četo gorenjskih junakov, plane po noči na turški tabor ter zmane sovražnika. Samo jeden Turek uide smrti na naglem konji, a ta odnese s seboj predragi plen — graščakovo hčer Solnco. V tem tudi deželni glavar s svojimi vitezi prihiti obleganemu gradu na pomoč; ko vidi, kako junaško dejanje je izvršil mladenič, poroča to cesarju in ta povzdigne gorenjskega korenjaka v plemeniti stan.

Ker je zdaj tudi Zora rada videla svojega rešitelja, že misli graščak na to, da bi si pogumnega in zdaj tudi plemenitega mladeniča vzal za zeta. Toda tist čas pride v njegov grad bogat in imeniten vitez don Almiro in —

Vitez ni umel Slovenke,
Gospodična ne Španjolca,
Toda Amor tolmačitelj
Je ljubečega vesoljstva.

Šla je iz slovenske zemlje,
Da postane španjska dona,
Spremljevale so jo želje
In voščila vsega roda.

Slovenka Zora s svojo lepoto in ljubeznivostjo kar očara španjsko gospodo in don Almiro presrečno živi ž njo polno leto. Sreča njegova prikipi do vrhunca, ko mu Zora porodi krepkega sina.

Don Almiro izpolni svoji ženi vsako željo, ki jo bere raz njenega obraza. V tej sreči pa se prevzame Zora.

„Ti praviš, da je ni nad mene
Lepote krasniše nobene
Na zemlji, koder sólnce sveti,
In praviš, da imam le želeti,
Pak imam, kar želim imeti.

Prišla do nas je govorica,
Da lepše ni na širu zemlje
Kot je Zaira, sultanica;
Godi krščani se krivica,
Po sili se ji vera jemlje.

Zairo videla bi rada;
Napoti se do Carjigrada,
Pak iz haréma jo odpelji,
Da tam ne zvene cvetka mlada,
Kjer jo držijo proti želji.“

Komaj Zora izreče te besede, že se jih kesa; zakaj don Almiro, ki je že poprej prehodil pol sveta, izbojeval mnogo bojev in izvršil mnogo neverjetnih činov, odpravi se nemudoma v Carjigrad, kjer prebije celo leto, dokler se mu naposled ne posreči, da podkupi žida, ki je imel pristop v harem; z njegovo pomočjo Zairo izvede iz turškega ujetja ter jo pripelje na svoj grad na Španjsko, pa je ne pokaže precej Zori, katero strašno grize ljubomorstvo.

Don Almiro je napravil velike gosti, ko je svojo Zoro pripeljal na svoj grad; povabil je vso znano gospodo na botrinjo, ko se mu je rodil sin; zdaj napove na svojem gradu veliko slavnost, ob kateri hoče španjski gospodi pokazati Zairo.

In Zaira v sobo stopi,
Kip z lepoto preposut;
In očesu, ki jo vidi,
Trip zastane od krasu —

Dona Zora, dona Zora,
Tak nikar ne prebleduj,
Kaj ti tako srce vjeda
Ljubomorstva smrtni strup?

Don Almiro, don Almiro,
Tako se ne prehinjui,
Zvest si Zori, pa se delaš,
Kakor da bi bil ji tui.

Zori strašne, celo peklenške misli rojijo po glavi, kako bi se iznebila svoje tekmovalke. Ravno tist dan pa pride tudi slovenski junak v Almirov grad. Ker svoji srčni rani domá ne najde leka, napoti se na božjo pot k sv. Jakobu v Kompostelje in vračaje se z božjega pota, hoče tudi pogledati, kako se godi Zori. Tej dojde junak ob pravem trenutku. Hoče se maščevati svojemu možu in kakor misli, da don Almiro gorí za Zairo, tako hoče tudi Zora v junaku vzbuditi mladostno ljubezen do sebe. Toda ta se slučajno na grajskem vrtu snide z Zairo, spozna v nji Solnco,

pové ji, da je Zora nje sestra, Almiro Zorin mož. Solnca mu razodene svojo mladostno ljubezen, svoje čudne zgođe. Ljubezen do kranjskega junaka jo je obvarovala, da se ni udala turškemu carju; ta ljubezen je

„Kot angelj varuh iz nebes
Pred mé in greh nasula jez“.

Zdaj se spoznajo vsi, in veselja in sreče ni ne konca ne kraja.

Za teden bili so na poti,
Don, dona, Solnca in junak
In z blagom poslov velik vlak;
Vesele duše bil je vsak,
Na Kranjsko šli so toti.

Privede vse na Kranjsko tir,
Na Kranjskem bil je velik pir,
Junak se s Solnco je poročil,
Nad hiši dve se je zabločil
Veselja lok, nebeški mir.

Ta pesem spada mej najboljše proizvode Valjavčeve Muze, če tudi v drugem delu spominja nekoliko na Prešernovo „Turjaško Rozamundo“: pozna se ji, da je iz moške dobe pesnikove. Nekatera mesta v nji so tako humoristično zavita, da se bralec nehote domisli V. Scheffla. Le škoda, da ta krasna pesem leži pozabljena v knjigi, ki je dandanes malokomu dostopna. Ali res ni nikogar, ki bi „Zoro in Solnco“¹⁾ iznova dal na svetlo Slovincem, ki tako krvavo pogrešamo dobrih epskih proizvodov.

Med večjimi popolnoma izvirnimi epskimi proizvodi Valjavčevimi bi bilo omenjati še dveh: „Brezbožnik“ ter „Zorin in Strlina“. O prvem bi rekel, da se pesniku ni posrečil. Kmet žganjar, bogotajec, požigalec ni ravno mikaven pesniški predmet, a ta predmet opeva Valjavec nekoliko prerazsežno in prerealistično, da bralca ne more ugreti, če tudi se mora časih čuditi njegovemu krepkemu opisovanju. Nasproti je pa „Zorin in Strlina“ tako nežna in nedolžna idila, da ji v naši književnosti ne vem primere. Deček Zorin in

¹⁾ Cvetje iz domačih in tujih logov, 33. zvezek, v Celovci 1866.

deklica Strlina se v otročjih letih seznanita in spoprijateljita, da kar ne moreta prebiti drug brez drugega.

In kaj je bil ta srca vžig,
Ki strnil je na prvi mig
Mladostne duše tak lepo?
Bilà je scer ljubezen to,
Al tak je še ne morem zvati.
Oboje dete premladó
Je še, imé mu tako dati.
In kakor rečem, nimam prave,
Besede nima jezik moj,
Dajal izrazu lastne glave
Po svoje vsak pomen bo svoj.

Strlina pridna, nedolžna in lepa deklica popolnoma prestvari nekoliko nagajivega in prešernega Zorina. Ta odide v mestne šole, Strlina ostane doma. Odsotnost in razdalja pa ne pretrga srčnih vezi, ampak jih le še bolj nategne med obema: iz prijateljstva se rodi ljubezen, tista čista ljubezen, ki oba obvaruje greha in zmot. Tako mine nekoliko let. Strlina vzraste v krasno, zorno in pobožno devico, Zorina pa v visokih šolah napadajo verski dvomi, da sčasoma izgubi vso vero. V takšnem dušnem stanju pride na počitnice; ljubezen do Strline je tako močna, da blizu nje spet potihnejo notranji viharji. Po stari navadi gre Zorin na Velikega Šmarna dan v cerkev in tu vidi, kako po končanem cerkvenem opravilu Strlina lepa in čista kakor angelj nebeški, prejme sv. obhajilo. Z vso strastjo ob tem pogledu napadejo Zorina verski dvomi, dušo mu osvoji peklenska oblast, spozna, da ni vreden tega angelja v človeški podobi, zbeži iz cerkve in za vedno iz domačega kraja.

Strlina, zdaj si pač Strlina,
Vstrelila si na smrt Zorina.
In kaj, Zorin, spet njo dolžiš?
In sam si kriv, kar zdaj trpiš. —
Zorin, Zorin, gorjé Zorin,
Dozorel, zrel si za pogin!

Posebno krasno riše pesnik v tej pesmi grozno stanje Zorinovo v cerkvi v nasprotju z nebeškim mirom v angeljsko čisti duši nedolžne Strline in veselje, ki odmeva po nebesih zaradi nje svetosti in pobožnosti. Krasni v tej pesmi so tudi verzi „Prijazno mestece

je Kranj“ itd., v katerih pesnik poje slavo nekdanji gorenjski stolici in opisuje svoje srečno mladostno življenje v tem mesteci. Še nihče Kranja ni slavil v tako lepih verzih, zánje bi zaslužil pesnik, da bi mu Kranjci podelili kar — častno meščanstvo.

Gledé oblike Valjavčevih poezij bi bilo pripomniti, da pesnik ljubi po vzgledu narodnih pesmi kolikor moči priproste in prozorne kitice, največkrat z zaporedno rimo. V tem oziru sta za pesnika, kakor sem že zgoraj rekel, jako značilni po narodni pravljici posneta „Tica pivka“ in romanca „Prek Save“. ¹⁾ V takšnih kiticah je zložil tudi prevesni del svojih legend. Da zna pa zlagati tudi umetne kitice, to je pokazal v svoji pripovedni pesmi „Naglica se rada kazni“ ²⁾ in zlasti v poprej omenjeni epopeji „Zora in Solnca“. Jako mnogo njegovih pesmi ima samo moško rimo, katero je, kakor znano, zelo težko dobro pogoditi, a Valjavcu se je to posrečilo v toliki meri, kakor nobenemu drugemu naših pesnikov, to pa zlasti v pesmih iz moške dobe pesnikove.

Tudi kot prelagatelja srečujemo Valjavca v naši književnosti; tako n. pr. je preložil iz Vergilijeve Eneide II. 1—197 verz v „Slov. Bčeli“ (1853), Homerjeve Odiseje I. spev v „Glasniku sl. slovstva“ (1854), „Čveti vek ali dobe sveta“ v Bleiweisovem „Koledarčku“ (1856), Goethejevo „Ifigenijo v Tavridi“ v programu Važdinske gimnazije (1856), Sofoklejevega „Ajanta“ z uvodom v „Cvetji iz domačih in tujih logov“ (1862), Halmov igrokaz „Der Sohn der Wildnis“ in še nekaj drobnejših stvari iz Goetheja, Castellija, Mickiewicza itd.

Ne morem pa skleniti tega poglavja, da ne bi izrekel iskrene želje, naj bi pesnik na svoja stara leta zbral svoje najlepše lirske in zlasti epske pesmi, ki so zdaj raztresene in nekoliko tudi pozabljene po mnogovrstnih slovenskih novinah, ter jih v novi izdavi poklonil svojemu narodu. Lepa knjižica bi jih bilo. V to zbirko pa naj bi vzel tudi svoj prevod Sofoklejevega „Ajanta“ in Goetheve „Ifigenije“, od katerih je zadnja malokateremu Slovencu prišla pred oči.

¹⁾ Glasnik, 1863, 161.

²⁾ Novice, 1855, str. 356, 360, 364, 368, 372, 380.

IV.

V obče je že znano in se po dr. Štrekljevi izdavi narodnih pesmi razvé dodobra, kako so starejši književniki, Vodnik, Prešeren, Smole, Ledinski, Poženčan in celó St. Vraz nabirali naše narodno blago. Mislili so, da se pesmi v narodovih ustih niso ohranile popolne in čiste in da jih morajo zatorej „popravlјati“. V teh napačnih mislih so nam nekatere bisere našega narodnega pesništva n. pr. „Lepo Vido“, „Rošlina in Vrkanka“, „Mlado Brede“ i. dr. izpridili tako, da je le iztežka razbrati iz njih, kaj je narodna svojina, kaj umetni primeček in podvržek. Le sreča, da ti nabiralci niso poznali narodnega deseterca in da niso vedeli, da mora ta verz po drugem stopu imeti odmor, tako da je mnogo podvrženih verzov spoznati že po tem, da nimajo odmora po drugem stopu. Zdi se mi, da se tudi Valjavec tega, tiste čase občnega književnega greha ni popolnoma ogibal v tistih lepih narodnih pesmih, ki jih je priobčil v Janežičevem „Cvetji slovanskega naroda“ (1852), in v njegovem „Glasniku“ slovenskega slovstva (1854). Morebiti, da gre nekoliko takih poprav tudi na urednikov rovaš. A bodi si kakorkoli, velika hvala gre Valjavcu že za to, da je v teh dveh zbirkah ohranil lepo številce pesmi, ki se z vso pravico smejo prištevati najlepšemu cvetju našega narodnega pesništva, tako n. pr. „Brédko“, jedino meni znano inačico „Mlade Brede“, dalje „Siroto Jerico“, prekrasno, po vseh naših šolskih berilih udomačeno pesem, lepe legende o sv. Valentinu, sv. Urhu, sv. Barbari, sv. Kristini in še nekoliko drugih. Od tistega časa pa, ko je Valjavec, bivši učenec velikega našega Miklošiča, spoznal pravo bistvo in visoko ceno našega narodnega pesništva, nabiral je te stvari kritično ter jih zapisaval tako, kakor jih je slišal iz narodovih ust. Narodno blago pa je Valjavec nabiral po dveh jako oddaljenih pokrajinah: v mlajših letih v svojem rojstvenem kraju v preddvorski okolici¹⁾, poznejše čase pa po vzhodni Štajerski, med ogrskimi Slovenci, po Varaždinu in njegovi kajkavski okolici. Nabrane stvari je razglašal po

¹⁾ Glej Kres, 1884, 179.

raznih časopisih in zbirkah, tako da so zdaj le malo-komu vse pristopne.¹⁾

O narodnih pesmih, kar jih je nabral Valjavec, pričakujemo, da jih natisne dr. K. Štrekelj v svoji veliki zbirki. Zatorej ne bodem govoril tukaj o njih. Toda velika škoda je za ono pripovedno blago neprecenljive vrednosti, ki je raztepeno po novinah. Kako je veliki Miklošič čislal Valjavčeve zbirke, to vidimo iz besed, ki jih je izrekel že leta 1858.²⁾ o kajkavskih pripovestih: „Ihr Werth beruht erstens auf ihrer Bedeutung für die slavische Mythologie: sie enthalten, was sich das slovenische Volk in jener Gegend über die Rojenice (altslovenisch roždenice), die auch Sojenice (das altslovenisch saždenice lauten würde) heissen, und über die Vilen erzählt. Es gereicht dem Sammler zu nicht geringer Ehre, diese Bedeutung unter seinen slovenischen Stammesgenossen zuerst erkannt zu haben. Möchten auch in anderen vom slovenischen Volksstamme bewohnten Gegenden nach diesem Muster Sammlungen von Märchen veranstaltet werden und mit der Zeit eine slavische Mythologie im Sinne der Grimmischen ermöglichen!“ Potem ostro graja Trstenjakovo neznanstveno raziskavanje slovenskega bajeslovja in Majarjevo kovanje novega slovanskega književnega jezika ter nadaljuje: „Der Werth derselben beruht zweitens auf ihrer Bedeutung als Proben jener Abart des Slovenischen, welche durch den Einfluss des Serbischen und Chorvatischen entstanden, in Provinzialcroatien

¹⁾ Tiskane so: v „Sloveniji“ (1848, 1849); v „Cvetji slovanskega pesništva“ (1852); v „Slovenski Bčeli“ (1851, 1852); v „Glasniku slovenskega slovstva“ (1854); v „Novicah“ (1855, 1856, 1857, 1858); v „Glasniku“ (1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1866, 1867, 1868); v „Zori“ (1872); v „Vestniku“ (1873, 1874); v „Slavische Bibliothek“ (1858, II. zv.); v programu „Varaždinske gimnazije (1858 in 1875); v knjigi „Narodne pripovjedke“ skupio u i oko Varaždina Matija Kračmanov Valjavec. U Varaždinu 1858, 8, X+315 str., ki je prišla v drugi izdavi na svetlo pod naslovom „Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici“. U Zagrebu izdala knjižara Dioničke tiskare 1890, 8, X+315 str.; v „Kresu“ (1884, 1885, 1886) in naposled v „Slovenskem Narodu“ (1873. l. 272—291; 1874. l. 60—69). Kdor bi to ogromno blago izdal v posebnem delu, nabralo bi se nekoliko obilnih zvezkov.

L.

²⁾ Slavische Bibliothek, II, 169, 170.

gesprochen wird . . .“ Tako je pisal Miklošič, ki je takrat poznal šele dvanajst kajkavskih pripovedi, katerih je Valjavec pozneje nabral še na stotine. In res, kolikor imamo svoje mitologije, to je znanstvene, resnične mitologije, a ne izmišljene in od drugih Slovanov porbane, vsa je oprta na Valjavčeve zbirke. In koliko znanstvenega gradiva je nakopičenega v teh stvareh, to sta pokazala Krek v svoji znameniti knjigi o slovanski tradicijonalni književnosti in še bolj Miklošič v svojih monumentalnih delih, kjer so Valjavčeve pripovedke povsod, bodisi v velikem staroslovenskem slovarji, bodisi v primerjajoči slovnici slovanskih jezikov, bodisi v drugih večjih njegovih spisih našete med glavnimi viri, iz katerih je zajemal Miklošič. Znanstvenim možem in vsem ljubiteljem narodnih stvari je Valjavec močno ustregel s tem, da je že leta 1858. v večkrat navedeni knjigi objavil 25 pravljič o Vilah, 11 o Rojenicah, 11 o Volčjem pastirji in 73 o različnih drugih stvareh in da je to knjigo l. 1890. izdal v drugem natisku, da si jo zdaj vsak lahko omisli. Kdor se uglobi v to knjigo, ne more prebiti brez nje, toliko mu podaje na več strani zanimivega beriva, tako n. pr. vem, da je bila Levstiku vsakdanja dušna paša.

Toda četudi Valjavčevega nabranega narodnega blaga ne sodimo raz znanstvenega, ampak raz zgolj estetičnega stališča, moramo največjo hvalo dajati, možu, da je našo književnost obogatil z mnogimi blestečimi biseri, ki bi se bili drugače brez dvojbe pogubili ali pozabili. Nekoliko res neveščega bralca v Valjavčevih zbirkah moti kajkavska slovenščina, ali tej nepriliki bi bilo lahko pomagati. Mnogi naši književniki, ki pišejo slovenske knjige za šolske knjižnice, prelagajo Andersenove ali Grimmove pravljičice. Nečem jih grajati zategadelj; kar je lepo, je lepo, pa si bodi v kateremkoli jeziku. Mladina zlasti v nižjih razredih naših šol rada prebira takšne stvari ter si zabava ž njimi svojo domišljijo. Samo opozoril bi rad naše književnike, ki pišejo takšne knjižice, zakaj hodijo tako daleč na tuje po književno tvarino, ko je imajo vendar toliko domače v Valjavčevih zbirkah. Kako n. pr. bi ustregla naša „Knjižnica za mladino“ v Gorici vsi slovenski

mladini, ko bi ji v zdanjem književnem jeziku podala nekoliko zvezkov Valjavčevih pravljic in pripovedek iz vzhodnih pokrajin slovenskega sveta. Seveda urednik, ki bi se lotil tega posla, bi moral skrbno paziti na to, da v kajkavskih pravljicah in pripovedkah ohrani slog, dikičjo in tisto narodno naivnost v pripovedovanji, ki veje iz njih, in da samo lokalizme in hrvaške oblike zameni s književnimi, izkratka, da v njih pogodi pravi narodni jezik, a da ne piše „gekünstelt“, kakor je Miklošič imenoval zdanjo našo književno slovenščino.

V.

Sad *znanstvenega* delovanja Valjavčevega nam kažejo nastopni spisi:

1. *Proben des Slovenischen*, wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. Ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde.

Razprava, prva takšne vrste gledé našega jezika, tiskana v letnem poročilu višje gimnazije Varaždinske l. 1858. (IV°, str. 7—20), obseza najprej natančno slovnico preddvorskega narečja, potem pa osem narodnih pesmi iz preddvorske okolice, ki so bile pozneje natisnjene tudi v Kresu (1884, str. 441, 442, 489—492).

2. *Chorvatisch-slovenische Märchen* aus der Umgegend von Warasdin. — Slavische Bibliothek II. (1858, str. 151—170) z zanimivimi opazkami Miklošičevimi.

3. *Narodne pripovjedke* skupio u i oko Varaždina itd. U Varaždinu 1858, 8°, X + 315. Štampao Jos. pl. Platzer. Ista knjiga v drugem izdanji pod naslovom „Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici“, v Zagrebu (1890, 8°, X + 315.) Glej zgoraj str. 203 in 204¹⁾.

4. *O rodjenicah ili sudjenicah*. — Književnik, II. (1865, 52—61). Pisatelj opisuje v tej koreniti razpravi, oprt na narodne pravljice in pripovedke, usodna božanstva slovenska (Rojenice, Sojenice, Usod) primerjaje jih z usodnimi boginjami drugih narodov. Rački v posebni opazki jako hvali Valjavčev spis.²⁾

¹⁾ Primeri o tej zbirki Archiv XVII, (1895, 286.)

²⁾ Po tej razpravi je posnet dr. Sketov spis „o usodnih božanstvih slovenskih“ v berilu za V. in VI. razred srednjih šol.

5. *Izgledi slovenskega jezika na Ogerskem.* — Predge z letnicami 1802—1830. Letopis Matice Slov. za l. 1874. (str. 102—105) in za l. 1877. (str. 92—131).

6. *Novoslovenski komparatio* prema staroslovenskomu gledé formacije. — Rad jugoslavenske akademije XXXV. (1876, 50—135). Poteknila je Valjavca, da je spisal to razpravo, Daničičeva razprava v Radu XXVI.: „Prilog za istoriju komparativa v hrvatskom ili srpskom jeziku.“ Zlasti so ga podbudle zadnje besede: „Nije se bolje sačuvao komparativ u ostalih Slovena“, in želel je pokazati ne toliko to, kako se dela komparativ, kolikor to, da je slovenščina gledé komparativa dokaj bližja stari slovenščini nego hrvaščina ali srbščina, in ta svoj namen je pisatelj popolnoma dosegel.

7. *Imperfekt*, kako se tvori u staroj slovenštini i prema njoj u hrvaštini ili srbštini pak u kajkavštini. — Rad LI. (1880, 87 str.¹⁾) Svoje mnenje, kako se tvori imperfekt, je pozneje opustil in to tudi očitno omenil v razpravi „Adverbi na ski, ske, ke, ce, ice u kajkavaca.“ (Posebni odtisek iz Rada CI 1890). Vendar ima ta razprava o imperfektu svojo vrednost, ker je v nji nakopičenih mnogo vzgledov iz starejšega in novejšega jezika. Tu pravi Valjavec: *Discimus errando, saepe et pecasse iuvabit* (str. 7.). O istem predmetu govori v razpravi „K tvorbi imperfekta u slovenštini“ Rad LVII. (str. 234—235)

8. *Zur Betonung im Slovenischen. Etymologisches.* — Archiv f. slavische Phil. (V, 1881, 157—164). Tu seznanja Valjavec učeni svet z razpravo o. St. Škrabca o slovenskem naglasu in o etimologiji besede „noben“ iz I. letnika „Cvetja z vrtov sv. Frančiška“.

9. *Droben spisek Truberjev.* — Letopis Matice Slovenske za leto 1882. in 1883. (str. 55—63) Govori o prezanimivem Truberjevem spisu „Ena molitov teh kerszhenikou, kiř so sa volo te praeue vere Viesusa Christusa pregnani,“ iz leta 1555. Valjavec je dokazal, da je ta spis Truberjev, a ne Vergerijev, dasi je ta podpisan pod molitvijo.

¹⁾ Ker imam večino Valjavčevih spisov v rokah v posebnih odtiskih, navajam tukaj pač dotično knjigo Rada ali Starin, nato pa skupno število strani iz posebnega odtiska.

10. *Ostatak optativa u slovenštini.* — Rad LXXXI. (1885, 2 str.)

10. *Iz kotoribskega protokola.* — Kres (1885, str. 426. in nasl.) Podaje vzglede uradne kajkavske slovenščine iz leta 1724—1733.

12. *Glagolski ulomek.* — Kres (1885, 480). Ulomek je kos evangelija sv. Matevža 19, 3—11, ki ga je Valjavec l. 1856. našel na platnicah starega grajskega urbarja na Turnu na Gorenjskem.

13. *Mittheilungen aus dem kroatischen Kaj-Dialecte.* (1. Ar, arti; 2. Budi čtel = čtej; 3. Odlog. Pondri; 4. Deklič). — Archiv (VIII, 1885, 399—409)

14. *Razgovaranje* meju papistu i jednim luteranom itd. — Starine XVII (1885, str. 232—240.) Zanimiva knjižica, tiskana v Padovi l. 1555., je zdaj v sv. Marka knjižnici v Benetkah.

15. *Prinesček*, kako in odkod se narodne pripovedi razširjajo. — Kres (1886, 151—154) Vuk — Lionelli!

16. *Vežnik: ada, unda.* — Kres (1886, 342—351. Po kajkavskih tiskanih virih.

17. *Kako je rabila riječca 'črez' (novoj) slovenskoj knizi do prije 50 godina.* — Rad, LXXXV, LXXXVII, LXXXIX (1887, 1888. skupaj 199 str.) Valjavec dokazuje v tej razsežni razpravi, kako se je pomen predloga 'črez' v slovenščini premenil ter nemščini prilagodil. Zanimivi so iz raznih starejših knjig nabrani obilni vzgledi.

18. *Trnovsko tetrajevandjelije.* — Starine, XX. in XXI, (1889, 153 str.) Obseza uvod, razlago in besedilo znanege cirilskega kodika iz XIII. veka, najbrž iz leta 1263—1273, katerega primerja z Marijinskim evangelijem. Izdava tega rokopisa je za znanstvene namene zelo važna. Glej, kar o tem piše V. Oblak (Archiv, XIII, 241—248.)

19. *O prijevodu psalama u nekijem rukopisima hrvatsko-srpsko-ibugarsko-slovenskijem.* — Rad, XCVIII, XCIX in C (1889, 1890, str. 220.) V tem razsežnem delu primerja pisatelj nekoliko psalterjev hrvaške, srbske in bolgarske recenzije s staroslovenskim prevodom v glagolskem psalterji Sinajskega samostana po Geitlerjevem izdanji. O važnosti te knjige piše V. Oblak (Archiv XIII, 358—361.)

20. *Djela Jurja Barakovića.* — Stari pisci hrvatski, knj. XVII. (1889, XIII + 390). To knjigo je izdal Valjavec skupno s P. Budmanijem.

21. *Adverbi na ski, ske, ke, ce, ice v kajkavaca.* — Rad CI, (1890, 52 str.) O tej razpravi glej Oblakovo kritiko (Archiv XIII, 606,—609), v kateri popravlja nekatera Valjavčeva izvajanja.

22. *Pjesni razlike Dinka Ranjine*, vlastelina Dubrovačkoga itd. — Stari pisci hrvatski, XVIII. (1891, XXVI + 245). Knjiga objavlja pesmi hrvaškega pesnika Dinka Ranjine (1536—1607) s pesnikovim životopisom izpod Valjavčevega peresa (26 str.).

23. *Koluničev zbornik.* Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. — Djela jugoslavenske akademije, knj. XII. (1892, XXVIII + 276). Zbornik obsega 80 postnih pridig, zajetih iz glagolskega rokopisa, ki ga hrani jugoslavenska akademija, a ga je Valjavec prepisal v latinico ter opremil s primernim uvodom.

24. *Crkvena prikazanja starohrvatska XVI. in XVII. vjeka.* — Stari pisci hrvatski, knj. XX. (1893, 8, 341). V tej knjigi priobčuje Valjavec dvanajst jako zanimivih hrvaških prikazanj (Passionsspiele), katera je zajel iz dveh glagolskih rokopisov; prvi iz leta 1556. je bil pisan najbrž v Istri, drugi iz l. 1631. na otoku Hvaru.

25. *Prinos k naglasu v (novo) slovenskom jeziku.* — Rad XLIII do CXI. Tudi v 14 posebnih odtiskih (od l. 1878—1895, skupaj 1913 str. ali 119¹/₂ tiskovnih pól v veliki osmerki.

V tem velikanskem delu ni nameraval Valjavec književni slovenščini ustanoviti naglasa, (kar kaže že napis: prinos), pač pa je želel podati podlago in gradivo za bodočo ustanovitev naglasa v našem književnem jeziku, vrhu tega pa vzpodbosti še koga drugega, da bi opisal naglas v svojem okraji. Doslej se je oglasil jedini dr. K. Štrekelj¹⁾, ki je pokazal, kar Valjavec ni vedel, da je v goriško-kraškem narečju naglaševanje jednojno, a to ekspiratorno, kakor se je

¹⁾ V „Ljubljanskem Zvonu“ (1885, str. 236—244) in v večjem delu „Morphologie des Görzer Mittelkarstdialectes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse“ Sitzungsberichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Akademie d. Wiss. (CXIII Bd. 1 H., Wien 1887, S. A. 8°, 122 str.)

Valjavec pozneje preveril tudi za ogrsko slovenščino in sosedno štajersko govorico. Dolenjec in Gorenjec imata pa, kakor misli Valjavec, dasi ne povsod, očitno dve vrsti naglasa: jedne besede se kar potiskajo, druge pa vlečejo ali potezajo, n. pr. vráta (die Thüre) do vráta (bis zum Halse). Za razno naglaševanje rabi Valjavcu petero znamenj, katerih pa tukaj ne morem navesti, ker jih tiskarna nima vseh. Veščakom je ta stvar tako že znana, navadne bralce bi pa to ne zanimalo. S svojo razsežno razpravo je Valjavec izdatno pospešil rešitev važnega vprašanja, katero je spravil v razgovor najprej Svetec l. 1863. v „Novicah“, in o katerem so pisali za njim Janežič, Žepič, B. Raič, največ pa Škrabec. Kakšno vrednost ima Valjavčeva razprava, vidimo iz besed najboljšega poznavatelja slovenskega naglasa, o Stanislava Škrabca, v 7. zvezku „Cvetja“ iz l. 1895.: „Nevtrudljivi zagrebški akademik Matija Valjavec je doveršil, ni davno, o našem naglaševanju velikansko delo, kakeršnega nima pač nobeden drugi izmej slavenskih jezikov in najberž sploh na vsem svetu nobeden. Tiskalo se je, če se nisem vštél, v triindvajsetih knjigah „Rada jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti“ ter pretiskavalo tudi v posebne zvezke, katerih prvi je izdan leta 1878, poslednji leta 1895.; vsi skupaj štejejo čez 1800 strani velike osmerke . . . „V slovarju ga je prof. Pletteršnik vže pridno porabil; da ga bo treba porabiti nadalje tudi v slovnici, o tem, mislim, ni dvojbe“.

26. *Rječnik* hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti.

Za ta slovar, ki je začel izhajati leta 1880. ter doslej dospel do 2. zvezka IV. dela, Valjavec že mnogo let pridno zbira znanstveno gradivo iz raznovrstnih knjig in rokopisov, tako da je Jagič Valjavca imenoval „glavnega sotrudnika“ Daničićevega. (Archiv, VIII, 153.) Samostalno je Valjavec po Daničićevi smrti leta 1884. uredil „Rječnik“ (II, 1.) od besede *čoga* do *čužiti* (113 str.)

27. *Jert*, irt, irta. — *Koroša*, Korošica, Korošec. — *Tržaščan*, Tržačan, tržaški. — Etimološke črtice. — Ljublj. Zvon (1892, 369, 644, 756; 1893, 173).

28. V *Ljubljanskem Zvonu* leta 1893., 1894. in 1895. je priobčil Valjavec svojo jako bogato zbirko tistih kajkavskih besed, katerih ni našel v Pleteršnikovem slovarji.

Pregled zgoraj navedenih Valjavčevih knjig in razprav nam jasno kaže, ne samo kako razsežno, ampak tudi kako raznovrstno in mnogostransko je Valjavčevo znanstveno delovanje. Slavistika skoro nima polja, na katerem bi ne bil deloval Valjavec: folkloristu in leksikografu, slovničarju in paleografu, književnemu zgodovinarju in izdavatelju starih glagolskih in cirilskih kodikov je Valjavcu med slovenskimi učenjaki odkazano odlično mesto. Zlasti pa je poudarjati, da je Valjavec prvi znanstveni raziskovalec našega kajkavskega narečja.

Človek ne vé, čemu bi se bolj čudil, ali mnogostranski učeni delavnosti Valjavčevi, ali njegovi neumorni pridnosti; zakaj pomisliti nam je, da je do malega vsa svoja učena dela spisal poleg svojega naporenega učiteljevanja, vrhu tega pa še do svoje pozne starosti ostal duševno živahen, dobrovoljen in dovtipen. Samo za jugoslavenko akademijo je spisal Valjavec nad 240 tiskovnih pól ali 3840 str. v veliki osmerki, kar bi dalo po priliki nad 4 zvezke Pleteršnikovega slovarja. Gradiva za svoje učene razprave pa Valjavec ni zajemal samo iz tiskanih virov, ampak premnogokrat iz glagolskih in cirilskih rokopisov, kar je tem zamudnejša stvar.

Hrvatje so očitno pokazali, kako znajo čislati dičnega našega rojaka: „Jugoslavenka akademija“ ga je počastila z največjim dostojanstvom, katero sploh more komu pokloniti, že pred mnogo leti izvolivši ga za svojega pravega akademika. Moje skromne vrstice imajo ta namen, da bi tudi Slovence opozorile na velike zasluge, katere ima Valjavec za našo leposlovno in učeno književnost, in ako se mi je vsaj nekoliko posrečilo deseči ta namen s tem, da sem slovenskemu svetu na kratko opisal Valjavca pesnika in učenjaka, potem pero zadovoljen položim iz rok.

V pisarni „Slovenske Matice“

ali pri knjigarji

Antonu Zagorjanu v Ljubljani

se dobiva:

1. Knezova knjižnica I. zvezek. Vsebina:

Fr. Levce: Anton Knezova ustanova.

Dr. Fr. D.: Gospod Lisec. povest.

Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfe vojvodo.

Povest v verzih.

2. Knezova knjižnica II. zvezek. Vsebina:

Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest.

Pavlina Pajkova: Planinska idila. Povest.

Fr. Levce: Matija Valjavec. Životopis.

Cena vsakemu zvezku 40 kr.

Vabilo slovenskim pisateljem.

Leta 1892. v Ljubljani umrli trgovec g. **Anton Knez** je v svoji oporoki postavil „Slovensko Matico“ za svojega glavnega dediča ter ji naročil, naj iz dohodkov njegove ustanove izdava ceneno zabavno in poučno knjižnico, v kateri naj bi se tiskali spisi, pisani v strogo národnem duhu, na podlagi katoliške vere, toda v svobodomiselnem zmislu.

Ker Matica namerava prihodnje leto nadaljevati izdavanje Knezove knjižnice, obrača se s tem vabilom do vseh slovenskih pisateljev, prijazno jih proseč, naj bi jo v ta namen blagovoljno podpirali ter ji poslali primernih spisov.

Dasi Matica ~~ne~~ven prevodov rada vsprejme vsak daljši ali krajši izvorni spis, ki se ujema z ustanovnimi določili, vendar poudarja, da bi ji posebno dobro došle zlasti povesti, poljudno pisane v prvi vrsti srednjemu stanu namenjene razprave gospodarske, zemljepisne, zgodovinske in prirodoznanske vsebine, životopisi, popotne črtice, slike iz domoznanstva in sploh vsakovrstni spisi, če le uganjajo zgoraj navedenim pogojem, Tiskovno polo bode Matica pisateljem plačevala po **25 do 40 gld.**

„Slovenska Matica“ sicer rada vsprejme vsak primerni spis, kadarkoli se ji pošlje, vendar prosi slovenske pisatelje, da bi vsaj **do 1. julija 1896. l.** blagovoljno poslali rokopisov, o katerih želé, da bi bili tiskani v III. zvezku Knezove knjižnice.

V Ljubljani, dné 15. decembra 1895.

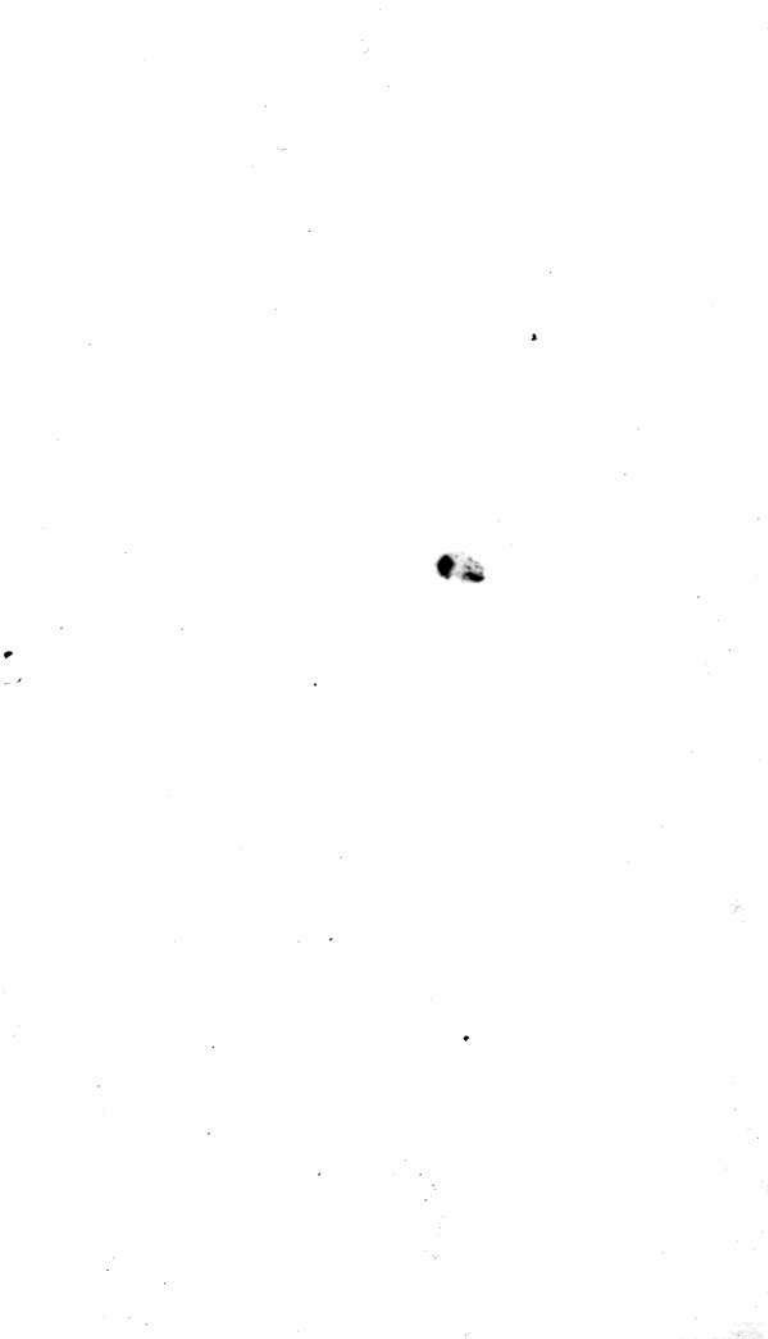
Za predsedništvo „Slovenske Matice“:

Fr. Levec,
predsednik.

Evgen Lah,
tajnik.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

000000

0000007311

